memorii | jurnale

ALIATUL INAMIC

DESCOMPUNEREA ARMATEI RUSE ȘI PERICOLUL BOLȘEVIZĂRII 1917–1918 ROMÂNIEI ÎN MEMORIILE GENERALILOR MONKEVITZ ȘI VINOGRADSKI

O ediție de Șerban-Liviu Pavelescu

ebook HUMANITAS

Generalul Nikolai Augustovici Monkevitz (1869–1926?) a fost absolvent al Academiei Militare „Nicolae I“ și participant la Războiul Ruso–Japonez. Este comandant de armate în Primul Război Mondial, încheindu-și cariera militară pe frontul românesc. Emigrează în Franța cu întreaga familie în 1918, unde este activ în diaspora rusă albă, dispărând misterios în 1926, la Paris.

Generalul Aleksandr Nikolaievici Vinogradski (1874–1935) a fost absolvent al Academiei Militare „Nicolae I“ și a participat ca artilerist în Războiul Ruso–Japonez și în Primul Război Mondial. Luptă și pe frontul românesc, iar după revoluția bolșevică se alătură armatelor rușilor albi. Se refugiază ulterior în Franța; moare la Paris în 1935.

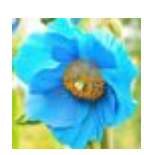

Martorii unei drame colective
Prefaţă de Șerban-Liviu Pavelescu

Mai mult decât două mărturii memorialistice despre istoria aceluiași eveniment istoric, Revoluția Rusă, în volumul de față am reunit două viziuni diferite, două perspective complementare asupra întâmplărilor – până atunci nemaivăzute – ce au dus la disoluția uneia dintre cele mai puternice armate participante la Primul Război Mondial și, foarte rapid, la reconfigurarea istoriei europene, prin instaurarea unui regim politic complet nou și până atunci necunoscut, regimul bolșevic, pe întinderea imensului teritoriu reprezentat de fostul imperiu țarist.

Autorii mărturiilor sunt doi militari, ofițeri de rang înalt ai armatei țariste, apropiați prin asemănările din biografiile profesionale, dar, așa cum se poate deduce din scrierile lor memorialistice, diferiți ca personalitate, stil și disponibilitate de abordare a evenimentelor pe care le relatează.

Nikolai Augustovici Monkevitz (1869–1926?) provenea dintr-o familie nobiliară letonă, originară din Curlandia. Parcursul său de studii a fost tipic pentru categoria socială căreia îi aparținea: școala de cadeți, apoi școala militară de la Pavlovsk și Academia Militară Imperială „Nicolae I“, destinată pregătirii ofițerilor de stat-major ai armatei țariste. Ofițer cultivat, cu o personalitate echilibrată, a îndeplinit funcții de reprezentare diplomatică (a fost atașatul militar al Rusiei în Elveția în 1907), dar și, din 1910, de contrainformații

militare. Ca majoritatea ofițerilor din generația sa, în 1904–1905 a participat, din postura de ofițer atașat pe lângă Statul-Major al Armatei a III-a ruse, la Războiul Ruso–Japonez, terminat cu înfrângerea categorică a Rusiei de către Japonia, apoi a fost martor la tentativa revoluționară din 1905, prefigurare a Marii Revoluții din octombrie 1917. Și Monkevitz, ca și Vinogradski, se raportează, în memoriile sale, la evenimentele din anii 1904–1905 ca la un termen de referință pentru anul 1917, încercând să decripteze, și prin această cheie, semnele ce anunțau degringolada, iar ulterior disoluția societății rusești, inclusiv a armatei, ambele constituite pe aceleași baze despotice, de maximă inechitate socială.

În timpul Marelui Război, între anii 1914 și 1917, Monkevitz a fost comandantul Corpului 30 Armată, iar ulterior al Diviziei 71 Infanterie și al Corpului 47

Armată, fiind distins pentru meritele sale în luptele din cadrul Ofensivei Brusilov cu cea mai înaltă medalie a Rusiei țariste, Crucea Sfântului Gheorghe. În luna mai 1917 a fost numit șef de stat-major al Armatei a IV-a ruse, care opera pe teritoriul României, în alianță cu armata română. Acesta este momentul din care începe relatarea memorialistică tradusă în ediția de față, o relatare care poate fi considerată ca fiind redactată la cald. Aceasta a fost scrisă și publicată la Paris în 1919, în vreme ce, în capitala Franței, Conferința de Pace se afla în plină desfășurare, iar „rușii albi“ încercau să determine din partea Aliaților o decizie de intervenție sau cel puțin de sprijin al forțelor lor militare împotriva bolșevicilor.

Cum se știe, Conferința de Pace de la Paris nu a tranșat în nici un fel poziția statelor occidentale aliate față de noul regim al lui

Lenin și nici nu a luat o atitudine explicită sau coerentă față de războiul civil din Rusia. După încheierea conferinței, ofițerii fostei armate țariste care izbutiseră să se refugieze în vestul Europei, cu precădere în Franța, au continuat să militeze pentru a obține sprijin în favoarea Armatelor Albe, fără a reuși să determine vreo acțiune decisivă din partea statelor occidentale învingătoare în Marele Război. Monkevitz însuși, emigrat în Franța în ianuarie 1918, a făcut parte după această dată din Uniunea Militară Rusă (cu inițialele rusești ROVS), o organizație înființată de generalul alb Piotr Vranghel. În această calitate a activat, în cursul anului 1919, și la Berlin, ca șef al Misiunii Forțelor Militare din Sudul Rusiei, armata de voluntari antibolșevici condusă de Vranghel. Ulterior, Monkevitz a devenit adjunctul

generalului Aleksandr Kutepov, învestit cu conducerea ROVS. Colaborarea sa cu ROVS s-a încheiat în 1926, care este deopotrivă anul în care organizația se destramă, dar și cel al dispariției lui Monkevitz. Această dispariție a rămas până azi învăluită în mister. Se știe doar că, asemenea majorității rușilor albi, Monkevitz se stabilise la Paris împreună cu numeroasa sa familie, trăind în condiții foarte precare, după ce banii și bijuteriile pe care încercaseră să le scoată din Rusia le fuseseră confiscate de bolșevici. Potrivit relatării celei mai mici dintre fiicele sale, Kira[1], căsătorită Epichkine, generalul a plecat de acasă într-o zi a anului 1926 și nu s-a mai întors, familia primind în schimb, din partea lui, o telegramă misterioasă prin care era anunțată că împrejurările îl obligau să plece, că nu se va mai întoarce și că îi roagă pe ai lui să

nu îl caute. În aceste condiții, soția și copiii au presupus că Monkevitz fusese răpit de bolșevici și că a fost împușcat de aceștia, ca urmare a activităților sale antibolșevice din exil. Versiunea oficială a fost însă aceea că generalul s-ar fi sinucis, nemaiputând suporta povara exilului și a sărăciei.

Aleksandr Nikolaievici Vinogradski (1874–1935) provenea și el dintr-un mediu nobiliar, tatăl său, Nikolai Ilici, fiind starostele nobilimii din regiunea Podolsk, situată în apropiere de Moscova. Vinogradski și-a început meseria armelor la școala de paji a armatei țariste, iar ulterior, în 1899, a absolvit aceeași Academie Militară Imperială „Nicolae I“, școala de elită care pregătea ofițerii de stat-major ai Imperiului Rus. Ca specializare, era artilerist, dar s-a făcut cunoscut și ca istoric militar, publicând o serie de lucrări despre istoria nobilimii ruse și despre

Războiul Ruso–Japonez, la care luase parte. A participat la luptele din Primul Război Mondial încă de la începutul acestuia, iar în noiembrie 1914 a fost decorat cu Crucea Sfântului Gheorghe pentru fapte de bravură pe câmpul de luptă. În 1915 a fost numit comandant al Brigăzii 14 artilerie, cu care a luat parte la Ofensiva Brusilov, iar în octombrie 1916 a fost trimis în România, în calitate de șef al unei misiuni ruse de artilerie ce trebuia să participe la perfecționarea pregătirii forțelor românești. Din această poziție a luat parte la luptele de la Mărăști și Mărășești, a fost martor la încercările generalului Șcerbacev de a întârzia momentul destrămării armatei ruse de pe frontul din România, iar după încheierea păcii separate și disoluția totală a trupelor rusești s-a alăturat și el armatei antibolșevice, în calitate de membru al aceleiași formațiuni

din sudul Rusiei conduse de generalul Vranghel. Evacuat, după încheierea misiunii sale în România, mai întâi la Odessa, apoi în Iugoslavia, s-a stabilit în cele din urmă, începând cu anul 1926, la Paris, unde s-a concentrat mai ales pe activitatea de istoric militar. A participat la redactarea unor periodice rusești din exil și a ținut câteva cursuri la Academia Militară din Paris. Participarea lui în organizațiile rușilor albi din exil pare să fi fost, în toată această perioadă, mult mai redusă decât aceea a lui Monkevitz, deși a păstrat neîntrerupt contactele cu compatrioții aflați în străinătate. A murit în 1935 la Paris și a fost înmormântat în cimitirul din Saint-Geneviève-le-Bois.

Cartea lui Vinogradski, *La guerre sur le front oriental*, din care le prezentăm aici cititorilor români traducerea părții a doua, referitoare la situația de pe frontul românesc în toamna lui 1917 și

începutul anului 1918, a apărut tot la Paris, la editura militară Charles-Lavauzelle, în 1926, anul în care autorul se stabilea definitiv în capitala Franței. Dacă relatarea lui Monkevitz este personală și directă, axată în principal pe descrierea evenimentelor politice și a efectelor acestora asupra destrămării armatei ruse aflate pe frontul românesc, abordarea lui Vinogradski, mult mai tehnică, se concentrează de fapt pe istoria colaborării româno-ruse în pregătirea și desfășurarea ofensivei din toamna anului 1917, insistând mai ales pe detalii de ordin militar și alegând, probabil deliberat, să trateze doar incidental evenimentele politice care au dus la dezintegrarea armatei și la fenomenul dezertărilor în masă.

Un episod valoros al cărții îl constituie relatarea momentului 25 februarie/10 martie 1917, acela al izbucnirii revoluției în Rusia,

eveniment la care Vinogradski, aflat în permisie la Sankt-Petersburg, asistă în direct, din locuința sa învecinată cu garnizoana regimentului de gardă. În ansamblu, tonul și abordarea alese de Vinogradski sunt cele ale istoricului care se dorește obiectiv mai mult decât ale martorului ocular care își relatează propriile trăiri și povestea vieții. Scris însă la aproape zece ani de la consumarea evenimentelor, probabil pe baza notelor sumare făcute atunci, din postura de comandant militar, textul său nu e lipsit de confuzii și inadvertențe, nici de o viziune generală mai degrabă partizană, panrusă, ce încearcă să supraestimeze, uneori cu prețul ocultării adevărului istoric, valoarea aportului rusesc la victoriile obținute de armata română în toamna lui 1917, respectiv să minimizeze efectul

catastrofal al disoluției armatei ruse asupra posibilităților de a fructifica aceste victorii.

Mărturia sa istorică este completată oportun de relatarea lui Monkevitz, care descrie cealaltă fațetă a acelorași evenimente, din perspectiva celui aflat în interiorul lanțului decizional al armatei ruse. Spre deosebire de Vinogradski, Monkevitz înțelege de la bun început potențialul distructiv al evenimentelor politice din Rusia asupra propriei armate aflate pe front și, în cartea de memorii redactată în 1919, destinată unui public occidental, nu se ferește să vorbească deschis despre subiect, pe care îl analizează fără menajamente. Deși, din nou spre deosebire de Vinogradski, Monkevitz alesese, în prima fază a Revoluției Ruse, cea liberală, o atitudine prudentă, de acceptare pe cât posibil a cooperării cu

agenții revoluției trimiși să facă agitație în armată, memoriile sale nu menajează nici imaginea acestora, nici acțiunile lor dezastruoase de subminare a moralului și disciplinei unităților militare ruse. Așa cum, deși convingerile sale naționaliste sunt la fel de ferme ca acelea ale lui Vinogradski, Monkevitz se arată mult mai deschis în a recunoaște obiectiv că atitudinea destabilizatoare a guvernului de la Sankt-Petersburg, redenumit Petrograd după izbucnirea războiului, și sabotarea efortului militar comun de către soldații ruși de pe frontul românesc au reprezentat principalele cauze ce au împiedicat armata română să își fructifice victoria pe câmpul de luptă în toamna lui 1917, forțând ulterior România să iasă din război și să încheie pacea separată cu Puterile Centrale.

Asemenea majorității ofițerilor aflați pe front, și Monkevitz, și Vinogradski se arată preocupați în primul rând de stabilitatea acestuia și de asigurarea posibilităților concrete de a continua luptele, menținând Rusia până la sfârșit în tabăra care se prefigura învingătoare.[2] Angajamentul politic, de altfel complet interzis ofițerilor țariști înainte de revoluție, nu a reprezentat în nici un caz o motivație definitorie pentru acțiunile întreprinse de ei după declanșarea revoluției. În postura lor de comandanți militari aflați pe un front străin, în situația de a lupta în colaborare cu o armată străină, evenimentele grave survenite în capitala imperiului i-au luat prin surprindere și i-au obligat să se adapteze rapid unei situații de criză complet inedită. Știm din alte surse istorice că nici diplomația rusă nu s-a aflat într-o poziție mai informată: ministrul

Rusiei la Iași a aflat despre izbucnirea revoluției în Sankt-Petersburg de la prim-ministrul României, Ion I.C. Brătianu, la trei zile după producerea evenimentului.[3] În ceea ce îl privește, Monkevitz relatează că știrea a ajuns la comandanții armatei chiar mai târziu, la o distanță de șase zile după incidente, prin intermediul unei înștiințări confuze primite de la Marele Cartier General rus. În această situație, prima preocupare a comandanților militari a fost aceea de a nu lăsa să se răspândească printre soldați starea de panică sau germenii revoltei, respectiv de a menține cât mai multă vreme disciplina de luptă a trupelor.

Psihologia trupei, total absentă din relatarea lui Vinogradski, este foarte bine surprinsă de Monkevitz. Experiența sa de ofițer de contrainformații pare să-l fi ajutat acolo unde alți comandanți

militari erau deja depășiți de situație. Ceea ce constituie însă o trăsătură comună a ambelor relatări este sentimentul de descumpănire și de umilință resimțit de ofițerii ruși, cel puțin de către aceia al căror prim reflex nu a fost oportunismul, aderarea din conformism sau lașitate la noua situație creată de bolșevizarea accelerată și haotică a trupei. O a doua trăsătură comună este încercarea de autojustificare, de disculpare a corpului ofițeresc de acuzațiile că a fost prea puțin energic în rezistența sa față de disoluția rapidă a unei întregi armate. În fine, atât Monkevitz, în 1919, cât și Vinogradski, șapte ani mai târziu, consideră că, pentru europeni, singura modalitate de rezolvare a problemei bolșevice ar trebui să fie refacerea vechii ordini politice rusești, eventual cu unele îmbunătățiri, și că, pentru atingerea acestui obiectiv, singura

soluție fezabilă o reprezintă refacerea armatei imperiale, cu ajutor material din partea puterilor occidentale.

Atitudinea celor doi față de relațiile cu armata și autoritățile române este și ea, în linii mari, asemănătoare. Amândoi se declară plăcut impresionați de curtoazia și de bunăvoința autorităților politice de la Iași față de ofițerii ruși puși în dificultate de evoluția evenimentelor din interiorul propriei armate. De asemenea, ambii remarcă voința de a lupta a armatei române, ofițeri și trupă, precum și slaba apetență a soldatului român de a adera la propaganda bolșevică în condițiile în care războiul se desfășura la el acasă, iar principala sa motivație era dată de nevoia de a se bate pentru a înlătura ocupația germană de pe teritoriul propriei țări. Ambii autori amestecă însă aceste sentimente de recunoștință cu acuzațiile, mai voalate sau mai

directe, față de decizia autorităților române de a păstra în depozitele din țară materialul de război abandonat de armata rusă, în loc să-l predea forțelor albe spre a fi folosit în războiul antibolșevic.

Pentru autoritățile și armata română, izbucnirea Revoluției Ruse și efectele acesteia, atât asupra colaborării ruso-române pe frontul din țară, cât și asupra siguranței membrilor clasei politice și a cetățenilor români, au creat o situație de criză majoră, ce trebuia gestionată politic, diplomatic, dar mai ales militar. „Dorința de pace“, generalizată curând printre soldații ruși, însemna, din perspectiva românilor, imposibilitatea de a-și recâștiga patria pierdută și, pe termen nu foarte lung, angoasa dispariției statului român, cauzată de trădarea unuia dintre aliați.

Una dintre relatările românești cele mai apropiate de evenimente îi aparține lui Constantin Kirițescu,

care descrie astfel impactul imaginii armatei ruse asupra soldaților și ofițerilor români:

> „Nu mai era armata plină de mândrie și de prestanță care inspira respect și admirație; era o adunătură care inspira desgust și teamă. [...] Ofițerii și soldații români priveau revoltați la spectacolul neobicinuit și de neînțeles de ei a câte unui general sau colonel rus dând raportul, cu mâna la șapcă, vreunui ofițer inferior, gradat sau – uneori – chiar unui soldat cu ținuta neglijentă, descheiat la tunică, care merge legănându-se și-i răspunde leneș și indiferent. Este un «comisar al poporului» trimis pe lângă unitatea comandată de ofițerul superior ca să supravegheze conducerea, adevărat spion în slujba Sovietelor de la Petrograd.“[4]

Această imagine românească asupra spectacolului dezintegrării din interior a armatei ruse se

potrivește cu aceea descrisă de Monkevitz, care evocă, în egală măsură, trauma suferită de ofițerii de carieră ai armatei ruse, puși dintr-odată în fața unei situații atât de revoltătoare, lipsiți de mijloacele concrete de a se apăra împotriva agresiunii conjugate a factorului politic și a propriilor soldați din subordine. Ambii autori povestesc într-o manieră destul de edulcorată despre actele de jaf și agresiune comise de soldații ruși asupra populației românești, despre impactul manifestațiilor bolșevice desfășurate pe străzile Iașiului, respectiv despre amenințările directe la adresa regimului monarhic din România. Din punctul de vedere al autorităților române, aceasta a reprezentat însă una dintre situațiile cele mai greu de gestionat, cu atât mai greu cu cât, într-o primă fază, au încercat să evite o coliziune directă între

soldații români și cei ruși, opunându-i pe primii celorlalți în lupte deschise. În cele din urmă, forțate de împrejurări, au fost totuși nevoite să recurgă și la astfel de măsuri. Punctul culminant al coliziunii a fost zona orașului Galați, unde, în ianuarie 1918, după ce, spre sfârșitul anului 1917, trupele rusești din România primiseră ordinul de demobilizare și se retrăgeau în debandadă spre Rusia, producând jafuri și dezordine, armata română a fost nevoită să lupte timp de trei zile cu forțele rusești insurgente pentru a le dezarma înainte de trecerea acestora peste Prut.[5]

Constantin Kirițescu identifică, în procesul de descompunere a armatei ruse, trei momente care, în linii generale, coincid cu acelea descrise de Nikolai von Monkevitz: emiterea, de către Guvernul Provizoriu de la Petrograd, a faimosului Ordin nr. 1 pe armată

(14 martie 1917), prin care soldaților ruși li se acordau drepturi incompatibile cu disciplina militară, printre care și acela de a nu asculta de ordinele superiorilor dacă acestea erau contrare dispozițiilor emise de guvernul revoluționar, de a-și alege reprezentanți în Soviete și de a lua parte la decizia politică; crearea comitetelor revoluționare, inclusiv în armată; trimiterea pe front a așa-numiților „comisari ai poporului“. Aceștia din urmă erau civili, reprezentanți ai Sovietelor, cu rolul de a face agitație politică printre soldați. Puterile lor, acordate prin mandat guvernamental, le surclasau pe acelea ale comandanților militari, dar atribuțiile concrete pe care le aveau în interiorul armatei nu fuseseră la fel de bine precizate, astfel că posibilitățile de a comite abuzuri le erau, practic, nelimitate.[6] Astfel, aducerea trupei în stare de rebeliune și de

insubordonare față de ierarhia militară era un proces aproape finalizat chiar înainte de lovitura bolșevică din octombrie 1917.

Acestea au fost condițiile reale în care armata rusă a luat parte la „bătălia pentru Moldova“ din 1917, episod căruia Vinogradski îi dedică cea mai mare parte a memoriilor sale. Așa cum aflăm de la ambii autori traduși în volumul de față, contextul era dintre cele mai sumbre. Înainte chiar de începerea luptelor de pe frontul românesc, soldații ruși de pe frontul de la Tarnopol, aflat mai la est, în Ucraina, refuzaseră deschis să intre în luptă, încheind înțelegeri cu inamicul și împușcându-și ofițerii în timpul atacului. Printre comandanții ruși de pe frontul românesc exista temerea vie că acest scenariu s-ar fi putut repeta și în România. Toate planurile strategice făcute împreună cu armata română au trebuit așadar să țină seama, de la bun început,

de pericolul real al trădării soldaților ruși chiar în momentul bătăliei. Pentru a evita o catastrofă similară celei de la Tarnopol, s-a decis folosirea mai ales a acelor unități rusești mai puțin contaminate de agitația bolșevică și a unui amestec de persuasiune și recurs la onoare, prin exemplul moral al trupelor românești. S-a încercat, pe cât posibil, ca trupele românești să le înlocuiască pe cele ruse, acolo unde atitudinea acestora din urmă era manifest ostilă față de ideea de a lupta. De asemenea, s-a încercat folosirea cu precădere a artileriei ruse, ale cărei trupe își conservaseră disciplina, și cât mai puțin a infanteriei, pentru care procesul de bolșevizare se afla într-un stadiu mult mai avansat. Chiar și așa, incertitudinea cu privire la comportamentul soldaților ruși pe frontul românesc a creat dificultăți suplimentare, împiedicând exploatarea primelor victorii

obținute și, în cele din urmă, determinând oprirea operațiilor militare într-un moment favorabil ofensivei ruso-române, care, astfel, nu a mai putut fi fructificată.

Tabloul deplorabil din tabăra rusă era în contratimp cu ceea ce se întâmpla cu armata română. Aceasta, reorganizată și antrenată cu ajutorul misiunii franceze conduse de generalul Berthelot, era pregătită și dornică de luptă, resimțind, o dată în plus, ca pe o frustrare și o nedreptate faptul că acțiunea ei se găsea amenințată de problemele interne ale organizării militare rusești. La nivel de relații umane, starea de spirit de pe front a reprezentat un factor în plus pentru fricțiuni și animozități între români și ruși. În termeni de aport real al armatei ruse la operațiile militare desfășurate în Moldova, în vara și la începutul toamnei anului 1917, aport pe care Vinogradski încearcă să îl

reprezinte în termeni cât mai puțin defavorabili imaginii rușilor, poziția lui e contrazisă de impresiile directe ale participanților români la bătălie[7], dar susținută parțial de opiniile ulterioare ale generalul Constantin Prezan, comandantul armatei române, precum și de cifrele finale, care arată că unitățile armatei ruse au înregistrat, în linii generale, un număr comparabil de morți, răniți și dispăruți cu cel al unităților românești angrenate în luptă.[8]

Ceea ce s-a întâmplat cu înalții ofițeri ruși, după demobilizarea și dezagregarea armatei pe care o conduseseră, e o poveste dramatică în sine, pentru care biografiile celor doi autori, Monkevitz și Vinogradski, sunt reprezentative. Cei mai mulți dintre ei au încercat să reziste până în ultima clipă, cu puținele mijloace pe care guvernul de la

Petrograd li le lăsase la dispoziție, bolșevizării și dezagregării uriașei forțe militare pe care o reprezentase până atunci armata țaristă. Alții, mai ales dintre cei aflați în cercurile secundare de comandă de la Petrograd, au ales, fie sub constrângere, fie din considerente personale de oportunitate, să accepte colaborarea cu bolșevicii. Ei au contribuit esențial, chiar pe parcursul desfășurării războiului civil, la organizarea viitoarei Armate Roșii, urmând bazele și regulile de funcționare aplicate în vechea armată țaristă. Supraviețuitorii Armatei Albe s-au refugiat în Occident, unde au încercat să continue acțiunea antibolșevică sau cel puțin să întrețină speranța unei posibilități de întoarcere acasă pentru membrii comunității lor. Aceştia, în covârșitoarea lor majoritate, și-au sfârșit zilele în exil și au fost îngropați în pământul de adopție.

Dintre cei rămași în Rusia, doar foarte puțini au supraviețuit, săraci și deposedați de vechiul statut, valurilor de epurări bolșevice.

Cele două lucrări memorialistice pe care vi le prezentăm în continuare sunt așadar, în egală măsură, mărturii de front, mărturii personale asupra Revoluției Ruse și, deloc în ultimul rând, mărturii ale unei drame colective care, în acel moment, cu excepția Revoluției Franceze din 1789, nu avea un precedent sau un termen real de comparație în istoria europeană. Cititorul de azi, care știe că, după nici treizeci de ani, această dramă avea să cuprindă jumătate de Europă, cu consecințe de neînlăturat inclusiv asupra vremurilor contemporane, se întreabă probabil cum se raportau, cât înțelegeau și, mai ales, cum de au lăsat contemporanii, ruși și europeni,

cetățeni de rând și factori de decizie, ca evenimentele ce aveau să schimbe pentru totdeauna fața continentului să se deruleze până la victoria definitivă a unuia dintre cele mai criminale regimuri din istorie, cel bolșevic. Un posibil răspuns se află chiar în paginile care urmează.

---

1. Kira Epichkine, cea mai mică dintre copiii familiei Monkevitz, a devenit, ca frații ei, cetățean francez și a locuit în Franța până în anul 2007, când a murit la vârsta de aproape 100 de ani. Ei îi aparține o interesantă mărturie orală despre condițiile instalării la Paris a familiei Monkevitz și despre dispariția generalului. Interviul a fost realizat de Arhivele Departamentale Alpes-Maritimes în aprilie 2007. Înregistrarea video este disponibilă în două părți la adresele web: http://www.dailymotion.com/video/xns4nt și https://www.dailymotion.com?video?xns4qa, consultate la 15 iulie 2019.

2. Pentru atitudinea ofițerilor ruși față de evenimentele revoluționare, vezi cartea lui Brian D. Taylor, *Politics*

and the Russian Army: Civil-Military Relations, 1689–2000, Cambridge University Press, 2003, pp. 64–137.

3. *Cf.* Glenn E. Torrey, *Armata revoluționară rusă și România, 1917*, Editura Militară, București, 2005, p. 9.

4. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, vol. II, Tipografia „România Nouă“, București, 1923, pp. 321–322.

5. Glenn. E. Torrey, *op. cit.*, pp. 99–102.

6. Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 316–317.

7. Acestea sunt descrise sugestiv de același Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 140: „Rareori o armată victorioasă a primit o lovitură morală mai puternică decât cea primită de armata a doua [română]. Să trăiești șase luni de viață chinuită, susținut numai de nădejdea zilei celei mari, când, cu prețul jertfei supreme, să poți gusta bucuria izbânzii și, odată ajuns aci, pe când brațul lovește fără cruțare cu sabia de foc pe cotropitorul ogoarelor noastre, să fii deodată oprit

nu de slăbiciunea ta, nici de puterea dușmanului, ci de dezerțiunea aliatului era cea mai grozavă amărăciune pe care ne-o păstrase desfășurarea războiului nostru, atât de darnic în decepții de tot felul.“

8. Cf. Glenn E: Torrey, *op. cit*, pp. 68–70.

Notă asupra ediției

Volumul de față cuprinde traducerea integrală în limba română a lucrării semnate Nikolai de Monkévitz, *La Décomposition de l'Armée Russe* (apărută în 1919 la editura Payot din Paris, în traducerea franceză a lui Serge Persky), și a părții a doua din lucrarea semnată de generalul Vinogradski, *La Guerre sur le front oriental: En Russie. En Roumanie*, publicată la editura militară Charles-Lavauzelle din Paris în 1926, într-o ediție corectată și adnotată de generalul francez Pierre Malleterre. Nici una dintre aceste cărți nu a mai fost tradusă în limba română până acum. Am inclus în ediția noastră doar cea de-a doua parte a lucrării lui Vinogradski, cea referitoare la evenimentele petrecute pe

teritoriul României în anii 1917–1918, întrucât evenimentele militare relatate în primele capitole, evenimente la care autorul a luat parte pe teritoriul Rusiei de la începutul războiului și până în 1916, așadar anterioare izbucnirii Revoluției Ruse, nu prezintă un interes direct pentru economia prezentului volum.

În notele de subsol ale volumului am preluat integral notele din edițiile originale, atât pe cele ale autorilor (indicate cu „n. a.“), cât și pe cele ale editorului francez (indicate prin „n. ed. fr.“). Notele editorului român nu sunt însoțite de mențiuni între paranteze.

În cuprinsul lucrării am uniformizat cu grafie românească numele de persoane și denumirile de localități românești și rusești care apar în edițiile originale transcrise cu grafia specifică limbii franceze. Atunci când am avut de optat între mai multe variante

cunoscute în limba română, în special în cazul numelor proprii rusești, am optat pentru varianta cea mai utilizată, indicând în notele de subsol sau în biografii și celelalte variante cunoscute. Atunci când, în traducerea franceză, s-a procedat la transcrierea numelor proprii românești cu grafie franțuzească, am ales să folosim denumirea românească în cuprinsul textului, pentru cazurile în care transcrierea nu prezenta nici o problemă de identificare a persoanei sau a localității menționate. Acolo unde am întâmpinat probleme de identificare și aceasta nu a putut fi făcută cu certitudine, am păstrat în corpul textului varianta grafică utilizată de autor, indicând în notele de subsol varianta românească cea mai plauzibilă.

Acolo unde autorii au ales să indice nume proprii doar cu

inițiale, am păstrat opțiunea lor și am indicat în notele de subsol că aceasta este varianta originală.

Am alcătuit la finalul volumului un dicţionar de personaje istorice, pentru a uşura cititorului orientarea printr-o informaţie densă.

Ş.-L.P.

NIKOLAI A. MONKEVITZ
DESCOMPUNEREA ARMATEI RUSE: MEMORIILE UNUI GENERAL RUS

Prefaţă la ediţia franceză

Nikolai de Monkevitz este unul dintre cei mai tineri generali din armata rusă.

Atașat la statul-major al Armatei a III-a în timpul Războiului Ruso–Japonez, a intrat apoi în comandamentul statului-major general de la Petrograd. În cursul războiului actual[9] a fost decorat de cinci ori și a obținut una dintre decorațiile cele mai importante: Sfântul Gheorghe[10] pentru acte de bravură. În timpul ofensivei din mai 1916, în fruntea diviziei sale, a reușit de două ori să forțeze Styr-ul și Stokhod-ul.[11]

Generalul de Monkevitz, comandant al Diviziei 71 Infanterie, a participat la întreaga ofensivă Brusilov din primăvara lui 1916[12] și a fost apoi trimis pe frontul din România, dar, în toamnă, situația a

suferit o răsturnare neplăcută. La începutul lui decembrie 1916, după un dur marș forțat de 300 de kilometri, a intrat în contact cu inamicul la Râmnic[13], iar din acel moment îl regăsim în toate luptele date în România până la sfârșitul războiului. În mai 1917, a fost numit șef de stat-major al Armatei a IV-a, care opera și în România. A renunțat la această însărcinare la 1 decembrie 1917, când au intrat în scenă comitetele bolșevice și a fost pus în vigoare principiul electiv. Aceste comitete au avut cinismul să îi ofere comanda Armatei a IV-a, dar el a refuzat, firește. După aceea a rămas la dispoziția generalului Șcerbacev, comandantul-șef al frontului românesc, și, până la sfârșitul lui iunie 1918, s-a ocupat de salvarea și lichidarea materialului abandonat de dezertori și fugari.

Ca și Șcerbacev, generalul de Monkevitz a fost declarat în afara

legii de către comisarii poporului, deoarece a refuzat să le recunoască autoritatea și, la fel ca Șcerbacev, a fost chemat în fața tribunalului pentru refuzul de a atribui Ucrainei proprietatea asupra întregului material de război și a fondurilor bănești ale frontului românesc. După o rezistență îndârjită, a reușit să convingă România să recunoască proprietatea Rusiei asupra acestui material și să împiedice preluarea lui de către germani. Aceasta l-a costat citarea în fața unei curți marțiale pentru „delapidare de bunuri ucrainene. Furia guvernului ucrainean de la acea vreme împotriva sa a fost foarte mare, căci Monkevitz a refuzat categoric să se încline în fața puterii pe care acest guvern și-a arogat-o pe frontul românesc.

Cariera generalului îmi era deja cunoscută când, în iulie 1918, mi-a făcut onoarea de a mă vizita. Aveam în fața mea un bărbat înalt,

de 46-47 de ani, cu trăsături pronunțate, energice, mustață și părul tuns perie, ușor grizonant, exprimând deopotrivă fermitate și blândețe. Pe scurt, tipul soldatului.

Sosise din România cu trenul special care i-a adus în Elveția pe marele patriot român domnul Take Ionescu și pe prietenii acestuia, ca și pe câțiva reprezentanți diplomatici și militari ai Antantei. Cu glas sufocat, tremurând de emoție și de mânie, mi-a povestit ce au făcut revoluția și bolșevicii admirabilei armate ruse, care se bătuse cu atâta curaj vreme de trei ani. Fața i se crispa de durere evocând tratamentele îngrozitoare pe care soldați incitați de agitatori le-au aplicat ofițerilor. Și câtă furie îl străbătea când povestea că a fost obligat să abandoneze lupta, să-și abandoneze prietenii, aliații, Franța căreia i-l dăduse pe fiul său!

Proiectele lui? Să se pună la dispoziția Aliaților, să se întoarcă în Rusia dacă va fi cu putință,

pentru a lupta împotriva bolșevicilor și a colabora la punerea pe picioare a unei noi armate ruse. Dar mai înainte avea nevoie să se îngrijească puțin; o contuzie la cap l-a obligat să ia o pauză de câteva luni. Apoi dorea să își revadă fiul, soldat în Regimentul I al Legiunii Străine și combatant pe frontul occidental.[14]

I-am cerut cu toată energia să scrie ce a văzut și trăit. Venind de la un comandant atât de apreciat, de la un martor ocular, mărturia lui nu poate să stârnească decât cel mai mare și mai legitim interes. A acceptat și, în luna noiembrie anul trecut, mi-a predat manuscrisul.

Memoriile generalului Monkevitz au luat forma unei cărți pe care o vedem acum în cea mai fidelă traducere după textul rusesc. Asistăm la viața trupelor ruse de la revoluție și până în zilele noastre, la drama înspăimântătoare a descompunerii uneia dintre cele

mai mari armate din lume, ale căror bravură și abnegație merită să rămână în amintirea posterității. Este, printre altele, un tablou emoționant al răului de care suferă Rusia, al rușinii de care au acoperit-o niște oameni fără conștiință, făcând apel la instinctele primitive ale gloatei.

Dacă acest document istoric rezumă azi amare și triste experiențe, el conține totodată și informații prețioase.

Ianuarie 1919
Serge Persky

---

9. Primul Război Mondial.

10. Crucea Sfântului Gheorghe, cea mai înaltă distincție militară acordată în Rusia țaristă pentru acte de bravură în război. A fost abolită de Revoluția Rusă în 1917 și reînființată în anul 2000.

11. Styr și Stokhod/Stokhid, râuri în Ucraina de Vest.

12. Ofensiva Brusilov, numită astfel după cel care a comandat-o, generalul

Aleksei Brusilov, declanșată în iunie 1916 pe frontul de sud-vest, din Galiția, împotriva armatei austro-ungare, a fost cea mai mare victorie a Rusiei țariste din timpul Primului Război Mondial, însă pierderile umane au fost uriașe, atât de partea rusă, cât și de partea austro-ungară. Succesul acestei ofensive a avut un rol important în decizia României de a intra în război împotriva Puterilor Centrale.

13. Așa în original, este vorba de localitatea Râmnicu Sărat.

14. Două luni mai târziu, în septembrie 1918, în bătălia de la nord de Soissons, tânărul Monkevitz a fost rănit și a suferit arsuri grave la ochi de la gazul asfixiant. La ora la care scriu aceste rânduri se află încă la spitalul militar, pe cale de a se vindeca (n. ed. fr.).

Cuvântul autorului

În aceste pagini mă străduiesc să înfățișez un tablou cât mai fidel a ceea ce s-a întâmplat cu armata rusă după revoluția din 1917. Am rămas pe front în toată perioada care i-a urmat. N-am părăsit frontul nici măcar după dispariția trupelor noastre, despre a căror activitate anterioară stătea mărturie bogatul material de război abandonat. Am trăit de la început până la sfârșit oribilul coșmar reprezentat de ruina celei mai numeroase armate din lume. Îndrăznesc să sper că aceste amintiri îi vor fi de folos unui istoric din viitor care va încerca să reconstituie evenimentele unei epoci nespus de dureroase – niciodată Rusia n-a mai cunoscut

asemenea umilințe – și că le vor fi de oarecare utilitate tinerelor generații din patria mea.

Întreaga perioadă de la sfârșitul războiului mi-am petrecut-o pe frontul românesc, astfel că mă voi ocupa mai ales de peripețiile acestuia, care au fost aproape identice cu cele de pe toate celelalte fronturi rusești. Această alegere mă obligă să dedic un capitol special stării în care se afla sectorul românesc la începutul anului 1917, pentru a pune faptele în adevărata lor lumină.

Capitolul I
Rușii vin în ajutorul românilor

Cum se știe, norocul armelor nu i-a surâs prea mult timp României. La o lună după ce au intrat victorioși în Transilvania, soldații săi au început să sufere înfrângeri care s-au succedat fără oprire, în pofida realei valori a trupelor. Iar armata română, continuând să reziste pe frontiera muntoasă dintre Moldova și Ungaria, a dat înapoi pe toată linia frontului din Valahia. Și în Dobrogea trupele ruso-române au cedat sub presiunea forțelor sensibil superioare ale germanilor, bulgarilor și turcilor. Deja, după căderea Bucureștiului, o importantă parte a armatei române se afla într-o stare atât de

proastă încât a trebuit să fie retrasă în spatele frontului, Cartierul General Român neavând alte rezerve disponibile. Lucrurile luau o întorsătură critică și întreaga Românie se afla în pericolul de a fi încercuită.

Comandamentul suprem al armatei ruse s-a grăbit să le vină în ajutor forțelor românești epuizate și, din luna octombrie 1916, a trimis, fără întrerupere, trupe pe frontul românesc. Din nefericire, aceste întăriri ajungeau prea târziu, căci, deși erau transportate rapid pe calea ferată, prin Bucovina și Basarabia, până la frontiera română, căile ferate românești nu erau deloc apte să facă față transportului unor asemenea mase de oameni. De aceea, o parte considerabilă a regimentelor rusești trimise în ajutor a fost constrânsă la marșuri forțate istovitoare (300 de kilometri și chiar mai mult), începând de la frontierele

septentrionale și orientale, iar apoi erau trimise imediat în luptă pentru a înlocui regimentele românești epuizate.

Divizia pe care o comandam la sfârșitul lui noiembrie 1916 a fost retrasă în grabă din sectorul Kovel[15] și, în șase zile, a ajuns pe drumul de fier la frontiera românească, la Bălți, apoi la Ungheni; de acolo, deja în formație de luptă, a străbătut, în zece zile, mai bine de 300 de kilometri, printr-un noroi înspăimântător și pe o ploaie care nu se mai termina. Nu am ajuns la Râmnicu Sărat decât pe 28 decembrie, adică în ziua în care orașul se preda inamicului. În aceeași noapte, divizia mea a fost trimisă în linia întâi, iar a doua zi a dat o luptă crâncenă împotriva inamicului, pe care a reușit să-l oprească.

La acea vreme, pe tot frontul, de la Râmnicu Sărat până la Marea Neagră, nu mai existau trupe românești; acestea fuseseră

înlocuite de regimente rusești. Pe drum, întâlneam la tot pasul unități românești care se retrăgeau în dezordine; aveau un număr mic de baionete (elemente de luptă) și un număr nesfârșit de convoaie. Aceste unități în retragere produceau o impresie deopotrivă deplorabilă și îmbucurătoare: deplorabilă pentru că acea mână de oameni în zdrențe și epuizați era mărturia vie a unor dure încercări și a unor nemiloase înfrângeri; îmbucurătoare fiindcă patriotismul lor, energia morală, spiritul războinic rămăseseră neclintite; disciplina era intactă. Era destul să stai de vorbă cu ei câteva minute pentru a te convinge că, dacă erau bine conduse, aceste trupe eroice puteau fi foarte ușor refăcute. Misiunea franceză[16] a generalului Berthelot, sosită în România la sfârșitul lui 1916, a demonstrat-o în mod strălucit: în primăvara lui

1917, din aceste rămășițe ale armatei române s-au putut forma 15 divizii instruite și perfect echipate, care, în iulie și august 1917, și-au arătat forța și priceperea în fața inamicului.

Pe restul frontului, la nord de Râmnicu Sărat, în sectorul muntos care ajungea aproape până la Trotuș, regimentele eroicei armate[17] a generalului Averescu continuau să reziste, susținute de cavaleria rusă; și mai la nord, combatantii erau din nou numai ruși.

Aici trebuie reținut că aceste unități române aflate sub conducerea vajnicului Averescu au fost singurele (trei sau patru divizii, cred) care au rămas neîntrerupt în fața inamicului pe toată durata războiului, făcând constant dovada eroismului și a unei rezistențe remarcabile. Am avut adeseori ocazia să mă întâlnesc cu generalul Averescu și cu trupele sale, care luptau pe

flancul nostru drept; eram uimiți de disciplina lor de fier, de organizarea impecabilă, de activitatea lor și de multe alte calități prețioase. Erau un fel de armată specială în cadrul forțelor armate românești. Generalul Averescu, tipul clasic al bătrânului militar, spiritual, zgârcit la vorbă, care nu disprețuia sarcasmul, era foarte simpatic. Întreaga sa persoană emana încredere de sine și o voință inflexibilă. Și Statul său Major producea o impresie excelentă și se distingea de alte state majore românești prin numărul mic al ofițerilor ce îl compuneau. Se prea poate ca, dacă întreaga armată română l-ar fi avut în frunte pe generalul Averescu, să nu fi suferit înfrângeri atât de grele. Din nefericire, rațiuni de politică internă, care ocupau un loc important în acea țară, chiar și în

timpul războiului, nu au permis ca acest om remarcabil să fie numit generalissim.

La sfârșitul lui decembrie 1916, frontul românesc fiind aproape în întregime apărat de trupele rusești, plasate, cu generalii lor ruși, sub comanda regelui României, comandantul suprem al armatelor, ofensiva inamică a fost definitiv oprită, după cincisprezece zile de lupte înverșunate. Întreaga Moldovă, cu bogatele ei rezerve de grâne, a fost pusă la adăpost de invazia germană.

Trupele rusești și armata română a generalului Averescu s-au stabilizat pe o linie care pleca de la frontiera cu Bucovina, mergea pe crestele Carpaților, pe granița cu Ungaria până la izvoarele Putnei, apoi, pe cursul acesteia, al Siretului și al Dunării, până la Marea Neagră. Aproape toate trupele românești, așa cum

am văzut, fuseseră retrase până departe, în nordul Moldovei, unde, sub conducerea instructorilor francezi, se reorganizau. Cât despre trupele ruse, acestea ocupau poziții bine fortificate, bine situate, se completau și se reconstituiau după luptele pe care le dăduseră, pregătindu-se pentru campania din primăvara lui 1917.

---

15. Oraș în nord-vestul Ucrainei.

16. Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, s-a aflat în România în perioada octombrie 1916–martie 1918, cu scopul de a ajuta la instruirea și reorganizarea armatei române. Sosirea și prezența sa în România s-a făcut la solicitarea autorităților politice și militare române în contextul evoluției nefavorabile a situației de pe front și a nevoii evidente de reorganizare și înzestrare a armatei române. Totalizând 430 de ofițeri și peste 1.500 de subofițeri și soldați, misiunea militară franceză acoperea toate

armele și întregul spectru de expertiză și sprijin tehnic necesare pentru opera de refacere a armatei române, misiune căreia i se va dedica în iarna anului 1916–1917. Alături de misiunile de instrucție și de sprijin tactic și strategic, Misiunii Militare Franceze îi revine, pe timpul prezenței sale pe teritoriul românesc, și gestionarea expedițiilor de armament și muniții ce traversau teritoriul rus, precum și medierea, nu întotdeauna facilă, a relațiilor tensionate dintre aliații de pe frontul răsăritean (România și Rusia), dar și reprezentarea și apărarea intereselor franceze. Este cea mai importantă dintre misiunile militare desfășurate de Franța în timpul Primului Război Mondial.

17. Este vorba de Armata a 2-a Română.

Capitolul II
Situaţia trupelor ruse pe frontul românesc la începutul anului 1917

Începutul revoluției m-a găsit comandant al Diviziei 71 Infanterie, care își făcuse datoria cu loialitate și curaj încă de la începutul războiului, în Galiția și în Carpații Orientali până în toamna lui 1915, apoi în Volînia[18], unde a luat parte activă la ofensiva generalului Brusilov, în primăvara lui 1916. În toamna aceluiași an a fost trimisă în grabă în România, unde, așa cum am spus, fără a se odihni după un drum lung și greu, a intrat imediat în luptă, la 28 decembrie, la Râmnicu Sărat. În acel moment, inamicul îi încolțise pe ruși și pe români în sectorul de la sud de

Putna și de Siret. Cu prețul unor lupte sângeroase și înverșunate, trupele rusești au înlocuit treptat, pe toate fronturile, regimentele românești în dezordine și au reușit să oprească înaintarea inamicului pe linia acestor cursuri de apă. Ne refăceam și, în prima zi a nefastei noastre revoluții, ne aflam într-o stare de calm relativ, care dura de la 5 ianuarie 1917. Am profitat de această acalmie pentru a pune în ordine efectivele și pentru a ne revizui materialul, care se cam uzase în timpul marșurilor forțate și al bătăliilor ce le-au urmat. Grație proviziilor trimise din Rusia și a muncii susținute la fața locului, eram, la începutul lui martie, perfect pregătiți de luptă și siguri de victorie. Așteptam cu încredere fie atacul inamicului, fie propria noastră ofensivă. Totul era în favoarea noastră: moralul diviziei era excelent, eram siguri pe forța noastră; efectivele erau complete; exercițiile zilnice

remediaseră lacunele din instrucția întăririlor ce ne fuseseră trimise. Aveam o artilerie puternică, bine pusă la punct. Hrana era din abundență: fiecare soldat primea pe zi 1200 grame de pâine, din care 400 de grame de pâine albă, 400 de grame de carne, 100 de grame de untură, 1/8 dintr-un litru de vin, legume, ceai, zahăr, tutun etc. Echipamentul era în bună stare. Tifosul exantematic[19] și febra recurentă care făceau pe atunci ravagii în toată România nu atinseseră decât puțin regimentele noastre. Mulțumită alimentației copioase și solicitudinii personalului sanitar, cazurile de îmbolnăvire au fost în număr infim. Băile și spălătoriile instalate în număr mare au contribuit la menținerea bunei sănătăți a oamenilor noștri. Cel puțin o dată pe săptămână, soldații făceau baie și primeau lenjerie curată.

Inspectând aproape zilnic pozițiile diviziei mele și a unităților de rezervă, eram foarte satisfăcut de moralul soldaților și de aerul lor sănătos.

Grație poziției sale fortificate, a tranșeelor săpate cu regularitate și a acțiunii eficiente a artileriei puternice, divizia mea nu suferise aproape nici o pierdere, deși ocupa un sector lung de 20 de kilometri. Totul concura deci pentru a crea condițiile favorabile reluării unei lupte pe care ne bazam. Până atunci, oamenii puteau să răsufle și să se distreze. La statul-major al diviziei montaserăm un mic teatru care nu era rău deloc și care dădea trei reprezentații pe zi: o parte cinematografică, o mică piesă de teatru și un divertisment, foarte bine jucat de o trupă compusă din soldați amatori. Teatrul era frecventat zilnic de aproximativ 700 de soldați, ceea ce însemna că

fiecare om din divizie (care număra mai bine de 20.000) venea la teatru cel puțin o dată pe lună. Apoi, când vremea s-a încălzit, spectacolele cinematografice au fost ținute în aer liber pentru câte un regiment odată. La trei luni după revoluție, teatrul, cinematograful și toate accesoriile au trecut sub jurisdicția comitetului deputaților de divizie; aceasta a dus la încetarea imediată a activității lor; politica invada totul, chiar și cele mai modeste distracții în beneficiul soldatului.

---

18. Provincie istorică ce cuprinde, geografic, regiunea istorică a Ucrainei de Vest dintre râurile Pripiat și Bug-ul apusean, învecinându-se la sud cu Galiția și Podolia. Volînia istorică este partajată, la momentul de față, între Ucraina (regiunile Rivne, Volîn și părți din Tarnopol, Jitomir și Hmelnițki), Belarus și Polonia.

19. Înfrângerile suferite în campaniile anului 1916 de către

armata română și retragerea acesteia în Moldova, alături de administrație și guvern (aproximativ 500.000 de persoane), la care s-au adăugat și peste 1,5 milioane de refugiați, au creat condițiile favorabile pentru declanșarea celei mai mari epidemii din istoria României. Lipsa unor condiții igienice elementare, frigul, supraaglomerarea, subnutriția reprezintă principalii factori ce au stat la baza declanșării epidemiei ce a făcut aproximativ 300.000 de victime, cele mai multe din rândul populației civile. În lupta cu boala, peste 350 de medici și personal medical, români și membri ai Misiunii Militare Franceze, și-au găsit moartea. Evoluția epidemiei acoperă perioada anilor 1916–1917, primele cazuri fiind înregistrate în septembrie 1916. Epidemia intră în faza acută în ianuarie 1917 pentru ca, în martie 1917, să atingă apogeul. Ulterior, asistăm la un declin al cazurilor de îmbolnăvire, epidemia stingându-se în iunie 1917.

Capitolul III
Primele săptămâni ale revoluţiei – Atitudinea trupelor

Aceasta era situația diviziei noastre la începutul lui martie 1917. Primeam destul de regulat din Rusia scrisori și ziare, iar prin ofiterii care se întorceau din permisie știam câte ceva despre revoltele care avuseseră loc la Petrograd din cauza lipsei de pâine și a scumpirii alimentelor. Știam și că nemulțumirea resimțită peste tot față de intrigile de la Curte, provocate de Rasputin și de alte personaje nedemne din anturajul Țarului, se întindea până la clasele superioare ale societății. Totuși, eram departe de a ne gândi că revoluția avea să izbucnească, cu consecințe atât de explozive. Eu

personal îmi propusesem să plec în concediu la jumătatea lui martie și așteptam cu nerăbdare momentul unei odihne binemeritate, căci, pe toată durata războiului, nu avusesem decât douăsprezece zile de vacanță. Soarta a decis însă altfel: în locul unui concediu liniștit, aveam să trec printr-o serie de crude încercări morale.

În dimineața zilei de 16 martie 1917, generalul Gavrilov[20], comandantul corpului meu de armată, care se găsea la 12 kilometri nord de statul-major al diviziei, m-a apelat și mi-a cerut să mă prezint imediat la el pentru o discuție pe care nu o puteam purta prin telefon. M-am urcat în automobil, convins că dorea să-mi transmită ordine și indicații necesare în vederea iminentei ofensive. Mi-am luat așadar cu mine toate planurile, documentele și hărțile; pe drum, am examinat diferitele ipoteze și planuri tactice.

Îi lăsasem pe șeful statului-major și pe ofițeri însuflețiți de aceleași presupuneri; toți erau pradă elanului exaltării ce ne cuprindea mereu în preajma bătăliei.

Dar nu era nici vorbă de ordin de atac: comandantul corpului meu de armată mi-a împărtășit unele informații vagi și fragmentare pe care tocmai le primise de la Marele Cartier General și care anunțau că la Petrograd avusese loc o revoluție politică.

Presentimentele m-au înșelat rareori în viață; în preajma unei bătălii, am prezis aproape întotdeauna exact cum avea să se termine. De această dată, nu aveam decât informații incomplete și confuze; se vorbea de revolte; umbla zvonul că puterea trecuse în mâinile comitetului executiv al Dumei Imperiale, că Țarul abdicase în favoarea fratelui său etc. și, cu toate acestea, eu am simțit clar că,

dacă ordinea nu era imediat restabilită în capitală și dacă o mână fermă nu prelua puterea, Rusia întreagă va fi aruncată în haos. Îmi erau încă prea proaspete în minte tristele amintiri ale celor văzute în 1905[21], pe când mă găseam în Manciuria, cu armata, în campanie;[22] știam ce înseamnă acele comitete așa-zis executive, în fapt ne-executive și vorbărețe. Prevedeam ce ocean de vorbe inutile va îneca revoluția rusă și ce va deveni marea masă a soldaților atunci când vor ajunge la ea principiile de libertate proclamate de revoluție. În 1905, în Manciuria, o singură publicație „liberă“ (pe atunci, propagatorii revoluției nu făceau încă turnee în armată) a reușit, într-un interval de timp foarte scurt, să transforme o armată puternică și disciplinată într-o mulțime animată de un singur gând: să ajungă acasă cât mai repede posibil. Pentru soldat, toate cuceririle revoluției se

reduceau la realizarea imediată a acestei dorințe. Toate celelalte idealuri proclamate de revoluționari erau pentru el literă moartă; nu le înțelegea. Îmi era clar că același lucru urma să se repete dacă nu avea loc o intervenție rapidă a unei autorități hotărâte.

Discutând situația cu comandantul corpului de armate, în absența oricărei informații precise asupra evenimentelor sau a unor ordine formale din partea comandamentului suprem al armatei, am decis să nu facem publice deocamdată acele știri, dar să le aducem la cunoștința tuturor ofițerilor superiori ai corpului de armate. În același timp, am hotărât să luăm măsuri energice pentru a menține unitățile în formă și în cea mai strictă disciplină. Comandantul corpului de armate a decis și că va pregăti un comunicat cât mai clar cu putință, pe care îl

va publica pe ordin de zi în cazul în care primea confirmarea oficială a evenimentelor anunțate.

Eram sigur de soldații mei, de aceea i-am propus pe loc comandantului să informeze comandantul suprem al armatei că eram gata ca, împreună cu divizia mea, să mergem acolo unde ne va trimite pentru a restabili ordinea. Nu știu dacă propunerea mea a fost transmisă Cartierului General, dar mă îndoiesc; ulterior, am aflat că generalul conte Keller, comandantul unui corp de cavalerie și excelent tactician, făcând aceeași ofertă, a fost imediat obligat să se pensioneze.

În prada unor sumbre presentimente, am revenit în aceeași zi la statul-major al diviziei; i-am convocat imediat pe ofițerii superiori și le-am comunicat ce aflasem.

Abia a doua zi seara, pe 17 martie, divizia a primit confirmarea oficială a revoluției,

cu precizări asupra celebrelor manifeste ale Țarului și Marelui Duce Mihail Aleksandrovici, apelul comitetului provizoriu al Dumei Imperiale și răsturnarea Guvernului Provizoriu care se constituise.[23]

Am dat imediat ordin comandanților de regimente să explice trupei evenimentele. Însoțit de un comandant de brigadă, m-am dus la două regimente care se aflau în apropierea postului meu de comandă, în spatele tranșeelor, pentru a le comunica personal oamenilor adunați faptele atât de grave ce se produseseră în țara noastră. Aș dori să povestesc în detaliu amintirile din acea zi.

Către ora 9 dimineața, în ziua de 18 martie, regimentul...[24] infanterie s-a aliniat în efectiv complet pe marele platou din apropierea sectorului său. Era o zi minunată de primăvară, blândă și însorită. Bine aliniat, bine echipat,

regimentul reprezenta una dintre acele puternice unități de luptă care, în cursul unor bătălii lungi și încrâncenate, a înclinat nu de puține ori balanța victoriei în favoarea noastră. Regimentul număra atunci 3000 de baionete, 30 de mitraliere, 8 aruncătoare de bombe, 8 aruncătoare de mine, un detașament de cercetași pedeștri și călare, o escadrilă de telefoniști cu 50 de kilometri de fire și 25 de aparate. Ah! Ce trupă frumoasă! Ca de obicei, am fost întâmpinat cu un salut de bucurie și afecțiune de această trupă de care eram mândru de ceva vreme. Trebuie spus că, recrutat la momentul mobilizării, aproape exclusiv dintr-un district minier și industrial al Rusiei meridionale și condus, în primii doi ani ai războiului, de șefi care nu fuseseră la înălțimea misiunii lor, regimentul nu se bucura de o reputație ireproșabilă din punct de vedere militar. Când am preluat

comanda diviziei, i-am acordat o atenție specială și am putut foarte repede să mă conving că adevărata vină o purtau comandantul și câțiva ofițeri superiori. Am schimbat de îndată cadrele și i-am pus în frunte un ofițer relativ tânăr, dar de mare valoare. De la primele lupte ce au urmat, acest regiment a dovedit o bravură exemplară: în vara lui 1916 a fost însărcinat cu operații foarte grele, pe care le-a îndeplinit în cel mai strălucit mod. Treabă ciudată, deși au făcut obiectul celor mai severe măsuri, ofițerii și soldați îmi arătau o afecțiune, o încredere și o simpatie cu totul speciale.

Domnea o liniște de mormânt. Ridicat în șa și înconjurat de o pădure de baionete, am rostit mai întâi câteva cuvinte de introducere, apoi am citit manifestele, proclamația, apelul și ordinul de zi pe corpul de armate. În fine, încercând să pătrund în

profunzimea inimilor soldaților, le-am cerut din tot sufletul, din dragoste de patrie, să privească evenimentele cu calm și rațiune, să își concentreze toate forțele fizice și morale pentru a obține victoria asupra inamicului. Le-am vorbit despre anii teribili pe care îi traversase Rusia la începutul secolelor al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea și mi-am exprimat speranța că poporul rus va ieși victorios și din noile încercări pe care le avea în față: „De voi, eroi ruși, le-am spus, depind ruina sau salvarea și prosperitatea Rusiei. Numai țara în care domină patriotismul are dreptul la o existență fericită; țara în care dragostea de patrie e sacrificată pentru pasiuni nedemne e sortită pieirii, ea va cădea sub stăpânirea celui mai puternic...

După ce mi-am încheiat discursul, în aceeași liniște atotstăpânitoare, mi-am trecut în revistă regimentul și nu am văzut

în jurul meu decât fețe triste și grave. Am văzut lacrimi în mulți ochi; se auzeau chiar și suspine. Oamenii aceștia, care luaseră parte la atâtea bătălii, care trecuseră prin cele mai crude încercări, care erau obișnuiți să vadă în jurul lor suferința și moartea, acești oameni erau profund emoționați, fețele lor își pierduseră expresia de veselie pe care o aveau la sosirea mea. Dar n-am văzut nicăieri nici un simptom de surescitare despre care vorbeau atâta jurnalele de toate nuanțele în primele săptămâni ale revoluției. Atmosfera din jurul meu era apăsătoare și foarte tensionată, așa cum se întâmplă adesea când o furtună stă să izbucnească. Îi simțeam pe soldați intens preocupați de ceea ce le spusesem.

Începând din acea zi, a domnit melancolia: n-am mai auzit niciodată râsul deschis al oamenilor mei, glumele și aluziile lor vesele din timpul pauzelor de

odihnă. Toate acestea au dispărut fără întoarcere. Sub influența articolelor unei prese defetiste și a oratorilor revoluționari care s-au abătut curând asupra armatei ca un stol de corbi, soldații au devenit sumbri, temători, apoi iritați. În sfârșit, împinși de discursurile incendiare și nesocotite de la mitingurile în care se predica ura de clasă, au ajuns în acea stare de abrutizare și de ferocitate care a condus la pierderea definitivă a armatei ruse, altădată atât de puternică.

Părăsind regimentul, în acea zi de 18 martie, știam că am încă autoritate asupra lui. Eram sigur că ar fi fost de ajuns să spun un singur cuvânt ca să mă urmeze toți ca unul și să asculte, fără discuție, orice ordin al meu, în numele dragostei de patrie pe care o cultivasem până în acest moment tragic... Divizia mea deținea o poziție de luptă în fața unui inamic redutabil, care cunoștea

evenimentele și se bucura. Datoria noastră era să ne apărăm patria cu piepturile și cu baionetele noastre.

Dar, reîntors la statul-major al diviziei, m-am simțit neputincios în fața dezastrului care amenința Rusia.

Curând s-a întors și generalul-maior Kanțerov, comandant de brigadă, de la cantonamentul unui regiment căruia îi comunicase evenimentele. Servea în armată de treizeci și cinci de ani, fusese rănit de trei ori în timpul războiului și citat pe ordin de zi, era un erou adevărat. Și el mi-a confirmat aceleași presimțiri funeste.

---

20. Generalul Aleksandr Nilovici Gavrilov era, în acel moment, comandantul Corpul 30 de Armată rus, aflat pe frontul românesc.

21. Considerată un preludiu al Revoluției Ruse din 1917, revolta din 1905 a izbucnit în diferite zone din Rusia, fără cauze precise, sub forma unei mișcări antiguvernamentale,

care însă nu contesta autoritatea țarului. Punctul de maxim a fost atins la Sankt-Petersburg, în ziua de 9/22 ianuarie 1905, denumită „duminica însângerată, când gărzile imperiale au tras asupra muncitorilor revoltați, conduși de un preot, Gheorghi Gapon. Oficial, au fost declarați 96 de morți și 333 de răniți, dar forțele antiguvernamentale au pretins că numărul morților s-a situat, în realitate, între 1000 și 4000.

22. Referire la Războiul Ruso–Japonez din 1904–1905, care a avut drept cauză concurența celor două imperii pentru o mai mare sferă de influență în China. Războiul s-a încheiat cu victoria Japoniei și semnarea tratatului de la Portsmouth, la 5 septembrie 1905, prin mijlocirea președintelui american Theodor Roosevelt. Prin acest tratat, Rusia se obliga să evacueze Manciuria și să recunoască interesele japoneze în Peninsula Coreea.

23. Revoluția din februarie 1917, considerată primul stadiu al Revoluției Ruse, a avut ca rezultat

imediat abdicarea țarului Nicolae II și formarea Guvernului Provizoriu, condus inițial de prințul Gheorghi Evghenievici Lvov, iar ulterior de socialistul Aleksandr Kerenski. Guvernul Provizoriu a fost numit de către Dumă, echivalentul parlamentului rus, condusă la acea vreme de Mihail Rodzeanko. În prima perioadă a revoluției ruse a existat o dualitate a puterii, împărțită între Dumă și Soviete, care erau, la origine, consilii locale ale muncitorilor. Această dualitate a fost principala sursă a instabilității guvernamentale și a măsurilor contradictorii adoptate cu scopul declarat de a democratiza regimul politic al Rusiei. Partidul bolșevic, condus de Lenin, deținea un număr mic de reprezentanți în Dumă, dar, cu ajutorul financiar al Germaniei, milita activ pentru ieșirea Rusiei din război și închiderea frontului rusesc. După ce, ca urmare a instabilității și a confuziei de autoritate, toate celelalte partide democratice s-au discreditat în ochii opiniei publice și a apărut pericolul

real al unei contrarevoluții, radicalismul bolșevicilor a câștigat tot mai mulți adepți, iar în cele din urmă, în octombrie 1917, bolșevicii au preluat puterea prin lovitură de stat.

24. Puncte de suspensie în original.

Capitolul IV
Armata începe să se descompună – Cauzele descompunerii și responsabilitatea principalilor instigatori ai revoluţiei – Acţiunea domnilor Gucikov și Kerenski ca miniștri de război

În tot acest timp, așa cum am aflat mai târziu din ziare, în capitală și mai ales în Duma Imperială, instigatorii revoluției, de orice orientare vor fi fost ei, de la președintele Dumei până la internaționaliști, lucrau cu toții pentru distrugerea perfidă a armatei, fără a realiza că aneantizarea acesteia însemna

ruina Rusiei. Nu pot găsi alt cuvânt pentru a califica ce s-a întâmplat în primele zile ale revoluției la Petrograd: unitățile regimentelor își părăseau cazărmile fără autorizație, cu sau fără ofițeri (se spune că aceia au fost obligați să se supună trupei), defilau în stradă fără alt scop decât acela de a-și manifesta tendințele revoluționare și de a le arăta orășenilor speriați latura negativă a libertății câștigate. În clădirea Dumei Imperiale, aceste mulțimi înarmate s-au întâlnit cu niște oameni care, se pare, erau cei mai interesați să păstreze armata pentru a-și apăra patria și a o feri de anarhie și invazie; și tocmai acești oameni au fost cei care, în acele zile memorabile, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a o distruge. Ce-o fi fost oare în capul primului ministru de război, ales dintre oamenii de stat, investit cu încrederea țării lui? El, pe care adeseori, înainte de revoluție, l-am

auzit susținând cu o elocvență strălucită interesele armatei și ale apărării naționale, interese ce îi erau, după propria-i mărturie, bine cunoscute. Acești oameni pe care, în primele zile ale revoluției, i-am considerat salvatorii patriei și în mâinile cărora ne-am pus, cu deplină încredere, soarta, în exaltarea lor revoluționară și uitând cu totul de disciplină – baza indispensabilă a unei armate – au spus trupelor din garnizoana Petrograd asemenea baliverne, încât, în două zile, le-au transformat în bande înarmate, periculoase chiar și pentru ei. Am citit cu o profundă enervare discursurile domnilor Rodzianko, Miliukov, Gucikov, Ciheidze, Kerenski, Tzereteli, ca și faimosul ordin de zi nr. 1[25] despre drepturile soldaților. E o crimă împotriva patriei ce au făcut oamenii ăștia. Dacă ar fi fost prevăzători, ar fi înțeles că, pentru a reconstitui națiunea rusă, aveau

nevoie de o armată străină de politică, o armată de patrioți, nu o mulțime leneșă, fără regulamente și fără frâne.

Pe front, în armata activă, în primele săptămâni ale revoluției, grație patriotismului veritabil, tactului politic și conștiinței comandanților, trupele au rămas o forță organizată, capabilă să apere țara împotriva invaziei și anarhiei, dar revoluționarii voiau să le transforme, cât mai rapid cu putință, în bande după chipul și asemănarea celor din Petrograd. Au reușit foarte repede, dar nu prevăzuseră consecințele. Credeau că trupele loialiste de pe front erau periculoase pentru ei, că ar fi putut să îi lipsească de putere și de cuceririle revoluției. Or, dimpotrivă, s-a dovedit că de toate acestea i-a deposedat garnizoana din Petrograd, pervertită de ei înșiși.

*

Efectiv, în timpul primelor cincisprezece zile, revoluția n-a adus aproape nici o schimbare în viața diviziei mele. Disciplina a fost menținută integral, serviciul militar se îndeplinea la fel ca înainte, exercițiile se făceau cu regularitate. N-au fost decât câteva cazuri de indisciplină printre soldații reveniți din permisie după revoluție, deja atinși de morbul libertății sau, mai degrabă, al libertinajului. Aceste cazuri izolate de indisciplină au fost totuși energic reprimate și nu au avut urmări.

Dar situația s-a schimbat văzând cu ochii imediat ce au început să sosească jurnalele care conțineau Ordinul de zi nr. 1 al Sovietului deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd, primul ordin dat de noul ministru de război, Gucikov, despre abrogarea

celei mai importante părți a regulamentului serviciului interior. Tot atunci ne-au venit, de la Petrograd, primii conferențiari ai revoluției.

Mă voi opri puțin mai mult asupra acestor diverși factori care, într-o perioadă de timp foarte scurtă, au modificat cu totul fizionomia armatei.

După cum se știe, Ordinul de zi nr. 1 al Sovietului muncitorilor și soldaților din Petrograd a fost publicat în primele zile ale revoluției, fără știrea Guvernului Provizoriu. Fără îndoială că acesta a fost motivul pentru care el nu a fost adus la cunoștința nici unei unități și nici unui stat-major. Totuși, imediat ce a apărut, a fost aplicat în garnizoana Petrograd, de unde s-a răspândit cu iuțeala fulgerului în întreaga Rusie și în armata de campanie. Deja în 1905, când mă întorceam, pe la jumătatea lui decembrie, de pe frontul din Manciuria la

Petrograd[26], am primit, la gara din Krasnoiarsk, un ordin de zi similar semnat de Sovietul deputaților Batalionului 3 rezervă al Căilor Ferate. Comparând cele două documente, am constatat că Ordinul de zi nr. 1 al Sovietului din Petrograd era copia exactă a celui de la Krasnoiarsk din 1905. Așadar, în cei doisprezece ani scurși de la revoluția din 1905, agitatorii socialiști n-au reușit să elaboreze ceva mai bun pentru a reorganiza armata potrivit principiilor lor, iar când au considerat că a venit momentul reformei, au scos în grabă din propria arhivă revoluționară manifestul din 1905 și l-au publicat.

Ce era deci acest Ordin de zi nr. 1? Asupra tuturor militarilor serioși, acest decret n-a făcut decât impresia unor vorbe zornăitoare, scrise pe genunchi de niște oameni care nu ajunseseră la maturitate politică și nu aveau nici o noțiune

despre ce înseamnă o armată. În această elucubrație, care putea foarte bine să ofere inspirație pentru niște scene de operetă, principalul punct revoluționar era, evident, cel care introducea politica în armată, pe o scară largă, dând tuturor militarilor dreptul de a intra în grupări politice, de a lua parte la adunări etc. Celelalte articole prevedeau anularea a tot ce însemna baza armatei, mai ales a salutului în fața superiorilor, a puterii disciplinare a comandanților și, în consecință, a disciplinei înseși. Pe de altă parte, le dădea soldaților dreptul de a face comerț, de a lipsi din cazarmă fără aprobare specială, le permitea să poarte ținuta civilă în afara serviciului etc. La modul general, în acest document era vorba numai despre drepturile soldaților, dar nu se spunea nici un cuvânt despre îndatoririle lor. Desigur că oamenii au aderat foarte repede la aceste dispoziții

foarte avantajoase și au făcut uz imediat de libertinajul ce li se oferea astfel, uitând cu totul de obligațiile lor.

Pus în practică de garnizoana capitalei încă de la începutul revoluției, manifestul a pulverizat rapid armata ca forță organizată și a transformat-o în bande dezordonate, care, în virtutea însăși a ordinului de zi, nu puteau fi trimise pe front.

Mai târziu, după multe lupte, după ce Rusia s-a întărit, am putut vedea cât valorează instrucția militară dată soldaților după revoluție. Această instrucție – o spun ei înșiși – fusese aproape complet suprimată.

Soldații își petreceau zilele în adunări și făceau mai ales comerț, adică vindeau tot: cauciucuri, pantofi, făină, țigări etc.

Autorizați de „Consiliul muncitorilor și soldaților să poată lua totul înaintea civililor, erau primii care intrau în magazine,

cumpărau mărfurile și le revindeau direct în stradă, cu un profit frumușel, locuitorilor care, așezați la coadă, își așteptau rândul.

Acești soldați nu doar că nu aveau nici o legătură cu viața militară, dar abia dacă știau să mânuiască o pușcă.

---

25. Ordinul nr. 1 al Guvernului Provizoriu, adoptat la 28 februarie/14 martie 1917.

26. Locotenent-colonel, domnul Monkevitz era atunci atașat pe lângă statul-major al Armatei a 3-a (n. ed. fr.).

Capitolul V
Reformele revoluţionare în armată – Declaraţia drepturilor soldatului, transformarea tribunalelor, comitetele

Acest ordin de zi, cum am spus, a ajuns rapid pe front și, cu toate că ministrul de război, Gucikov, a declarat că el nu se aplica armatei de campanie, nu a contribuit mai puțin la completa tulburare a spiritelor soldaților și a vieții întregii armate, în general. Oamenii nu puteau, firește, să înțeleagă de ce astfel de drepturi și libertăți le erau acordate camarazilor lor din spatele frontului, dar le erau refuzate lor, care sufereau toate privațiunile și își riscau viața în fiecare moment.

Perplexitatea lor a devenit și mai mare când, foarte curând după aceea, ministrul Gucikov a publicat un decret care punea în vigoare pentru armata activă câteva articole ale Ordinului de zi nr. 1 și cerea, în același timp, opinia ofițerilor superiori despre posibilitatea de a aplica și celelalte principii. Atunci s-a petrecut ceva cu totul de neînțeles. În unanimitate, ofițerii superiori ai armatei active și-au declarat opoziția față de executarea acestui ordin, obiectând foarte just că aceasta ar echivala cu suprimarea armatei. Gucikov însuși era, cu siguranță, de aceeași părere. Înțelegând în sfârșit, din nefericire prea târziu, încotro ducea armata, a încercat să lupte împotriva elementelor extremiste din Guvernul Provizoriu (Kerenski etc.) și împotriva celui de-al doilea guvern (Sovietul deputaților din Petrograd). I-a întrebat pe ofițerii superiori, ale căror sentimente le

cunoștea, dacă putea conta pe ei. Dar acțiunea îi depășea forțele și a preferat o ieșire mai facilă: a părăsit Guvernul Provizoriu. Prin caracterul său oscilant, și-a creat o situație în care îi era imposibil să lupte. Trebuie spus că, în primele zile ale revoluției, un fel de comisie militară formată în cadrul Sovietului deputaților din Petrograd era compusă, pe de-o parte, din socialiști și revoluționari, care nu știau nimic despre problemele armatei și, pe de altă parte, din câțiva comandanți superiori care trecuseră surprinzător de ușor de la vechiul regim la cel al Sovietului deputaților. Acești ofițeri au jucat un rol infam în istoria ruinării armatei ruse. Din fideli apărători ai ordinii, au devenit peste noapte revoluționari înflăcărați. Ei își dădeau seama că noile principii proclamate prin Ordinul de zi nr. 1, apoi reluate de Kerenski în ordinul său privind declarația

drepturilor soldatului, echivalau cu distrugerea armatei. Cu toate acestea, preocupați să își păstreze pozițiile, au declarat în comisia militară că punerea în aplicare a acestor experimente hazardate li se părea posibilă.

Când Gucikov le-a declarat reprezentanților Sovietului deputaților din Petrograd că el nu putea admite intrarea în vigoare, la nivelul trupei, a declarației despre drepturile soldatului, elaborată de comisia militară a Sovietului, căci din asta ar rezulta descompunerea totală a armatei, i s-a răspuns că reprezentanții armatei, înalți gradați cu experiență, membri ai comisiei militare a Sovietului, au aprobat fără rezerve proiectul și că nu exista nici un motiv să se îndoiască de sinceritatea lor, cu atât mai mult cu cât printre ei se găsea un ministru de război al vechiului regim.

Gucikov a tolerat prezența acestor bizari înalți reprezentanți ai armatei în comisia militară, ba chiar i-a permis acesteia să dicteze deciziile ce trebuiau luate.

Așa se face că generalii Polivanov, Tseil (azi se numește Pokatov), Potapov și alții și-au imortalizat numele cu inima ușoară, semnând condamnarea la moarte a armatei ruse, o armată până atunci redutabilă. Și totuși, generalul Polivanov, prieten personal al lui Gucikov, chiar dacă fusese ministru de război pentru o bucată de vreme, nu putea fi considerat o autoritate în materie. E destul să reamintim că în timpul Războiului Ruso–Turc din 1877–1878, când a fost rănit, obligațiile sale îl reținuseră în mod constant la Petrograd, în cancelarii și în birourile administrației, foarte departe de front și de armată.

Descurajat, Gucikov a plecat deci de la putere. Ministerul de Război i-a fost încredințat lui Kerenski,

care s-a ilustrat imediat semnând ordinul de zi cu privire la declarația drepturilor omului, sub intensa presiune a Sovietului deputaților din Petrograd.

Aproape simultan, comandantul suprem al armatei a publicat un decret care autoriza formarea de organe autonome ale administrației militare, sub forma comitetelor de tot soiul.

Din acel moment, disoluția armatei a progresat cu o rapiditate incredibilă. Ordinul de zi al lui Kerenski i-a lipsit pe comandanți de puterile disciplinare, care au fost încredințate tribunalelor de regiment și de companie. Aceste tribunale, formate după principiul electiv dintr-un număr egal de soldați și de ofițeri, nu puteau, firește, să contribuie la menținerea disciplinei. Erau alese, de preferință, dintre ofițerii și subalternii cei mai înfeudați drepturilor soldatului și care, căutând să-și păstreze

popularitatea în fața trupei, nu erau deloc tentați să pedepsească. Tribunalele de corp de armată au fost și ele transformate de Kerenski în tribunale alese, astfel că în armată domnea totala impunitate. Justiția astfel creată pronunța invariabil verdictul de achitare pentru toate delictele, chiar și în cazurile cele mai grave de violare a disciplinei și a datoriei față de țară. Curțile nu pedepseau decât dacă acuzatul era un ofițer. La corpul de armată la care mă găseam, tribunalul a achitat un soldat din trupele de cavalerie, acuzat că părăsise frontul și că nu se întorsese decât după două luni. Vinovăția lui era evidentă și totuși curtea l-a eliberat, căci părăsise frontul „din motive revoluționare".

Aflați în imposibilitatea de a menține disciplina, comandanților le rămăsese un singur mijloc: reacția morală, dar care nu dădea rezultate, căci, în acel moment,

autoritatea militară era în totalitate măcinată de agitatorii locali și străini. Ofițerii care încă își permiteau să le amintească oamenilor lor că exista o disciplină, aceea a datoriei față de patrie, erau considerați fie susținători ai vechiului regim, fie contrarevoluționari. Apelurilor lor, soldații le răspundeau cu strigăte: „Acum suntem liberi! Nu mai vrem disciplină cu ciomagul, ca pe vremea țarului!... Destul ne-ați supt sângele... Suntem cetățeni liberi“! E de la sine înțeles că acești „cetățeni liberi“ nu puteau fi aduși la ordine prin decretele ipocrite ale comitetelor de tot felul și încă și mai puțin prin discursurile interminabile ale lui Kerenski.

Capitolul VI
Sosirea deputaţilor însărcinaţi să lămurească[27] armata. Tipologia lor.

Deputații trimiși de diferitele comitete cu misiunea de a lămuri trupele cu privire la revoluție au făcut un imens rău armatei. Prima dată, fiindcă era Paștele, au sosit încărcați cu daruri pentru soldați, dar apoi au venit cu mâinile goale (revoluția nu avea vreme să se ocupe de astfel de fleacuri). Veneau înarmați cu recomandări speciale, date de ministrul de război, sau cu scrisori de acreditare emanând de la tot soiul de autorități. Acești deputați, misionari ai revoluției, purtau inevitabila brasardă roșie. Erau, în cea mai mare parte, oameni care, înainte de evenimente,

preferaseră să stea în spatele frontului, în poziții liniștite, mai degrabă decât să meargă pe front. Odată cu revoluția, au devenit membrii unuia sau altuia dintre nenumăratele comitete executive. Se aflau printre ei mulți muncitori veniți din fabrici, care lucrau în industria de apărare națională, așadar fuseseră scutiți de serviciul activ. Ambuscații – e singurul termen ce li se potrivește – își luau acum un aer mândru și important, știind că prețioasa lor existență nu era amenințată de nici un pericol. Bineînțeles, toți pretindeau că sunt vechi revoluționari.

Mi-e greu să reproduc, chiar și în termeni generali, ce le spuneau trupelor, atât de incoerent și de confuz vorbeau, o adunătură de clișee și de banalități. Din nefericire, aceste discursuri produceau o profundă impresie asupra soldaților, care constatau o dată în plus că se putea vorbi nepedepsit despre necesitatea de a

încheia o pace imediată și de a intra în tratative cu inamicul, despre inutilitatea tuturor războaielor etc. etc. În calitate de comandant de divizie, mă duceam permanent în tranșee, în același timp cu deputații-misionari. Asistam în general la pălăvrăgeala și la conversațiile lor, dar, repet, nu găseam în ele nimic care să aibă sens. Era un fel de bolboroseală: „De acum poporul va conduce totul de unul singur; națiunile trebuie să aibă dreptul să dispună de ele însele; pacea fără anexiuni, fără despăgubiri, republică federativă, ziua de lucru de opt ore, socializarea industriei etc.“ Acestea erau subiectele discursurilor înflăcărate, recitate și debitate cu obișnuitele gesturi revoluționare, care amenințau întotdeauna cu degetul și cu pumnul (caracteristic, se spune, pentru lipsa de talent oratoric), întretăiate abundent de apostrofări violente la adresa

burgheziei perfide și a sângerosului Nicolae (sângeroșii Lenin, Troțki și compania nu se manifestaseră încă la acea dată), discursuri care, totuși, electrizau mulțimea. Din aceste palavre, soldații trăgeau concluzia că venise vremea când fiecare putea să facă ce voia fără să își atragă nici o responsabilitate. Aplaudau și strigau: „Ai dreptate, tovarășe!“

Uneori luam și eu parte la discuții și, dornic să le arăt soldaților adevărata față a celor care se ocupau de instruirea lor, le puneam deputaților diferite întrebări încuietoare. Îi întrebam, de pildă, dacă stătuseră multă vreme pe front, dacă participaseră la lupte, cât câștigau în fabrică. Îmi exprimam opinia că, din pur spirit de dreptate, trebuiau trimiși imediat pe front toți militarii care nu trecuseră încă pe acolo, pentru a-i elibera pe muncitorii aflați în serviciu activ, că lucrătorii din fabricile de apărare națională

trebuiau puși pe același picior cu combatanții, adică să primească aceeași soldă a soldatului de trupă, o uniformă, să fie hrăniți, ei și familiile lor, pe cheltuiala statului și să li se suprime câștigul, pe care ei înșiși îl declarau la 10-20 de ruble pe zi. Reaminteam marele avantaj pe care îl reprezenta faptul că nu își riscau viața în fiecare minut, ca noi ceilalți. Cuvintele mele le plăceau în general soldaților, care întâmpinau replicile deputaților cu râsete ironice. Mesagerii socialismului se grăbeau să schimbe subiectul cu teme mai puțin scabroase pentru ei și își reluau interminabila litanie despre burghezia care se hrănea cu sângele poporului etc. etc.

Ce mă mira în mod deosebit era faptul că deputații, care stăteau în tranșee în cea mai deplină siguranță și care, cel mai adesea, nici măcar nu auziseră vâjâitul vreunui glonț sau obuz, îmi cereau

aproape întotdeauna să le semnez un certificat care să ateste că se aflaseră sub focul inamicului. Când voiam să știu la ce le-ar fi putut servi un astfel de certificat, răspundeau: „Cine știe, mi-ar putea fi util într-o zi!“ Înarmați cu astfel de certificate, făceau apoi demersuri la Cartierul General sau la minister pentru a fi decorați cu medalia Sfântul Gheorghe, care purta efigia țarului Nicolae al II-lea, deși îl vestejeau pe acesta cu toate fortele.

*

Îmi amintesc ca și când s-ar fi întâmplat ieri sosirea a trei dintre acești delegați. Era sfârșitul lui mai 1917, iar eu eram pe atunci șef de stat-major al Armatei a IV-a. Trimiși de comitetul executiv al Sovietului deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd, erau blindați de permise de trecere și de

recomandări de la Ministerul de Război, de la Soviete, de la marile state-majore. Unul dintre ei, un locotenent foarte tânăr și imberb, vorbea fără încetare, iar colegul lui, un muncitor de fabrică, vechi revoluționar, fost exilat în Siberia (distincție de înaltă valoare), îl întrerupea mereu zicându-i: „Nu te ambala, tovarășe! Nu cunoști subiectul! Nu spui ceea ce trebuie!“ Al treilea deputat, fost învățător de țară, vorbea puțin și făcea cea mai bună impresie. Se vedea că nesfârșitele înțepături între ceilalți colegi ai lui îl deranjau foarte tare. Acești trei indivizi, „membri marcanți ai comitetului executiv, lucru de care am fost informați printr-o telegramă ce ne recomanda să le dăm tot concursul și să le oferim întreaga ospitalitate, s-au comportat la cină ca niște înalți demnitari aflați în inspecție într-un mic orășel de provincie. I-am întrebat cu modestie pe acești

apostoli ai revoluției cum vedeau ei viitoarea organizare guvernamentală a Rusiei. Sigur pe sine, locotenentul imberb mi-a răspuns că Rusia va fi o republică federativă, după modelul elvețian. Fără să-i spun că petrecusem mai bine de un an în acea țară și că îi cunoșteam perfect instituțiile politice, l-am rugat să-mi dea cât mai multe informații.[28] Sărmanul misionar, mușcând momeala, dădu dovadă de o asemenea ignoranță în legătură cu Elveția și cu guvernarea acesteia, încât bătrânul muncitor revoluționar, văzându-l cum se bâlbâie, l-a întrerupt cu aceste cuvinte: „Tovarășe, nu vorbi despre lucruri pe care nu le cunoști!“ I-am dat nefericitului lovitura de grație spunându-i că știam foarte bine Elveția și i-am explicat organizarea ei internă. Am adăugat că această formă de guvernare era complet inaplicabilă în Rusia, atâta vreme

cât politica și reorganizarea țării erau încredințate unor aventurieri inculți și lipsiți de experiență.

Amintesc acest caz pentru a arăta totala nulitate a unor oameni care, de pe o zi pe alta, s-au declarat capabili să lucreze la edificarea statului.

Aceste personaje aduceau cu ele mari cantități de broșuri dăunătoare menținerii disciplinei și întăririi spiritului militar.

Acești trei factori de la începutul revolutiei: deciziile ministrilor de război, Gucikov și Kerenski, activitatea apostolilor socialismului în armată și influența literaturii revoluționare au desăvârșit foarte repede opera de distrugere. În iulie 1917, în momentul începerii ofensivei pe frontul rusesc și românesc, armata rusă încetase să mai existe. Ea semăna cu epava unei nave în derivă, care abia mai putea pluti și abia își mai putea purta echipajul. Noi, cei de pe front, eram perfect

conștienți că era o nebunie să te lansezi într-o operație de mare anvergură cu o armată atât de gangrenată. Dar Kerenski, care nu cobora niciodată din norii utopiei, a hotărât să atacăm: el conta pe victorie.

Comandant de divizie până la începutul lunii mai 1917, numit apoi șef de stat-major al Armatei a IV-a pe frontul din România (din care făcea parte și divizia mea), am fost martorul ocular al ruinării lente a armatei până în luna mai 1918. Ducându-mă tot timpul în mijlocul trupei, mi-am putut da seama de întorsătura critică a evenimentelor.

---

27. În original „éclairer“.

28. Generalul Monkevitz a fost atașat militar al Rusiei pe lângă Confederația Helvetică în 1907 (n. ed. fr.).

Capitolul VII
Demagogii regimentului

În divizia mea, ca în tot restul armatei, decăderea, la început puțin vizibilă, devenea tot mai evidentă. Fiecare dintre aceste regimente a văzut ieșind din rândurile trupei, ca și din grupul ofițerilor, demagogi care se pretindeau apărătorii libertăților proclamate de revoluție, adepți înflăcărați ai cauzei socialiste. În realitate, singura lor preocupare erau interesele personale, așa încât, după ce injectau o doză suficientă de otravă în mintea unităților, dispăreau fără să se mai întoarcă. În general, demagogii ofițeri erau niște ființe depravate și neurastenice, care, văzând iritarea crescândă a soldaților împotriva elementelor așa-zis

burgheze din armată, încercau să câștige simpatia trupei, flatându-i cele mai primitive instincte. Schimbându-și convingerile ca pe mănuși, aceste personaje negative au jucat un rol nefast. Ele i-au incitat pe soldați împotriva celorlalți ofițeri și au îngreunat pe toate căile eforturile acelora de a readuce calmul în spiritul trupei și în viața de zi cu zi. Din nefericire, în aproape toate unitățile au fost câțiva astfel de ofițeri, care înainte avuseseră notări foarte proaste, adesea cunoscuți că își tratau oamenii cu cruzime și care, după evenimentele din martie, s-au transformat peste noapte în veterani ai revoluției, prevenitori, lingușitori față de soldați, subliniind, cu toate prilejurile și chiar fără vreun prilej, egalitatea lor cu subordonații și incitându-i în același timp pe aceștia împotriva comandanților. Firește că acești oameni au devenit idolii soldaților. În divizia mea erau

vreo zece ofițeri din aceștia, unii chiar cu grade superioare, între care și un colonel căruia nu i se putea încredința o misiune fără riscul de a o duce la eșec sau de a-și duce oamenii la moarte. Un alt ofițer superior din aceeași categorie avea talentul să se îmbolnăvească înaintea unei bătălii și să se facă bine imediat ce se reinstaura calmul. Unul dintre locotenenții demagogi se distingea prin brutalitatea cu care își conducea oamenii. Un alt coleg al lui fugise de pe câmpul de bătălie în timpul luptelor din decembrie 1916, luând cu el întreaga sa companie, și n-a putut fi convins să revină decât după ce a fost amenințat cu curtea marțială acolo, pe loc.

Aceștia erau ofițerii demagogi ai regimentului. Soldații de același tip se recrutau aproape exclusiv dintre cei pe care obișnuiam să-i numim „eroii din spatele frontului: funcționari de birou,

ajutoare de chirurgi și soldați sanitari, paznicii căilor ferate, telegrafiști etc. N-am văzut nici unul care să fi petrecut o perioadă mai îndelungată pe front în condițiile aspre ale războiului. Un om din divizia mea, despre care s-a vorbit mai târziu în toate ziarele din Rusia, era reprezentativ pentru această specie. Se numea Averbukh și lucra într-unul din birourile regimentului. Înainte de război fusese actor pe o scenă de provincie și avea un talent indiscutabil. Declama foarte bine și știa să-și emoționeze auditoriul. Când am organizat teatrul pentru soldați, l-am angajat pe Averbukh în trupă. Le plăcea mult tuturor. Imediat după revoluție a început să țină discursuri incoerente și să organizeze demonstrații politice, cu inevitabilul drapel roșu și celelalte atribute indispensabile. Dar trebuie să recunosc că aceste manifestații aveau un caracter moderat. La sfârșitul unei

reprezentației a teatrului diviziei, la care asistam, Averbukh a pronunțat la adresa mea un discurs foarte bine adus din condei, dar deplasat, calificându-mă de comandant liberal, mereu preocupat de binele oamenilor, citând și câteva exemple. Apoi, dintr-odată, a izbucnit în lacrimi (avea capacitatea să plângă la comandă), le-a ordonat soldaților să se așeze în genunchi și s-a aruncat la picioarele mele strigând: „Uraaa! Această manifestație mi-a displăcut profund și m-am grăbit să-i arăt lui Averbukh lipsa de demnitate a unei asemenea acțiuni, adăugând că un om, cu atât mai mult un soldat-cetățean liber, nu trebuia să îngenuncheze decât în fața lui Dumnezeu.“ Averbukh a fost transferat într-o divizie în curs de constituire și l-am pierdut din vedere. Dar a revenit curând în amintirea mea. În noul său regiment, din același corp de

armată, a devenit demagog în sensul complet al termenului, stârnind pasiuni și incitând soldații împotriva comandanților prin discursurile sale atât de bine, încât contagiunea s-a întins și la divizia mea, vecină cu aceea unde perora el. Apoi a plecat la Odessa fără autorizație, chipurile ca să cumpere un drapel roșu cu suma pe care o adunase de la regiment în acest scop. În acel oraș, omul nostru s-a întâlnit cu Kerenski, ministrul de război, și firește că n-a lăsat să îi scape ocazia de a-l saluta „în numele soldaților“ printr-un discurs patetic, declarând că sosise direct din tranșee. Kerenski, care se pricepea prea puțin la oameni și încă și mai puțin la lucrurile ce țineau de serviciul militar, în loc să îl trimită pe acest dezertor înapoi pe front și să-l dea pe mâna unui tribunal, l-a sărutat, după modelul țarului, l-a făcut ofițer și i-a dat o lună de concediu. Așa se face că un

nesupus a fost făcut ofițer de către ministrul de război (mulțumită unui discurs lacrimogen) spre edificarea întregii armate, care a înțeles că ministrul dădea infinit mai multă importanță frazelor sforăitoare decât eroismului și bravurii. E inutil să mai adaug că toate eforturile superiorilor lui Averbukh, inclusiv ale comandantului Armatei, de a-l readuce pe front au eșuat, iar acesta a rămas în spatele frontului până la sfârșitul războiului.

Am zăbovit asupra acestui episod fiindcă îl caracterizează bine pe Kerenski.

Capitolul VIII
Starea armatei la începutul lui iulie 1917, înainte de începutul ofensivei

Ofensiva de pe frontul românesc fusese stabilită la începutul primăverii lui 1917, dar evenimentele au obligat Cartierul General să o amâne până după mijlocul lui iulie. S-a decis să li se dea trupelor timpul necesar pentru a se calma, a asimila noile libertăți, așa încât să nu se treacă la o operație de mare amploare decât cu o armată reorganizată pe principii democratice.

Nouă, celor care comandam pe front, ni se părea naiv să speri că armata va fi capabilă să înainteze; singurul nostru vis era acela de a ne menține pe poziții, cu regimentele noastre în

descompunere. Cu toate astea, autoritățile militare și cele politice erau într-o stare de spirit mult mai optimistă.

Ce se întâmpla în acel moment pe front, în regimentele care, uitându-și toate îndatoririle, trebuiau în curând să se arunce asupra inamicului? Sunt de ajuns câteva cuvinte pentru a răspunde la această întrebare: într-un singur glas, întreaga armată vorbea, vorbea încontinuu, fără să se sinchisească de altceva.

Comitete deja complet formate țineau ședințe aproape fără întrerupere, începând de la comitetele de companie și terminând cu comitetele de corp de armată. După o evaluare aproximativă, calculată doar la nivelul armatei noastre, cam 40.000 de oameni făceau parte dintr-un comitet sau comisie; 40.000 de oameni care nu mai făceau nimic altceva decât să pălăvrăgească. În felul acesta,

primul efect al democratizării armatei a fost să i se răpească acesteia un întreg corp și chiar mai mult de atât de la activitățile pur militare. Aceste comitete perorau despre viitoarea organizare guvernamentală a Rusiei, despre condițiile păcii, despre reformele militare urgente, pozițiile ce trebuiau luate față de unul sau altul dintre partidele politice și față de programele lor. Emiteau aforisme pretențioase și interminabile despre toate aceste subiecte sau se lăsau antrenate în verificarea actelor organelor administrative anterioare revoluției, în speranța de a descoperi abuzuri.

În toate unitățile, pe lângă comitete, se țineau adunări autorizate cu lejeritate de ministrul de război, aproape în fiecare zi și pe aceleași teme. Totuși, bunul-simț ar fi trebuit să-i

spună lui Kerenski că armata ar fi trebuit ferită de această erupție de vorbe goale.

În timpul acestor ședințe de pălăvrăgeală nu se mulțumeau doar cu discutarea subiectelor sus-menționate. Se dezbăteau și chestiuni cu implicații imediate: durata exercițiilor și a manevrelor, aducerea unităților din prima linie și chiar încrederea sau neîncrederea ce i se putea acorda unuia sau altuia dintre comandanti.

Pe scurt, uitaseră de inamic, care uneori se găsea la o sută de pași de tranșeele noastre și a cărui misiune era ușurată de acest exces de talent oratoric, izbucnit deodată în armata rusă. Uitaseră de patria care aștepta din mâinile armatei victoria și sfârșitul ororilor războiului.

La acea vreme, statul-major al Armatei a IV-a, care ar fi trebuit să se ocupe aproape numai de pregătirea ofensivei, era copleșit

de sarcini, dar munca lui era una politică. În fiecare zi soseau la cartierul general divizionar numeroși deputați trimiși de diferitele unități cu cereri și plângeri dintre cele mai futile. Comandanții scriau rapoarte dezolante despre ceea ce se petrecea cu trupele lor. Comitetele luau decizii dintre cele mai stupide. Adesea se adresau comandantului Armatei „pretinzând (aceasta era expresia lor curentă) mutarea unui comandant care nu era pe placul soldaților și motivau această „necesitate“ prin faptul că un ofițer sau altul era „susținător al vechiului regim“ sau că „nu recunoștea libertățile cucerite de popor“. Ba chiar, o dată, motivul invocat a fost următorul: „Nu este de acord cu Kerenski“. Era imposibil să te aduni în acest haos. Toate acele deputății, decizii și „pretenții“ ne ocupau cea mai

mare parte a timpului și nu ne lăsau vreme să ne ocupăm de treburi mai utile.

Cât despre exerciții, manevre și lucrări de ameliorare a pozițiilor noastre, aproape nici nu se mai gândea cineva la ele. În anumite regimente, comitetele stabiliseră durata zilei de lucru la șase, cinci sau chiar patru ore. În tranșee, serviciul se executa de o manieră revoltătoare. Au fost chiar cazuri de unități regimentare care au refuzat în întregime să își părăsească cantonamentul de rezervă pentru a-și înlocui camarazii din prima linie; numai după îndelungi negocieri au fost convinși să se supună ordinelor. Comandanții, lipsiți de orice putere disciplinară, nu aveau cum să lupte împotriva acestei stări de haos.

Aceasta era situația armatei în ajunul ofensivei. Chiar și cei mai incompetenți oameni în chestiuni

militare înțelegeau, presupun, că nu te puteai aștepta la victorie având asemenea trupe.

Capitolul IX
Pregătirea ofensivei din iulie pe frontul românesc

Pe toată durata războiului nu a existat nimic mai complicat decât aceste ultime pregătiri pentru ofensivă. În ciuda superiorității noastre numerice, a unei artilerii puternice, a unui echipament excelent, a abundenței de material tehnic, ne dădeam foarte bine seama că mentalul trupelor nu permitea nici un act de bravură. Știam că, dacă era să ieșim victorioși, aceasta se va întâmpla doar grație strategiei noastre. De aceea, pregătirea operațiilor trebuia să se facă cu o grijă specială. Ca principiu fundamental al eforturilor preliminare, s-a hotărât să se procedeze în așa fel încât infanteria noastră să poată

cuceri pozițiile inamice cu un minim de tensiune morală și minimul de pierderi posibile. Altfel spus, că soarta bătăliei va fi încredințată aproape exclusiv artileriei. În plus, trupele trebuiau dispuse luându-se strict în considerare starea lor de spirit. Nu trebuiau aduse în grupul de asalt decât acele unități care fuseseră mai bine conservate față de starea de declin general. Era nevoie deci de o remaniere foarte complicată, ce ar fi putut fi evitată în timpuri normale. Din fericire, se găseau încă, în Armata a IV-a, câteva unități din care simțul datoriei și al valorii militare nu dispăruseră cu totul. Aceste unități au fost desemnate să dea primele lovituri.

Doar această circumstanță îmi permite să spun că trupele armatei noastre, încărcate cu o mare responsabilitate în această operație, au reușit să își îndeplinească misiunea.

În ciuda extremelor dificultăți topografice (terenul era muntos, iar accesul se făcea cu dificultate), pregătirea tehnică a fost remarcabil de bine executată. Frontul de atac a fost ales în sectorul care prezenta cele mai puține obstacole naturale și unde inamicul se aștepta cel mai puțin să fie atacat. Pentru a aduce pe poziții artileria numeroasă, au trebuit construite mai bine 30 de kilometri de drumuri și poteci, dar toate obstacolele au fost depășite, iar la momentul stabilit, toate tunurile erau la locul lor, dotate cu muniție din belșug și cu bateriile legate între ele prin căi de acces corespunzătoare, gata de acțiune.

Însă pregătirea morală a ofensivei a fost cu mult mai dificilă. Cu toate că punctul de atac și compunerea trupelor de asalt au fost ținute, se înțelege, în cel mai deplin secret, pregătirile nu puteau scăpa atenției soldaților. Imediat au început nesfârșite

conciliabule: date fiind condițiile păcii fără anexiuni și despăgubiri, trebuia sau nu trebuia să atacăm? Câteva unități au declarat deschis că erau gata să se apere, dar că nu vor lua parte la ofensivă, căci ar fi fost în contradicție cu programul socialiștilor. Pe parcursul lunii iulie 1917, comandanții s-au dedicat aproape exclusiv convingerii soldaților, care își pierduseră facultatea de a raționa, despre necesitatea de a lupta pentru a obține încheierea rapidă a păcii. Ofițerii Armatei a IV-a au mărturisit că nu mai trecuseră niciodată prin tortùri morale la fel de crude ca acelea. Cum vizitam adeseori trupele ce trebuiau să participe la ofensivă, am avut constant ocazia să ascult exhortațiile superiorilor și să iau și eu parte la ele, ceea ce era umilitor pentru ei, pentru mine și pentru soldați, dar nu aveam altă alternativă: tribunalele nu mai funcționau, curțile marțiale

fuseseră abrogate, nu mai exista disciplină la trupă și chiar deplasările ofițerilor și soldaților de la o unitate la alta nu erau autorizate decât în cazuri excepționale. În contra ideii de ofensivă, demagogii regimentului depuneau toate eforturile, descriind-o ca favorabilă doar burgheziei și imperialismului. Zvonurile despre catastrofa de la Tarnopol[29], ajunse la noi chiar la începutul ofensivei noastre, au lovit și mai mult moralul trupelor. În legătură cu acest eveniment, cel mai rușinos din întreaga istorie a armatei ruse, erau citate numeroase cazuri în care, din regimentele de pe frontul de sud-vest, numai ofițerii și câțiva soldați izolați, trimiși pentru a da un exemplu, au pornit la asalt, îndreptându-se spre o moarte aproape sigură. Am mai aflat că, în momentul atacului, în timp ce ofițerii se aruncau asupra inamicului, soldații rămași în

adăposturi i-au împușcat din spate. Ecoul acestor fapte, care mi-au fost confirmate ulterior de martori oculari, s-a răspândit rapid în tranșee, prin mii de voci. Ne putem da seama în ce situație se găseau comandanții în acele zile; era mai grea decât a criminalilor condamnați la moarte.

Am auzit adeseori spunându-se că ofițerii ruși n-au luptat cu destulă energie împotriva descompunerii armatei. Pot să afirm că au făcut tot ce le-a stat în putință. Era destul să îi vezi la lucru pentru a te convinge. Voi mai avea, de altfel, ocazia să revin asupra supliciilor de nepovestit pe care le-au îndurat în timpul ultimelor luni de agonie a armatei.

Cu câteva zile înainte de data fixată pentru atac, doi ofițeri ai unui regiment din fosta mea divizie au venit la statul-major al Armatei a IV-a, pe care o comandam atunci și, în numele

camarazilor lor, m-au implorat să mă duc la trupă ca să-i readuc pe soldați la sentimente mai bune. Cu o noapte înainte, surprinseseră câțiva oameni vorbind despre faptul că își vor împușca superiorii, cum se întâmplase la Tarnopol. Regimentul trebuia să ia parte la un val de asalt, iar ofițerii, contând pe popularitatea mea în rândul diviziei, credeau că aș fi putut avea o influență favorabilă. A doua zi, fără să anunț pe nimeni și fără a fi însoțit, m-am dus în tabără. Le-am amintit soldaților bătăliile glorioase duse de regimentul lor, de eroismul unora dintre ei, și am încercat să-i conving să vorbească liber. Dar fețele lor au rămas morocănoase și mohorâte. În unii ochi scânteiau lumini rele. Puteai ghici că nutreau în sinea lor planuri secrete. Venea noaptea și eram grăbit să mă reîntorc la cartierul meu general. Atunci, pentru a răsturna starea de spirit a trupei,

am recurs la mijlocul suprem. Adunând în jurul meu un număr cât mai mare de oameni, am pronunțat cu voce puternică următorul discurs: „Am auzit spunându-se că, printre soldații acestui brav regiment, există lași care vor să tragă în ofițerii lor în momentul atacului. Aflați că eu nu voi supraviețui unei astfel de infamii. Îi voi cere comandantului suprem al armatei să mă aflu printre voi atunci când va începe asaltul si vă ordon tuturor – si veti executa acest ordin – să trageți în mine primul glonț trădător înainte de a atenta la viața ofițerilor voștri. Cadavrul meu va fi mărturia lașității voastre!“ Auzind aceste cuvinte, conștiința soldaților s-a trezit. Voci îngrijorate s-au ridicat, spunând că nimic de acest fel nu se va întâmpla în interiorul regimentului. După ce am primit promisiunea lor că nu vor trăda, m-am întors la comandament,

târziu în noapte. Până la urmă, acest regiment s-a luptat cu vitejie și nu și-a umbrit buna reputație.

E limpede că, sub raportul moralului trupelor, pregătirea Armatei a IV-a în vederea ofensivei nu era deloc satisfăcătoare. La fel stăteau lucrurile în toate celelalte armate rusești de pe frontul românesc.

În schimb, printre regimentele românești care se pregăteau de atac odată cu noi, situația era cu totul diferită: un magnific elan de luptă anima armata refăcută și întărită. Ofițerii și soldații așteptau cu nerăbdare să lupte, să își ia revanșa pentru eșecurile suferite în 1916 și să elibereze teritoriul ocupat.

---

29. Oraș din Ucraina, unul dintre punctele în care au avut loc lupte între armata rusă și armata austro-ungară în timpul Ofensivei Kerenski pe frontul de sud-vest, în vara anului 1917, confruntări soldate cu o

înfrângere zdrobitoare a armatei ruse, datorită defecțiunii unităților angajate în luptele de pe front.

Capitolul X
Ofensiva ruso-română de la sfârșitul lui iulie 1917 în România

Două armate rusești și două armate românești fuseseră desemnate să ia parte la ofensiva din iulie 1917 pe frontul românesc. Armata a IX-a rusă trebuia, printr-o apărare activă, să țină ocupate forțele inamice și să le împiedice să își întărească sectoarele pe care noi le atacam. Data de 24 iulie a fost aleasă pentru a începe pregătirea artileriei pentru întreaga armată, iar asaltul infanteriei, de asemenea simultan pentru toate trupele angajate în luptă, trebuia să înceapă în dimineața zilei de 26 iulie.

În Armata noastră (a IV-a), toate pregătirile erau terminate pe 23

iulie: trupele ocupaseră pozițiile de pe care trebuiau să pornească la atac, bateriile erau și ele montate.

Pe 24 iulie, dis de dimineață, artileria celor patru armate a început să lovească foarte puternicele fortificații cu care inamicul își înconjurase liniile în timpul celor șase luni de acalmie. Dar o ceață deasă și o ploaie măruntă au jenat tirul și, în primele zile, pregătirea nu a dat rezultatele pe care le așteptam. Ceața făcea aproape imposibil să observi ce se întâmpla. Astfel, în seara zilei de 24 iulie, am început să examinăm eventualitatea de a amâna cu 24 de ore atacul infanteriei. Părerile erau împărțite: potrivit comandantului suprem al Armatei a IV-a ruse, generalul Ragoza, actualul ministru de război al Ucrainei, și generalului Averescu, comandantul Armatei a II-a Române, atacul nu trebuia

amânat, dat fiind moralul instabil al trupelor ruse. Generalul Tsuricov, comandantul Armatei a VI-a ruse, celebru pentru marea panglică roșie pe care o purta mereu la Crucea Sfântului Andrei, și generalul Christescu, comandantul Armatei I române, ale căror trupe trebuiau să atace împreună pe cursul inferior al Siretului, insistau pentru amânarea cu 24 de ore a intervenției infanteriei, pentru a se putea prelungi acțiunea artileriei. Comandantul frontului a fost de acord ca aceste două armate să mai aștepte o zi și a lăsat la latitudinea generalilor Ragoza și Averescu să atace la data fixată dinainte.

Cum vom vedea în continuare, această permisiune acordată Armatelor a VI-a și I de a ataca cu o zi mai târziu a avut consecințe foarte rele. În vreme ce trupele generalilor Ragoza și Averescu au lovit în ziua stabilită și au obținut

o victorie completă, celelalte două armate nu s-au mișcat nici a doua zi, nici mai târziu. Inamicul a putut astfel să își concentreze toate forțele asupra Armatei noastre a IV-a și să ne contraatace. Voi reveni la acest subiect.

A doua zi, 25 iulie, vremea a permis artileriei să realizeze un tir pregătitor care a dat rezultate excelente. Toată lumea a recunoscut că își realizase pe deplin misiunea, neutralizând nodurile de rezistentă ale inamicului pe frontul nostru de atac. Infanteria, foarte sensibilă la acest aspect, a admis și ea acest lucru. A fost și impresia mea personală; eram convins că rezistența inamicului fusese frântă și că infanteria putea să cucerească liniile inamice fără dificultate și fără multe pierderi. Aceste presupuneri au fost confirmate de un ofițer de artilerie austriac, luat prizonier pe 25 iulie, a cărui baterie de munte fusese

trimisă în grabă pe frontul de atac, în noaptea de 24 spre 25. Acest ofițer, pe care cercetașii noștri l-au surprins la postul lui de observație împreună cu câțiva soldați, a declarat că germanii nu se așteptau la un atac în acel punct, considerat inaccesibil și perfect apărat. Tot de la el am aflat că germanii nu aveau rezerve pregătite în apropiere, că aduseseră în grabă, de la o distanță destul de mare, cele câteva întăriri pe care le mai aveau și că în rândul trupei domnea o stare de neliniște, agitație și perplexitate. Aceste informații confirmau observațiile noastre: germanii își pierduseră calmul, acea siguranță pe care o arătau în timpul atacului artileriei noastre.

Cum am spus, în acele zile acțiunea artileriei a fost foarte eficace. Tunarii arătau un entuziasm amestecat cu o doză de ostilitate față de infanterie, care

nu doar că nu împărtășea aceeași stare de spirit, dar îngreuna treaba artileriei, amenințând că le va juca o festă urâtă observatorilor dacă focul nu înceta. Trebuie spus că infanteria acuză cu ușurință artileria de a se înșela asupra direcției focului. În timpul luptelor, mesajele telefonice mă informau în fiecare clipă că artileria noastră trăgea în propriile trupe. Aproape întotdeauna afirmațiile erau false, dar era destul de greu să faci infanteria să înțeleagă asta. În astfel de cazuri, dădeam ordin artileriei să înceteze focul pentru câteva scurte momente; dacă plângerile infanteriei continuau, îmi era apoi ușor să dovedesc că nu erau întemeiate. După revoluție, aceste acuzații au devenit aproape continue; infanteriștii îi reproșau chiar artileriei că atrăgea spre ei focul inamicului; și au sfârșit prin a folosi violența, expulzându-i pe

observatori din tranșee și împiedicând astfel tunurile să tragă.

În general, moralul era mai bun la artilerie decât la infanterie. Pe toată durata războiului, prima nu a suferit decât puține pierderi, iar efectivele sale aproape că nu a trebuit să fie reînnoite. Cea mai mare parte a artileriștilor rămăseseră în aceeași unitate de la începutul ostilităților. Obișnuiți cu atmosfera, erau conștienți de starea lucrurilor. După revoluție, din aceleași motive, unitățile de artilerie nu au primit decât foarte puține întăriri contaminate; disciplina și bravura le-au fost astfel conservate într-o anumită măsură.

Pe cât ne entuziasma în acele zile de iulie opera artileriei noastre, care ne dădea dreptul să sperăm, pe atât ne neliniștea felul de a fi al infanteriei și ne temeam chiar că se va reproduce și pe frontul nostru rușinoasa catastrofă

de la Tarnopol. La drept vorbind, regimentele de artilerie ale Corpului VIII, care trebuiau să dea asaltul și cele ale Diviziei 71, care se găseau în linia a doua, manifestau un moral relativ satisfăcător și se putea spera că vor asculta ordinele de atac. Lucrurile stăteau cu totul altfel în unitățile scoase din sectoarele lor relativ liniștite din cauza nevoii de a dispune de cât mai multe trupe în cazul unui posibil atac. De la începutul acțiunii pregătitoare a artileriei, ne-au parvenit rapoarte ale comandanților de infanterie semnalând starea de agitație ce domnea printre oamenii lor. Aceștia declarau deschis că, deoarece nu erau sprijiniți decât de o artilerie slabă numeric și fiindcă aveau de acoperit o mare lărgime a frontului, ei nu se vor apăra în cazul în care inamicul ataca, ci se vor retrage în spatele frontului. Un regiment chiar a refuzat categoric să execute o

mișcare. A trebuit să se recurgă la măsuri extreme, cu concursul membrilor din comitetul armatei, care, uitându-și de nesfârșitele palavre, s-au purtat foarte bine în acele zile ale bătăliei. Acest comitet număra printre membrii lui doi ofițeri de mare valoare: căpitanul Malievski, care era președintele, și locotenentul Adrianov. De la începutul revoluției, s-au declarat partizani convinși ai acesteia, militanți și, înclin să cred, sinceri. Văzând spre ce prăpastie se îndrepta armata, au renunțat la timp să mai răspândească utopiile socialiste. Fără a fi complet străini de demagogie, au știut, prin discursul lor persuasiv, să îi stimuleze pe membrii comitetului armatei și să insiste asupra aplicării celor mai severe sancțiuni împotriva rebelilor. Elemente pe care se putea conta au fost alese dintre mitraliori, cercetași și echipajele auto blindate. S-a format astfel un

corp de represiune care, condus de locotenentul Adrianov, a pornit să readucă la ordine unitățile de infanterie ce uitaseră de disciplină. Adrianov a reușit să restabilească ordinea fără să recurgă la mijloace extreme; i-au fost chiar predați principalii vinovați, care totuși au scăpat de orice pedeapsă, grație moravurilor instaurate în armată de Kerenski.

Nu mai știu, din nefericire, nimic despre soarta ulterioară a acestor doi ofițeri care au părăsit la scurtă vreme armata noastră, fiind numiți de Guvernul Provizoriu în funcții de comisari pe frontul de nord. Cred că unul dintre ei, Malievski, a participat activ la luptele împotriva bolșevicilor, la Petrograd, în octombrie 1917. În orice caz, amândoi au lăsat o amintire foarte bună în Armata a IV-a.

Astfel, în vreme ce statul-major făcea toate aceste eforturi, în

momentul în care se decidea soarta bătăliei, soldații lipsiți de măsură și de disciplină se pregăteau să ne lovească în spate și să transforme victoria în înfrângere!

Capitolul XI
Bătăliile de la Momâia și de la Mărășești

Pe 26 iulie, înainte de răsăritul soarelui, infanteria Corpului nostru VIII și infanteria română vecină au început împreună atacul culmilor Momâii, ce păreau inaccesibile. Acest nume e purtat de un lanț de munți împăduriți și foarte accidentați, cu o înălțime de 800 de metri, care se întind între râurile Putna și Trotuș. Fără a ne ciocni de vreo rezistență serioasă, la orele zece dimineața ocupaserăm toate pozițiile inamicului pe frontul de atac. Germanii fugeau în dezordine. Pe o singură înălțime, unde artileria noastră nu putuse să ajungă cu tirul de mitralii, inamicul a mai rezistat o vreme apărându-se cu

îndârjire, dar în curând toți cei care apărau acel loc au fost făcuți prizonieri.

Acest succes relativ ușor, datorat acțiunii abile a artileriei, a umplut de entuziasm infanteria pregătită de atac. Împreună cu infanteriștii români, vecinii lor, s-au aruncat înainte ca un uragan, demonstrându-și bravura de altădată, de care se dezobișnuiseră în vremea revoluției și a interminabilelor pălăvrăgeli. Atunci au putut și comandanții să uite în sfârșit dureroasele încercări din ultimul timp. Soldații, se părea, aveau din nou încredere în superiori, îi urmau și îi ascultau de bunăvoie. În prima zi a ofensivei, infanteria noastră a avansat 10 kilometri sau chiar mai mult, ocupând toate liniile de tranșee ale inamicului și luându-i o mare cantitate de guri de foc, de mitraliere și alte feluri de pradă. Rareori i-am văzut pe germani abandonând un câmp de luptă cu

atâta grabă; în general, rezistau cu încăpățânare. Tunuri, afeturi de tun, cutii cu muniție, mari rezerve de provizii și proiectile, toate acele materiale abandonate stăteau mărturie a fugii lor disperate. Distrugerea completă a tranșeelor și a solidelor construcții de beton a arătat, între altele, eficacitatea tirului nostru de artilerie. N-am făcut decât relativ puțini prizonieri, nu mai mult de o mie cinci sute, fapt explicabil prin viteza cu care s-au retras germanii.

Spre seara aceleiași zile, o parte a artileriei noastre a avansat, oamenii transportând piesele pe potecile dure de munte. A doua zi, de comun acord cu generalul Averescu, trebuia să continuăm urmărirea energică a inamicului aflat în derută.

Se părea că succesul deplin al atacului nostru din 26 iulie ar fi putut avea o influență favorabilă chiar și asupra regimentelor care nu participaseră la acțiune, dar s-a

întâmplat exact invers. O agitație surdă continua să domnească în rândul trupelor, care nu manifestau nici o dorință de a lua parte la victoria noastră.

Pe 27 iulie, încă din zori, regimentele noastre și cele ale armatei generalului Averescu au reluat ofensiva, fără a întâlni vreo rezistență violentă. Se simțea că inamicul era prea zguduit pentru a ne opri înaintarea. Trupele românești ale generalului Averescu mărșăluiau cu un elan, cu o energie irezistibile și în acea zi ajunseră la frontiera cu Ungaria. Peste tot erau primite cu bucurie de populația satelor eliberate de sub ocupația germanilor. Pentru regimentele românești, a fost cu adevărat un marș triumfal. Trupele ruse, foarte încurcate de pasivitatea și moralul îndoielnic al unităților care formau flancul lor stâng, înaintau cu mai puțină viteză și totuși țineau pasul fără să se oprească.

Dar în acea zi, succesele noastre aveau să ia sfârșit. În seara de 27 am primit de la comandantul suprem ordinul să oprim marșul, datorită turnurii fatale pe care o luase frontul de sud-vest. Armatele de pe acel front erau în prada unei atare panici, după rușinoasa catastrofă de la Tarnopol, încât la Marele Cartier General se temeau pentru spatele frontului românesc, adică pentru Basarabia. Într-adevăr, dacă inamicul, urmărind armata de pe frontul de sud-vest în retragerea ei, ne-ar fi surprins spatele în Basarabia, soarta trupelor din sectorul românesc ar fi fost deosebit de critică. Cartierul General al frontului românesc a înțeles pericolul și, luând măsuri pentru a evacua spatele cel mai apropiat al frontului, a recunoscut imposibilitatea de a mai continua în aceste condiții o ofensivă al cărei început ne fusese atât de favorabil.

Am primit acest ordin cu durere. Ne-am resemnat, știind cât era de justificat. Dar românii nu l-au acceptat cu aceeași ușurință. La capătul unei munci de șase luni, își refăcuseră armata; nu așteptau decât această ofensivă, ca pe o mare sărbătoare. După primele succese, exaltarea și entuziasmul lor nu mai cunoșteau limite. Aveau în față perspective surâzătoare. Și deodată, ca urmare a eșecului armatei ruse, dezorganizată de revoluție, trupele românești erau imobilizate; erau împiedicate să se bucure de fructul victoriei lor, să își regleze conturile cu inamicul. Împărtășeam indignarea generalului Averescu la vederea respectivului ordin. A declarat că nu-și putea opri trupele fără riscul de a le demoraliza, de a fi acuzat el însuși de înaltă trădare și a adăugat că nu i se va supune. Într-adevăr, timp de câteva zile, a continuat să avanseze singur cu trupele sale, neîntrerupându-și

mișcarea decât după o nouă intervenție a Cartierului General românesc.

În vreme ce Armata a IV-a rusă și Armata a II-a română repurtau aceste victorii și erau apoi oprite brusc din înaintarea lor victorioasă, Armata a VI-a rusă și Armata I română continuau să se pregătească de atac. Și totuși nu au trecut la ofensivă. De ce? N-am putut să aflu. Știu doar că motivele acestei inerții trebuie căutate la Armata a VI-a rusă, nu la Armata I română. După anumite zvonuri, infanteria Armatei a VI-a ruse a refuzat să atace. Cum ordinul care ne cerea să oprim ofensiva coincidea cu data la care Armata a VI-a rusă și Armata I română trebuiau să atace, putem admite că au fost la curent cu el, ceea ce i-a determinat să nu se miște.

Inacțiunea celor două armate a avut consecințe grave pentru Armata noastră a IV-a. Ar fi putut să ne conducă spre o catastrofă

îngrozitoare. E adevărat că, chiar dacă regimentele noastre își pierduseră bravura, încă mai erau în stare să reziste. Dar numai frumosul patriotism al trupelor române a salvat situația.

Liniștit de oprirea noastră și de pasivitatea totală a trupelor de pe Siret și Dunăre (Armata a VI-a rusă și Armata I română), inamicul și-a adunat în grabă forțele importante în sectorul în care Putna se varsă în Siret, la sud de Mărășești. Câteva zile mai târziu, el a lansat un atac asupra flancului nostru stâng, încercând să pătrundă în unghi de-a lungul Siretului, între cele două grupuri de armate de pe frontul românesc. O bătălie lungă și înverșunată a avut loc lângă Mărășești.

Cum am spus mai sus, trupele din flancul stâng al Armatei a IV-a ruse, asupra cărora Mackensen și-a îndreptat presiunea, nu se distingeau nici prin energie, nici printr-un moral ridicat.

Neopunând aproape nici o rezistență în primele zile ale luptei, și-au abandonat în mod rușinos o parte din poziții, comițând primul act de lașitate al trupelor rusești de pe frontul românesc. Cu mare greutate s-a reușit redresarea cât de cât a situației, înlocuind unitățile rusești cu altele românești și trimițându-mi acolo vechea divizie rusească, Divizia 71 care, la acea vreme, era considerată intactă. Aceste trupe au reușit să respingă imediat atacurile inamicului.

În acele zile de maximă tensiune, armata română, reconstituită grație efortului remarcabil al instructorilor francezi conduși de generalul Berthelot, a dat dovadă de un curaj, de o rezistență și de un geniu extraordinare. Împreună cu câteva unități ale Armatei a IV-a ruse, ea a ținut piept timp de zece zile asalturilor furioase și

nesfârșite ale armatelor lui Mackensen, salvând încă o dată Moldova de invazia germană.

În timpul bătăliei de la Mărășești, mă găseam alături de trupele române și participam la efortul comun al soldaților lor și alor noștri. Îmi este deci îngăduit să spun că, în acele zile tragice, bravura românilor a fost admirabilă. Exaltarea oamenilor era amplificată de prezența cotidiană a regelui și a principelui moștenitor Carol care, ca niște adevărați eroi, s-au aflat tot timpul în mijlocul trupelor lor pe câmpul de luptă. Regina însăși, care lucra fără odihnă la posturile sanitare și în spitalele de campanie, se arăta adeseori în prima linie, șocând pe toată lumea prin sângele ei rece și prin cât de bine înțelegea situația. Am avut ocazia să o aud declarând, într-un sector măturat de artileria inamicului, că aceste mitralii nu o impresionau prea mult.

Trupele române, sub conducerea noului comandant al Armatei I, generalul Grigorescu, înlocuitorul lui Christescu, cu ajutorul numeroșilor ofițeri ai Misiunii Militare Franceze, nu au cedat germanilor nici o palmă de pământ. Mai mult, l-au obligat curând pe Mackensen să își suspende atacurile, care, în pofida eforturilor lui, eșuară. Singurul rezultat la care a ajuns a fost numărul mare de vieți pierdute, în vreme ce românii și rușii s-au acoperit de glorie respingând cel mai redutabil dintre inamici.

În cursul acestor bătălii, aproape toate unitățile Armatei a IV-a ruse, sprijinite pe flancul drept de trupele Armatei I române a generalului Averescu[30], au intrat pe rând în acțiune. Acest general, cu trupele sale insignifiante din punct de vedere numeric, dar puternice prin valoarea lor morală, a reușit nu doar să

menținã un front foarte larg, dar a luat și parte activă la bătălia de la Mărășești.

La mijlocul lunii august, această serie de lupte s-a calmat, cele mai grele lupte din anul 1917 pe frontul românesc, care le-au dat românilor dreptul să se simtă învingători. Pentru trupele rusești, în schimb, acesta a fost cântecul de lebădă. Chiar în timpul bătăliei, atitudinea unora dintre unități a fost de-a dreptul criminală. O divizie aproape completă a fugit la primul contact cu inamicul. Stătuse aproape șase luni în spatele frontului, ocupându-se exclusiv de politică și semănând spaima în rândul populației prin faptele ei reprobabile și prin actele ei de insubordonare. Generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a, care a avut această divizie în subordine în timpul luptei, a făcut o anchetă ulterioară și a publicat în ordinul de zi pe armată faptele rușinoase ale acestei divizii. Dar

comitetul divizionar s-a ofensat și a declarat că generalul Ragoza trebuia adus în fața justiției pentru ultragierea diviziei. Iar comisarul deputat al Guvernului Provizoriu pe frontul românesc, care printre trupele ruse era numit „tovarășul Tiesenhausen“, dar care se semna „Freiherr von Tiesenhausen“ (o fotografie pe care am văzut-o cu ochii mei îl arăta cu un grup de germani la momentul negocierilor pentru armistițiu), n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să îi ceară generalului Ragoza să modifice ordinul de zi incriminat. Generalul a refuzat, firește, cu indignare.

Trupele ruse care au luptat la Mărășești au suferit grele pierderi. Au fost regimente din care nu au mai rămas decât între 400 și 600 de oameni. Ofițerii și soldații de elită, adevărații reprezentanți ai valorii militare rusești, au pierit aproape toți. După această acțiune, trebuia să primim întăriri

importante din Rusia și le-am așteptat multă vreme cu nerăbdare, întrebându-ne cum vor fi aceste trupe complementare care, de la revoluție, uitaseră ce însemnau manevrele și nu se mai ocupau decât de mitinguri. Au sosit într-un sfârșit și au desăvârșit ruina armatei.

---

30. Așa în original. Probabil o eroare a autorului; așa cum menționează mai sus, generalul Averescu conducea Armata a II-a română.

Capitolul XII
Ultima operaţie rusă pe frontul românesc la începutul lui septembrie 1917 și eșecul ei

Evenimentele care au avut loc pe frontul italian în toamna lui 1917[31] i-au obligat pe înalții comandanți ruși să declanșeze o nouă ofensivă, în scopul de a-i împiedica pe austro-germani să își retragă trupele de pe frontul rusesc pentru a le trimite împotriva Italiei.

Cum, după masacrele din iulie, nu se mai putea face nimic pe frontul de sud-vest, s-a decis ca operația să aibă loc pe frontul românesc, în Bucovina meridională, la începutul lui septembrie. Mai mult, pentru a distrage atenția inamicului, acesta

a fost atacat și într-un alt sector muntos, cel de lângă Târgu Ocna, oraș situat în câmpia Trotușului. Această ultimă operație a fost încredințată trupelor Armatei a IV-a ruse și celor ale Armatei a II-a române. Pentru a se concentra forțele necesare atacului principal, s-a procedat la o vastă regrupare, în urma căreia Armata noastră a IV-a, cedând unele dintre unitățile sale Armatei a VI-a ruse (de pe Siret) și primind în schimb câteva corpuri de la Armata a IX-a rusă, a fost mutată pe un cu totul alt sector al frontului, în munții ce formau frontiera cu Ungaria, de la limita de sud a Bucovinei până la Târgu Ocna. Avea, la dreapta sa, Armata a IX-a rusă, iar la stânga, Armata a II-a română a generalului Averescu.

Am reînceput deci, de comun acord cu trupele românești, pregătirile pentru ofensivă. Printre trupele desemnate să ia parte la asalt se găseau și

regimente alipite de curând armatei noastre și al căror moral nu ne inspira nici o încredere. Artileria, care jucase un rol atât de strălucit în ofensiva din iulie și căreia i se datora în mare parte victoria noastră, era, de această dată, cuprinsă și ea de răul general. Nu mai manifesta deloc frumosul elan pe care îl avusese cu două luni înainte. Era imposibil să contezi pe ea pentru victorie. Din punct de vedere tehnic, pregătirea de atac s-a făcut cu tot atâta grijă ca și în iulie. Dar starea de spirit a trupelor se înrăutățise mult în cele două luni, o sete morbidă de pace cu orice preț pusese stăpânire pe oameni, și atât de profundă, încât comandanții își pierduseră aproape orice speranță de reușită.

Trecând în revistă, împreună cu comandantul-șef, trupele desemnate să ia parte la asalt, am putut să ne dăm seama de progresele înspăimântătoare ale

răului ce măcina armata. Bolșevismul prindea rădăcini în rândurile ei cu fiecare zi tot mai mult. Neavând alt vis decât pacea și întoarcerea acasă, soldații renunțaseră la orice grijă pentru ținută. Vedeam fețe pline de ură, cinice, acoperite de bărbi lungi și zburlite. Acești oameni, cu o veșnică țigară în colțul gurii, cu mâinile înfundate în buzunare, aveau mai degrabă aerul unei bande de briganzi, decât al unor cetățeni care își apărau patria. Prezența comandantului-șef al armatei nu i-a tulburat deloc. În conversațiile cu el afectau cele mai degajate posturi, rontăind semințe de floarea soarelui cu o insolență incredibilă.

Ascultând raportul despre finalul fericit al unei ciocniri în tranșeele inamice, comandantul-șef, voind să cunoască starea de spirit a oamenilor, i-a întrebat care erau motivele ce îi determinaseră la acest act curajos. I s-a răspuns în

unanimitate cu cuvintele împrumutate, fără îndoială, din repertoriul vreunul demagog al regimentului: „În numele gliei și al libertății!“ Comandantul a declarat atunci că el conta pe aceeași bravură și în luptele ce se prefigurau. Totuși, după aceea, în plină luptă, acest regiment a refuzat să atace, tot în numele gliei și al libertății.

Din nefericire, temerile noastre s-au adeverit întru totul: ofensiva nu a fost încununată de succes. Barajul de artilerie nu a dat rezultate la fel de bune ca prima dată, poate și fiindcă, în acele păduri dese, țintele erau puțin vizibile, dar mai ales pentru că artileriștilor noștri le lipsea acel elan, acel entuziasm, acea dorință de a învinge cu orice preț, care îi însuflețise cu două luni mai înainte. Cât despre infanterie, aceasta ori nu s-a mișcat, ori s-a prefăcut doar că atacă, fără să iasă din tranșee. Doar câteva grupuri

izolate, formate mai ales din ofițeri și dintr-un mic număr de soldați, s-au aruncat înainte. Prost sprijiniți, au devenit victimele inutile ale poltroneriei și instinctului de conservare ale soldaților ruși.

În prima zi, armata română vecină a obținut câteva câștiguri, dar nu a putut să le fructifice, fiindcă nu a fost sprijinită de noi.

După două zile de eforturi sterile, în care am încercat în van să ne lansăm trupele în atac, a trebuit să renuntăm definitiv si să revenim în defensivă.

Acesta a fost lamentabilul rezultat al ultimei noastre încercări de atac. În străfundul inimilor noastre, eram mulțumiți că nu s-a terminat cu o înfrângere sau cu o catastrofă totală, că soldații au rămas pe poziții în loc să bată în retragere, ceea ce ar fi fost foarte posibil, căci în tranșee se făcea o propagandă nebună pentru încetarea imediată a ostilităților și încheierea păcii.

Nici ofensiva de mare anvergură proiectată pe frontul românesc din Bucovina meridională nu a mers mai bine. Forțele foarte importante adunate în acest scop s-au dovedit atât de gangrenate, încât comandantul-șef a considerat imposibil să încerce această operație. Ar fi putut foarte ușor să atragă prăbușirea totală a frontului. Între altele, evenimentele care se petreceau la Marele Cartier General și la Petrograd, și divergențele dintre Kornilov și Kerenski au provocat asemenea tulburări în armată, au aprins pasiunile politice și au intensificat ura soldaților față de ofițeri în asemenea măsură, încât nu mai puteai să te gândești la vreo operație militară.

Aceste evenimente au marcat începutul ultimei perioade a șederii noastre complet pasive în tranșee. Puțin după aceea a izbucnit revoluția bolșevică la Petrograd, urmată de armistițiu și

de dezertarea în masă a soldaților, care plecau de pe front fără autorizație, spre a se întoarce la căminele pe care le apăraseră atât de prost. Armata nu mai exista.

---

31. În luna septembrie 1917, armata italiană condusă de generalul Cadorno a pierdut o poziție-cheie pe frontul de pe Isonzo în fața armatei austro-ungare, înregistrând în același timp importante pierderi de vieți omenești.

Capitolul XIII
Sosirea în armată a Comisarilor Guvernului Provizoriu – Caracteristicile și opera lor – Sfârșitul lor trist

Deși funcțiile de comisari ai Guvernului Provizoriu Guvernului Provizoriu pe lângă comandanții-șefi ai frontului și pe lângă comandanții de armate fuseseră create prin decret de la începutul verii lui 1917, abia în septembrie același an și-au făcut apariția aceste noi organe guvernamentale în orizontul armatei noastre. La puțin timp după ultima și nefericita noastră ofensivă, ne-au sosit, într-adevăr, un comisar și cei doi adjuncți ai săi, toți trei proaspăt numiți.

Nici până acum n-am reușit să-mi dau seama care erau drepturile, îndatoririle și sfera de activitate a acestor comisari înființați de revoluție după modelul marii revoluții franceze. Și totuși, ca șef de stat-major al armatei, am avut de-a face cu ei în fiecare zi. De altfel, în momentele lor de efuziune, și ei recunoșteau că nu înțelegeau foarte bine în ce consta misiunea lor.

În virtutea unui decret al lui Kerenski, comisarii Guvernului Provizoriu trebuiau să servească drept intermediari între înaltul comandament și trupe, să aplaneze conflictele susceptibile să le divizeze, să conducă viața politică a armatei, să vegheze la ameliorarea vieții materiale a soldaților, precum și la dezvoltarea lor intelectuală și morală. Decretul lui Kerenski le cerea comisarilor să-și trimită rapoartele la cancelaria politică a ministrului de război și, dacă nu

mă înșel, la Sovietul deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd, care avea drept de decizie asupra numirii comisarilor. Fără îndoială că la inițiativa acestui faimos Soviet, dornic să aibă ochi și urechi în domeniul militar, au fost create aceste sarcini ale comisarilor pe lângă armată. În practică, au fost aleși mai ales membri ai comitetului executiv al Sovietului din Petrograd.

În orice caz, acești comisari, cum am putut să constat foarte bine, depindeau infinit mai mult de Sovietul din Petrograd decât de ministrul de război. Alături de sarcinile pe care li le trasa decretul lui Kerenski, aveau și altele, despre care nu se vorbea deschis nicăieri, dar pe care le îndeplineau cu o ardoare deosebită. Aceste misiuni secrete constau în supravegherea statelor-majore din punctul de vedere al opiniilor lor politice, astfel încât să se poată lua

la timp măsurile necesare pentru îndepărtarea din armată a elementelor pe care nu se putea conta. Mai târziu, după revoluția bolșevică, când toți comisarii Guvernului Provizoriu au plecat în grabă de pe front, abandonându-și birourile și bagajele, am avut ocazia să văd, într-un dosar de anchetă pe care l-au lăsat, o corespondență în care se vorbea despre opiniile mele, considerate contrarevoluționare. Se spunea că era urgent să fiu îndepărtat din postul de comandant al statului-major al armatei. Comisarul de front, „tovarășul baron Tiesenhausen“, pe care l-am amintit mai sus, insista să fiu mutat, în vreme ce comisarul pe armată nu era de aceeași părere. Această controversă a fost întreruptă brusc de bolșevici, iar cei doi comisari au plecat în grabă.

Oamenii care erau cât de cât la curent cu sarcinile ce reveneau organelor de „jandarmerie“[32] din

vechiul regim puteau remarca o asemănare frapantă a rolului lor cu acela al comisarilor instituiți de Guvernul Provizoriu sau mai bine zis de Sovietul din Petrograd. Obligația, și a unora, și a celorlalți, era să lupte împotriva rebelilor, cu singura diferență că jandarmii îi urmăreau pe revoluționari, iar comisarii îi pândeau pe contrarevoluționari. Chiar și mijloacele pe care le foloseau prezintă multe similitudini: aceleași denunțuri, supraveghere secretă, colaboratori aleși dintre soldați etc.

Această extraordinară analogie m-a îndreptățit să îi calific pe comisarii din armată drept „jandarmi ai Guvernului Provizoriu“, iar asta încă de la sosirea lor pe front.

Faptul că acești comisari trebuiau să servească drept intermediari între comandant și trupe a suscitat o mare perplexitate printre soldați. Vreme

de secole, armata rusă existase fără acești intermediari, comandantul găsindu-se în raporturi directe cu trupele. Dar revoluția a simțit imediat nevoia să se formeze niște intermediari speciali. Soldații, desigur, au înțeles acest lucru în maniera lor. Pentru ei, comisarii erau autoritatea la care se adresau când voiau să se plângă de comandanții lor. Într-adevăr, abia sosiți în armată, comisarii au fost asaltați de oameni care, pe drept sau pe nedrept, aveau ceva contra superiorilor lor.

Nu rămăsese în armată decât un singur domeniu în care comisarii nu aveau dreptul să intervină, cel al dispozițiilor tactice ale comandamentului. La început, au evitat cu grijă să se amestece în aceste chestiuni, dar curând, și împotriva voinței lor, au fost antrenați și în această direcție. La tot pasul, comitetele regimentare și nenumăratele deputății de

soldați li se adresau pe tema mutării în prima linie a trupelor, a întăririi artileriei, a trimiterii de trupe în spatele frontului, lipsei muniției, suprimării manevrelor etc. Se întâmpla adeseori în armata noastră ca, primind solicitări de acest gen, comisarul să se adreseze comandantului armatei pentru a-i cere să le execute. Aproape în fiecare zi trebuia să discut despre asemenea lucruri cu comisarul și cu adjuncții săi. Cu primul, un ofițer de artilerie care fusese tot timpul pe front, ele se rezolvau conform intereselor tactice ale armatei. Dar era cel puțin ridicol să examinez probleme militare cu unul dintre adjuncții lui, un avocat care nu fusese niciodată pe front și nu se pricepea deloc la arta războiului.

Cea mai bizară chestie dintre toate e că, în pofida obligațiilor lor, multe și delicate, nu li se dăduse comisarilor nici o autoritate, așa cum nu aveau nici vreo

răspundere. Dacă îți explicai absența autorității prin faptul că, în general, în armată nu se considera oportun să oferi autoritate oricui, era dimpotrivă greu de înțeles de ce fuseseră scutiți de orice răspundere. Această anomalie ducea adeseori la situații stranii. Astfel, comisarul aprecia că unul sau altul dintre comandanți trebuia destituit din funcțiile sale din cauza opiniilor politice subversive. Neavând dreptul de a dispune personal în problemele legate de comandanți și ofițeri superiori, el se adresa comandantului armatei, pentru ca acesta să facă uz de dreptul ce îi fusese lăsat. În majoritatea cazurilor, comandantul, considerând motivele ca insuficiente pentru a aplica o măsură atât de radicală, nu era de acord cu comisarul. Afacerea trecea la comandantul-șef al frontului și la comisarul de front; și acolo, rareori se ajungea la un

consens, așa că începea corespondența cu cancelaria politică a ministrului de război.

Iresponsabilitatea totală a comisarilor în ce privea activitatea lor era infinit mai nefastă. Ca întotdeauna, răspunderile în domeniul militar depindeau de autoritățile militare. Deși puterile lor erau nule, adevărații stăpâni erau comitetele și diverșii comisari care, răspunzând și fiind atașați doar Sovietului muncitorilor și soldaților din Petrograd, se achitau de îndatoririle lor de o manieră foarte superficială și nesocotită.

În ultimă instanță, imixtiunea lor a creat o confuzie totală în armată, transformând puterea în neputință. Comandamentul militar, lipsit de prerogativele sale, continua să poarte răspunderea, în vreme ce comisarii, liberi de orice obligație, aveau în realitate prerogative largi, atribuite odinioară organelor de jandarmerie, impunând punctul

de vedere politic în toate și peste tot. După revoluția bolșevică, s-au considerat pe deplin îndreptățiți să își abandoneze posturile din armată, salvându-și pielea și lăsându-le nefericitelor autorități militare grija de a lichida fanteziile hazardate ale Guvernului Provizoriu și de a plăti, adeseori cu prețul vieții, greșelile acelui guvern și ale comisarilor lui iresponsabili.

Comisarul trimis de Guvernul Provizoriu la armata noastră fusese ales dintre membrii comitetului executiv al Sovietului deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd. Era un căpitan secund, Alekseievski, care, înainte de revoluție, fusese pe front în artileria grea. După evenimentele din martie, participase activ la lucrările Sovietului. Om cultivat, făcuse excelente studii de drept, era avocat în baroul din Moscova și locuise în străinătate. Era un

partizan convins al revoluției și al noului regim, în serviciul căruia se angajase cu zelul și cu ardoarea tinereții. Se străduia să nu vadă decât părțile bune ale revoluției. Venit la armata noastră cu cele mai bune intenții, nu a întârziat să sufere cea mai mare deziluzie. Își dădea seama că principiile socialiste erau inaplicabile aici. Dar, având o voință slabă și o personalitate prea puțin dezvoltată, n-a avut curajul să o recunoască deschis si să renunte la postul său. A continuat să își îndeplinească sarcina de comisar în pofida propriei convingeri, străduindu-se să se facă util, dar contribuind în realitate la dezagregarea armatei. În convorbirile noastre, îmi împărtășea părerea despre reformele sociale din cadrul trupei, dar în actele sale se lăsa condus de motivații contrarii. La începutul revoluției a avut o slabă tentativă de rezistență în fața

bolșevicilor militari. Apoi, când aceștia s-au înfuriat pe el, a cedat și a fugit cu automobilul la Odessa. Nu știu ce s-a întâmplat cu el după aceea și, neavând în continuare față de el decât sentimente bune, sper să nu-l mai revăd niciodată pe scena apărării patriei.

Unul dintre adjuncții lui Alekseievski, numit Meyerovici, și el membru al comitetului executiv al Sovietului Deputaților Muncitorilor și Soldaților din Petrograd și avocat la Moscova, făcuse serviciul militar ca angajat voluntar într-unul din orașele din centrul Rusiei. Avea o fizionomie prea insignifiantă ca să mă apuc să o descriu. Cu excepția câtorva fraze sforăitoare, conversația lui era nulă, iar prin felul în care lucra dădea impresia unei nave în derivă, pe care vântul și valurile o trăgeau în toate direcțiile. Și el ne-a părăsit în grabă când a izbucnit revoluția bolșevică. Nu pot, într-adevăr, decât să îi adresez

mulțumiri, căci, prin mediocritatea sa, n-a reușit să facă un mare rău armatei.

Celălalt adjunct al comisarului, Chiraiev, era personalitatea cea mai marcantă a trioului și, prin convingerile, onestitatea și voința sa puternică, aparținea unei alte categorii. Prieten al celebrului revoluționar Savinkov, Chiraiev petrecuse doisprezece ani în Franța, ca emigrant politic. La începutul războiului, s-a angajat în Legiunea Străină și a revenit în Rusia după revoluție. Atunci când, la propunerea lui Kerenski, Savinkov a preluat portofoliul Ministerului de Război, l-a numit pe Chiraiev adjunct al comisarului armatei noastre. Trebuie să recunosc că, la început, l-am tratat pe Chiraiev cu mai multă neîncredere și ostilitate decât pe ceilalți doi colegi ai lui. Credeam că, în calitate de vechi revoluționar, se va încăpățâna și mai mult să aplice principiile

socialiste în armată și că va complica și mai mult sarcina comandamentului. Dar m-am convins repede de contrariu, iar precauția mea a fost repede înlocuită de un respect sincer. Acest revoluționar din vechea școală, de o mare loialitate, de o inteligență penetrantă, plin de suflet și de intuiție, s-a arătat un patriot cinstit. Își exprima opiniile cu o franchețe totală și își recunoștea deschis greșelile. Când a înțeles situația, a priceput cât de periculoase erau toate măsurile luate de revoluție în favoarea soldaților. A suferit profund și, văzând că nu avea nici un mijloc de a salva armata, a plecat cu intenția de a se întoarce în Franța sau în Anglia și de a-și relua locul în trupele aliate. Nu știu dacă a reușit, dar îmi doresc din toată inima ca viața sa să fi fost salvată pentru Rusia.

Chiraiev mi-a spus o dată că el și prietenii lui emigrați n-au învățat

cu adevărat să-și iubească țara decât în rândurile armatei franceze. Într-adevăr, mentalitatea lui era total diferită de aceea pe care oratorii Guvernului Provizoriu și ai Sovietului de le Petrograd o manifestau prin strigăte și gemete în fiecare dintre discursurile lor. Aceștia din urmă confundau dragostea de țară cu dragostea pentru revoluție; ar fi fost mai sinceri dacă n-ar fi vorbit decât de dragostea pe care și-o purtau lor înșiși.

Se spune că șobolanii abandonează corabia pe cale de a se scufunda; așa ne-au părăsit și comisarii noștri, la momentul potrivit, presimțind ruina definitivă a armatei și triumful anarhiei.

---

32. Jandarmii din perioada țaristă aveau ca misiune principală să lupte împotriva revoluționarilor (n. ed. fr.).

Capitolul XIV
Ostilitatea soldaţilor faţă de ofiţeri – Lovitura de stat a lui Kornilov[33] și consecinţele ei pe front – Comitetele militar-revoluţionare

Revoluția a adus o schimbare radicală în raporturile dintre ofițeri și soldați. Aceștia își considerau superiorii, deși proveniți cel mai adesea din aceleași medii ca și ei, drept reprezentanți ai aristocrației și ai burgheziei și revărsau asupra lor toată ura pe care o simțeau pentru clasele mijlocii și superioare. Ostilitatea aceasta a continuat să crească și a devenit în curând o dușmănie declarată. La început, ofițerii au dat dovadă de o mare moderație, dar, fiind provocați tot

timpul, au sfârșit prin a nutri și ei sentimente de ură. Abisul a devenit definitiv atunci când Kornilov s-a ridicat împotriva lui Kerenski și a dat lovitura de stat. De atunci, soldații nu-i mai numeau pe ofițeri decât „kornilovieni, folosind acest cuvânt ca pe un sinonim pentru contrarevoluționar și partizan al vechiului regim.

Știrea loviturii de stat a lui Kornilov a ajuns la noi într-o dimineață de la jumătatea lui septembrie, printr-o telegramă de la Marele Cartier General, semnată de Kornilov, în care acesta, relatând ce se petrecuse între el și Kerenski, ne anunța că, în numele salvării Rusiei, preluase puterea și adresa armatei un apel stăruitor, cerându-i să-l sprijine. Nici o altă informație și nici un ordin al comandantului-șef al frontului nu ne-a parvenit, cu excepția celui de a suspenda funcționarea tuturor stațiilor de radio-telegrafie.

După ce am discutat despre situație, comandantul-șef al Armatei a IV-a și cu mine am decis să comunicăm această telegramă comisarului pe armată și să luăm toate măsurile pentru ca evenimentele să nu inflameze pasiunile politice în rândul trupei. Nu aveam decât o cale de a ne atinge acest scop, anume să le cerem tuturor să păstreze rezerva față de ce se întâmpla la Petrograd și la Marele Cartier General și să continue să se ocupe de treburile cotidiene ale frontului. Ni se părea că, dacă vom obține acest rezultat, vom ține armata la adăpost de luptele intestine aproape inevitabile între partizanii lui Kerenski și cei ai lui Kornilov, ce ar fi putut antrena căderea întregului front. Cu multe argumente și explicații am convins și comisarul, și comitetul armatei, cu multă dificultate, de altfel, în privința acestuia din urmă, căci o anumită agitație se manifesta deja

printre membrii săi, provocată de tăcerea stației de radio-telegrafie și de absența oricărei știri din partea lui Kerenski, Totuși, ca urmare a atitudinii hotărâte a căpitanului Malievski, pe care l-am mai amintit și care conducea comitetul, calmul a revenit curând în rândurile lor.

Printr-o telegramă, li s-a anunțat trupelor ce se întâmplase și li s-a cerut să continue să-și îndeplinească datoria lor imediată față de țară, fără a se lăsa deturnate de alte considerații. În primele zile, nimic nu a tulburat liniștea și am fi putut, cu certitudine, să trecem peste această nouă criză fără frământări, dacă evenimentele produse pe frontul de sud-vest, vecinul nostru, și intervenția inoportună a comisarului și a comitetului armatei n-ar fi intervenit să ne anihileze planurile.

În pofida anunțatei închideri a stațiilor, o radiogramă a lui Kerenski a ajuns la armată. În stilul lui isteric, acesta îl numea pe Kornilov trădător și sperjur și, pe un ton total nepotrivit pentru un șef de guvern, anunța că îl destituise din sarcinile de comandant-șef al armatei, că interzicea armatei să îi dea ascultare și cerea să fie luate măsurile cele mai severe împotriva partizanilor lui. Curând după această radiogramă, care a ajuns foarte rapid la trupe, ne-au sosit depeșe de pe frontul de sud-vest, anunțând că se constituiau peste tot comitete militar-revoluționare speciale. Generalul Denikin, comandantul acestui front, și alți câțiva generali care îi luaseră partea lui Kornilov au fost arestați. În fine, de la Cartierul General al Frontului ni s-a telegrafiat pentru a ni se anunța formarea unui comitet militar-revoluționar ce își atribuise

autoritatea supremă pe front, în toate chestiunile, mai puțin aceea a operațiilor efective, și se preconiza formarea în întreaga armată a unor comitete similare, cu aceleași drepturi.

Aceste știri și aceste inovații demagogice au inflamat din nou pasiunile și au anulat eforturile noastre de a evita tulburările în rândul soldaților. Pasiunile politice, ura, neîncrederea reciprocă au crescut și mai mult în toate unitătile si a fost nevoie de multă abnegație și de multă muncă pentru a îndigui cât de cât acest torent clocotitor.

Reușiserăm să îi facem pe comisar și comitetul armatei să înțeleagă inutilitatea absolută a comitetelor militar-politice și insistaserăm ca un astfel de comitet să nu fie constituit în armata noastră. Dar, mulțumită agitației demagogilor din regimente, câteva astfel de grupări s-au organizat, fără autorizație, la

anumite divizii, atribuindu-și și mai multă autoritate, deși în realitate nu aveau nici una. Aceste comitete fără mandat sau, mai bine zis, aceste mase informe s-au apucat să interogheze comandanții și ofițerii pentru a afla dacă aceștia erau partizanii lui Kerenski sau ai lui Kornilov. Și, în ciuda tactului și moderației de care au dat dovadă comandanții, aceste anchete au dus la ciocniri permanente, la cereri de destituire a unuia sau altuia dintre comandanți, sau la îndepărtarea ofițerilor suspecți de apartenență la partidul lui Kornilov. Au trebuit să treacă mai multe săptămâni pentru ca pasiunile să se liniștească.

În majoritate, ofițerii aprobau, firește, lovitura de stat a lui Kornilov, căci credeau în curățenia intențiilor acestuia și în patriotismul lui. Erau convinși că Kornilov va readuce ordinea în armată dacă ar fi reușit să îl învingă pe Kerenski. La acea

vreme, ofițerii își pierduseră orice încredere în acesta din urmă, care nu mai avea decât foarte puțini partizani în rândurile lor. Însă soldații, presimțind că victoria lui Kornilov i-ar lipsi de libertățile acordate de Kerenski și ar restaura disciplina în armată, erau aproape toți de partea lui Kerenski. Fără a fi la curent cu detaliile și încă și mai puțin cu dedesubturile dintre Kornilov și ministrul de război, dar simpatizând din toată inima cu cel dintâi, consideram totuși că lovitura sa de stat era prematură, lipsită de șanse și, prin însuși acest fapt, nefastă pentru armată. Ar fi putut duce la război civil și la masacre pe front, de aceea am apreciat că armata trebuia să stea departe de conflictul Kerenski-Kornilov. Am reușit parțial, în ciuda intruziunilor comitetului militar-revoluționar al frontului.

Dar acum sunt la curent cu o mulțime de lucruri pe care atunci le ignoram. Cunosc urâțenia

rolului lui Kerenski și trădarea lui față de Kornilov și înțeleg că acesta din urmă n-ar fi putut să acționeze altfel decât a făcut-o. Chiar dacă succesul a fost îndoielnic, fiindcă masa soldaților înclina de partea lui Kerenski, Kornilov trebuia să facă pasul decisiv, fie și insuficient pregătit. Istoria va judeca.

Cât despre Kerenski, și-a arătat, o dată în plus, în cursul evenimentelor, lipsa de perspicacitate, indecizia, slăbiciunea caracterului. E greu de înțeles cum de nu a priceput importanța pericolului maximalist iminent, când chiar și noi, care eram pe front, îl percepeam foarte clar. Oare Kerenski chiar n-a înțeles că, dacă nu anihila la timp nucleul bolșevic, valul negru îi va mătura, atât pe el, cât și Guvernul Provizoriu? A preferat să continue pe calea echivocului, improvizând între guvernul recunoscut în Rusia

și Sovietul bolșevic de la Petrograd. Dar nu putea rămâne prea mult în această situație instabilă.

---

33. Vezi *supra*, nota 43.

Capitolul XV
Starea de spirit a armatei în septembrie și octombrie 1917, înaintea revoluţiei bolșevice; Congresul Frontului și influenţa lui asupra moralului trupelor – Începe agonia armatei

În a doua jumătate a lui septembrie și la începutul lui octombrie, calmul a revenit cât de cât în armată. Nu s-a ajuns la el decât cu multă greutate, iar liniștea era tot timpul tulburată de episoade dintre cele mai diverse. Pe atunci, pozițiile noastre de luptă ofereau cel mai original spectacol: liniștea era totală, nu se auzea nici un foc, nici de partea noastră, nici de partea inamicului;

nu se lua nici o măsură de precauție sau de apărare. În schimb, soldații noștri întrețineau relații dintre cele mai animate cu inamicul, atât în domeniul sentimentelor, cât și în acela al comerțului. În timpul vizitelor pe care le făceam în tranșee, uitam complet că mă găseam la câteva sute de pași de germani. Nici vorbă de patrule sau de recunoaștere. Nu exista nici un mijloc pentru a-i determina pe soldatii nostri să actioneze. Erau în termeni mult prea amicali cu dușmanul și ar fi considerat atacul ca pe o trădare.

Germanii și austriecii exploatau, firește, în beneficiul lor dispoziția amicală a soldaților noștri și adoptaseră un sistem rațional de comunicare, menit să le aducă rezultate mai bune decât operațiile militare, fiindcă nu presupunea riscuri sau pierderi. Inamicii formaseră în fiecare dintre companiile lor o grupă specială,

însărcinată să ia legătura cu oamenii noștri și care era singura autorizată să le vorbească. Membrii acestor grupe primeau dinainte instrucțiuni detaliate cu privire la subiectele de conversație, la ideile de răspândit, la informațiile de cules etc. Între altele, aceste grupuri dețineau din belșug literatură rusească „*made in Germany*“, pe care o distribuiau în tranșeele noastre. În fața propriilor tranșee, germanii și austriecii instalaseră numeroase cutii poștale și le-au propus soldaților noștri să-și pună în ele corespondența destinată familiilor din provinciile rusești ocupate sau camarazilor lor luați prizonieri. Le-au promis că le vor transmite și răspunsurile la aceste scrisori. E lesne de închipuit câte informații utile au putut extrage germanii din aceste scrisori. În sfârșit, au organizat pe tot cuprinsul frontului magazine speciale, unde le vindeau soldaților noștri, la

prețuri foarte bune sau la schimb cu zahăr ori pâine, diverse nimicuri.

Astfel, inamicul a câștigat inimile naive ale oamenilor noștri și i-a obișnuit, puțin câte puțin, să vadă în el nu un adversar, ci un prieten, lipsindu-i de ultima urmă de dorință de a mai continua lupta. Pe de altă parte, grație acestor relații, germanii erau la curent cu tot ce se întâmpla pe frontul nostru și în interiorul țării.

Comandanții și ofițerii luptau în van împotriva acestei stări de lucruri. Din vina lui Kerenski, fuseseră lipsiți de autoritate, iar soldații, împinși pe o cale criminală nu numai de seducția exercitată de germani, ci și prin agitațiile violente din spatele frontului. Oamenii duceau în magazinele de pe frontul inamic pâinea și zahărul ce erau trimise pe front, din belșug, dar cu multă greutate, și care deveneau tot mai scumpe și rare pentru locuitorii

din interiorul Rusiei. Revoltător era că înșiși soldații se plângeau că sunt prost hrăniți și că nu primeau suficient zahăr și suficientă pâine, după ce își cedaseră rațiile inamicului.

Am semnalat degeaba aceste fapte reprobabile la cancelaria politică a Ministerului de Război, rapoartele noastre nu erau citite, aveau altceva de făcut decât să se intereseze de ele. Întreaga atenție a ministrului de război și a șefilor Guvernului Provizoriu era acaparată de extinderea revoluției și de lupta pentru putere împotriva lui Kornilov.

În această perioadă, nici n-a mai fost vorba de manevre și exerciții pe front; era imposibil să îi obligi pe soldați să accepte chiar și cea mai mică corvoadă. În adunări și în discuțiile cu superiorii, arătau o îndrăzneală extraordinară. În realitate, se temeau nu numai de focul inamicului, ci până și de foșnetul pădurii. Numai superiorii

lor nu le inspirau nici o teamă. Unul dintre regimentele diviziei pe care o comandasem înainte ocupa în munți un sector de pădure deasă. Cum, în acel loc, dușmanul se găsea la o distanță destul de mare, se trimiteau patrule în împrejurimi. La sfârșitul lui septembrie, cineva s-a amuzat răspândind zvonul că un crocodil ascuns în pădure devora soldații. Aceia au refuzat categoric să mai patruleze în afara tranșeelor, iar comandantul diviziei mi-a povestit că soldați recent sosiți, oratori înflăcărați la adunări, plângeau ca niște copii când erau trimiși în recunoaștere.

În general, în acea perioadă, soldații de pe front au avut o existență foarte agreabilă. Dacă înainte singura lor dorință era să fie trimiși în spatele frontului sau la convoaie, acum se străduiau să nu li se întâmple asta, căci în tranșee stăteau cu brațele încrucișate și nu făceau nimic, în

vreme ce în spatele frontului erau amenințați cu munca, cum era potcovitul cailor și alte corvezi. S-au dezobișnuit astfel nu doar să lupte, ci și să muncească.

Totuși, uneori, în toată siguranța, soldații dădeau dovadă de veleități combative cu totul speciale. Era cât pe-aci să plătesc cu viața unul dintre aceste accese belicoase. Pe când străbăteam cu automobilul unul dintre sectoarele corpului de armată, un aeroplan austriac doborât de aviatorii nostri a căzut în apropiere. M-am dus la fața locului, dar austriecii reușiseră să dea foc aparatului lor înainte de sosirea mea și au fost trimiși într-un spital de bolnavi de tifos, nu departe de locul unde ne aflam. Aviatorul era grav rănit, observatorul nu avea nici o rană. În vreme ce răniții erau pansați, soldații unui regiment staționat acolo s-au adunat în jurul nostru. După ce au fost pansați, i-am urcat pe cei doi austrieci în automobilul

meu pentru a-i transporta într-o altă ambulanță, căci nu puteam lăsa un rănit într-un spital de bolnavi de tifos. Pe observator voiam să îl conduc personal la statul-major cel mai apropiat. Dar mulțimea de soldați rebeli indisciplinați care ne înconjura și care, nu se știe de ce, le era ostilă prizonierilor austrieci, nu a vrut să-i lase să plece. Au izbucnit exclamații din toate părțile: nu puteam să le dăm drumul austriecilor, își incendiaseră aparatul, trebuiau executați pe loc, fiindcă și ei îi omorau pe aviatorii noștri. N-am avut nici un succes când le-am explicat că un inamic prins și dezarmat nu mai este un inamic și că îi voi preda pe cei doi prizonieri autorităților competente. Mulțimea devenea tot mai agitată și asalta automobilul, strigând: „Generalul vrea să îi ia pe austrieci ca să-i elibereze după aia! Ce ziceți, dacă îi omorâm și pe austrieci, și pe general împreună?“

Afacerea devenea gravă și trebuia să iau imediat o decizie ca să îi salvez pe austriecii nevinovați și să mă scap și pe mine de mulțimea înfierbântată. Din fericire, bravii noștri soldați nu-și pun atât de repede în aplicare amenințările când vine vorba de o asemenea acțiune urâtă. În timp ce ei discutau între ei dacă trebuia „să le-o facă generalului și austriecilor“, i-am ordonat cu voce scăzută credinciosului meu șofer Molodkin (aflat în slujba mea de trei ani) să plece cu toată viteza. Apoi le-am strigat soldaților că nu aveam timp să pălăvrăgesc cu ei, că trebuia să plec. Le-am ordonat să se îndepărteze și să ne lase să trecem. Mulțimea, la început docilă, și-a dat seama și a fugit în urmărirea automobilului, dar bineînțeles că nu au reușit să ne prindă. Mi-a fost rușine în fața acelor austrieci, care ghiciseră ce se întâmpla (unul dintre ei era

polonez și înțelegea rusește) și care mi-au mulțumit că le-am salvat viața.

Am povestit în detaliu acest episod, fiindcă el arată bine în ce stare de insubordonare și de exasperare se găseau soldații armatei noastre în octombrie 1917. Un mare număr de ofițeri superiori au fost, în circumstanțe asemănătoare, victimele acestei soldățimi brutale și dezlănțuite.

În acel moment, comitetul militar-revoluționar de pe lângă statul-major al frontului românesc, care se declarase autoritatea supremă, a avut ideea genială de a liniști trupele prin convocarea unui congres general al reprezentanților tuturor unităților de pe front, în scopul de a studia situația și de a adopta o atitudine comună față de evenimentele politice survenite în Rusia.

Nu putea fi vorba ca acest congres să se reunească la Iași,

reședința regelui României și cartierului general al statului-major al frontului. La propunerea autorităților militare române, a fost ales orașul Roman, unde era cantonat atunci statul-major al armatei noastre. Mă bucuram dinainte la ideea de a-i avea în mijlocul nostru pe delegații tuturor unităților rusești și de a le asculta tâmpeniile revoluționare. Realitatea avea însă să-mi depășească așteptările.

Congresul a început la câteva zile după revoluția bolșevică de la Petrograd, care a fost principalul subiect al tuturor discursurilor.[34]

După ce comandantul armatei le-a urat bun venit congresiștilor într-o cuvântare scurtă și ponderată, s-a dezlănțuit un adevărat torent de afirmații nesăbuite, de vociferări continue, de doleanțe formulate de diferitele partide politice, de amenințări proferate de unii și de alții că vor „arunca în aer congresul, adică îi

vor părăsi lucrările. În această cacofonie, predominau refrenele bolșevice. Nu s-a auzit aproape nici un discurs moderat, capabil să reinstaureze calmul, iar nota patriotică nu s-a făcut deloc auzită.

În sfârșit, după trei zile de ședințe, adunarea a fost dizolvată, nu înainte de a fi aprobat o formulă prin care recunoștea lovitura de stat bolșevică drept un act revoluționar, adică legal, dar inoportun. Congresiștii s-au întors deci la unitățile lor, ducând cu ei convingerea că bolșevicii aveau dreptate.

În ce mă privește, acel congres mi-a arătat o dată în plus că, în armată și în general în întreaga Rusie, oamenii își pierduseră aproape toți capul și că sarcina urgentă a guvernului, oricare ar fi fost el, era construirea în număr cât mai mare a unor azile de alienați.

În armata noastră, reîntoarcerea congresiștilor a fost marcată de o

extraordinară dezvoltare a tendințelor maximaliste. Se poate spune că, din acel moment, întreaga armată a devenit bolșevică.

Soldații au cerut încheierea imediată a păcii, amenințând cu părăsirea frontului în masă dacă nu li se dădea ascultare. Au pretins aplicarea în armată a principiului electiv în toată amploarea lui și să fie puși pe picior complet de egalitate cu ofițerii.

În sensul deplin al termenului, acesta a fost începutul agoniei armatei ruse și a descompunerii frontului de luptă.

---

34. Revoluția bolșevică de la Petrograd a început la 25 octombrie/7 noiembrie 1917.

Capitolul XVI
Evenimentele din armată în noiembrie și decembrie 1917

Începând cu luna noiembrie, evenimentele care au însoțit agonia armatei s-au precipitat cu o asemenea rapiditate, încât sunt aproape imposibil de relatat în ordine.

Armata noastră, care, grație eforturilor noastre de convingere, renunțase pentru o vreme la formarea de comitete militar-revoluționare, nu a mai rezistat, după congresul frontului, tentației de a prelua puterea în propriile mâini. La începutul lui noiembrie, comitetul armatei noastre a constituit, din rândurile lui, un comitet militar-revoluționar special, ai cărui membri, foarte

corecți și moderați de altfel, n-au făcut nici o treabă eficientă, dar au complicat și mai mult sarcina comandamentului. Comisarul armatei și-a dat seama că nu putea face absolut nimic, așa că a renunțat la orice activitate și se pregătea să plece.

Statul-major al comandamentului suprem de la Moghilev era în întregime în mâna bolșevicilor. Fostul subofițer Krîlenko, omul pus în fruntea tuturor armatelor, după ce l-a pedepsit atât de atroce pe generalul Duhonin (pentru că preluase comandamentul după dispariția lui Kerenski și refuzase să încheie armistițiul cu Germania), Krîlenko, cum spuneam, a inițiat tratative cu inamicul pentru încheierea armistițiului care a fost semnat la scurtă vreme la Brest-Litovsk[35]. Pe front, se afirma cu convingere că germanii le declaraseră șefilor maximaliști Lenin și Troțki că nu

vor accepta să discute despre armistițiu decât atunci când bolșevicii vor controla Cartierul General, adică mecanismul tehnic al tuturor armatelor. Așa se explicau graba și brutalitatea cu care bolșevicii s-au grăbit să pună mâna pe Marele Cartier General. Dacă e adevărat, aceasta face o mare „onoare geniului militar al germanilor în ce privește procedeele lor de luptă“. Dar evenimentele de la Moghilev acoperă de o rușine încă și mai mare pe generalii ruși care au consimțit să devină complicii bandei lui Lenin și Troțki. Printre complicii săi, trebuie citat în primul rând generalul Bonci-Bruievici, fost ofițer al gărzii, care, mai târziu, în calitate de ofițer al Marelui Stat-Major, s-a bucurat de deplina încredere a lui Dragomirov și fusese prietenul lui Suhomlinov și, vreme de mulți ani, a făcut parte din colegiul didactic al Academiei Militare Nikolai[36].

Prin rolul pe care l-a jucat ca șef de stat-major sub Krîlenko, și-a pus numele sub pecetea infamiei.

Nici generalul Șcerbacev, comandantul-șef al tuturor trupelor ruse de pe frontul românesc, nici un alt ofițer superior al armatei aflat pe front nu a recunoscut guvernul bolșevic și nici comandamentul suprem numit de acesta, de la care veneau ordine lipsite de rațiune, însoțite de amenințări. Acestor injoncțiuni, desigur că nu li se dădea ascultare. Dar, din nefericire, trupele au fost foarte curând puse la curent cu noile dispoziții, căci secretul comunicațiilor telegrafice nu mai exista. Apoi, guvernul maximalist i-a destituit pe generalul Șcerbacev și pe toți ofițerii superiori de pe frontul românesc, declarându-i în același timp în afara legii.

Aceste dispoziții nu au avut totuși decât un caracter teoretic, căci actorii lor erau încă incapabili să le pună în executare. La

începutul lui decembrie, generalul Șcerbacev și ofițerii superiori numiți de Guvernul Provizoriu erau în continuare la post și continuau să considere trupele aflate sub ordinele lor ca fiind în stare de război, căci nu recunoșteau armistițiul încheiat de Krîlenko.

Cartierul General român, care până atunci se străduise să intervină cât mai puțin în treburile armatei ruse, a înțeles că evenimentele luau o turnură amenințătoare, atât pentru interesele românilor, cât și pentru populația locală. Așa că a hotărât să retragă o parte din trupe de pe front, pentru a întări garnizoana din Iași, și să plaseze unitățile românești în punctele cele mai importante ale teritoriului românesc apărate de ruși. Aceste unități trebuiau să coopereze cu autoritățile locale în cazul în care trupele ruse s-ar fi dedat la acte de violență. Ele trebuiau, de

asemenea, să îi păzească pe ofițerii superiori ruși de posibilele atentate din partea propriilor oameni.

După cum vedem, aliații noștri români încetaseră să-i mai considere pe ruși armată aliată. În ochii lor, nu mai erau decât niște bande înarmate împotriva cărora era nevoie să iei măsuri de apărare.

La sfârșitul lui noiembrie au avut loc primele arestări ale unor comandanți militari, făcute de soldați și de ofițeri trădători ai propriei datorii. Alți comandanți, desemnați prin alegeri, le-au luat locul. La corpul XXIV, o trupă de soldați conduși de sublocotenentul Kondurușchin, recent sosit pe front, l-a arestat pe generalul Novakov, comandantul Diviziei 48 infanterie, și a numit în locul lui un ofițer de stat-major din aceeași divizie, căpitanul secund Kuznețov, care a avut cinismul de a prelua efectiv conducerea

diviziei. Apoi, în aceeași divizie, s-a trecut la arestarea comandanților de regimente, înlocuiți cu comandanți aleși. De fapt, termenul „ales“ este incorect în cazurile respective, căci acești superiori nu au fost votați, ci pur și simplu numiți de bandele de soldați rebeli. Și nu s-a găsit nici măcar o mână de oameni fideli datoriei și superiorilor lor, capabili să reacționeze în fața acestor nereguli. Trupa condusă de Kondurușchin s-a prezentat, escortată de mitraliere, la statul-major al Corpului XXIV, unde nu a întâmpinat nici o rezistență, l-a arestat pe generalul Troianov[37], comandantul Corpului, și a pus în locul lui un sublocotenent.

Când vestea despre cele întâmplate la Corpul XXIV a ajuns la statul nostru major pe căi ocolite (căci telegraful și postul radio-telegrafic erau în mâinile bolșevicilor care nu permiteau nici o comunicare), comandantul-șef a

aflat cu amărăciune că, în întreaga armată, nu exista nici măcar o singură unitate pe care să o poată trimite la Corpul XXIV pentru a restabili ordinea. Potrivit declarațiilor ofițerilor superiori, regimentele erau de partea maximaliștilor, până într-atât încât ar fi refuzat să execute dacă li se ordona.

Această situație dura deja de mai multe zile când, într-o bună dimineață, câteva automobile l-au adus la Roman, unde se găsea Cartierul General, pe locotenentul Kondurușchin, cu mitralierele și cu banda sa. Ei l-au arestat pe comandantul-șef al armatei și l-au lăsat în paza pușcașilor și a mitraliorilor. Apoi, Kondurușchin și oamenii lui au plecat în oraș ca să mă găsească și să mă aresteze. Dar, în nechibzuința lor, nu s-au interesat de adresa mea și, după ce au bătut străzile în lung și-n lat ore în șir, au renunțat să mă mai găsească. S-au întors la Cartierul

General, au pus santinele la telegraf și au încredințat comandamentul general unui sublocotenent al cărui nume nici măcar nu mi-l mai amintesc. Nu se putea trimite nici o telegramă fără ca acela să fie informat. În acest timp, alți membri ai bandei lui Kondurușchin au plecat în căutarea comisarului armatei, a adjuncților săi și a membrilor comitetului militar-revoluționar. Cea mai mare parte a acestora, în special comisarul, au avut timp să se ascundă, ceilalți au fost arestați.

Pus la curent cu ceea ce se întâmpla, am înțeles că nu puteam face nimic ca să-l eliberez pe comandant și să pun mâna pe banda lui Kondurușchin. Generalul Ragoza, comandantul Armatei a IV-a, prevăzând posibilitatea arestării lui de către bolșevici și știind că nu putea conta pe nici o unitate de-a sa, îmi dăduse dinainte ordinul de a nu recurge la forță pentru a-l elibera,

în caz că ar fi fost arestat, gândindu-se că aceasta ar fi dat naștere la o nouă serie de tulburări, ale căror prime victime ar fi fost ofițerii.

Nu mă simțeam obligat să respect acest ordin al generalului Ragoza după arestarea lui de către bolșevici, dar, cântărind argumentele pro și contra, a trebuit să admit că în armata rusă nu mai exista nici un element pe care să fi putut conta cu certitudine. Batalionul de asalt al Diviziei 71 Infanterie (fosta mea divizie) era încă pe poziție. Format din voluntari și detașat la Cartierul General al armatei de către comitetul militar-revoluționar, avea niște ofițeri de campanie foarte buni, pe care îi cunoșteam personal și în care puteam avea încredere. Dar trupa era formată aproape exclusiv din tineri fără nici o pregătire militară, care nu luaseră parte la lupte și care n-ar fi reușit, fără îndoială, să facă față

unor încercări morale extreme. Ultima dintre aceste presupuneri a fost, de altfel, confirmată ulterior. În sfârșit, în sectorul ocupat de statul-major al armatei mai exista și o companie românească, pe care locotenent-colonelul român Dunca, atașat pe lângă armata noastră, mi-a propus să o folosim pentru a-l elibera pe Ragoza. Dar intervenția unei unități românești ar fi antrenat inevitabil o ciocnire pe front între trupele ruse și cele române, ceea ce trebuia evitat cu orice preț, după părerea mea. Așa că am renunțat să-l mai eliberez pe comandantul armatei.

M-am dus apoi la Cartierul General ca să văd ce se întâmpla. În biroul telegrafului militar, ocupat de o gardă bolșevică, l-am găsit pe Kondurușchin în persoană și am intrat în conversație cu el pentru a-mi da seama ce planuri avea. M-am putut convinge că nu prea avea o viziune clară a ceea ce ar fi trebuit să decidă și că, dacă eu

și ofițerii superiori ne abandonam posturile și îndatoririle, s-ar fi instaurat anarhia completă și, în scurt timp, și foametea. De aceea i-am declarat lui Kondurușchin că eu și statul-major vom continua să îndeplinim sarcinile tehnice necesare în viața de zi cu zi a armatei, fără a-i recunoaște drept comandanți pe noii aleși, și că nu voi da și nu voi transmite nici un ordin contrar conștiinței sau datoriei mele. În cazul în care voi considera că mi-e imposibil să conduc activitatea statului-major, i-am spus lui Kondurușchin, voi înceta imediat orice activitate și voi preda sarcina de șef de stat-major al armatei.

Apoi m-am dus la generalul Ragoza. Oamenii care îl păzeau m-au lăsat să intru în apartament și am luat masa cu el, sub supravegherea santinelelor.

Abia reîntors la mine, a sosit un ofițer de la batalionul de asalt din Divizia 71 infanterie, care m-a

informat că comisarul armatei, așteptându-se să fie arestat și petrecându-și noaptea la el, l-a sunat pe comandantul batalionului, în afara orașului, într-o zonă de periferie, și i-a ordonat să îi aresteze pe Kondurușchin și pe complicii săi și să-l elibereze pe generalul Ragoza. Mă mai anunța că bolșevicii care se găseau în clădirea statului-major al armatei fuseseră deja arestați și îmi cerea un automobil ca să meargă la locuința comandantului armatei și să îl pună în libertate cu ajutorul companiei sale. I-am făcut imediat rost de un automobil. Bolșevicii lui Kondurușchin n-au opus nici o rezistență. Comandantul armatei a fost eliberat. Kondurușchin și aceia dintre acoliții lui care nu au apucat să fugă au fost arestați.

După ce a fost chemat comisarul armatei, care a venit la generalul Ragoza, am insistat asupra

necesității de a lua imediat măsuri marțiale pentru a izola statul-major și a-l proteja împotriva Corpului XXIV, căci, după informațiile pe care tocmai le primiserăm, se pregăteau să trimită în ajutorul lui Konduruș̦chin, în furgoane automobile, câteva companii înarmate cu mitraliere. Dar comisarul armatei și comitetul militar-revoluționar, temându-se de mânia și răzbunarea soldaților de rând, se răzgândiseră și purtau deja tratative cu Konduruș̦chin și banda lui. Într-un final, aceștia au fost eliberați și aceleași automobile cu care veniseră i-au condus la Corpul XXIV.

---

35. Armistițiul de la Brest-Litovsk s-a semnat la 15 decembrie 1917. O săptămână mai târziu, la 22 decembrie, Rusia a început negocierile de pace cu Puterile Centrale, dar tratatul de pace avea să se încheie abia la 10 februarie 1918.

36. Academia Militară „Nicolae I“ era academia imperială unde erau pregătiți ofițerii de stat-major. Era considerată o școală militară de elită, dintre ai cărei absolvenți se recrutau teoreticienii și comandanții militari ai Rusiei ţariste.

37. Acest tânăr general, energic și curajos, a comandat în timpul bătăliilor din iunie, de la Tarnopol, o brigadă ceho-slovacă, care s-a luptat eroic

Mai târziu, după arestarea sa, generalul Troianov a fost atacat de șase soldați care l-au rănit cu baionetele. A avut opt răni și un plămân împuns de două ori. S-a apărat cu un taburet și a reușit să-i scoată din cameră pe lașii atacatori, salvându-și astfel viața. A rămas în România și în Rusia până în iulie 1918. Nu știu ce s-a mai întâmplat cu el după aceea (n. a.)

Capitolul XVII
Părăsesc Armata a IV-a, complet gangrenată de bolșevism

Turnura pe care o luau evenimentele nu prevestea nimic bun. Aventurile lui Kondurușchin se puteau repeta oricând, la o scară și mai mare. De altfel, reîntors la corpul lui de armată – întoarcere triumfală – Kondurușchin și-a intensificat eforturile pentru a răspândi bolșevismul în acea unitate. Vedeți, le spunea soldaților, n-au îndrăznit să-mi atingă nici măcar un fir de păr din cap, le e frică de noi! Nu aveai cum să te aperi decât recurgând la măsuri pur militare, numai că ne aflam în imposibilitatea de a lua astfel de măsuri. În aceeași zi,

presupunerile mele privind instabilitatea soldaților din batalionul de asalt au fost confirmate: temându-se de represaliile bolșevicilor, m-au implorat să îi trimit cât mai repede în spatele frontului. Asta am și făcut, căci acești oameni nu mai puteau proteja nici statul-major, nici pe comandantul armatei.

În aceeași zi, comisarul armatei s-a hotărât să plece. Exemplul lui a fost urmat de membrii comitetului armatei si ai comitetului militar-revoluționar, care, pentru a-și masca fuga, mi-au cerut concediu. Nu exista nici un motiv ca să-i rețin.

Comitetul militar-revoluționar a avut o atitudine mult mai neplăcută: cum știa că nu mai reprezintă sentimentele majorității soldaților, a anunțat că renunța la puterile sale depline și a propus armatei să aleagă noi membri.

Astfel, toate organele Guvernului Provizoriu, create de revoluție cu aprobarea ministrului și delegate pe lângă marele stat-major al armatei, au dat bir cu fugiții de la primul asalt al bolșevicilor. Și, din nou, n-au mai rămas la statul-major decât ofițerii superiori, fără autoritate, fără putere, fără apărare, care trebuiau să plătească pentru greșelile altora.

Aceste evenimente au produs o asemenea impresie asupra generalului Ragoza, încât s-a declarat incapabil să mai rămână la post. Obținând un concediu de la comandantul-șef, a plecat la scurtă vreme pentru a nu se mai întoarce. Ne-am despărțit cu tristețe. Omul acesta, grație ușurinței lui de a relaționa, a simțului justiției și a bunătății sale, se bucura de toată simpatia printre ofițeri, ca și printre soldați. Dedicat în întregime armatei, căreia îi oferise o jumătate de

secol din viață și pe care o cunoștea în profunzime, se ținuse tot timpul la o parte de politică. Acum, devenit victima unor intriganți dezgustători, pleca înapoi în Rusia, unde își dorea să își sfârșească zilele ca simplu particular. Dar soarta a decis altfel. La începutul anului 1918 au apărut zvonuri, la trupă și în jurnale, că bolșevicii puseseră mâna pe generalul Ragoza și că îl spânzuraseră. Acest zvon nu era adevărat. Când Skoropadski a preluat puterea în Ucraina, i-a propus generalului portofoliul de ministru de război, propulsându-l astfel în viața politică.

În calitate de șef de stat-major al armatei, eu trebuia să preiau postul lui Ragoza. În pofida circumstanțelor deplorabile, nu m-am gândit din prima să refuz această misiune. Și totuși, chiar în timpul plecării lui Ragoza, au avut loc niște evenimente care au făcut imposibilă rămânerea mea în

poziția de comandant al armatei, afară de situația în care aș fi renunțat total la principiile datoriei și onoarei militare ce m-au inspirat întotdeauna, pe tot parcursul celor treizeci de ani de serviciu. Nu am avut forța de a consimți la așa ceva și am părăsit armata, așa cum făcuse și Ragoza.

Iată ce s-a întâmplat:

Anarhia din rândul trupelor ruse de pe frontul românesc ne împiedica să rămânem prea multă vreme pe poziții. La cea mai mică presiune a inamicului, contingentele rusești ar fi luat-o la fugă și ar fi pus unitățile românești într-o situație disperată, ceea ce ar fi condus, fără îndoială, la ocuparea întregii Moldove și a unei părți din Basarabia. Această situație amenințătoare l-a determinat pe generalul Șcerbacev, comandantul-șef al trupelor rusești de pe frontul românesc, la eroica decizie de a încheia un armistițiu, menit să

salveze armata română de la un dezastru și să cruțe Moldova și Basarabia de invazia trupelor inamice. Generalul nutrea, altfel, slaba speranță de a vedea ordinea restabilindu-se în rândul trupelor, la sfârșitul armistițiului, grație naționalizării[38] unităților regimentare, care tocmai începuse în acea perioadă. Credea că va putea, când armistițiul se va fi terminat, să restabilească frontul cu ajutorul trupelor naționale curățate de elementele care determinaseră descompunerea armatei. După ce această măsură a fost examinată împreună cu reprezentanții militari și diplomatici ai statelor aliate, generalul Șcerbacev a obținut de la regele României permisiunea de a intra în tratative cu inamicul pentru încheierea armistițiului. Imediat ce regele Ferdinand a renunțat la comandamentul suprem al frontului, au început conferințele între delegații

cartierelor generale român și rus, și reprezentanții inamicului. La jumătatea lui decembrie, armistițiul era semnat.[39]

Potrivit condițiilor acordului, toate trupele de pe frontul românesc rămâneau pe pozițiile pe care le ocupau. În acest fel, Moldova și Basarabia erau asigurate împotriva ocupației austro-germane.

Imediat după încheierea armistițiului, generalul Șcerbacev a decis liberarea soldaților din contingentele vechi, presupunând că, prin această măsură, care coincidea cu o perioadă de acalmie, va mai aduce oarecare liniște. Dar starea de spirit nu s-a schimbat. În regimente, șefii bolșevici au decis să pună mâna pe întreaga putere, iar soldații, profitând de anarhia care se năștea, au părăsit frontul în masă pentru a se întoarce la casele lor.

În armata noastră, în locul comitetului militar-revoluționar

care renunțase la puterile depline, s-a format un comitet nou, compus exclusiv din bolșevici și condus de un soldat aproape analfabet. Kondurușchin și tovarășii lui erau și ei printre membri. Cu două zile înainte de plecarea generalului Ragoza, acest nou cenaclu mi-a propus să preiau comanda armatei până când congresul, convocat pentru 14 decembrie, va alege un nou șef. Și, cu intenția evidentă de a-mi face plăcere, Kondurușchin a adăugat că, după toate probabilitățile, eu voi fi cel ales de congres.

Această declarație a făcut să mi se reverse paharul răbdării. Nu voiam să fiu instrumentul docil al comitetului militar-revoluționar. În plus, fiindcă ostilitățile încetaseră după încheierea armistițiului, eram liber și aveam dreptul moral de a părăsi armata. Am declarat deci comitetului că renunțam la marea onoare ce mi se făcea și că urmam exemplul

generalului Ragoza. După refuzul meu, comitetul militar-revoluționar l-a chemat printr-o telegramă pe colonelul Bayov, șef de stat-major al Diviziei 48 (în care începuseră arestările și schimbările de comandanți), iar acesta s-a supus imediat chemării comitetului. El i-a succedat generalului Ragoza și s-a alăturat camaradului său de arme Konduruș̦chin, care aparținea aceleiași divizii. Câteva zile mai târziu, îi preda de bunăvoie comanda lui Konduruș̦chin, ales de congresul armatei în postul de comandant, și rămânea pe lângă acela în calitate de șef de stat-major.

Pe 15 decembrie am plecat din armată fără să întâlnesc vreun obstacol și m-am dus la un prieten, proprietar funciar român. Acolo, la domnul Chrissoveloni și la fermecătoarea lui soție englezoaică[40], prietenă bună a reginei României, care venea

adeseori să se odihnească la ei și unde m-am întâlnit des cu ofițeri din misiunea franceză, domnea o admirație sinceră pentru tot ce avea legătură cu Franța. Am petrecut cincisprezece zile în acea reședință primitoare, frumosul castel de la Ghidigeni, odihnindu-mă după coșmarul ultimelor săptămâni, înconjurat de o caldă prietenie.

Astfel s-a încheiat activitatea mea la Armata a IV-a.

---

38. Termenul se referă la regruparea soldaților în cadrul unităților de armată, având drept criteriu apartenența lor etnică.

39. Armistițiul de la Focșani a fost semnat la 26 noiembrie/9 decembrie 1917.

40. Proprietarii castelului de la Ghidigeni erau Jean și Sybile Chrissoveloni. Jean Chrissoveloni a fost unul dintre cei mai importanți bancheri români. În timpul Primului Război Mondial, a finanțat constituirea serviciului de ambulanțe

militare sub patronajul reginei Maria. Soția lui, Sybile, de origine britanică, a fost doamnă de onoare și prietenă apropiată a reginei Maria.

Capitolul XVIII
Naţionalizarea unităţilor de luptă – Ucrainizarea frontului – Consecinţele și rezultatele acestor măsuri

În capitolul precedent am spus că generalul Șcerbacev, comandantul general al trupelor ruse de pe frontul românesc, avea intenția de a profita de curentul național manifestat în armată pentru a restabili dispunerea unităților. În acest scop, a cooperat la formarea comitetelor naționale care s-au creat pe front și, devansându-le dorințele, a luat măsuri pentru ca ofițerii și soldații să fie afectați unor formațiuni naționale speciale, ale căror cadre trebuiau

stabilite potrivit predominanței uneia sau alteia dintre naționalități.

S-au format atunci pe front trupe ucrainene, poloneze, siberiene, musulmane, lituaniene și din Rusia Albă. Oricât de ciudat ar părea, Rusia Mare a fost singurul teritoriu nereprezentat prin aceste contingente naționale. Ea a rămas complet uitată sau a fost identificată cu bolșevicii. Abia mult mai târziu au fost constituite unități voluntare pan-ruse, în care ofițerii erau majoritari și despre care va veni vorba mai încolo.

Organizarea unităților naționale a întâmpinat numeroase obstacole. Fără a mai vorbi de anarhie, generală în acel moment, nici de dificultatea de a regrupa trupele pe naționalități și de a le repartiza pe tot frontul, au existat și obstrucții din partea bolșevicilor. Aceștia se simțeau amenințați și au refuzat în majoritatea cazurilor să le cedeze

unităților naționale materialul, muniția, echipamentul etc., de care acelea aveau mare nevoie. Adeseori chiar i-au împiedicat pe ofițeri și pe soldați să ajungă la contingentele lor. Între altele, unele comitete naționale și-au reorganizat trupele după principiile socialiste, ale căror rezultate fuseseră până atunci atât de dezastruoase.

Cel mai bine a funcționat constituirea unităților poloneze. Comitetul național polonez de pe lângă statul-major al frontului, care și-a asumat această misiune, a eliminat, încă de la început, la indicațiile comitetului polonez din Kiev, orice politică din rândul soldaților și a restabilit o disciplină strictă. Polonezii au reușit să regrupeze pe frontul românesc un corp de armată ale cărui efective nu erau poate foarte numeroase, dar erau puternice din punct de vedere moral.

Pentru unitățile lituaniene, armene și ale rușilor albi s-au creat doar câteva companii distincte. Puținele elemente armene și lituaniene aflate pe front erau foarte dispersate, iar pe rușii albi nu îi caracteriza nici o trăsătură distinctivă. În fine, comitetele diverselor naționalități erau total lipsite de simț organizatoric.

Comitetul național siberian, prevăzând ce dificultăți avea să întâmpine, s-a mulțumit cu constituirea câtorva companii pentru a apăra bunurile unităților siberiene.

Cât despre formarea unităților ucrainene, ce se sconta că va fi obținută prin botezarea ca ucrainene a contingentelor în care predominau cei cu domicilii în Ucraina, aceasta a suferit un eșec total. O simplă schimbare de nume nu avea cum să dea rezultate bune dacă răul nu era extirpat din rădăcină. În trupele denumite

ucrainene, nu s-a luat nici o măsură pentru restabilirea disciplinei, întărirea autorității și puterii comandanților; comitetele subzistau, iar politica era în continuare stăpână, atât de mult încât, mai pervertite decât celelalte, unitățile ucrainene au dispărut curând de pe front, odată cu restul armatei.

Speranța de a restabili linia de luptă nu s-a realizat, așadar. Nu s-au obținut decât câteva contingente, mai mult sau mai puțin disciplinate și care, ulterior, au fost de o oarecare utilitate pentru salvarea materialului abandonat pe front. Dar ele nu au avut nici un rol combatant.

O altă măsură luată de generalul Șcerbacev pentru a salva frontul, anume ucrainizarea frontului românesc, a eșuat și ea complet.

Nerecunoscând nici guvernul bolșevic, nici pe comandantul suprem al armatei, Krîlenko, nici comisarii poporului, generalul

Șcerbacev, comandantul general al armatei ruse pe frontul românesc și întregul său stat-major au constituit un caz excepțional în armata rusă, în care bolșevicii reușiseră aproape peste tot să răstoarne șefii numiți de Guvernul Provizoriu și să îi înlocuiască cu oameni din partidul lor. Trupele rusești de pe frontul românesc nu țineau de nici un organism oficial din Rusia și erau cu totul independente. Desigur că o situație atât de anormală nu putea dura prea mult. Chiar dacă comandamentul general al frontului avea la dispoziția sa sume de bani suficiente pentru câteva luni și rezerve importante de provizii, nu era mai puțin evident că, odată aceste stocuri epuizate, situația putea deveni critică. De altfel, în decembrie, Ucraina și Republica Națională Moldovenească care se instaurase pe teritoriul Basarabiei, și-au proclamat independența[41], astfel

încât puteau refuza să le furnizeze trupelor ruse de pe frontul românesc cele necesare. Iar aceste trupe datorau toată aprovizionarea lor Basarabiei și guvernului de la Herson[42], bogatele provincii din sud. În Ucraina, ca și în Republica Moldovenească, puterea centrală era foarte instabilă și lipsită de autoritate. Totuși, aceste organisme centrale n-aveau nimic de-a face cu bolșevicii de la Petrograd și nu manifestau încă nici o tendință germanofilă.

Între timp, presiunea exercitată de bolșevici asupra generalului Șcerbacev era continuă. Către jumătatea lui decembrie, comitetul militar-revoluționar de pe lângă statul-major al frontului a căpătat și el o culoare complet bolșevică și, printre membrii lui, a apărut deodată un oarecare Rochal, care devenise celebru prin ferocitatea lui la Kronstadt, la începutul revoluției. Cum am aflat mai apoi,

guvernul comisarilor poporului îl delegase pe frontul românesc pentru a aduce la ascultare nesupusul stat-major de pe front.

Rochal și acoliții lui au început o luptă acerbă împotriva generalului Șcerbacev, în scopul de a-l răsturna cu orice preț și de a prelua ei înșiși conducerea trupelor ruse de pe frontul românesc. Bolșevicii nu au putut recurge la arestare, procedeul lor de luptă favorit, căci o întreagă divizie românească se afla la Iași, cartierul general al frontului. La ordinul personal al regelui României, o puternică gardă românească păzea locuința generalului Șcerbacev. Propaganda încercată de bolșevici în rândul trupelor românești nu a avut nici un succes. Atunci Rochal și banda lui au decis să se debaraseze de general prin asasinat. Dar atentatul, la care a participat și un ofițer de pe front numit Aksenov, a eșuat, iar

întregul comitet militar-revoluționar, Rochal și bolșevicii din garnizoana Iași, au fost arestați și încarcerați de trupele române.

În acest fel, grație intervenției active a autorităților și a militarilor români, pericolul bolșevic a fost îndepărtat din Iași, dar el continua să existe pe front și devenea tot mai amenințător în spatele acestuia. Odessa a căzut curând în mâinile bolșevicilor, care, pornind de acolo, au început să pătrundă și în Basarabia.

La jumătatea lui decembrie, în vreme ce guvernul bolșevic continua negocierile de armistițiu și de pace cu Centralii, la Brest-Litovsk, nici Ucraina, nici Republica Moldovenească nu participaseră încă la negocieri. Noi, care reprezentam comandamentul de pe frontul românesc, aveam încă speranța că aceste state recent create nu-i vor trăda pe aliații Rusiei.

După ce a discutat situația cu reprezentanții Aliaților, generalul Șcerbacev a obținut de la guvernul ucrainean permisiunea de a pune sub ordinele sale și trupele rusești de pe frontul vecin, cel de sud-vest. Generalul Șcerbacev a devenit deci comandantul general al celor două fronturi, dar, în același timp, din fidelitate față de doctrina revoluționară, s-a considerat indispensabil să fie numit pe lângă general un reprezentant, în persoana unui comisar.

În practică, supunerea trupelor de pe frontul de sud-vest față de generalul Șcerbacev a rămas tot timpul fictivă. Unitățile din acel sector erau toate ale partidului bolșevic. Ele nu l-au recunoscut pe general drept comandant al lor și nu au executat nici un ordin de-al lui. Unul după altul, ofițerii care formau statul-major, numiți de Guvernul Provizoriu, au fost obligați să-și abandoneze posturile în favoarea unor persoane alese

dintre corifeii maximaliști. Către sfârșitul lui decembrie, întregul front de sud-vest și Armata a VIII-a de pe frontul românesc, care se afla în proximitatea lui, nu mai recunoșteau decât puterea comisarilor poporului.

Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a lunii decembrie, evenimentele au luat o întorsătură ceva mai bună în celelalte armate de pe frontul românesc. Grație sprijinului guvernului ucrainean și al comitetelor naționale, și cu cooperarea energică a trupelor române, generalul Șcerbacev a reușit puțin câte puțin să scape de marii șefi bolșevici. La Armata a IV-a, Kondurușchin și complicii lui au fost arestați și închiși; în fruntea armatei a fost pus un general numit de Șcerbacev. La fel s-a procedat și la Armata a VI-a rusă, unde bolșevicii îi arestaseră și îi trimiseseră la Odessa pe comandant și pe șeful său de stat-major.

Cam pe atunci, am fost chemat la Iași de către generalul Șcerbacev și atașat la statul-major al frontului. M-am stabilit acolo și am îndeplinit diverse misiuni care vizau reorganizarea statului-major.

O dată îndepărtate din armata de pe frontul românesc principalele căpetenii ale bolșevicilor, am început să lucrăm la formarea unităților naționale, dar, cum spuneam mai sus, n-am ajuns la nici un rezultat pozitiv. Guvernul ucrainean, după ce acceptase propunerile generalului Șcerbacev, n-a știut să profite de îmbunătățirea situației de pe front prin îndepărtarea bolșevicilor. Nu numai că a continuat rătăcirile Guvernului Provizoriu în domeniul militar, dar l-a și imitat, trădându-i deopotrivă pe Aliați și interesele întregii Rusii.

Guvernul ucrainean nu a luat nici o măsură pentru a restabili disciplina în armată și pentru a

reface autoritatea comandanților. Comitetele au supraviețuit toate; tribunalele și puterile disciplinare ale ofițerilor superiori nu au fost restabilite. Prestigiul comandantului general a fost anulat prin numirea unui om foarte tânăr în postul de comisar și prin imixtiunea comitetului ucrainean. Guvernul ucrainean a mers chiar mai departe decât Guvernul Provizoriu în socializarea armatei, suprimând gradele și procedând la numirea pe cale electorală a ofițerilor subalterni.

Fără a-i preveni pe aliații Rusiei sau guvernul român, nici chiar pe propriul comandant suprem, guvernul ucrainean a început negocieri de pace cu austro-germanii. Le-a dus cu o asemenea rapiditate, încât i-a devansat chiar și pe bolșevici. Toată lumea cunoaște condițiile acestei păci: guvernul ucrainean a sacrificat interesele vitale ale întregii Rusii și

ale Poloniei, a creat o situație imposibilă României, s-a acoperit de rușine trădându-și aliații în momentul în care aceștia erau pe punctul de a-i da un imens ajutor material.

Două personaje trimise de guvernul ucrainean pentru a negocia cu România și cu reprezentanții guvernelor aliate se găseau atunci la Iași. Unul dintre ei, numit Galib, se ocupa mai ales de chestiunile diplomatice. Celălalt, Galiținschi, de domeniul financiar. Dar amândoi erau foarte atașați de Austria prin trecutul lor. I-am văzut de aproape și i-am putut studia în detaliu; n-am constatat nimic la ei, în afară de o ură oarbă pentru tot ce era rusesc. Nu știu în ce măsură erau informați de guvernul lor despre mersul tratativelor de pace. Dădeau asigurări că nu știau nimic și aveau întrevederi zilnice cu reprezentanții guvernului român și cu cei ai misiunilor aliate, chiar

și în momentul în care negocierile de pace ale Ucrainei se apropiau de sfârșit. E ușor să-ți dai seama cât de iritați au fost românii, Aliații și rușii față de aceste personaje, când am aflat că pacea între Ucraina, Germania și Austria era un fapt împlinit. Fiindu-le imposibil să se întoarcă la Kiev, căci bolșevicii întrerupseseră comunicațiile pe calea ferată, Galib și Galiținschi au rămas la Iași ca simpli particulari, după încheierea păcii ucrainene. Primul a participat chiar la o intrigă împotriva generalului Șcerbacev, în scopul de a-l îndepărta din post.

Imediat după semnarea păcii cu Puterile Centrale, generalul Șcerbacev a declarat guvernului ucrainean că, dată fiind situația, nu se mai consideră subordonat acestuia din urmă, că va rămâne în fruntea trupelor ruse de pe frontul românesc până la retragerea acestora, dar că renunța la titlul de comandant al

frontului românesc. Guvernul ucrainean a răspuns destituindu-l pe general și deferindu-l curții marțiale. Printr-un ciudat concurs de împrejurări, generalul nu a avut cunoștință de acest act decât luni bune mai târziu, guvernul fiind nevoit să fugă din Kiev în mare grabă, fiindcă orașul fusese ocupat de bolșevici. Nu avusese timp să îl informeze pe general despre măsurile luate împotriva lui și a trebuit să aștepte pentru asta momentul când s-a reîntors la Kiev, grație sprijinului germanilor.

E greu să îți închipui o încurcătură mai stranie decât aceea în care se găseau atunci generalul Șcerbacev și colaboratorii lui de pe frontul românesc. Continuând să apere cu fermitate interesele generale ale Rusiei, să dovedească o fidelitate totală față de Aliați, acest grup de comandanți și de ofițeri superiori, înconjurați de câteva unități naționale cu un efectiv slab,

reprezentau o mică oază între Rusia ucraineană și Rusia bolșevică, cele două Rusii care, uitându-și trecutul și toate sentimentele de onoare, trădându-și aliații, se întorceau către inamic în speranța de a obține de la acesta binefacerile păcii. Această mână de fideli căuta în van sprijin și protecție.

Azi, când Rusia guvernată de bolșevici și Ucraina germanizată au avut tot timpul să guste din dulceața păcii germane, patriotismul adevărat, clarviziunea și voința fermă a generalului Șcerbacev pot fi apreciate la justa lor valoare.

Când știrea încarcerării șefilor bolșevici la Iași a ajuns la urechile guvernului comisarilor poporului, acesta s-a dezlănțuit cu amenințări de represalii la adresa lui Șcerbacev și a colaboratorilor lui. Incapabili să le pună în aplicare, ne-au declarat pe toți în afara legii, ceea ce, în limbajul lor, însemna că

oricine avea dreptul să ne omoare fără a fi pedepsit. În astfel de condiții, întoarcerea noastră în Rusia maximalistă era imposibilă. Ucraina nu ne atrăgea mai mult, după ruperea relațiilor dintre generalul Șcerbacev și guvern. Și eu am fost chemat în fața tribunalelor, fiindcă am refuzat să recunosc ca fiind ucrainean materialul de pe frontul românesc. Dar, deloc descurajați de dizgrația noastră, continuam să lucrăm pe front, încercând să salvăm corabia de la pierire. În acel moment, cel mai mare pericol venea din spatele frontului.

Bolșevicii râvneau la Basarabia, care se intitula pe atunci „Republica națională moldovenească“ și al cărei guvern complet infantil nu era în stare să opună nici o rezistență agresorului.

În primele zile din ianuarie, am fost trimis de generalul Șcerbacev la Chișinău, pentru a evalua

situația la fața locului. Situația mi s-a părut deosebit de bizară: Chișinăul era reședința puterii executive a Republicii, reprezentată de un comitet director, și al puterii legislative, adică a parlamentului (Sfatul Țării). Și unul, și celălalt, îmbătați de importanța rolului lor, legiferau prin discursuri și decrete; la aceasta se limita rolul lor. Nu aveau nici o autoritate și nu dispuneau de nici o bază materială. Chiar la Chișinău, în capitala Republicii, pe lângă comitetul director, se găseau nouă comitete diferite, care nu îl recunoșteau pe primul, dar care, în schimb, simpatizau cu bolșevicii. Iar restul teritoriului basarabean era guvernat de o mulțime de comitete de toate nuanțele, care ignorau complet guvernul Republicii. Între altele, acesta din urmă suferea de o lipsă totală de bani. Drept singur sprijin, avea câteva trupe moldovenești

recent formate și de o coeziune precară, cuprinzând un batalion de infanterie și câteva escadroane de cavalerie. Acești războinici se plimbau țanțoși în oraș în uniforme fanteziste și se dedau celui mai dezlănțuit desfrâu. Nu e deci de mirare că nici un locuitor al Chișinăului nu ieșea din casă după ora unsprezece seara. În fiecare noapte aveau loc furturi, infracțiuni și agresiuni armate. Am putut să mă conving personal de asta când am ajuns în gară la miezul nopții, plecând înapoi la Iași: din toate colțurile se auzea un zgomot de arme cum nu se poate auzi prea des nici măcar pe linia frontului.

Impresia generală cu care m-am întors din călătorie și pe care i-am împărtășit-o generalului Șcerbacev a fost aceea că un haos total domnea în toată Basarabia și că guvernul Republicii Moldovenești nu era în stare să reziste câtuși de puțin în fața bolșevicilor.

La o săptămână după întoarcerea mea la Iași, aceștia au și pornit din Odessa spre Basarabia și au pus mâna pe putere fără nici o dificultate. Ei au instalat la Chișinău un nou stat-major al frontului românesc și un comitet, cele două neîntârziind să se proclame drept autoritatea supremă de care depindeau toate trupele rusești de pe frontul românesc. N-au reușit totuși să își extindă autoritatea la vest de Prut (granița cu România). Cu toate că, și de această dată, generalul Șcerbacev a reușit să păstreze puterea asupra trupelor ruse de pe teritoriul românesc, adică de pe frontul propriu-zis, situația redevenea critică, căci bolșevicii dețineau căile de acces către front și toate comunicațiile frontului cu zona din spatele lui. Aprovizionarea trupelor a încetat, rezervele alimentare de pe front s-au epuizat rapid, iar regimentele ruse și române, ca și populația

civilă a României s-au văzut amenințate de foamete, căci bolșevicii se opuneau ca Basarabia să livreze României produse de consum, de orice fel ar fi fost acelea.

Singurul mijloc de a ameliora situația era pătrunderea trupelor române în Basarabia, pentru a-i goni pe bolșevici și a reinstaura ordinea care asigura aprovizionarea regulată a armatei. Generalul Șcerbacev nu avea trupe rusești la dispoziția sa. Fără tragere de inimă și perfect conștient de toate neplăcerile politice pe care le crea această măsură, generalul s-a văzut constrâns să roage guvernul român să trimită trupe în Basarabia. Guvernul Republicii Moldovenești a formulat și el aceeași cerere.

De comun acord cu Cartierul General român, s-a convenit ca trupele române să nu intre în Basarabia decât temporar și că vor

părăsi țara imediat ce-și vor fi îndeplinit misiunea. Când regimentele românești au intrat în Basarabia[43], aceste condiții au fost confirmate printr-un apel adresat populației de șeful detașamentului român de ocupație. Cum se poate vedea, în acel moment nu a fost vorba de ocuparea Basarabiei cu scopul de a o uni cu România.

După o serie de lupte împotriva unităților bolșevice, care s-au retras treptat dincolo de Nistru, întreaga Basarabie a fost ocupată de trupele românești. Guvernul Republicii Moldovenești a fost restabilit, cea mai mare parte a comitetelor și Sovietelor a fost au fost abolite, iar țara s-a reîntors la calm.

Populația urbană și marii proprietari funciari s-au bucurat de intervenția trupelor române, care au restaurat cursul normal al vieții și au pus capăt jafurilor și distrugerilor. În schimb, țăranii nu au văzut-o cu ochi buni, căci, după

ce puseseră mâna pe cea mai mare parte a marilor proprietăți, aceștia le jefuiseră și le pustiiseră în totalitate. Pentru a pune capăt acestor răscoale, contingentele românești au luat măsuri severe, inclusiv pedepse corporale și execuții prin împușcare. De aici vine ura pe care țăranii basarabeni le-o poartă unităților românești.

Întregul teritoriu de la est de Nistru a rămas sub controlul bolșevicilor, care, la acea vreme, controlau și Kievul și calea ferată Kiev–Odessa. Astfel că trupele de pe frontul românesc, deși se puteau aproviziona din nou din Basarabia, de unde îi alungaseră pe bolșevici, erau tot complet lipsite de căi de comunicare cu restul Rusiei. Comunicațiile prin poștă, calea ferată și telegraf erau complet întrerupte și nu primeam știri din Rusia decât atunci când

cineva reușea să rupă cordonul bolșevic de pe Nistru, ceea ce nu se întâmpla prea des.

La sfârșitul anului 1917, din ordinul generalului Șcerbacev, au fost lăsate la vatră contingentele cele mai vechi. Aprovizionarea trupelor s-a ameliorat simțitor după ocuparea Basarabiei de trupele române. Totuși, torentul soldaților care abandonau frontul fără permisiune a continuat să ia amploare. În ianuarie 1918, fenomenul atinsese proporții extraordinare.

---

41. Independența Republicii Democratice Moldovenești a fost proclamată în 24 ianuarie 1918. Aparent, autorul se referă aici la momentul proclamării autonomiei față de Rusia federativă, care a avut loc la 2 decembrie 1917. Autonomia Ucrainei fusese proclamată de Rada Centrală pe 23 iunie 1917.

42. Regiunea Herson (Kherson), în sudul Ucrainei.

43. Intrarea trupelor române în Basarabia a avut loc ca urmare a ordinului de operații din 7/20 ianuarie 1918, semnat de generalul Constantin Prezan, șeful Statului-Major General însărcinat cu conducerea armatei române. Această intervenție fusese solicitată guvernului de la Iași printr-o telegramă din 6/19 ianuarie 1918, semnată de membrii Sfatului Țării, Ion Inculeț și Pantelimon Erhan, ca urmare a tulburărilor bolșevice care amenințau să preia controlul la Chisinău.

Capitolul XIX
Disoluţia definitivă a armatei. Soldaţii părăsesc frontul în masă – Martiriul ofiţerilor – Ciocniri între trupele române și cele ruse – Câteva unităţi trec la inamic

Numărul de dezertori din regimentele rusești aflate pe frontul românesc a început să crească din noiembrie 1917. A crescut și mai mult în prima jumătate a lui decembrie, când bolșevicii au câștigat în fața elementelor mai moderate. Dar a devenit cu mult mai rău când, la începutul lui ianuarie, șefii bolșevici au fost arestați la Iași și la statele-majore ale armatelor.

Din acel moment, soldații au încetat să se mai intereseze de politică. Nu au mai răspuns la apelurile bolșevicilor rămași la trupă și s-au abținut să mai meargă la adunări. O singură problemă îi preocupa: cum să plece acasă fără nici o întârziere? Oamenii s-au gândit că, imediat ce armistițiul va fi încheiat, vor fi lăsați la vatră. Cum nu mai erau în stare să raționeze, atribuiau amânarea acestei măsuri unor noi intrigi ale burgheziei și capitalismului. De aceea s-au alăturat atât de ușor bolșevicilor, care le anunțau reîntoarcerea imediată la căminele lor. Aceștia, după ce au fost arestați, nu au putut să își țină promisiunea, de altfel nerealizabilă. Atunci, dezamăgiți încă o dată, soldații au început să părăsească frontul în masă.

Putem deci să situăm în a doua jumătate a lui decembrie 1917

începutul dezagregării finale a armatei ruse de pe frontul românesc și de pe celelalte fronturi. Trupele nu mai erau decât niște resturi jalnice ale fostelor regimente, baterii etc.; erau mulțimi fără conducători sau cu conducători improvizați, aleși dintre oamenii care știau să profite de dezordine și să flateze instinctele primitive ale maselor.

Situația ofițerilor de pe front devenise realmente înfricoșătoare. Nu pot fi relatate toate actele de cruzime pe care soldații le-au comis împotriva lor. Cei care îi acuză pe ofițerii ruși că nu și-au menținut autoritatea asupra oamenilor lor n-au nici o idee despre suferințele fizice și morale la care au fost supuși acești adevărați martiri. Aproape în fiecare zi întâlneam comandanți care nu putuseră scăpa de agresiunile barbare ale soldaților decât sacrificând tot ce aveau. Scenele tragice pe care le-au trăit

și pe care mi le-au povestit nu îmi vor ieși niciodată din minte. După ce și-au destituit superiorii, cu excepția celor care le conveneau, și după ce i-au înlocuit cu camarazi de-ai lor, inculți și analfabeți, soldații nu i-au lăsat în libertate. Supravegheați zi și noapte, foștii ofițeri au fost obligați să execute munci dintre cele mai penibile. Li s-au luat bunurile personale, pe care soldații și le-au împărțit între ei. Au fost ținta batjocurii foștilor lor subordonați, care îi obligau, sub amenințarea loviturilor sau a morții, să pregătească supa, să curețe adăposturile, să țesale caii și multe alte munci cu care ei nu erau obișnuiți. Ofițerii, chiar și cei mai călițiți în lupte și în campaniile celor patru ani de război, nu au putut suporta toți aceste încercări. Unii au încercat să fugă; nu au reușit decât foarte puțini. Din disperare, mulți s-au sinucis. Adeseori, pe timpul nopții, soldații

aruncau grenade de mână în adăposturile ofițerilor. Comandanții unităților staționate la distanță mare de trupele românești au suferit abuzurile cele mai dureroase.

Într-o zi, la Iași, am întâlnit un tânăr comandant de la artileria de munte pe care îl cunoscusem la începutul războiului, în Carpați, un excelent ofițer, curajos și inteligent. Însoțit de „comitetul soldaților, venise în oraș să facă unele cumpărături pentru bateria sa. Mi-a povestit că era supravegheat îndeaproape de oamenii săi – ca toți ceilalți ofițeri – și că nu i se permitea să lipsească, nici măcar o oră sau două.

Această viață îl apăsa foarte tare și dorea să se angajeze în „brigada voluntarilor“, o brigadă recrutată exclusiv dintre ofițeri, care trebuia să plece în Rusia și să se alăture armatei lui Denikin. M-a implorat să-l ajut. Am decis să salvez

această tânără viață pentru patrie. Am convenit că îi voi trimite un ordin pentru a veni la Iași într-o chestiune de aprovizionare a companiei sale. Fericit să obțină o suplimentare a proviziilor, comitetul i-a dat un concediu de câteva zile. Abia sosit, s-a angajat în brigadă și a plecat imediat. Deși toată linia Kiev-Odessa a fost ocupată de germani, iar mai departe, la est, țara fusese invadată de bolșevici, brigada și-a croit drumul din România la Don. În timpul acestui marș foarte greu, într-o luptă cu bolșevicii, tânărul comandant a fost ucis.

Soldații noștri aveau o frică incredibilă de regimentele românești, pe care înainte le priveau cu o condescendență plină de dispreț, căci trupele române, iritate de conduita incalificabilă a camarazilor lor ruși, îi pedepseau adeseori fără nici un menajament. În repetate ocazii, românii, puși la curent cu relele tratamente

aplicate de soldați ofițerilor, organizau expediții armate pentru a elibera victimele, cărora le ofereau adăpost la regimentele lor.

Nu e deci de mirare că ofițerii resimțeau față de soldați numai dezgust și indignare și va mai trece multă vreme până când aceste orori vor fi uitate.

Soldații au plecat, așadar, de pe front în masă, luând cu ei armele și banii statului, caii și vehiculele. Au luat cu asalt trenurile, asupra cărora se năpusteau ca furnicile, sau au plecat pe jos. Cei care reușiseră să pună mâna pe un cal sau pe un vehicul le încărcau cu rezultatele jafurilor lor, pe care uneori le vindeau la prețuri de nimic. Știu, de pildă, că la Iași, niște soldați i-au vândut unui vizitiu niște cai furați, cu zece franci pentru fiecare animal. Întreaga Moldovă și Basarabia erau pline de cai rusești. Țăranii cumpărau câte cinci-șase, așa că, mai târziu, nu au mai vrut să

cumpere la licitații, atunci când bunurile armatei au fost lichidate definitiv. Soldații au fost văzuți ducând într-un sat o piesă de artilerie completă, cu tot atelajul ei, pe care au vândut-o pentru 50 sau 60 de franci. Am fost martorul acestei tranzacții, într-un târgușor la 20 de kilometri de Iași. Dar am reușit să recuperăm materialul și atelajul.

La început, Cartierul General român a rămas mai degrabă indiferent la acest exod al soldaților ruși, care traversau în avalanșă Basarabia. Îl considera drept o afacere exclusiv rusească. Dar, când fugarii s-au dedat la violențe împotriva populației românești, a fost obligat să adopte o altă manieră de a privi lucrurile. Cu atât mai mult cu cât acești dezertori, dotați cu arme, îngroșau rândurile hoardelor bolșevice care devastau Basarabia și împotriva cărora românii se pregăteau să pornească în campanie.

Cartierul General român și-a luat atunci propriile măsuri pentru a-și apăra teritoriul și spatele frontului de acest nou flagel al revoluției ruse. În toate punctele principale de pe front, în direcția Basarabiei, la stațiile de cale ferată, la toate trecerile peste Prut (frontiera dintre Moldova și Basarabia), a amplasat posturi militare care îi arestau pe soldații ruși, le luau armele și bunurile furate și îi trimiteau apoi în grupuri dincolo de Basarabia. Dezertorii noștri au încercat mai întâi să opună rezistență la ceea ce ei considerau o agresiune din partea românilor. Dar au putut să se convingă în curând că aceia nu erau dispuși să cedeze și că îi împușcau pe rebeli fără nici o ezitare. O ură profundă, amestecată cu teamă, s-a răspândit atunci printre trupele ruse, care, prima dată după revoluție, întâlneau un obstacol în calea exceselor lor. Pentru o vreme,

dezertările în masă au încetat, dar soldații au cerut ca toate regimentele rusești, în formație completă, să părăsească teritoriul României, trădătoare în ochii lor, și să fie conduse în Basarabia sau în guvernământul Khersonului, unde să fie demobilizate.

Era imposibil de consimțit la o asemenea cerere, așa că generalul Șcerbacev, comandantul armatei, a refuzat-o. Fără a aminti de dificultățile de aprovizionare și transport, plecarea simultană a acestor hoarde ar fi antrenat noi complicații în spatele frontului și ar fi transformat în deșert locurile aflate în vecinătate. Puteam fi siguri, de altfel, că trupele rusești scoase din România ar fi trecut imediat de partea bolșevicilor. În fine, cum nu recunoștea pacea încheiată la Brest-Litovsk de Lenin[44], generalul Șcerbacev, în deplin acord cu guvernul român și cu Aliații, estima că armistițiul

încheiat de el era încă în vigoare și că nu era posibil să iei de pe front nici cea mai mică unitate rusă.

De aceea a respins toate solicitările, acceptând numai liberarea progresivă a vechilor contingente, care începuse deja.

În fața acestei rezistențe, soldații, conduși de demagogi, au decis să se grupeze și să treacă cu forța în spatele frontului.

Această decizie a dus la o serie de ciocniri între trupele ruse și aliații lor români, în cursul lunilor ianuarie și februarie 1918. Aceste lupte au luat adeseori un aspect tragi-comic. În unitățile hotărâte să plece de pe front cu orice preț, ofițerii au plecat pentru a se ține deoparte de astfel de lupte infame. Dar plecarea lor nu a stins elanul belicos al soldaților. Un oarecare locotenent bolșevic, fără experiență pe câmpul de luptă, dar mare orator la mitinguri, i-a cerut unui corp de armată să atace trupele române și să le distrugă.

Aceste dispoziții, date cu lejeritate, erau executate de comandanți și de soldați de același calibru, aleși comandanți de divizie, de regiment, de baterie etc. Regimentele mărșăluiau contra unităților românești relativ slabe care le barau drumul, iar artileria bolșevică deschidea un foc inofensiv. Cunoscând calitățile militarilor bolșevici, românii îi lăsau să avanseze liniștiți, apoi puneau în funcțiune câteva dintre bateriile lor, în vreme ce câteva companii plecau la asalt. Era întotdeauna suficient pentru a pune pe fugă și a reduce la ascultare legiunile cuprinse de panică. Grijulii să își păstreze viețile, atât de prețioase pentru revoluție, soldații ruși se predau necondiționat, depunându-și pe loc armele și dând înapoi tot ce furaseră. Uneori se întâmpla ca un întreg corp de armată să capituleze în fața a unul-două batalioane românești. Rușii astfel

dezarmați erau trimiși, prin nordul Moldovei, în guvernământul Podoliei, pentru a-i împiedica să îngroașe rândurile elementelor bolșevice din Basarabia. Adeseori, aceste bande, în loc să ajungă în Podolia, cădeau în mâinile germanilor sau ale austriecilor și, în pofida păcii deja semnate cu tovarășul Lenin, erau făcuți prizonieri și trimiși la muncă în spatele frontului. N-am reușit să aflăm dacă se predau inamicului din întâmplare sau din proprie voință. Dar un caz care s-a întâmplat la Corpul 18 și pe care vi-l voi relata, lasă să se creadă că anumiți șefi bolșevici își conduceau deliberat unitățile în lagărele austro-germane.

Generalul Siutin, bolșevic ales de soldați, comandant al Corpului 18, a decis să facă joncțiunea între trupele sale, aflate în nordul Moldovei și în Bucovina, și armata bolșevică de pe frontul de sud-vest. După ce a dat ordinele

necesare, însoțit de automobilele din dotarea corpului de armată, s-a dus direct la austrieci, unde a fost primit cu brațele deschise. Regimentele aflate sub ordinele lui s-au dispersat și au fost în mare parte capturate. Cât despre lașul care le-a condus, în luna mai putea fi văzut deja la Kiev, făcând parte, alături de un alt general bolșevic, Odințov[45], în delegația trimisă de guvernul comisarilor poporului să încheie pacea cu Ucraina.[46]

Într-o zi, între români și o divizie a Corpului 4 siberian, a avut loc o luptă al cărei rezultat a fost complet neașteptat. Corpul 4 siberian se distinsese în timpul războiului japonez[47] și își menținuse strălucit reputația în timpul războiului actual. Divizia cu pricina, voind să își croiască o trecere spre spatele frontului prin Basarabia, a fost oprită de români. Atunci, două dintre regimente și trei dintre baterii au făcut cale întoarsă și s-au predat germanilor.

Nu știu care a fost soarta ulterioară a acestor brave trupe revoluționare.

Eșecul suferit de soldații noștri care încercau să ajungă în spatele frontului i-a descurajat. Au revenit la primul lor comportament, dezertarea, care a căpătat acum caracterul unui pașnic pelerinaj național. Știind că tot ce obținuseră pe căi necinstite le va fi luat de români, nu mai cărau nimic în afara proviziilor pentru călătorie.

Către luna mai, din armata rusă de pe frontul românesc, care se ridicase la un milion de oameni, nu mai rămăsese decât o masă de material de război abandonat pe front sau în spatele frontului, păzit de ofițeri și de câțiva soldați rămași fideli datoriei lor.

---

44. Tratatul de pace de la Brest-Litovsk, dintre Rusia și Puterile Centrale, a fost semnat la 3 martie 1918. Prin acest tratat, Rusia se

angaja, printre altele, să își retragă trupele de pe teritoriul ucrainean și să încheie pacea cu Ucraina. Anterior, la 9 februarie 1918, Ucraina încheiase și ea un tratat de pace cu Puterile Centrale, tot la Brest Litovsk.

45. Obișnuiții spectacolelor date de Baletul Imperial la Petrograd, înainte de război, și-l amintesc foarte bine pe acest bolșevic: era un spectator fidel. Coincidență stranie: un mare număr dintre admiratorii cei mai fervenți ai balerinelor de la Petrograd figurează printre bolșevicii de marcă (n. a.).

46. Războiul dintre Rusia si Ucraina a durat până în 1921, în ciuda promisiunii asumate de guvernul bolșevic, prin tratatul de pace de la Brest-Litovsk, de a recunoaște independența Ucrainei și de a încheia pace cu această țară.

47. Războiul Ruso–Japonez a avut loc în 1904–1905 și s-a încheiat cu victoria Japoniei. Miza lui a fost controlul asupra Manciuriei și Coreei.

Capitolul XX
Măsurile luate pentru a salva materialul abandonat pe front

Se pare că la Petrograd începuseră să se gândească serios la pace, la foarte puțin timp după revoluție. La Ministerul de Război se instituise o comisie însărcinată să elaboreze un plan de demobilizare. Ea nu și-a isprăvit treaba, constrânsă fiind la dizolvare de revoluția bolșevică. Planurile ei erau probabil superflue, căci demobilizarea trupelor a luat în curând aspectul unui haos. A fost un dezastru pentru materialul de război, foarte scump și numeros, ca și pentru întoarcerea armatei. Nu e posibil să evaluezi cu exactitate pierderile

suferite de Rusia în acest fel. Fără îndoială, acestea se cifrează la câteva miliarde de franci.

La demobilizarea normală, fiecare unitate e adusă cu efectivul complet la locul său de adunare și abia acolo e lăsată la vatră. Dar, din cauza dezertărilor, rândurile armatei s-au rărit cu repeziciune. La fel s-a întâmplat, păstrând proporțiile, și cu materialul și animalele de tracțiune, astfel încât grajdurile și bateriile de infanterie nu aveau oameni pentru îngrijirea cailor.

Situația s-a agravat după ce unități întregi care voiau să părăsească frontul au fost arestate și dezarmate de români. Acestea au abandonat arme, muniții, echipamente, atelaje și multe alte materiale aparținând statului.

La începutul lui februarie 1918, în Basarabia și Moldova, pe front și în spatele lui, în fiecare sat, peste tot, se găseau proiectile, guri de foc, pușți, chesoane de artilerie

etc., lăsate pe loc de soldații ruși. Întreaga populație masculină de la țară purta uniformele pe care oamenii noștri le vânduseră la preț mic sau chiar le dăduseră gratis. Cai rătăcitori și înfometați își căutau în zadar stăpânii. Chiar și depozitele mai importante din spatele frontului au rămas nesupravegheate, deoarece gărzile fugiseră. Ele au fost jefuite și de bolșevici, și de țărani.

În acel moment, după evaluarea cea mai modestă, pe frontul românesc se afla material rusesc în valoare de trei sau patru miliarde de franci. Generalul Șcerbacev și colaboratorii lui au căutat, firește, mijloacele de a-l salva.

Problema era complicată, căci mâna de lucru lipsea aproape cu desăvârșire de pe front și, pe de altă parte, în spatele frontului domnea anarhia. Pe linia frontului nu era nimeni care să reunească, să trieze și să încarce aceste utilaje

care costaseră țara atâția bani. Cum trenurile nu mai circulau, munițiile și echipamentul nu puteau fi transportate la depozitele centrale. Apoi, de la începutul lui februarie, Cartierul General român luase măsuri pentru a aduna acest material de război, ceea ce ne-a obligat să îl inventariem rapid.

Generalul Șcerbacev a organizat deci o serie de comisii însărcinate să adune, să trieze materialul și să vândă ceea ce era inutil si fără însemnătate, precum și caii, pe care era imposibil să-i transportăm în spatele frontului, în lipsa nutrețului și a îngrijitorilor. Au fost angajați ca muncitori atât soldați, cât și țărani. Totodată, s-a încercat și formarea unor detașamente militare speciale, dar această încercare nu s-a bucurat de succes. În ciuda soldei ridicate, oamenilor le displăcea să se înregimenteze din nou și nu am reușit să adunăm

decât câteva companii. În schimb, aproape toți ofițerii încă prezenți pe front au contribuit la salvarea materialului.

La Iași a fost creat un comitet de demobilizare, cu centrul la statul-major al frontului. Din el au făcut parte atât reprezentanți ai armatelor aliate, cât și comitetele naționale ale statului-major al frontului. I s-a încredințat sarcina de ultimă instanță în rezolvarea problemei materialului de război rusesc. Eu am fost numit să îl conduc.

Iată planul de lucru care a fost adoptat: utilajele abandonate pe front trebuiau reunite în depozite provizorii, verificate, separate în material utilizabil și neutilizabil. Se propunea expedierea a ceea ce încă putea fi folosit la depozitele principale din Basarabia, această provincie fiind deja ocupată de armata română. Se intenționa ca acolo să fie păstrat ceea ce era proprietate rusească până când

avea să fie posibilă restituirea către posesorul legitim. Și, cum se ridicau deja voci contestatare, s-a decis că, în principiu, tot materialul era proprietatea Rusiei, așa cum fusese în 1914, iar nu a unuia sau altuia dintre statele constituite ulterior.

Așa simplu cum era, acest plan nu a putut fi pus în aplicare. Un mare număr de proteste au întâmpinat decizia noastră de a atribui Rusiei întreaga posesiune a tuturor materialelor de război de pe frontul românesc. Protestele au venit de la Republica Moldovenească, de la Ucraina, de la guvernul comisarilor poporului și de la cel al României. Invocând așa-zise drepturi, aceste guverne au pus atâtea obstacole în calea activității comisiilor de demobilizare, încât acestea au trebuit să se limiteze doar la adunarea materialelor în depozitele provizorii, la înregistrarea lor și la vânzarea

parțială a celor inutile. România s-a opus creării de mari depozite pe front. Iar în cele din urmă am fost obligați, așa cum am spus, să plasăm tot materialul rusesc inventariat în depozitele românești.

Republica Națională Moldovenească, care se formase pe teritoriul Basarabiei, a fost prima care a emis pretenții. Guvernul ei a declarat că tot materialul de război, toți caii și toate sumele de bani ale armatei ruse care se găseau pe teritoriul moldovenesc (basarabean) erau proprietatea Republicii.

Pretenție pe cât de naivă, pe atât de cinică: o parte insignifiantă a Rusiei, profitând de anarhie, se separase de patria-mamă și își proclamase independența (de care nu s-a putut bucura, de altfel, decât câteva luni). Ea încerca să pună mâna pe o cincime din materialul de război al Rusiei, care

nu putea fi expediat decât traversând Republica Moldovenească.

Nu pot să compar guvernul acesteia decât cu un bandit care ia hainele de pe călători la drumul mare. Am luat imediat măsuri pentru a împiedica acest procedeu sumar. Am încetat să mai trimitem orice fel de convoaie rusești pe teritoriul moldovenesc. Guvernul republican a reușit totuși să acapareze importante sume de bani care se găseau în casele de bani ale statului rus din Basarabia și un material de război considerabil, mai ales depozite de intendență și automobile. Nu a fost posibil să obținem restituirea lor și, când Basarabia s-a unit cu România, aceasta din urmă a moștenit banii și materialul. Trezoreria de campanie rusească reținută de Republica Moldovenească conținea economiile a numeroși soldați și ofițeri. În ciuda reclamațiilor celor

interesați, depozitele lor nu au fost returnate, nici de Republica Moldovenească, nici de România. Prin aceste acte criminale a debutat Republica Națională Moldovenească.[48]

O altă republică națională independentă, condusă și ea tot de novici în politică, Ucraina, a declarat la rândul ei că banii și materialul armatei ruse de pe frontul românesc erau proprietatea sa și trebuiau încredințați comisiilor ei speciale. Dar, în februarie 1918, guvernul ucrainean a fost obligat nu numai să se bată cu bolșevicii, ci și să părăsească Kievul și să recurgă la ajutorul germanilor. N-a avut, așadar, nici timpul, nici mijloacele de a-și obține revendicările. Când, grație austriecilor și germanilor, a putut să se reîntoarcă în capitală, a încercat să revină prin somații amenințătoare, ordonând totodată comisarilor săi de pe front (pe care

noi îi ignoram complet) să folosească toate mijloacele pentru a obține câștig de cauză.

Luând de la început decizia de a nu recunoaște drept proprietar al materialului disputat pe nici una dintre fostele părți integrante ale Rusiei, generalul Șcerbacev a considerat necesar să se opună energic pretențiilor Ucrainei, mai ales fiindcă aceasta a devenit vasala Germaniei. Disputa s-a terminat în avantajul generalului și, la plecarea mea din România, la sfârșitul lui iunie 1918, în mâinile guvernului ucrainean nu rămăsese decât ceea ce se găsea la est de Nistru.

Eșuând la prima încercare, respectivul guvern a adoptat alte căi pentru a-și atinge scopul. Prima a fost de un ridicol desăvârșit: m-a amenințat că voi fi chemat în fața tribunalului. Mai înainte îl citase deja pe generalul Șcerbacev în fața unei curți marțiale pentru că a refuzat să-i

recunoască autoritatea. Acum mă trimitea pe mine la aceeași curte, în calitate de președinte al comisiei de demobilizare, pentru „irosirea“[49] bunurilor aparținând Republicii. La această citare nu am răspuns decât prin dispreț. Nu pot să înțeleg cum a putut guvernul ucrainean să ajungă la ideea de a trimite în fața unei curți marțiale, pe motiv că nu și-a făcut datoria față de el, un om care nu se angajase niciodată să îl servească. Mă acuza că am irosit bunuri ce nu-i aparținuseră niciodată și pe care nu mă angajasem niciodată să le conserv pentru el. Câtă inabilitate juridică și politică! Dar nu sunt mai puțin mirat de faptul că, ulterior, guvernul hatmanului nu a considerat necesar să anuleze această decizie a puterii pe care a răsturnat-o.

Al doilea procedeu la care au recurs autoritățile ucrainene, cel al furtului, nu a reușit decât parțial. Demni slujbași ai

guvernului lor, comisarii ucraineni au mers pe front și, folosind ba amenințări, ba șiretlicuri, au pus mâna pe automobile și pe banii din trezoreriile de campanie pe care le-au întâlnit în cale. Nimic altceva nu îi interesa: le trebuiau pur și simplu vehicule pentru a dispărea cât mai repede cu sumele furate. Nu știu dacă banii și automobilele au ajuns la guvernul lor. În schimb, știu foarte bine că unul dintre comisarii ucraineni a fost acuzat că a vândut automobile aparținând statului, ceea ce o anchetă ulterioară a confirmat. Din nefericire, au existat pe front un număr considerabil de ofițeri și de funcționari care, neavând nici un atașament față de Ucraina, nu au vrut totuși să și-o facă inamică, în speranța că vor putea intra în serviciul acestei țări. Așa că i-au cedat banii și materialul ce le fusese încredințat de guvernul rus.

În fine, Ucraina nu a ezitat să recurgă la intrigi politice. Grație unei comedii extrem de complicate, în care s-a încercat și implicarea guvernului român, autoritățile ucrainene au încercat să se debaraseze de toți ofițerii ruși care le încurcau foarte tare, adică de generalul Șcerbacev și de colaboratorii lui, care persistau în a avea sentimente panruse și o fidelitate neclintită față de Aliați. Unul dintre principalii actori ai acestei intrigi a fost generalul Thalgren, colaborator apropiat al generalului Șcerbacev în toate problemele referitoare la aprovizionarea armatei. Care era scopul? Nu știu, dar în orice caz nu avea nici o legătură cu politica, fiindcă, având origini finlandeze, el nu avea nici o legătură cu Ucraina. Când generalul Șcerbacev și adjuncții săi au fost dați deoparte, guvernul ucrainean i-a încredințat lui Thalgren, fără îndoială că la cererea sa, sarcina

de a trimite la vatră armata rusă de pe frontul românesc și de a abandona materialul acesteia în mâinile Ucrainei.

Perfect conștient că nici generalul Șcerbacev, nici vreunul dintre ofițerii săi nu-și vor preda puterile în mâna unui reprezentant al Ucrainei, generalul Thalgren a încercat să se facă recunoscut de guvernul român. În același timp, a început tratative misterioase cu comandamentul german de la Galați și cu autoritățile Republicii Moldovenești. Românii au refuzat să îi dea concursul lui Thalgren, care se pare că n-a avut mai mult succes nici pe lângă germani. Pus la curent cu mașinațiile lui Thalgren, Șcerbacev l-a destituit imediat din toate funcțiile și a ordonat o anchetă. Din nefericire, nu a fost posibil să își dea ex-colaboratorul pe mâna justiției, căci pe front nu mai existau tribunale. Mai târziu, Thalgren a

fost expulzat de pe teritoriul românesc și basarabean de guvernul de la Iași pentru că făcuse propagandă împotriva unirii Basarabiei cu România.

Astfel au eșuat eforturile Ucrainei de a pune mâna pe materialul armatei ruse de pe frontul românesc.

Revendicările bolșevicilor n-au prezentat aspecte grave. Ei s-au limitat la a trimite un delegat, care a venit să vadă cum stăteau lucrurile cu materialul de luptă de pe front. I s-a explicat, într-o întrevedere privată, că totul va fi conservat pentru a fi trimis mai apoi guvernului Rusiei, dar în nici un caz unui guvern bolșevic. Acest emisar a plecat repede înapoi și nu a mai dat nici un semn de viață.

---

48. Opinia lui Monkevitz reflectă punctul de vedere al rușilor albi, susținut de aceștia în timpul conferinței de pace de la Paris. Punctul de vedere al României era

acela că armata română contribuise la efortul de război împotriva regimului bolșevic, că i se cuvenea o despăgubire în acest sens și, de asemenea, că o parte din acest material de război reprezenta ajutorul militar oferit României de către Aliații occidentali, care ar fi trebuit să ajungă la destinație prin Rusia, dar nu a mai ajuns niciodată.

49. În original: „gaspillage“ (n. tr.).

Capitolul XXI
Ministerul de război român devine stăpânul materialului de război rusesc

Potrivit unui acord verbal cu statul-major rus, Cartierul General român considera tot ceea ce fusese adunat în antrepozitele sale ca proprietate rusească, pusă temporar sub paza sa, dată fiind anarhia ce domnea în spatele frontului. S-a făcut o singură excepție, cu câteva piese de artilerie, care, de comun acord cu misiunea militară franceză, au fost remise României și a căror valoare era dedusă din datoria rusă către Franța. La Cartierul General român se ținea contabilitatea exactă a ceea ce se afla în depozitele românești, iar inventarele erau comunicate

statului-major rus. În același timp, Cartierul General român a consimțit fără dificultate ca noi să organizăm depozitele ce ne aparțineau propriu-zis. Ne-a promis și concursul său, atât pentru a aduna materialul, cât și pentru a-l transporta. În ce ne privea, eram foarte recunoscători față de marea bunăvoință ce ni se arăta.

Totuși, armonia aceasta nu a durat mult. Imediat după încheierea păcii preliminare între România, Austria și Germania, generalul Prezan[50], care îl înlocuise pe rege în funcția de comandant al armatei române și se arătase întotdeauna un apărător leal al intereselor Rusiei, a demisionat din funcție. Noul guvern germanofil[51] a schimbat radical atitudinea față de materialul rusesc rămas pe teritoriul său. Totodată, statul-major rus a fost lipsit de puternicul sprijin al misiunilor

militare Aliate, obligate să părăsească România imediat după semnarea păcii preliminare.

Ministerul de Război român al cabinetului Marghiloman a dat de îndată instrucțiuni pentru adunarea și conservarea materialului de război rusesc. Fără a nega dreptul de posesiune al Rusiei, ministerul a declarat că lua acest material în administrarea sa ca gaj pentru a garanta plata pagubelor suferite de România, căci bolșevicii puseseră mâna, la Moscova, pe tezaurul de aur românesc[52], iar în sudul Rusiei, pe depozitele românești. În același timp, Ministerul român de Război a îndepărtat administrația rusă a antrepozitelor rusești, a lipsit autoritățile rusești de dreptul de a-și gestiona propriile bunuri și nu a mai autorizat decât câțiva reprezentanți ruși să pătrundă în antrepozite pentru a face inventarele. În Basarabia, după ce s-a unit cu România, s-au aplicat

aceleași regulamente. Ministerul de Război român l-a informat pe generalul Șcerbacev despre noile măsuri, adăugând că nu permitea nici constituirea de noi antrepozite rusești, nici pe teritoriu românesc, nici pe teritoriul basarabean, nici exportul de materiale rusești în Rusia.

Astfel, tot ce aparținuse vechii armate ruse a ajuns dintr-odată în mâna Ministerului român de Război, iar agenții ruși s-au găsit în imposibilitatea de a-și continua munca administrativă. Toate protestele adresate pe acest subiect Ministerului român de Război și intervențiile reprezentanților diplomatici ai puterilor Aliate au rămas fără efect. Ministerul român de Război a devenit în realitate stăpânul materialului de război rusesc.

Din acel moment, sarcina agenților ruși pe frontul românesc a constat pur și simplu în a inventaria în maniera cea mai

exactă echipamentele rusești luate de România. În pofida numeroaselor complicații, inventarele au fost finalizate la începutul lunii iulie 1918.

Nouă, cei care eram în România, complet izolați de Rusia, ne era greu să apreciem cât de justă era această confiscare a proprietăților noastre. Nu cunoșteam deloc situația financiară mutuală a guvernelor rus și român și, la fel ca guvernul României, nu aveam nici o veste despre soarta aurului și a depozitelor românești din sudul Rusiei. Totuși, înclin să cred că, chiar dacă Rusia era debitoarea României, și aceasta din urmă îi era datoare pentru ceea ce îi furnizase pe toată perioada războiului. Mai cred și că această măsură, care amintea instrucțiuni analoage date de Germania, n-a fost luată de guvernul român din proprie inițiativă, ci i-a fost probabil dictată de statul-major german de la București. Această

supoziție e confirmată de faptul că, după Tratatul de la București[53], Ministerul de Război a început nu doar să adune cu o nouă energie toate materialele rusești, dar și să preia toate sărmanele resturi rămase în mâinile agenților ruși. În sfârșit, nu s-a mulțumit doar să conserve materialele, ci le-a și folosit. Cu ce drept? Nu știu, căci nici un cod nu autorizează creditorul să dispună de un gaj.

Din toate acestea rezultă că nu poate fi considerată definitiv rezolvată problema materialului de război rusesc rămas la Ministerul român de Război. România va trebui să țină cont de acest lucru. Rusia nu este singura interesată: o foarte importantă parte a echipamentelor aflate în litigiu i-a fost furnizată de aliații săi și nu a fost încă plătită.

---

50. Generalul Constantin Prezan (1861–1943) a fost numit de regele

Ferdinand la comanda armatei române prin Înaltul Ordin de Zi nr. 44 din 21 noiembrie 1917.

51. Se referă la guvernul Alexandru Marghiloman, 5 martie – 23 octombrie 1918.

52. Tezaurul României fusese trimis la Moscova ca urmare a unei decizii a Consiliului de Miniștri al României din decembrie 1916. Cele două transporturi, cel din decembrie 1916 și cel din iulie 1917, cuprindeau bijuteriile reginei Maria, aurul Băncii Naționale, obiecte de cult din bisericile românești, tezaurul de la Pietroasele și alte artefacte prețioase aflate în muzeele din România. Tezaurul a fost sechestrat în Rusia de către guvernul bolșevic ca urmare a ruperii relațiilor diplomatice dintre Rusia și România. Obiectele și valorile confiscate atunci au fost restituite parțial în 1935 și 1956. La nivelul relațiilor diplomatice dintre România și Rusia, problema restituirii tezaurului românesc este încă una deschisă.

53. Tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale, semnat la Buftea-București, la 7 mai 1918.

Capitolul XXII
Desfiinţarea statelor-majore ale armatelor și al frontului. Sfârșitul armatei ruse de pe frontul românesc

Către a doua jumătate a lui martie 1918 nu mai era aproape nici un soldat rus pe frontul românesc. Cu câteva rare excepții, părăsiseră toți linia frontului și, fie ajunseseră în spatele lui, fie, dezarmați de români, fuseseră direcționați prin Moldova de nord în guvernământul Podoliei. Pe front rămăseseră doar statele-majore care lichidau situația.

În acel moment, Ministerul român de Război a cerut organelor militare ruse să rezolve cât mai

rapid toate problemele în curs și să părăsească teritoriul românesc și pe acela al Basarabiei.

Aceste solicitări l-au obligat pe generalul Șcerbacev să desființeze, la 1 aprilie 1918, toate statele-majore ale armatelor, după ce fuseseră numite în cadrul lor niște comisii de lichidare. Apoi, desființându-și și propriul stat-major, Șcerbacev a părăsit funcția de comandant al armatelor ruse și a rămas în România ca particular. S-a creat un mic birou care a înlocuit statul-major al frontului.

Desființarea statelor-majore ale armatelor și a statelor-majore subalterne nu a avut loc fără obstacole. Pe de-o parte, le era greu să lichideze rapid situații și o contabilitate puternic neglijate. Pe de altă parte, personalul însuși, dornic de a-și prelungi sursa de existență, făcea adeseori ca lucrurile să treneze mult timp. În anumite cazuri a trebuit chiar să

se recurgă la măsuri energice pentru a-i obliga să respecte termenele fixate.

Cum am mai spus-o în capitolul precedent, sarcina privind lichidarea definitivă a materialului consta în a întocmi inventare ale conținutului aflat în antrepozitele românești.

Această muncă era continuu îngreunată de guvernul Marghiloman, care amâna expedierile regulate de material rusesc, în vreme ce el însuși transporta astfel de materiale fără a respecta nici cele mai mici formalități și fără a accepta să întocmească cu cei în drept procese-verbale de recepție. Mai mult, Ministerul român de Război făcea presiuni asupra rușilor pentru a obține lichidarea rapidă a tuturor chestiunilor curente.

Acestea au fost condițiile în care au lucrat birourile până la începutul lui iulie 1918.

După plecarea lor, n-a mai rămas în România decât o singură instituție militară rusească: arhivele, cuprinzând documentele referitoare la armatele ruse de pe frontul românesc, imposibil de deplasat. Aceste documente prețioase nu puteau intra în proprietatea nici uneia dintre țările desprinse din patria-mamă și cu atât mai puțin în proprietatea celei care își trădase aliații pentru a trece în tabăra Centralilor și care s-ar fi grăbit, fără îndoială, să distrugă tot ce ar fi fost compromițător pentru ea și pentru noii săi prieteni. De aceea, aceste arhive au fost lăsate la Iași sub protecția consulatului rus.

De îndată ce s-a încheiat pacea preliminară și mai ales după semnarea tratatului de pace de la București, guvernul Marghiloman, ales din clanul conservator germanofil, s-a apucat să curețe temeinic ultimele urme ale ședерii rușilor în Basarabia și România.

Astfel, situația rușilor obligați de forța împrejurărilor să rămână în acele locuri a devenit foarte neplăcută.

Li s-a interzis ofițerilor ruși să poarte arme, ceea ce le era permis ofițerilor din misiunea militară germană sosită la Iași. Mai mult, numai ofițerii membri ai unei comisii de lichidare aveau dreptul să poarte uniformă. Această măsură, poate că justificată din punctul de vedere al relațiilor internaționale după încheierea păcii de către România, a fost foarte dură pentru ofițerii ruși, din cauza imposibilității în care se găseau de a-și procura haine civile. Și ofițerii demobilizați din armata română continuau să-și poarte uniformele, căci restul hainelor atinseseră prețuri fabuloase, inaccesibile ofițerilor ruși, privați de orice mijloc de subzistență.[54]

Adeseori, ofițerii ruși erau dați afară din casele în care locuiau cu chirie atunci când acestea le erau

necesare altor persoane, care aveau legături cu noul guvern. Poliția română proceda cu o brutalitate inutilă la aceste expulzări. Unui rus îi era imposibil să facă rost de un adăpost, altfel decât la un preț uriaș. Se refuza să li se vândă produse din depozitele intendenței ruse, luată de români, dar aceleași produse ajungeau în magazinele din oraș la prețuri incredibile.

Astfel, ofițerii ruși care traversaseră dureroasa perioadă a agoniei armatei ruse și care sperau să găsească ospitalitate la aliații lor români, oricât de rudimentară ar fi fost aceea, în loc să își poată reveni puțin, s-au văzut din nou persecutați, de această dată de foștii lor camarazi.

Fiindcă nu intenționez să arunc măcar umbra unui blam asupra societății românești în general, mă grăbesc să spun că lucrurile pe care tocmai le-am povestit n-au legătură decât cu mediile prietene

ale Puterilor Centrale sau cu cele care se grăbeau să le devină prietene după semnarea tratatului de pace de la București, știind că majoritatea ofițerilor ruși rămăseseră ostili austro-germanilor.

Clasa cea mai cultivată, fidelă idealurilor sale politice și Aliaților, continua să îi trateze pe ruși cu aceeași sinceră prietenie ca la începutul războiului, înțelegând perfect că acești ofițeri – care își făcuseră datoria fără greș – erau complet nevinovați de nenorocirile care se abătuseră asupra României.

Până în ultimul moment al șederii lor în România, rușii s-au bucurat de protecția generoasă și binevoitoare a regelui și a reginei, care erau sincer preocupați de soarta lor și se străduiau să îi ajute în măsura posibilităţilor.

La începutul lui iulie 1918, ultimele birouri de lichidare a armatei ruse au părăsit teritoriul

României. Dintr-o puternică armată de un milion de oameni nu mai rămăseseră decât mormintele nenumărate.

Vreme de secole, aceste morminte în care odihnește elita vechii armate ruse vor aminti de fraternitatea de arme a românilor și a rușilor și de tragicul dezastru în care au pierit atâtea speranțe.

---

54. În martie 1918, la Iași, am plătit pentru un costum mai mult decât modest 1600 de franci. O pereche de ghete costa 350 de franci, o pălărie, 100 de franci, un fular, între 25 și 40 de franci (n. a.).

Capitolul XXIII
Ce se poate face pentru reînvierea Rusiei? – Rolul aliaţilor și al Franţei

În capitolele precedente m-am străduit să descriu, așa cum s-au petrecut sub ochii mei, etapele descompunerii armatei ruse, a cărei ruină a fost paralelă cu prăbușirea imperiului. În clipa în care îi dispărea armata, din puternica Rusie nu mai rămăseseră decât ruinele, din care o parte se sfărâma în anarhie, iar o altă parte era strivită de pumnul german.

Iată spectacolul pe care îl înfățișa teritoriul rusesc în primăvara lui 1918: o masă informă, Rusia Mare, condusă de o bandă de teroriști aflați sub directa coordonare a Germaniei;

Ucraina, Crimeea, Finlanda și provinciile baltice își proclamaseră independența, pentru a deveni mai apoi docile provincii germane; Polonia și Lituania, aservite de baionetele inamicului, continuau totuși să lupte eroic; Basarabia, care, pentru a se apăra de atacurile bolșevicilor, a renunțat la independența sa recent câștigată și s-a alăturat României; o serie de state în Caucaz și de republici siberiene; în sfârșit, străvechiul Don, în pofida dragostei lui tradiționale pentru libertate și independență, trimitea emisari la Berlin pentru a-i căuta protecția, uitând că, din partea Germaniei, venea și jugul, alături de libertate. Doar în nordul extrem și în Siberia se mai găseau vestigii a ceea ce fusese statul rus, care își reluau cursul normal al vieții.

Astfel, toate aceste state independente, născute pe pământul vechii Rusii unitare, nu

aveau viabilitate, iar conducătorii lor nu aveau forță materială și morală. Una câte una, aceste republici și puteri au căzut sub dominația Prusiei sau au rămas pradă războiului civil și anarhiei.

O dată în plus, marea revoluție rusă a arătat că o armată în care se amestecă politicul încetează să mai fie un sprijin pentru guvernul pe care trebuie să îl apere și devine chiar o primejdie. Revoluția noastră a mai arătat și că ruina armatei o atrage negreșit după sine pe aceea a statului. Chiar și acele părți ale țării unde, ca în Siberia și în nordul Rusiei europene, s-au constituit autorități bazate pe încrederea majorității populației, dar care nu dispuneau de nici o forță armată, au fost incapabile să se afirme și să reacționeze împotriva asalturilor partidelor politice. Guvernele lor au fost obligate să cheme în ajutor trupele aliaților noștri.

Se vede așadar că prima etapă pe calea renașterii Rusiei trebuie să fie reorganizarea armatei sale.

Mă grăbesc să spun că prin renașterea Rusiei înțeleg regenerarea Rusiei *unice* și *indivizibile*[55], cu o largă autonomie pentru fiecare dintre părțile sale integrante, căci îmi este imposibil să îmi imaginez o Ucrainăă independentă, bogată în cereale, dar fără ieșire la mare, fără bogățiile minerale din Urali sau petrolul din Caucaz, așa cum nu-mi pot închipui o Rusie Mare comercială, lipsită de aceleași bogății minerale din Urali, de grâul din Ucraina sau de puțurile de petrol din Caucaz. Rusia nu poate fi un stat puternic și prosper decât dacă este unită și dacă păstrează toate resursele cu care natura generoasă a dăruit-o. Despărțite, provinciile sale, oricât de bine dotate ar fi fiecare pe domeniul ei, sunt condamnate să vegeteze în dependența economică

cea mai completă. Este ceea ce vedem acum: Rusia Mare suferă de lipsa cerealelor, Ucraina, de lipsa petrolului și a produselor manufacturate.

Rusia, unită și indivizibilă, trebuie desigur să aibă o armată puternică.

Și totuși, în momentul de față, îi va fi oare posibil să renască cu propriile-i forțe? Din păcate, nu! O parte din elita intelectuală și patriotică a fost masacrată sau încarcerată de bolșevici, o alta a luat drumul exilului. În aceste condiții, nici o inițiativă de restaurație nu va putea veni din interiorul țării. Doar printr-un ajutor din exterior, ceea ce a rămas din Rusia sănătoasă se va putea regrupa pentru a înlătura opresiunea, și a bolșevismului, și a Germaniei. Fără acest sprijin, guvernele patriotice care s-au format în diferite locuri de-a lungul timpului vor fi condamnate la neputință, ca și diversele ligi și

societăți constituite în străinătate pentru a lucra la regenerarea Rusiei.

În pofida atâtor nenorociri și catastrofe, toți adevărații patrioți ruși au încredere în Aliați și le sunt devotați. Ei contează în mod special pe Franța. Această încredere se regăsește chiar și în straturile profunde ale clasei țărănești, care știe bine să facă diferența între simpatia dezinteresată, prietenia luminată a Franței, a Angliei, a Statelor Unite, și Germania exploatatoare. Influența germanică, atât de prelungită, atât de nefastă din punct de vedere economic, comercial și chiar și intelectual, a lăsat în sufletul poporului rus urme prea dăunătoare pentru ca el să vrea să îi fie din nou aservit. Și apoi, nimeni în Rusia nu poate uita că numai din cauza germanilor Lenin, Troțki și banda lor au putut conduce țara spre o rușine fără de seamăn în istorie.

Speranțele patrioților ruși în Aliați au devenit cu atât mai mari cu cât hegemonia Germaniei a luat sfârșit. Cel mai vechi dușman al Rusiei fiind învins, mai trebuie anihilați bolșevicii, cei care l-au ajutat pe inamic.

Pentru aceasta, este urgent să renască, odată cu Rusia, acea armată ce i-a dat forța. O sarcină extraordinar de urgentă în circumstanțele actuale. Anarhia a măturat chiar și cele mai mici vestigii ale armatei ruse: elita a pierit împușcată de maximaliști, iar masa soldaților s-a răspândit pe tot cuprinsul țării, în căutarea pâinii de toate zilele.

Reformarea armatei e azi irealizabilă fără concursul energic al Aliaților. Asistând personal la admirabila operă realizată de misiunea franceză care a reconstituit armata română în iarna 1916–1917, sunt convins că va fi nevoie de foarte puțin timp pentru a repune și armata noastră

pe picioare și a-i insufla cele mai înalte calități morale ale soldaților acestei țări.

Renașterea armatei trebuie să înceapă prin formarea de cadre cărora să le fie încredințat materialul salvat de la dezastru. Vor intra în armată toate acele elemente din vechile trupe rusești care s-au salvat, au rămas credincioase țării și loiale față de Aliați, soldați împrăștiați aproape peste tot și care nu așteaptă decât un apel pentru a realiza noi fapte de vitejie.

Aceste cadre odată formate și materialul necesar creat, se va putea începe edificarea forțelor armate ale noii Rusii.

Nu trebuie să ne îndoim, aceste forțe vor lua, mai devreme sau mai târziu, aspectul unei miliții cu cadre permanente relativ numeroase, sistem a cărui superioritate a fost dovedită de acest război în fața militarismului pe model prusac.

Totodată, atât cât vor dura luptele între partide și asalturile bolșevismului, noua Rusie nu se va putea lipsi de o armată permanentă și numai gradul de viabilitate a organizării guvernamentale va determina trecerea progresivă la sistemul miliției.

Dacă se evită greșelile dinainte de revoluție, dacă ne vom inspira din nobilele exemple ale Aliaților noștri, armata rusă va intra cu siguranță pe o cale salutară.

Toate spiritele sănătoase din Rusia speră că Franța – vechea noastră prietenă – și aliații ei ne vor ajuta să ne îndreptăm spre un regim guvernamental regenerat și stabil, necesar pentru liniștea și prosperitatea națiunii.

Scriu aceste ultime pagini ale amintirilor mele în ziua istorică în care Wilhelm al II-lea[56] și acoliții săi văd cum li se prăbușesc visurile nesăbuite de dominație mondială[57]; când, prin triumful

unei cauze drepte, națiunile de avangardă vor putea stabili, având la bază fraternitatea, relații politice între popoarele întregii lumi.

Ultima venită în această umanitate universală, Rusia restaurată și transformată va ști să se arate demnă, așa cum se va arăta demnă și de aceia ce o vor ajuta să facă primii săi pași pe calea regenerării.

---

55. Sublinierile aparțin autorului.

56. Wilhelm al II-lea (1859–1941) a fost ultimul împărat al Germaniei. A abdicat la 9 noiembrie 1918.

57. Armistițiul de la Compiègne, din 11 noiembrie 1918, semnat de reprezentanții Imperiului german și de cei ai Antantei, a reprezentat actul de capitulare a Germaniei și de încheiere a Primului Război Mondial pe Frontul de Vest.

Capitolul XXIV
Un cuvânt de încheiere

Mi s-a întâmplat adeseori în timpul din urmă să îmi pun această întrebare: “Cum va putea Rusia să se debaraseze de bolșevici și să restabilească ordinea pe teritoriul său?“

E de la sine înțeles că, pentru a elibera Rusia de acest flagel, trebuie ca, înainte de toate, bolșevicii să fie lipsiți de mijloacele care le permit să se mențină la putere. Principalul lor mijloc e armata roșie, apoi rezervele de grâu și de bani de care se slujesc pentru a recruta atât trupe, cât și funcționari și membri de partid.

La început, armata lor se limita la garda roșie, foarte puțin numeroasă, grupând câteva

elemente din fosta armată și marină ruse, care li s-au alăturat reformatorilor, se pare că din convingere, și i-au ajutat să răstoarne, fără prea mult efort, guvernul Kerenski, vorbăreț și lipsit de forță, adept al căii compromisului, iar nu al luptei decisive.

Totuși, rândurile gărzii roșii nu au întârziat să se subțieze după schimbarea regimului, căci elementele de bună-credință ale acestei gărzi care realizase revoluția nu au întârziat să vadă bolșevismul sub adevărata sa înfățișare și s-au grăbit să îl abandoneze. Au rămas numai, pe de-o parte, mateloții, care, încă din primele zile ale revoluției, au profitat de avantajele regimului bolșevic și, pe de altă parte, trupele letone, care au găsit în sfârșit o cale de a-și satisface ura seculară față de reprezentanții burgheziei și capitalismului și de a se răzbuna pe opresorii de origine

germană din provincia baltică. Aceste grupuri de mateloți și de letoni au fost curând întărite cu cele mai rele elemente din clasa muncitoare, care preferau, firește, să ia un salariu substanțial (pe lângă casă și masă) fără să facă nimic, decât să își câștige existența lucrând în uzine și fabrici.

Dar comandanții bolșevici și-au dat seama că o gardă roșie astfel constituită nu le putea servi drept sprijin solid și că ea nu va reuși să reziste atacurilor ce începuseră deja să îi amenințe, din interior și din exterior. În primăvara anului 1918, în nordul, sudul și estul Rusiei au început să se formeze și să se grupeze legiuni patriotice rusești destul de importante, decise să lupte fără milă împotriva bolșevicilor. În același timp, rebeliunile împotriva noului regim au devenit tot mai frecvente și mai grave.

Toate aceste motive i-au determinat pe Lenin și pe Troțki să

se dedice organizării unei mari armate roșii, atât pentru a face față amenințărilor din afară și dinăuntru, cât și pentru a realiza, prin foc și sabie, revoluția socială mondială.

Pentru a crea o armată capabilă să îndeplinească niște misiuni atât de vaste, bolșevicilor le trebuiau în primul rând organizatori, pe care nu-i puteau găsi decât în rândurile înaltului comandament al vechii armate; căci revoluția nu evidențiase nici un organizator, ci doar distrugători. Din primele zile ale revoluției bolșevice, am văzut printre conducători câțiva generali ai vechiului regim care s-au alăturat bolșevicilor mai puțin din convingere, cât pentru satisfacerea intereselor lor personale, fie și cu prețul unei trădări. Acești trădători, generalii Bonci-Bruievici, Svietcin (Aleksandr), Odințev, Vladimir Yegorov, Samoilo, Siutin, Parsski etc., ca și căpitanul de marină

Dolivo-Dobrovolski, și-au oferit serviciile bolșevicilor în momentul în care mii de camarazi ai lor, printre care și sute de generali, au preferat să moară decât să-și trădeze patria. Să-l amintim, printre altele, pe eroicul general Skalon, care, constrâns de Bonci-Bruievici să meargă cu delegații bolșevici la Brest-Litovsk pentru a semna rușinosul tratat de pace, a preferat să se sinucidă ca să nu ia parte la acest act infam.

Cu concursul acestor lași, atent supravegheați de comisarii care, în pofida a tot, se temeau de ei, a fost creată armata roșie. Din ce știm, ea ar ajunge acum la 500.000 de oameni.

Înțelegând că le lipsea factorul moral în stare să ridice masele, bolșevicii i-au atras de partea lor momindu-i cu o soldă de până la 600 de ruble pe lună, la care se adăugau hrană abundentă și haine bune, altfel spus, dându-le soldaților ceea ce lipsea populației.

Se înțelege că aceste avantaje i-au atras pe nevoiași, mai ales acele elemente prea puțin recomandabile.

Dându-și seama, pe de altă parte, că fără disciplină (pe care o desființaseră în vechea armată cu concursul binevoitor al miniștrilor de război din guvernul provizoriu) noua armată nu putea exista și că ar fi devenit periculoasă pentru ei, bolșevicii au repus în vigoare regulamentele severe din secolul trecut. În armata lor roșie, singura pedeapsă e pedeapsa cu moartea, care e aplicată pentru cel mai mic delict, la fel ca și pentru trădarea intereselor bolșevice.

Cum comandamentul desemnat prin alegeri s-a dovedit incapabil să execute chiar și operațiile cele mai simple, bolșevicii au făcut apel la ofițeri din vechea armată, pe care i-au obligat, sub amenințarea cu moartea pe loc sau cu moartea lentă de foame, să intre în rândurile trupelor roșii. În ultima

vreme, numeroși ofițeri deținuți în închisori au fost eliberați cu ordinul de a se prezenta în patruzeci și opt de ore la regimentele unde au fost repartizați de bolșevici. Cei care nu au făcut-o au fost împușcați, fără a li se mai face un proces.

Firește că acești nefericiți ofițeri nu au nici o putere în armata roșie, la fel nici foștii lor camarazi din vechea armată, intrați de voie sau de nevoie în cea nouă. Ca instructori tehnici, ei sunt permanent supravegheați de agenții siguranței sovietice și subordonați comisarilor politici. Aceștia din urmă dețin întreaga putere în armata roșie. Ei veghează ca ofițerii să le dea instrucția dorită soldaților. În octombrie 1918, toți comandanții au fost interogați cu privire la modul în care își închipuiau intervenția aliaților, și despre intențiile lor în cazul în care trupele lor ar intra în contact cu

aceștia. Inutil de spus că toate răspunsurile au fost formulate într-un sens favorabil bolșevicilor, măcar în aparență.

În acest mod, bolșevicii au reușit să găsească ofițeri pentru armata lor și chiar un comandant suprem, la înălțimea sarcinii sale. În acest moment, cadrele armatei roșii au un număr considerabil de generali și de alți ofițeri superiori din vechea armată, cum este generalul Scheideman, care comanda o armată la începutul războiului. Este greu de știut care sunt cei care s-au înrolat voluntar și care au fost siliți. Oricum ar fi, pentru acești slujitori ai bolșevicilor nu va fi loc în viitoarea armată rusă.

*

Astfel, forța armatei roșii nu se sprijină pe nici o bază solidă: îi lipsesc patriotismul și toate idealurile sociale și naționale; nu are decât bani, grâu și frica de

moarte. Cei care o conduc sunt, pe de o parte, comisari bolșevici și ofițeri care au trădat vechea armată, și de cealaltă parte, oameni obligați, sub amenințarea cu moartea, să servească în rândurile bolșevicilor.

O armată națională cu adevărat patriotică ar putea să scape ușor de adunătura bolșevică. Dar, pentru a învinge, are nevoie de o serie de factori morali și de mijloace materiale fără de care nu poate face nimic.

Dintre factorii morali, trebuie amintiţi în primul rând unitatea în urmărirea scopului, unitatea operațiilor, un patriotism elevat și hotărârea neclintită de a readuce ordinea și legalitatea în țară. În al doilea rând, această armată națională trebuie să fie perfect organizată și disciplinată. Am putea formula aceste exigențe după cum urmează:

1. Scopul politic imediat al trupelor naționale este de a elibera

țara de bolșevism și de a restabili ordinea și legalitatea, fără a se preocupa de viitoarea organizare guvernamentală a Rusiei.

2. Toate armatele naționale care au același scop sus-citat trebuie să se supună unui unic comandant suprem, emanând de la un organism politic central, cum ar fi Consiliul național rus; acesta reprezintă diversele guverne patriotice locale din Rusia.

3. Toate armatele naționale și unitățile care le compun trebuie să aibă o organizare bine coordonată; trebuie să domnească o disciplină strictă în rândurile lor.

4. Nu trebuie admiși în armatele naționale oameni care s-au compromis, nici aventurieri politici și militari de orice fel.

Toate acestea pot fi făcute fără sprijin din exterior. Nu la fel stau lucrurile cu mijloacele materiale; aici, ajutorul Aliaților este indispensabil.

Toate informațiile care ne parvin de la armatele generalilor Denikin și Krasnov, care luptă în sudul Rusiei împotriva bolșevicilor, arată limpede că aceste armate suferă de o lipsă absolută de bani, muniție, tunuri, echipamente și chiar alimente. Oamenii primesc doar o soldă derizorie, iar familiile lor trăiesc în mizerie. Insuficiența resurselor pecuniare nu permite ca regimentele să își mărească efectivele. Pușți, tunuri, proiectile, cartușe și alte mijloace tehnice sunt foarte puține, iar pansamentele și medicamentele lipsesc cu desăvârșire. Toate arsenalele și toate uzinele de război sunt în mâinile bolșevicilor. Din enormele rezerve de material ale vechii armate active, armatele lui Denikin și Krasnov nu au la dispoziție decât o parte infimă, folosită deja de mult timp. Iar aceste armate ale lui Denikin și Krasnov sunt obligate să se bată

literalmente cu mâinile goale împotriva bolșevicilor. Nu trebuie căutate în altă parte cauzele eșecului acestor trupe eroice; sunt probabil aceleași motive care limitează activitatea armatelor din Siberia de Nord (Murmansk–Arhanghelsk).

La începutul anului 1918, sub ochii mei și cu concursul meu, s-a format pe frontul românesc o brigadă de voluntari ruși compusă aproape exclusiv din ofițeri activi de pe linia frontului. Mulțumită marii cantități de arme și muniții aflate în apropiere, a fost posibilă echiparea ei completă, iar în luna martie a plecat deja din România către Don, pentru a se alătura armatei lui Denikin. Deși, pe atunci, calea ferată și teritoriile pe care aceasta le traversa erau ocupate de trupele austro-ungare și de bolșevici, viteaza brigadă de ofițeri comandată de colonelul

Drosdovski a reușit, după câteva lupte grele, să ajungă la Don și să se alăture armatei lui Denikin.[58]

Dacă împrejurările îi împiedică pe Aliați să ajute prin forța armelor la răsturnarea bolșevicilor din Rusia, le este în schimb foarte ușor să furnizeze mijloacele materiale fără de care nu se poate concepe înfrângerea hoardelor lui Lenin. Acest ajutor, noi, rușii rămași fideli Aliaților, noi, care am luptat timp de trei ani pe câmpurile de luptă împotriva inamicului comun și pentru cauza comună, îl cerem în favoarea celor care, în 1914, 1915 și 1916 au trecut la atac în cele mai defavorabile condiții, fără să murmure, ba chiar cu entuziasm, atunci când situația critică de pe frontul Aliaților impunea operații active pe frontul rusesc.

Acest ajutor material ar trebui să cuprindă resurse financiare, arme și muniție, echipamente și alimente.

Ajutorul financiar al Aliaților poate că ar putea fi acordat sub garanția rezervelor rusești de aur pe care Germania trebuie să i le predea Franței, în virtutea condițiilor armistițiului.

Cât despre problema furniturilor de armament, muniție, echipament etc., aceasta se poate rezolva încă și mai simplu. Fără a aduce vorba despre imensele rezerve neutilizate aflate la Aliați după încetarea războiului, aceștia pot dispune de tot materialul rusesc care, în primăvara lui 1918, a trebuit să fie remis antrepozitelor românești la ordinul Ministerului român de Război de către administrația militară rusă de pe frontul din România...[59] Pentru armatele lui Denikin, Krasnov și Kolceak, acesta ar fi un ajutor imediat și foarte important. În capitolul XXI al prezentei lucrări, am arătat cum acest material complet a luat calea depozitelor românești. Această

proprietate militară rusă se compunea din mii de tunuri, grele și ușoare, din sute de mii de proiectile, multe carabine și cartușe, mitraliere, lansatoare de bombe, grenade de mână, furgoane și ambulanțe automobile, material medical, rezerve de echipament, aeroplane, automobile blindate, trenuri sanitare etc.

Armatele lui Denikin, Krasnov și Kolceak au mare nevoie de toate acestea. Restituindu-le, s-ar face un act de justiție și de caritate la adresa patrioților care fac parte din rândurile lor și care, de un an de zile, fără sprijin, chiar izolați de restul lumii pentru o vreme, duc o luptă eroică și disperată împotriva celor ce le-au înrobit și ruinat patria.

---

58. Vezi p. 170 (n.a. pentru ediția franceză; p. 114 pentru ediția românească).

59. Puncte de suspensie în original.

ALEKSANDR N.
VINOGRADSKI
RĂZBOIUL DE PE FRONTUL
ORIENTAL. ÎN ROMÂNIA

[...] Capitolul XI
Misiunea mea în România – Călătoria la Moghilev[60] – Inspectoratul general de artilerie – Prezentarea la majestatea sa: cuvintele împăratului – București și Periș – Prezentarea la Majestăţile lor Regele și Regina – Situaţia strategică în noiembrie 1916 – Armata română: impresii; misiunea franceză a generalului Berthelot – Bacău – Vizită pe Valea Oituzului

Pe 8/21 octombrie [1916] am ajuns la Moghilev și m-am prezentat imediat la „Upart“[61], unde mi s-a

spus că Marele Duce Serghei Mihailovici dorea să mă vadă. Acesta m-a primit cu bunăvoința sa obișnuită și mi-a explicat, în câteva cuvinte, de ce fusesem chemat. Marele Cartier General trimitea în România o misiune de ofițeri de artilerie, cu titlul de „consilieri tehnici“, pe care fusesem desemnat să o conduc, cu scopul de a stabili, în vederea unei acțiuni comune, un contact strâns cu artileria românească și de a o ajuta să beneficieze de experiența noastră din cei doi ani de război. *Înfrângerile suferite de armata română în septembrie arătau că pregătirea ei nu era la nivelul pregătirii inamicului și că, în general, armata nu reușise să profite de experiența acestor ultimi ani. În practică, artileria cunoștea bine tehnicile elementare de tir, dar îi lipseau mijloacele de legătură și nu era îndeajuns de pregătită pentru utilizarea tacticii de bombardament; și direcționarea*

focului lăsa de dorit. Acestea erau informațiile pe care le aveau la STAVKA despre artileria românească, a cărei instrucție necesita o rapidă îmbunătățire. Sarcina noastră era să le transmitem fără întârziere românilor tot ceea ce învățaserăm cu prețul sângelui vărsat în timpul campaniei din Manciuria și în primii doi ani ai războiului mondial.

Plecarea către România a fost stabilită pentru 13/26 octombrie, astfel că am reușit să petrec o zi și la Petrograd, pentru a-mi rezolva problemele.

La STAVKA am întâlnit multe cunoștințe și am putut să îmi împrospătez ideile, după o ședere de zece luni fără întrerupere în tranșee. Upart mi-a făcut cea mai bună impresie. Se muncea repede și bine, fără nici o încetineală birocratică, ceea ce a permis personalului să facă enorm de multă treabă în răstimpul a mai

puțin de un an. Se rezolvaseră toate problemele privind avansarea ofițerilor de artilerie, se redactaseră și aduseseră la zi numeroase instrucțiuni pentru toate ramurile serviciului de artilerie aflat în campanie, și fuseseră luate măsuri eficiente pentru răspândirea experiențelor câștigate în rândurile trupei. Artileriștii care veneau de pe front erau primiți cu cordialitate și își puteau expune deschis observațiile și concluziile. Astfel, se adunau informații prețioase care completau rapoartele oficiale și care nu erau neglijate atunci când se redactau instrucțiunile.

În timpul șederii mele la STAVKA, adică spre sfârșitul primei jumătăți a lui octombrie 1916 (stil vechi), Înaltul Comandament era foarte îngrijorat de situația din România, care începea să ia o întorsătură urâtă. Înfrângerile din Dobrogea se succedau, trupele ruso-române,

respinse de la frontieră, se retrăgeau fără oprire și trecuseră chiar dincolo de linia Constanța-Cernavodă. Aceste două puncte aveau fiecare o importanță specială: primul era singurul port românesc la Marea Neagră unde se găseau mari provizii de petrol; cel de-a doilea era capătul unui pod de cale ferată peste Dunăre, unicul pasaj de trecere peste fluviu. Pierderea lui ar fi blocat întreaga ofensivă din Dobrogea, iar prin luarea acesteia din urmă s-ar fi pierdut un amplasament strategic acoperit pe trei laturi, care permitea înaintarea de-a lungul litoralului.

Importanța pe care o avea pentru noi controlul asupra Dobrogei era și mai mare, datorită rolului pe care îl avea Dunărea ca linie de comunicații fluviale pentru transportul proviziilor și materialelor ce veneau din Rusia, pe apă, până la Galați.

În aceeași perioadă, armata română suferea înfrângeri și în Transilvania și în Carpați, văzându-se obligată să cedeze teritoriul pas cu pas în fața inamicului. Astfel că începuse să se formeze, la stânga frontului nostru strategic, o crevasă ce amenința să se lărgească. Această situație îl îngrijora foarte mult pe aghiotantul general Alekseiev[62]; auzisem chiar că sănătatea lui avusese de suferit din această cauză.

Rusia trimisese deja întăriri în România, către Dobrogea, în plus față de cei 40.000 de ruși care se găseau acolo din luna august, majoritatea din Corpul IV siberian – foștii mei vecini de la Koritnița[63] – dar acesta din urmă ajunsese prea târziu pentru a avea o influență favorabilă asupra rezultatului luptelor din regiunea Constanța-Cernavodă. Venise momentul ca României să i se dea un ajutor serios, luându-se unități

de pe întreg frontul nostru, ceea ce făcea necesare regrupările și ne obliga să legăm strâns frontul nostru de cel românesc, care devenea natural aripa noastră stângă.

Evenimentele luau o turnură neplăcută și situația strategică se înrăutățea. Până în august 1916, la stânga noastră se afla un stat neutru, de care inamicul trebuia să țină seama, dar acum pierdeam acest avantaj, iar un succes serios al germanilor în România i-ar fi adus la Prut și ar fi putut anula roadele strălucitei campanii din Bucovina.[64] Se înțelege că anvergura ajutorului pe care urma să-l dăm României era ținută secretă. Una dintre primele măsuri a fost constituirea în Dobrogea, cu trupe rusești, a Armatei Dunării, condusă de generalul Saharov, care depindea direct de STAVKA, iar nu de grupul ruso-român al lui Zaioncicovski.

Această armată a primit ca misiune apărarea acelei părți din Dobrogea care era încă sub controlul nostru și ar fi putut avea, pe viitor, rolul de zonă de concentrare și de pornire, cu flancul stâng apărat de mare – unde flota noastră era stăpână – și acoperit la dreapta de cotul Dunării, și de unde s-ar fi putut porni ofensiva într-o direcție importantă.

STAVKA mai era preocupată și de starea căilor ferate române, al căror randament se dovedea insuficient. Problema transportului trupelor noastre în România devenea foarte spinoasă, din cauza lipsei de legături solide între rețelele de cale ferată rusești și românești.

În ultimii ani dinainte de război, existase o convenție militară între Puterile Centrale și România, ceea ce ne făcuse să ne temem că aceasta din urmă se va alătura inamicilor noștri. Luând în calcul

această posibilitate, am evitat să construim noi drumuri și căi ferate în Basarabia, astfel încât enorma noastră rețea din sud-vest, bine dezvoltată și echipată, nu era legată de liniile românești decât prin ramura Rasdielnaia-Ungheni, cu o singură rută și cu un randament limitat. Linia Bender-Bolgrad-Reni avea ca terminus orașul Reni și abia în toamna lui 1916 s-au început lucrările pentru a o extinde până la Galați.

Rezumând situația de la mijlocul lui octombrie 1916, putem conchide că Rusia se găsea în fața noii și grelei sarcini de a ajuta serios *România, luând-o în considerare ca pe un sector al propriului său front.*

E destul să te uiți pe hartă pentru a înțelege toate dezavantajele pe care le prezenta linia frontierei românești în cazul unui război cu Puterile Centrale și cu aliații acestora. Împinsă în teritoriul inamic, lipsită de

profunzime, România avea o frontieră foarte lungă, de peste 1000 de kilometri, și putea fi foarte ușor prinsă în clește. Pentru a evidenția aceste dezavantaje, să-i amintim cititorului că întregul front rusesc, de la Riga în Bucovina, avea aproximativ 1.600 de kilometri, și că întinderea liniilor frontului anglo-francez era de două ori mai scurtă decât frontiera românească. Altfel spus, România – care nu era mare –ținea un sector strategic de două ori mai mare decât acela pe care Franța și Anglia îl țineau împreună și cu puțin mai mic decât cel al Rusiei. Putem crede că România, împinsă de un motiv sau de altul să intre în război în 1916, *nu își apreciase situația cu justețea necesară și își supraestimase forțele, ceea ce a împins-o să comită o eroare ale cărei urmări încă nu puteau fi prevăzute în acea toamnă.*

În ajunul plecării noastre, stabilită pentru 13/26 octombrie,

am fost invitat, împreună cu generalii Krutikov și Pașcenko, membri ai misiunii noastre, la masă la împărat.[65] Printre oaspeții Majestății Sale se găseau, alături de Marii Duci Gheorghi și Serghei Mihailovici, aghiotantul general Ivanov, învingătorul din Galiția, profesorul Reyne, recent numit ministru al sănătății, șefii misiunilor militare străine atașați la STAVKA și câteva persoane din suita împăratului. La cină am fost vecin de masă cu seful misiunii române, distinsul aghiotant general Coandă, un vechi artilerist, cu care am avut o conversație foarte interesantă.

După cină, împăratul a stat îndelung de vorbă cu oaspeții săi, printre care și cu mine. M-a recunoscut și s-a interesat de bătăliile la care luasem parte, punându-mi totodată diferite întrebări despre artilerie. Conversația a ajuns din întâmplare la relele tratamente

aplicate de germani populației din teritoriile invadate. Atunci s-a produs o schimbare radicală în atitudinea împăratului. Expresia atât de blândă din ochii și de pe fața sa a dispărut și a devenit dură, iar vocea lui de obicei dulce a căpătat un timbru metalic, în timp ce rostea cu fermitate: „*Până ce nu vom învinge Germania, nu voi încheia pacea, așa să știți; nu va fi nici o pace*“. Conversația s-a încheiat în acest punct și Majestatea Sa s-a despărțit de mine. Cuvintele lui mi-au rămas în memorie și, dacă le compari cu ordinele de zi pe armată în care își exprima voința și nevoia de a purta războiul până la victoria finală, ai certitudinea că împăratul era departe de a încerca să încheie o pace separată cu Germania, lucru de care a fost acuzat pe nedrept de multe persoane care doreau să provoace tulburări interne în Rusia. În aceeași seară, Marele Duce Serghei ne-a dat

ultimele instrucțiuni. A doua zi de dimineață, toți membrii misiunii noastre s-au prezentat din nou la Majestatea Sa, care dorise să ne vadă înainte de plecare și, dorindu-ne călătorie plăcută, ne-a ordonat să încercăm să ne facem utili în cel mai scurt timp aliaților noștri.

La ora 18, pe 13/26 octombrie, am plecat din Moghilev cu un tren special. Eram cu totul trei generali și doisprezece ofițeri superiori, fiecare având la dispoziția sa un ofițer subaltern, trei agenți de legătură și câțiva cai, în total cam 80 de persoane și 100 de cai. Am urmat ruta Jlobin, Kalinițki, Ovrutch, Kasatin, Ungheni, avansând foarte încet, în primul rând din cauza importantelor mișcări de trupe trimise spre România și, în al doilea rând, a defecțiunilor serviciului de transport, care începuseră să se facă simțite. Cărbunele era de proastă calitate, procentul de

locomotive deteriorate, cam prea mare; opririle lungi s-au ținut lanț și abia în seara de 21 octombrie/3 noiembrie, după opt zile de drum, am ajuns în sfârșit la Iași.

În timpul lungii călătorii, am avut timp să ne stabilim liniile mari ale misiunii noastre viitoare, ale cărei metode de aplicare și detalii nu puteau să fie fixate decât la fața locului. Dat fiind că din misiunea noastră făceau parte, cu excepția generalilor, comandanți de grupă și de baterie, aveam posibilitatea să le arătăm aliaților noștri, pe teren, în ce consta munca practică a tuturor șefilor ierarhici din artilerie. Ca principiu general, am stabilit că vom încerca să ne transmitem cunoștințele și experiența către camarazii români prin mijloace practice, nu doar în teorie, și că vom evita mai ales manierele bruște, care nu ar avea alt rezultat decât să creeze

fricțiuni în raporturile dintre noi, fără nici un profit pentru cauza comună.

De aceea, am hotărât un program elementar ce trebuia urmărit. La Upart ne dotaserăm cu instrucțiunile, manualele și lucrările necesare, așa că, odată ajunși, nu ne mai rămânea decât să începem lucrul.

Primirea ce ni s-a făcut la Iași, primul oraș românesc pe care l-am traversat, a fost foarte amabilă: o gardă de onoare ne-a primit pe peron, autoritățile gării ne-au rezervat vagoane în trenul spre București, care era plin. Am împărțit misiunea în două grupuri: primul, în care intrau toți ofițerii, a plecat imediat spre București; cel de-al doilea, cu soldații și caii, puși sub ordinele a câțiva ofițeri, i-a urmat într-un tren militar.

Drumul până la București a durat destul de mult; am rămas în vagoane treizeci și două de ore în loc de zece, cât dura în mod

normal. România mi-a plăcut de la prima vedere. Ne-am trezit a doua zi de dimineață în valea largă și frumoasă a Siretului, care traversa o zonă bogată, cu pământuri bine lucrate. Pe o parte, valea era mărginită de faleza înaltă și abruptă a fluviului; de cealaltă parte se ridicau fortărețele împădurite ale Carpaților, ale căror promontorii ajungeau până la calea ferată. Dimineața era senină, călduță și însorită, gările erau animate, am întâlnit deja primele elemente ale trupelor noastre. Am trecut prin Roman și Bacău și, spre seară, am ajuns la Mărășești, care urma să fie teatrul unor bătălii sângeroase în vara lui 1917.

Elementul rus începea deja să se facă simțit în România. Am văzut inscripții în limba noastră la Roman, unde se afla comandamentul Armatei a IX-a, un comandant rus lucra la gară cu colegul său român; publicul se

interesa de Rusia și de felul în care aceasta se gândea să-și ajute aliații.

Pe 23 octombrie/5 noiembrie, misiunea noastră a ajuns la București, unde am făcut cunoștință la gară cu simpaticul colonel B.[66], comandantul locului. El ne-a primit, însoțit de prefectul orașului, M.C.[67], pentru a ne însoți acolo unde urma să fim cazați. Împreună cu o parte a misiunii, am fost instalat la Athénée Palace, un excelent hotel din centrul orașului, unde ne-am bucurat să profităm de un confort european, după cele zece zile de drum.

Bucureștiul e un oraș drăguț, curat, bine pavat, cu numeroase case elegante. Mi-a făcut impresia unui oraș nou; arhitectura marilor edificii publice indică faptul că acestea sunt construcții recente. Strada principală, Calea Victoriei, era foarte animată, magazinele pline de lume elegantă, ofițerii și soldații pe care i-am întâlnit în

stradă erau bine îmbrăcați și salutau foarte corect. Cea mai frumoasă parte a orașului, unde se găsesc mai ales reședințe private foarte elegante, cu curte și grădină, poartă numele de Aleea Kiseleff, în amintirea generalului nostru Kiseleff care a contribuit mult, în secolul trecut, pe la 1830, la buna administrare a Principatelor: prin introducerea regulamentelor organice în Valahia și Moldova, a edificat prima lor bază de organizare socială, lăsând, în general, o frumoasă amintire.

L-am găsit la București pe generalul Beliaev[68], reprezentantul Rusiei pe lângă comandamentul suveranului român și căruia îi revenea misiunea de a coordona și conduce lucrările misiunii noastre și a personalului de diverse categorii trimis în România. Generalul ne-a pus la curent cu situația pe care o găsise aici și ne-a stabilit principalele linii de lucru.

Dar, spre mirarea mea, nu m-a susținut în dorința de a mă conforma instrucțiunilor primite de la Marele Duce și de a rămâne permanent la Periș, în apropiere de București, unde se aflau birourile de operații ale Marelui Cartier General și de unde mi-ar fi fost mai ușor să coordonez lucrările misiunii și să fiu în permanență la curent cu situația. Altfel, această neplăcere a fost trecătoare și a dispărut de la sine atunci când Majestatea Sa regele și Marele Cartier General s-au instalat la Bârlad.

Perișul, o moșie regală la 35 de kilometri de București, fusese foarte bine ales ca reședință a sectorului operativ al Marelui Cartier General. Bine situat, fiind plasat în spatele și în mijlocul frontului, legat de capitală prin calea ferată și printr-o șosea foarte bună, aflată destul de aproape de calea ferată, acest mic orășel era, în același timp, suficient de

îndepărtat de influența și tentațiile capitalei. Am avut ocazia să mă duc acolo și să fac cunoștință cu comandamentul Marelui Cartier General. Acolo am avut onoarea să îi fiu prezentat Majestății Sale, care m-a primit cu bunăvoință. Regele nu se schimbase prea mult de la ultima sa călătorie la Petrograd, în primăvara lui 1914, dar prințul moștenitor devenise mult mai matur.

Postul de sub-șef al Marelui Cartier General era ocupat de generalul Iliescu, care, din câte se spunea, era un artilerist instruit, dar totuși fără pregătirea necesară pentru a exercita funcția ce îi fusese încredințată. Necomandând nici un corp de armată, nici măcar o divizie, nelucrând în nici un stat-major în cariera sa precedentă, nu era prea pregătit pentru această însărcinare specială. Șeful secției de operații era colonelul Anghelescu[69], ofițer cu o instrucție solidă și foarte merituos. Trebuie

să mai spun că acest post implica mai multe responsabilități decât la noi, dat fiind că în armata română nu exista pe atunci un șef de cartier general.

Serviciul de legătură al armatei noastre era îndeplinit de locotenent-colonelul de stat-major Verkovski, cel ce a devenit, câteva luni mai târziu, ministru de război în timpul nefastei perioade a lui Kerenski. Era un bărbat inteligent, bun observator, cu o gândire solidă, care mi-a dat informații prețioase despre starea armatei române. În ceea ce privește chestiunile de interes general, viața, obiceiurile țării, am fost foarte bine orientat de către ministrul nostru, domnul Poklevski-Koziell, la care am găsit întotdeauna – ca și la întregul personal al legației noastre – cea mai cordială primire. Acest diplomat, om de spirit și plin de talent, știa să reprezinte Rusia așa cum se cuvine. Foarte agreabil în

relațiile cu oamenii, câștigase simpatia societății bucureștene și se bucura de o mare popularitate în România.

Puțin înaintea noastră sosise o mare misiune militară franceză comandată de generalul Berthelot. De la începutul războiului, *românii, constatând lacunele considerabile din pregătirea lor militară*, rugaseră imediat Franța să le trimită, pentru a le remedia, specialiști din toate domeniile artei militare. Activitatea acestora din urmă era facilitată de simpatia pe care această țară i-o purta Franței, de comunitatea de rasă și de marea răspândire a folosirii limbii franceze în România.

Franța a trimis ofițeri excelenți, muncitori. Între ei și misiunea noastră – și mine personal, în particular – s-au stabilit foarte bune raporturi de camaraderie. Acești francezi nu aveau nici o implicare politică în România și urmăreau doar scopul de a

reorganiza armata. Franța voia ca România să devină, în conformitate cu interesele Aliaților, flancul stâng al frontului rusesc, cu care trebuie să fie solid conectată.

Generalul Berthelot, pe care îl cunoscusem dinainte, din 1913, la Krasnoie-Selo[70], cu ocazia sosirii misiunii Joffre, era un om de o mare inteligență și de o vastă instrucție, cunoscând la perfecție arta războiului. Remarcat de superiorii săi dinaintea războiului actual, a ocupat încă de la începutul acestuia posturi importante în cadrul Marelui Cartier General, apoi s-a distins în fruntea corpului de armate în bătăliile de la Verdun, în urma cărora împăratul i-a conferit ordinul Sfântul-Gheorghe. Noi, rușii și eu, în mod special, am colaborat îndeaproape cu generalul Berthelot, care, secondat de șeful său de stat-major, distinsul colonel Pétin, s-a

comportat mereu față de noi ca un prieten și un aliat plin de curtoazie.

Pentru a completa lista, îi mai menționez și pe colonelul italian Ferrigo și pe sârbul Antonovici, ulterior înlocuiți de generalul Peano și de colonelul Hadjici, reprezentanții armatelor regale pe lângă comandamentul român, cu toții bravi camarazi, foarte agreabili, militari serioși și mereu binevoitori față de noi, rușii.

Din primele zile ale șederii noastre în România, am constatat lipsa de mijloace de legătură pentru artilerie, ceea ce m-a făcut să cer telegrafic augustului inspector al artileriei noastre să trimită urgent cel puțin 1.750 de kilometri de cablu, pentru început. Cererea mea a fost primită favorabil, iar cablul a fost expediat imediat.

Timpul trecea repede la București. Eram foarte prins cu obligațiile, cu treburile de la

misiune și cu munca. Ofițerii noștri, când nu lucrau la sarcinile lor de artilerie, erau chemați să își dea cu părerea despre nevoile armatei române. Fiind atașați unităților române, intim legați de ele, împărțindu-le bucuriile și necazurile, erau capabili să formuleze judecăți competente și să ofere comandamentului nostru informații prețioase. Dat fiind că acești ofițeri superiori făcuseră mai bine de doi ani de război și acumulaseră o mare experiență, nu doar în specialitatea lor, ci și în treburile militare, în general, puteam avea toată încrederea în concluziile lor. Chiar înainte de a primi rapoartele lor, căpătasem deja certitudinea că armatei române îi lipsea o instrucție de artilerie adaptată la exigențele de luptă actuale și m-am pus imediat pe treabă pentru a acoperi această lacună prin traducerea

instrucțiunilor noastre din rusă în franceză, pentru ca apoi să poată fi retraduse în română.

La 1/14 noiembrie, ofițerii noștri s-au dus la unitățile lor: grupul generalului Krutikov, compus din 8 ofițeri, a fost atașat Armatei de Nord; generalul Pașcenko a plecat, cu 14 ofițeri, la Armata a II-a, și colonelul Lazarkevici a fost trimis, împreună cu ofițerul său de ordonanță, la Armata I. Eu am rămas la București, de unde aveam intenția să vizitez, rând pe rând, pozițiile pentru a rezolva pe teren problemele existente și a controla activitatea.

Viața la București, unde eram absorbit de sarcinile mele, era destul de monotonă. La începutul lunii noiembrie, ministrul nostru m-a prezentat Majestății Sale regina, care mi-a acordat o audiență foarte binevoitoare în palatul său, transformat într-un spital unde Majestatea Sa lucra personal. Regina, o persoană de o

mare frumusețe și de o prestanță cu adevărat regală, cu un fel foarte natural de a vorbi, avea darul de a încânta pe toată lumea care intra în contact cu ea. Era foarte iubită. Muncind personal pentru răniți și pentru victimele războiului, și-a câștigat profunda și emoționanta recunoștință a supușilor săi. În general, cuplul suveran al României trăia în contact cu poporul, se interesa de nevoile acestuia și astfel stabilise cu el puternice legături morale.

Majestatea Sa era foarte energică și de o inteligență vie, ducându-se peste tot unde prezența ei putea fi utilă și mai găsind încă posibilitatea de a se consacra plăcerilor sale literare și picturii. Scria în mod obișnuit în engleză, limba ei maternă și era tradusă în română de cunoscutul istoric, domnul Nicolae Iorga și de o poetă, domnișoara S... Acel noiembrie era în mod particular senin, fapt de care profitau

aviatorii germani pentru a ataca capitala și împrejurimile acesteia. Ca obiectiv favorit își aleseseră o localitate numită Buftea, unde locuia regina, care se afla adeseori în pericol. Primele atacuri aeriene asupra Bucureștiului au făcut multe victime în rândul populației civile[71], care nu se obișnuise încă să se ascundă în case de la prima alertă. Moralul civililor era afectat, fără îndoială, dar întregul popor era, în acele zile, foarte favorabil războiului si nu se îndoia de victorie. Numeroșii partizani ai Antantei formau un partid numeros, care conducea țara prin ministrul Brătianu. Germanofilii, o slabă minoritate, erau divizați, neorganizați și lipsiți de influență. În fine, neutraliștii, destul de numeroși, se retrăseseră în umbră după declarația de război și susțineau loial guvernul.

Concluziile ofițerilor noștri, completate cu observațiile mele și prin schimb de opinii cu misiunea

franceză, care lucra în armata română de trei săptămâni, mi-au permis să îmi dau seama de starea acesteia la scurtă vreme după sosirea în România. Evenimentele au demonstrat justețea acestor concluzii, așa că îmi voi permite să le reiau aici, ceea ce va scoate în evidență enormul progres făcut de armata română în preajma primăverii lui 1917.

Soldatul român este excelent: curajos, disciplinat, descurcăreț, capabil să suporte privațiunile și, dacă este bine condus, să atace cu hotărâre. Dar antrenamentul și instrucția sa pe teren lăsau de dorit. Anumiți ofițeri erau prea ușor de impresionat și se gândeau doar la ei, defect care le-a dispărut după primele înfrângeri. Nu puțini ofițeri primiseră o solidă instrucție în Franța și în Germania și făcuseră stagii în armatele inamice. Dar cea mai mare parte nu se îngrijise prea mult de pregătirea sa militară și a început

războiul cu cunoștințe incomplete. Am ajuns să cunosc mai ales, se înțelege, artileria. Avea mulți ofițeri de elită, bine instruiți, cu o bună pregătire tehnică, care cunoșteau bine tirul. În general, românii sunt foarte capabili, pricep repede și judecă corect, ceea ce ne-a facilitat raporturile cu ei. La aceasta se adaugă marea lor politețe și spiritul de ospitalitate, așadar nu am avut prea multe dificultăți în a ne înțelege unii cu alții. Din nefericire, aceste calități erau atenuate printr-o lipsă de tenacitate, de perseverență și de prevedere.

În unitățile în care perfecționarea pregătirii de luptă a fost imediat dată în seama unor comandanți energici, progresele au fost foarte rapide.

Mai ales la artilerie, aveam impresia că pregătirea se oprise la școlile de baterii și că grupele nu fuseseră antrenate. Tirul bateriilor izolate, care, în cea mai mare parte

dintre cazuri, era bun în sine, era insuficient susținut tactic și nu forma ansamblul necesar, de unde și randamentul incomplet al artileriei în timpul primelor luni de campanie. Lipsa pregătirii de tir a grupelor se explica prin puținătatea mijloacelor și legăturilor de care dispunea artileria: bateriile începuseră cu numai 2 kilometri de cablu, deci nu puteau acționa eficient și erau lipsite de legături cu infanteria.

Neutilizând, în consecință, nici terenul, nici adăposturile favorabile, bateriile erau obligate să aleagă amplasamente descoperite sau să înlocuiască telefonul cu observatori care transmiteau prin strigăte. Mai lipseau și binoclurile de calitate, busolele, iar raportoarele erau din cel mai primitiv sistem. Îți părea rău să vezi cum unități bune riscau să se piardă fără nici un beneficiu, din lipsa mijloacelor tehnice elementare. Întreaga

experiență a războiului din Manciuria le rămăsese, se pare, complet necunoscută românilor, care erau câteodată uimiți să afle că metodele practice pe care le propuneam fuseseră acceptate la noi cu multă vreme înaintea acestui război, puțin după campania din 1904-1905.

Din nefericire, nu am avut ocazia, în toamna lui 1916, să văd și cavaleria, dar, din cele ce vorbea toată lumea, aceasta lucra bine și se pricepea să șarjeze energic. Unitățile pe care le-am putut vedea mai târziu, în primăvară, în timpul perioadei de reorganizare, erau disciplinate și aveau flexibilitate.

Infanteria era prea nervoasă și inferioară celei a inamicului ca pregătire. Ducea lipsă de mitraliere, grenade, foarfeci pentru a tăia firele de fier, și de bucătării ambulante. Urmărită de artileria grea inamică și prea puțin susținută de a sa, s-a epuizat într-un serviciu fără rezultat și nu a

putut fi ținută la adăpost de o anume scădere a moralului încă de la începutul campaniei.

Înaltul personal al comandamentului era, la începutul ostilităților, destul de amestecat: printre comandanții responsabili se găseau câțiva distinși generali, cu o instrucție solidă, care își cunoșteau meseria și erau plini de ardoare, dar care erau obligați să lucreze în condiții neprielnice. Politica externă a regatului ceruse armatei, inferioară celei a inamicului ca număr, pregătire și dotări, să execute o misiune care îi depășea forțele. Citez aici numele generalilor Prezan, Averescu, Christescu, Văitoianu, Grigorescu etc. Foarte bine erau văzuți generalul Dragalina, care a murit, în octombrie, de pe urma rănilor, și talentele organizatorice ale generalului Averescu.

O anumită parte a tinerilor ofițeri de stat-major, după ce își

terminaseră studiile la Școala de Război din București, făcuseră stagii în armatele germană și austriacă. Generația mai în vârstă studiase la Școala de Război de la Paris sau la Academia Militară de la Berlin. Ofițerii atașați la statele-majore erau, în cea mai mare parte, buni muncitori, dar, la început, le lipseau în general cunoștințele practice, mai ales în comandamentul superior. Erau adeseori împiedicați de un obstacol nefericit, insuficiența mijloacelor de legătură. În România nu aveau motociclete. Numărul de telefoane militare era foarte redus, ceea ce te obliga să utilizezi, pentru nevoile operaționale, rețeaua de telefoane publice, destul de dezvoltată în țară, dar un expedient periculos, care putea permite divulgarea cu ușurință a secretelor militare. Știu un caz în care un comandant de corp de armată a fost obligat să facă un drum de 20 de kilometri cu

automobilul pentru a putea lua legătura telefonic cu divizionarii săi.

În general, dotările armatei erau incomplete: avea automobile, dar relativ puține; camioanele lipseau; aviația era în stadiu incipient. Numărul de bucătării mobile, de aparate de radio-telegrafie, de proiectoare, ca și mijloacele de transport pentru evacuarea bolnavilor și răniților era infim. Lipseau și mitralierele și artileria grea, căci piesele de 105 mm, lungi și scurte, erau de un calibru prea mic pentru a putea fi clasate în această categorie.

Abia către primăvara lui 1917 s-a ajuns, cu prețul unor mari eforturi, să se constituie o artilerie grea cu materialul luat din fortificații și trimis de Franța.

Stocurile de muniții erau și ele insuficiente, astfel încât la jumătatea lui octombrie, chiar înaintea marii ofensive a inamicului, a fost nevoie ca

artileria să fie redusă la un număr foarte mic de lovituri pe zi. Toate aceste lacune despre care am pomenit îi creau României o situație foarte dificilă, dat fiind că țara, axată pe agricultură, nu avea aproape deloc industrie și trebuia să primească materialul de la Aliați.

Cel mai apropiat, Rusia, nu putea să-i dea, din păcate, decât prea puțin concursul din acest punct de vedere. Desigur, Franța și Anglia deveneau baza principală, de acolo se trimitea materialul, pe mare, către porturile noastre din nord. În general, transportul se făcea cu dificultate: după ce fusese expus riscului de a fi torpilat de inamic, materialul mai avea de traversat întreaga Rusie, unde se produceau întârzieri datorate defecțiunilor de la calea ferată, care începeau să se facă simțite.

Toate aceste considerații ar fi trebuit avute în vedere de România când a ales momentul

oportun de intrare în război. Dar, se pare, o altă ordine de idei a influențat această decizie. Impresia era că țara trăsese sabia din teacă puțin cam lejer, crezându-se mai puternică decât era și sperând că își va purta „războiul ei local împotriva Austro-Ungariei, urmărind doar obiective limitate“.

Fără îndoială, va trebui să mai așteptăm înainte de a ne pronunța asupra acestui subiect. Înainte de a face orice fel de apreciere, e necesar să studiem jocul de influențe al puterilor Antantei, care presau România să declare război. Mi s-a spus de către persoane bine informate că Rusia a jucat în această poveste un rol secundar. Mediile militare ruse estimau, se pare, că o strictă neutralitate a României era un factor suficient pentru a asigura securitatea flancului nostru stâng,

așa că nu vedeau vreun avantaj serios de pe urma intrării ei în război.

În orice caz, România se găsea, în octombrie–noiembrie 1916, într-o situație dificilă. Cele 22 de divizii, obligate să formeze un cordon care să acopere un front de 1.000 de kilometri, nu puteau opune o rezistență îndelungată trupelor de șoc pe care inamicul le concentra deja în Ungaria și Bulgaria.

Frontul rusesc era calm, după torentele de sânge vărsate acolo în a doua jumătate a verii, iar adversarul putea transporta în Transilvania și în Bulgaria câteva divizii pentru a forma o masă de manevră înaintea sosirii întăririlor ruse. În Franța și în Belgia, Aliații adoptaseră această metodă a micilor ofensive cu obiective limitate, care nu puteau amenința Germania cu o rupere a frontului, ceea ce le permitea să ia și de acolo câteva divizii. Succesul italienilor în regiunea Goriția[72]

avea, pe moment, o importanță strict locală: armata de la Salonic, cu efective reduse și slabe legături cu baza, nu putea întreprinde operații de amploare, linia ei de comunicații fiind limitată la calea ferată a Salonicului, cu un randament de rulare foarte limitat. În cazul unei ofensive, această armată trebuia să lupte într-o regiune atât de muntoasă și de dificilă, încât nu avea cum să înainteze repede și să amenințe Bulgaria. Mai mult, situația din Grecia nu era deloc liniștitoare în acel moment și le dădea de furcă Aliaților.

Pe scurt, inamicul nu era stabilizat nicăieri; profitând la un moment dat de vremea frumoasă, care ține foarte mult în România, el putea să inițieze o acțiune serioasă. S-ar fi întors astfel spre flancul stâng al frontului rusesc și ar fi intrat în stăpânirea unei

regiuni a cărei bogăție în grâu și petrol trebuie că îl atrăgea deja dinainte.

Într-adevăr, de îndată ce s-a terminat ofensiva sângeroasă din luna septembrie, realizată în direcția Kowel[73] de către „armata noastră specială“, pentru a-i stabiliza pe austro-germani, forțele lor din Transilvania au început să crească și presiunea asupra armatei române a crescut.

Aceasta din urmă, împărțită în 22 de divizii în loc de 15, cum era prevăzut în planul de mobilizare – ceea ce avea un efect negativ asupra soliditătii cadrelor și a dotării unităților –, s-a văzut obligată să cedeze pas cu pas în fața inamicului, în ciuda unei rezistențe îndârjite.

În executarea Convenției din 4/17 august 1916[74] dintre România și cele patru Puteri principale ale Antantei, Rusia a trimis aproximativ 50.000 de oameni pentru apărarea Dobrogei, dar

acest număr era în realitate total insuficient. Convenția din 4/17 august nu pomenea de o contribuție mai mare în România – din ce motiv, nu știu. Potrivit uneia dintre versiuni, România ceruse vecinei sale 200.000 de oameni pentru a își apăra flancul dinspre Bulgaria, dar această combinație ar fi eșuat.

După o altă versiune, România dorea să evite prezența unui mare număr de trupe rusești pe teritoriul ei și a preferat să urmărească obiective locale, respectiv cucerirea Transilvaniei, mulțumindu-se cu un ajutor modest din partea vecinei sale. Această concepție, dacă a existat într-adevăr, era defectuoasă din start, dat fiind că teatrul de operații românesc era destinat, în mod inevitabil, să capete o mare importanță.[75] Pe acolo ajungeam noi în Peninsula Balcanică și invers, pentru inamic, era un itinerar foarte potrivit pentru a

ajunge în teritoriile din sudul Rusiei, bogate în grâne. Se înțelege că România nu putea, spre deosebire de Italia la începutul ostilităților, să își poarte propriul ei război. Un astfel de procedeu nu ar fi putut fi adoptat decât pentru ultima fază a războiului, când ar fi trebuit să i se administreze inamicului lovitura de grație, ceea ce se anticipa în toamna lui 1916. În orice caz, politica îi impusese armatei române să mărșăluiască spre Budapesta fără a avea flancul stâng acoperit dinspre partea Bulgariei și a Turciei, impunându-i o misiune care îi depășea cu mult forțele.

România era prea slabă pentru a întreprinde o ofensivă în Ungaria și, în același timp, a se apăra solid pe Dunăre. Convenția din 4/17 august 1916, care prevedea intrarea ei în război nu mai târziu de 15/28 august, menționa într-adevăr o acțiune ofensivă a armatei de la Salonic. Teoretic,

această mișcare ar fi trebuit să asigure securitatea necesară dinspre partea Bulgariei și a Turciei, dar, așa cum am văzut, o manevră eficientă a generalului Sarrail era destul de problematică. Practic, abia în octombrie a început ofensiva, care a dus la luarea Monastir-ului, victorie de o importanță pur locală. Ajungem astfel la concluzia că prudența îi cerea guvernului de la București să fi așteptat rezultatul de pe frontul din Macedonia înainte de a intra în război.

La începutul lunii octombrie, presiunea inamicului a crescut, iar românii s-au văzut obligați să se replieze la frontieră. Obiectivul lor se redusese de-acum la a se agăța de teren și a încerca să apere cu înverșunare defileurile Carpaților. Le voi pomeni pe cele mai importante: pentru Valahia, era vorba de pasurile Jiu și Predeal, care permiteau accesul în bogata câmpie valahă, spre Craiova și

București, creierul regatului, iar pentru Moldova, cele de la Oituz, Trotuș și Bicaz (valea Bistriței). Aceste defileuri ofereau anumite avantaje pentru defensivă, dar prezentau un grav inconvenient: lipsa de drumuri transversale, paralele cu lanțul Carpaților, slăbea linia tactică între sectoare, ceea ce ar fi putut antrena, în cazul în care inamicul forța unul dintre aceste defileuri, căderea pasurilor învecinate și, ca urmare, o largă ruptură a frontului.

Către jumătatea lui noiembrie, forțele române erau împărțite în trei armate – cele din nord, I și a II-a, și grupul defensiv de pe Dunăre (fără a număra și elementele de mică importanță din Dobrogea, unde opera armata noastră a Dunării).

Armata din dreapta, cea de nord, formată din două divizii și jumătate și comandată de generalul Prezan, făcea legătura cu Armata a IX-a rusă și ocupa

sectorul Ghimeș-Zăbala[76] inclusiv; la centru se găsea Armata a II-a (generalul Averescu), cea mai numeroasă, compusă din șase divizii și un sfert și două brigăzi de cavalerie. Aceasta se întindea de la Zăbala până la Argeș, controlând astfel și defileul de la Predeal și acoperind Bucureștiul.

Și mai la stânga, Armata I a generalului Dragalina[77] avea șase divizii de infanterie și una de cavalerie, repartizate de-a lungul frontierei pe Dunăre, pe o suprafață foarte întinsă, între Armata a II-a și Turnu-Măgurele.

În sfârșit, grupul de apărare de la Dunăre, comandat mai întâi de generalul Christescu, iar apoi de generalul Iancovescu[78], compus dintr-o divizie de infanterie și una de cavalerie, forma o simplă perdea pe o lungime de 120 de kilometri, între Turnu-Măgurele și Oltenița. În plus, două divizii[79] formau rezerva generală; dar, dat fiind slabul randament al rețelei

de căi ferate, aceste trupe aveau puține șanse să ajungă la momentul oportun în direcția în care ar fi fost nevoie de ele.

Luptele de la sfârșitul lui octombrie (începutul lui noiembrie) nu aveau decât o importanță locală; în particular, Armata I i-a administrat unei divizii bavareze o înfrângere destul de gravă, luându-i tunurile și un număr mare de prizonieri. Inamicul, care nu își terminase concentrarea, se mulțumea să sondeze situația și să tatoneze forțele pe care le avea în fața sa prin atacuri cu obiectiv limitat, foarte obositoare pentru români. Repartizați pe un front prea întins și lipsiți de rezerve, aceștia se vedeau constrânși să deplaseze în fiecare clipă întăriri din sectoarele vecine pentru a acoperi găurile, ceea ce făcea ca trupele să execute fără încetare mișcări obositoare care le epuizau înainte de începerea luptelor principale.

Acestea aveau să urmeze în curând, căci forțele inamice creșteau fără încetare. În scopul de a prelua inițiativa, comandamentul rus și-a propus să înceapă ofensiva imediat ce se va fi terminat concentrarea trupelor sale. Atât cât am putut avea cunoștință, moralul trupelor române scăzuse oarecum în acea perioadă, sub influența oboselii și a dotării superioare a inamicului, mai ales a efectului artileriei grele a acestuia; dar, în general, luptau încă bine.

La 1/14 noiembrie, m-am dus la Armata a II-a a generalului Averescu pentru a stabili personal cum vor lucra pe viitor ofițerii din misiune. Comandamentul armatei se afla pe atunci în apropiere de Ploiești, la Băicoi, unde am ajuns în trei ore. Părăsisem Bucureștiul într-o dimineață călduță, dar foarte cețoasă; mașina rula pe o șosea excelentă, prin sate bogate și printre câmpuri bine lucrate. În

general, Valahia e unul dintre cele mai fertile colțuri ale Europei; e destul să amintim că stratul de pământ negru, gras, humusul atinge aici până la 3 metri grosime. Către ora 10, ceața s-a risipit și, nu departe de drum, au apărut contraforții Carpaților, cu multele lor puțuri de petrol; ne apropiam de foarte bogata zonă a Ploieștilor.

L-am găsit pe generalul Averescu în vagonul său, în apropiere de casa unde era cazat comandamentul armatei. Am fost primit de el și de șeful său de stat-major, generalul Mărdărescu, cu cea mai mare amabilitate. Generalul Averescu fusese mai demult în Rusia și cunoștea armata noastră. Om de spirit și foarte instruit, vorbind mai multe limbi printre care și rusa, poseda mari capacități organizatorice. Era foarte popular în țara lui, jucând aici un rol important. Generalul mi-a mărturisit confidențial lipsa

de mijloace de legătură pentru artilerie, mai ales lipsa de telefoane. După ce a terminat treburile de serviciu și primirea misiunii noastre, m-a condus, împreună cu generalul Pașcenko și câțiva dintre ofițerii noștri superiori, să luăm masa la Ploiești, la B...,[80] oameni fermecători și foarte ospitalieri, care locuiau într-o casă istorică din punctul nostru de vedere: aceea în care stătuse, la 1877, generalul comandant al trupelor ruse, Marele Duce Nikolai Nikolaievici.[81]

Și la Ploiești am făcut cunoștință cu prefectul, domnul Coandă, fratele aghiotantului general atașat la STAVKA și, una peste alta, am auzit în acea zi multe lucruri foarte interesante, care au contribuit la a-mi completa cunoștințele despre țară.

Câteva zile mai târziu, a ajuns de la Bacău (de la armata de nord), pentru a-mi prezenta raportul, generalul Krutikov, care fusese

primit acolo foarte cordial. Spre marele meu regret, evenimentele care au urmat m-au împiedicat să ajung la Bacău la începutul lui noiembrie pentru a discuta personal cu generalul Prezan problemele referitoare la misiune. Dar, o lună mai târziu, soarta m-a apropiat de general, când a fost numit în funcția de șef de stat-major la Marele Cartier General.

La 7/20 noiembrie, situația de pe flancul stâng al armatei române s-a agravat. Germanii, după ce au concentrat câteva divizii în direcția Jiu, au rupt slaba acoperire românească, au luat orașul Târgu-Jiu, au coborât în câmpie și au izolat detașamentul Cerna, format din 7 batalioane, care a rămas astfel singur în regiunea Turnu-Severin–Orșova.

De la primele știri despre înaintarea inamicului, i-am telegrafiat colonelului Lazarkevici, atașat la Armata I, să își ofere serviciile comandantului pentru a

face, din perspectiva artileriei, o recunoaștere pe malul stâng al Oltului, pe care îl apreciam drept prima linie naturală de unde s-ar fi putut opune o rezistență serioasă la presiunea inamicului. Dat fiind că la începutul campaniei nu existau comandanți sau inspectori de artilerie la corpurile de armată române, o astfel de propunere nu era deplasată. Colonelul a trecut imediat la acțiune, dar retragerea s-a efectuat atât de repede, încât Oltul nu a putut fi utilizat ca linie defensivă.

De fapt, eșecul Armatei I începea să ia o întorsătură amenințătoare: trupele se repliau fără încetare sub presiunea inamicului – care avea o mare superioritate numerică – și nu mai reușeau să-l oprească. Astfel că, la 9/22 noiembrie, armata se retrăsese deja dincolo de Olt. Flancul ei drept continua să fie în legătură cu stânga Armatei a II-a, în apropiere de Curtea de Argeș (la Mușetești),

stânga se întindea până la Icoteşti[82], lăsând între acest din urmă punct şi Dunăre un interval slab acoperit. Dacă nu mă înşel, aici şi-a croit un pasaj de trecere corpul de cavalerie al contelui Schmettau, care le-a produs neplăceri serioase românilor, atacându-i din spate.

De îndată ce s-a precizat ofensiva inamică, Marele Cartier General s-a gândit să o pareze printr-o contra-manevră. În acest scop, s-a luat decizia de a transporta două divizii din rezerva generală în regiunea Piteşti pentru a forma acolo un grup de manevră şi pentru a trece, la rândul nostru, la ofensivă, forţând Carpaţii şi căzându-i adversarului în spate. În acest scop, detaşamentul de pe Cerna a fost lăsat acolo unde se găsea, aproape izolat, în apropiere de Orşova, cu misiunea de a ameninţa linia de retragere austro-germană.

Acest plan nu s-a putut realiza, căci randamentul limitat al căii ferate București-Pitești, cu doar o singură linie, nu permitea concentrarea grupului de manevră suficient de repede. Această imposibilitate, combinată cu mișcările inamicului, a dus la renunțarea la o contra-ofensivă în această direcție și la concentrarea întregii atenții pe flancul stâng al frontului.

Pe 15/28 noiembrie trebuia să înceapă ofensiva Armatelor a VIII-a și a IX-a ruse, care, la prima vedere, promitea descongestionarea Valahiei. Dar, în realitate, zona de operații a acestor armate, în Bucovina și în nordul Moldovei, era prea îndepărtată de vestul Valahiei pentru ca, fie și un succes rapid și important să poată influența imediat situația Armatei I române. Cu atât mai mult cu cât generalii Kaledin și Letcizki s-au văzut forțați să atace un adversar aflat

pe poziții mult retrase în munți, unde operațiile trebuiau desfășurate pe un interval îndelungat de timp, ceea ce diminua și mai mult șansele de a paraliza marșul german către București.

Linia de operații aleasă de inamic – Armata a IX-a a generalului von Falkenhayn – ducea spre un obiectiv important: în caz de succes, el desprindea tot vestul Valahiei și făcea joncțiunea cu armatele maresalului Mackensen, concentrate în Bulgaria și în Dobrogea. Astfel, germanii își scurtau frontul, evitau necesitatea de a forța Carpații pe o porțiune întinsă și aduceau centrul de greutate al operațiilor într-o zonă bogată, cu relief plat. Timpul frumos și drumurile bune ale Valahiei le permiteau să desfășoare forțe numeroase, care ar fi profitat astfel de întreaga capacitate de manevră și de superioritatea lor în artileria grea.

O înaintare a lor, urmată și susținută de armatele lui Mackensen, putea conduce la luarea Bucureștiului și la amenințarea de pe flancul stâng a întregii armate ruse. Această a doua eventualitate, din punctul de vedere al intereselor Antantei, avea mai multă importanță decât prima; dar nu putem nega că pierderea Bucureștiului, capitala României, rezervorul celor mai multe mijloace militare, centru administrativ și economic, ar fi avut repercusiuni morale și materiale grave.

Marele Cartier General avea de ales între două decizii: fie să apere Bucureștiul, riscând pierderi grele, fie să se replieze către forțele rusești. Se pare că înclina către prima, ținând cont de valoarea politică a Bucureștiului și de mândria națională. Se părea că o parte dintre puterile Antantei împărtășeau acest punct de vedere și chiar au rugat STAVKA să

accelereze trimiterea de întăriri în România, pentru a o ajuta eficient să păstreze Bucureștiul. Mă grăbesc să adaug că, așa cum vom vedea în continuare, la 10/23 noiembrie, motive de natură pur militară au forțat Marele Cartier General să accepte o bătălie pentru apărarea capitalei. Am aflat de la o sursă serioasă că, la început, STAVKA a refuzat să ofere concursul imediat al trupelor ruse pentru operațiile din Valahia. Din punctul său de vedere, avea dreptate. Păstrarea Bucureștiului cu orice preț, chiar cu riscul pierderii unei armate, nu prezenta importanță ca obiectiv comun, în fața intereselor vitale ale Antantei. Randamentul limitat al căilor ferate ruso-române nu permitea transportarea atât de rapidă pe Argeș a unui număr de trupe rusești suficient pentru a asigura succesul. Sosirea și intrarea lor în linie pe mici eșaloane nu ar fi dus decât la eșecuri parțiale. Grupul

rus cel mai apropiat (armata Dunării) avea o misiune serioasă pe care se pregătea să o îndeplinească. Era deci logic ca generalul Saharov să nu vrea să facă nimic până ce nu se termina concentrarea tuturor oamenilor și mijloacelor sale de luptă.

Linia naturală către care se putea retrage armata română era Ialomița, apoi Siretul, destul de în spate pentru ca trupele noastre care veneau din Rusia să aibă timp să se așeze pe poziții și să faciliteze retragerea trupelor române. Nu mă îndoiesc că STAVKA dădea Siretului aceeași importanță, ceea ce a făcut-o să se intereseze, din luna octombrie, de lucrările de apărare care se executau aici și să trimită în zonă ofițeri superiori de la geniu. Rezultă din această expunere că obiectivul politic românesc era diferit de obiectivele militare.

De asemenea, cauza românească era strâns legată de cauza întregii

Antante, iar la victoria acesteia din urmă, toate teritoriile cedate temporar inamicului aveau să fie restituite, cu profit.

Dar primul refuz al STAVKA de a trimite trupe rusești în Valahia a dat naștere presupunerii că Rusia voia să încheie pace separată cu Germania, și legendei unui acord secret între Berlin și Petrograd pentru strivirea României, care urma să fie împărțită amiabil: Moldova ar fi devenit rusească, iar Valahia austriacă.

Fără a-și da osteneala să studieze în profunzime situația, unii răspândeau acest zvon, care putea produce tulburări între Aliați.

Cererile României, susținute de Aliați, în concordanță cu noile condiții strategice, au determinat STAVKA, la 15/28 noiembrie, să renunțe la prima sa decizie. Generalul Saharov a primit ordin să trimită toate întăririle

disponibile pentru a susține Armata I română. De asemenea, Corpul 8 armată trebuia transportat cât mai repede de pe Trotuș la Buftea, dar căile ferate, aglomerate din cauza materialului rulant ce se evacua, nu au putut executa acest transport, iar acest corp nu a putut lua parte la bătălia de la București. La fel, Corpul 4, trimis de generalul Saharov, nu a putut ajunge la timp. Acesta s-a obosit fără folos și, abia concentrat în zona de operații, a fost obligat să bată în retragere către Siret, sub presiunea unui inamic superior numeric și în condiții dificile.

---

60. Moghilev, oraș situat în Ucraina, la frontiera actuală cu Republica Moldova, sediul Marelui Cartier General al armatei ruse.

61. Abrevierea pentru Inspectoratul General de Artilerie al STAVKA (Marele Cartier General) (n. ed. fr.).

62. Șeful Statului-Major al generalissimului (n. ed. fr.).

63. Koritnița (Korytnitza), localitate din Volînia, unde, în toamna anului 1916, au avut loc lupte între armata rusă și armata germană.

64. Aflată la acea dată între granițele Imperiului Austro-Ungar, la granița cu Imperiul Țarist, Bucovina a fost încă de la începutul Primului Război Mondial teatrul mai multor confruntări între armatele Puterilor Centrale și armata rusă. După ce, în toamna anului 1914, rușii au cucerit Cernăuțiul și au instaurat acolo o nouă administrație civilă, în februarie 1915 orașul a fost recâștigat de armata austro-ungară. În luna ianuarie a aceluiași an au avut loc lupte la Storojineț și Rădăuți, în urma cărora armata rusă a ocupat cele două localități. La 2 ianuarie 1915, rușii au intrat și în orașul Suceava. Pe parcursul anului 1915 și în prima parte a anului 1916, ofensiva rusă a continuat în Bucovina, rușii reușind să reocupe Cernăuțiul, la 17 iunie 1916. O bună parte a populației din Bucovina se refugiase în România pentru a se pune la adăpost de

efectele transformării acestei provincii în teatru de război între cele două armate imperiale.

65. Țarul Nicolae II (1868–1918), ultimul țar al Rusiei, asasinat de bolșevici la Ekaterinburg.

66. Aici și mai departe, inițialele numelor respectă varianta originală.

67. Referire incertă; în 1916, în momentul intrării trupelor germane în București, prefectul Poliției orașului era generalul Alexandru Mustață.

68. Numit ministru de război în decembrie 1916, a fost întemnițat de revoluționari în primele zile ale revoluției, în martie 1917 (n. ed. fr.).

69. Corect: colonelul Paul Angelescu (1872–1949), devenit ulterior general și ministru de război.

70. Tabăra și terenul de manevre ale Gărzii Imperiale și ale trupelor din circumscripția Petrograd (n. ed. fr.).

71. Primul atac aerian asupra Bucureștiului a avut loc chiar a doua zi după intrarea României în război, la 15/28 august 1916.

72. Referire la bătălia de la Gorizia (azi Gorica, în Slovenia), cunoscută și ca a șasea bătălie de pe Isonzo, care a avut loc între 6–17 august 1916 și care s-a încheiat cu victoria armatei italiene asupra celei germane.

73. Exprimare neclară; în original: „*sous la direction de Kowel*“. Se referă, probabil, la orașul Kowel (Kovel-Stanislav), din oblastul Volîniei (nord-vestul Ucrainei), unde, între 24 iulie–8 august 1916, avusese loc o luptă sângeroasă între armata rusă și cea a Puterilor Centrale. Bătălia de la Kowel face parte din ansamblul celor purtate în cadrul ofensivei Brusilov.

74. Prin Convenția din 4/17 august 1916, încheiată între România și Antantă, se stabileau condițiile intrării României în război și ajutorul militar pe care urma să îl primească din partea Antantei, în principal declanșarea unei ofensive de mari proporții în sudul Europei, prin Armata de la Salonic, condusă de generalul francez Maurice Sarrail, care ar fi urmat să ușureze presiunea militară pe frontul românesc, la

granița cu Austro-Ungaria. La rândul său, Rusia se angaja să mobilizeze 200.000 de soldați în Basarabia și în Dobrogea, pentru a lupta alături de armata română, sub comandament românesc, împotriva Puterilor Centrale, atât pe frontul austriac, cât și pe frontul din Dobrogea. De asemenea, flota rusă garanta siguranța portului Constanța, iar guvernul țarist se angaja să faciliteze tranzitarea prin Rusia a materialului de război trimis României de către Franța și Marea Britanie. Se mai prevedea că, pentru coordonarea operațiilor militare dintre România și Rusia, un reprezentant al armatei române trebuia să fie numit pe lângă Marele Stat-Major rus, iar un reprezentant al armatei ruse, pe lângă Marele Stat-Major român. Din partea României, această misiune i-a revenit, până în 1917, generalului Constantin Coandă, iar din partea rusă, generalului Mihail Aleksandrovici Beliaev. Rusia nu a acceptat decât la presiunile celorlalți Aliați poziția României, anume că

Bucovina trebuia să revină în totalitate țării noastre după încheierea războiului, în cazul unei victorii a Antantei împotriva Puterilor Centrale.

75. În realitate, preocupată de propriile probleme de ordin militar, Rusia a ezitat să angajeze forțe în România, iar după primele înfrângeri pe frontul din Transilvania a susținut strategia de apărare a României pe Siret, ceea ce ar fi condus la abandonarea unei mari părți a teritoriului românesc sub ocupația armatelor Puterilor Centrale. Asa cum se arăta într-un raport al ministrului rus de război, Aleksei Polivanov, rușii se mai temeau și că, dacă ofensiva românească în Transilvania ar fi fost încununată de succes, România ar fi devenit un stat prea puternic, care ar fi putut amenința interesele Rusiei în regiune.

76. Râu de munte în apropiere de Bacău (n. ed. fr.).

77. Înlocuit, după moartea sa, de generalul Culcer (n. ed. fr.).

78. O nouă eroare: e vorba de Corpul III Armată, comandat mai întâi de generalul Constantin Tănăsescu (15 august–20 decembrie 1916), iar ulterior de generalul Constantin Iancovescu (23 decembrie 1916–24 iulie 1917). Corpul III Armată a făcut parte din Armata a II-a română în 1916, și din Armata I în campania din 1917. Generalul Constantin Christescu era, în 1916, șef de stat-major în Armata a II-a condusă de Alexandru Averescu, iar între 10 noiembrie–5 decembrie 1916, comandant al Armatei a II-a. Generalul Christescu a condus Armata I română între 11 iunie–30 iulie 1917, precedându-i în această funcție generalului Eremia Grigorescu.

79. În noiembrie, numărul total al diviziilor era mai mic de 22, căci a apărut necesitatea de a recompune unitățile ce avuseseră cel mai mult de suferit. Către 1/14 noiembrie, trei divizii și jumătate și o brigadă de cavalerie erau pe cale de a fi reconstituite (n. ed. fr.).

80. Așa în original.

81. Feldmareșal, tatăl actualului mare duce Nikolai Nikolaievici, generalissim al armatei ruse în perioada august 1914–septembrie 1915 (n. ed. fr.).

82. Așa în original; corect: Stoenești.

Capitolul XII
Privire generală asupra bătăliei Bucureștiului – Retragerea românilor către Siret; consideraţii generale – Sosirea trupelor ruse – Constituirea comandamentului frontului românesc al generalului Saharov – Bârlad si statele-majore de acolo – Reorganizarea armatei române, progresele sale, inspecţii

În 9/22 noiembrie, inamicul, folosindu-se de succesul său în vestul Valahiei, a trecut Dunărea pe la Zimnicea, cu două divizii

bulgare din grupul de armate Mackensen, ceea ce reprezenta un pericol serios pentru București. Mai întâi am sperat că ne vom putea acoperi în această direcție, dar, din nefericire, trupele române s-au văzut repede obligate să se replieze, ceea ce a creat o nouă situație strategică. Forțele mareșalului Mackensen amenințau în prezent să cadă în spatele Armatelor I și a II-a, care luptau cu fața către nord. Devenea indispensabil ca inamicul să fie oprit cu orice preț pentru a se evita catastrofa și, din acest motiv pur militar, comandamentul român trebuia să ducă o bătălie la vest și la sud-vest de București. Astfel, obiectivele politice și cele militare, atât de diferite inițial, s-au reconciliat. Trebuia încetinit marșul inamicului pentru a-i da mai ales Armatei a II-a posibilitatea de a se retrage în

ordine și, totodată, pentru a permite evacuarea numeroaselor resurse concentrate în București.

În consecință, înaltul comandament român a decis să își întărească latura stângă cu toate elementele disponibile și să atace trupele din grupul lui Mackensen care se găseau pe malul stâng al Dunării și în parte îl și traversaseră. Acest grup inamic era atunci cel mai periculos. Urma deci să se dea o bătălie la vest și la sud-vest de București, ceea ce acoperea și capitala. Nu voi discuta aici motivele pentru care armata se găsea într-o situație atât de jenantă încât să fie nevoie de a risca pierderea unei părți a ei pentru a o salva pe cealaltă; va trebui întreprins un studiu detaliat și documentat al perioadei anterioare, care nu-și are locul acum.

Către 9/22 noiembrie, s-au făcut schimbări în personalul cu grade înalte și în repartizarea trupelor.

Generalul Culcer, care recomandase încă înainte de bătălia de pe Jiu să se scurteze frontul prin repliere pe Olt – și avusese perfectă dreptate – a fost înlocuit cu generalul Prezan, înlocuit la rândul lui, la Armata de Nord, de generalul Christescu. Armata I a fost împărțită în două grupuri, conduse de generalii Strătilescu și Iancovescu. Ea a primit misiunea de a ataca trupele inamice la vest de Argeș. La 11/24 noiembrie a început evacuarea capitalei[83] de către guvern și corpurile diplomatice, care au avut tot timpul să ajungă la Iași. Dar, din nefericire, o parte din resursele arsenalului au rămas, pierdere inestimabilă, dat fiind că România nu poseda nici o industrie națională care le-ar fi putut suplini.

Personal, eram destul de încurcat cu postul în care ar fi trebuit să îmi instalez din nou biroul. Cel mai normal ar fi fost să

rămân la Marele Cartier General, cu atât mai mult cu cât Majestatea Sa regele mă numise inspector de artilerie și eram atașat la Marele Cartier General. Generalul Beliaev a adus însă diverse obiecții la această soluție, așa că am preferat să mă instalez provizoriu la Bacău, aproape de comandamentul Armatei de Nord și să aștept rezultatele bătăliei pentru București și ale ofensivei armatelor a VIII-a și a IX-a ale noastre.

Aceasta din urmă, dispunând de aproximativ 150 de batalioane și 70 de escadroane, ocupa un sector de 150 de verste[84] și avea ca misiune să înainteze în direcția Saint Micloch[85] și a munților Călimani, regiune importantă dincolo de Carpați, din perspectiva unei ofensive în Ungaria. Cum nu am putut urmări în detaliu aceste operații, nu voi vorbi despre ele decât succint.

Am fost primit cu bunăvoință la comandamentul Armatei de Nord, la Bacău, unde am ajuns la 16/29 noiembrie. Generalul Christescu, care îl înlocuise pe generalul Prezan, era un vechi ofițer de stat-major, cu o instrucție solidă despre care stau mărturie studiile sale strălucite la Școala de Război din Paris. Era la curent cu progresele artei militare și muncea foarte mult. Armata lui, care făcea legătura între Armata a IX-a rusă și Armata a II-a română, avea în acel moment o misiune secundară și nu număra decât două divizii și jumătate: a 15-a și a 7-a și o brigadă mixtă. Mă grăbesc să adaug că, în armata română, diviziile au toate serviciile, formând astfel organisme întregi, în vreme ce corpurile de armată nu sunt decât unități tactice. Misiunea Armatei de Nord se reducea pentru moment la participarea la ofensiva Armatei a

IX-a, susținând cu atacurile ei flancul stâng al rușilor (Corpul de armată 40).

Am fost instalat foarte confortabil la Bacău, în primitoarea casă a senatorului Cantilli[86], un bărbat foarte simpatic. Familia lui era fermecătoare și îmi amintesc cu mare plăcere șederea la acești oameni atât de ospitalieri.

Adjunctul meu, generalul Krutikov, plecase de câteva zile la pozițiile Diviziei 15, la Grozești.[87] Am decis să mă duc și eu acolo imediat ce mă voi fi lămurit asupra situației generale. Ofițerii noștri lucrau mult și obțineau rezultate bune, dar lipsa telefoanelor la artilerie reprezenta un obstacol care îngreuna mersul instrucției. La comandamentul armatei se găseau câțiva ofițeri francezi, sub conducerea colonelului L...,[88] care le erau de mare ajutor aliaților noștri comuni. Din nefericire, ofensiva

Armatei a XI-a[89], începută la 15/28 noiembrie, nu a condus la rezultatele dorite. După câteva succese locale, a întâmpinat obstacole serioase și a fost nevoită să se oprească. Regiunea în care operam era una muntoasă, ceața de toamnă împiedica o bună pregătire de artilerie, inamicul era bine apărat, astfel că succesul inițial nu a putut fi dezvoltat într-o acțiune decisivă, cu eventuale repercusiuni asupra situației generale din România. Flancul stâng al Armatei a IX-a ruse și dreapta Armatei de Nord au progresat la început, dar au fost oprite în fața masivului Șandor.[90] Acesta se afla la încălecarea liniilor de demarcație dintre trupele ruse și cele românești, ceea ce a provocat anumite rupturi. Ca un făcut, nu s-a putut obține simultaneitatea atacurilor ruso-române și cele din urmă au fost puțin cam dezordonate. Pe acest fond, considerații de ordin

general au dus la oprirea ofensivei în această regiune. Episodul subliniază o dată în plus importanța ce trebuie acordată bunei conexiuni între două armate, mai ales între armate aliate.

Către 20 noiembrie/3 decembrie am primit vești satisfăcătoare despre începutul bătăliei pentru București. Planul generalilor Prezan și Berthelot, care avea o mare influență asupra conducerii operațiilor, se baza pe contraofensivă, care – așa cum am arătat – intenționa să bată separat armata lui Falkenhayn și pe aceea a lui Mackensen, începând cu aceasta din urmă. Compusă din șase divizii de infanterie și una de cavalerie, ea făcuse fără probleme joncțiunea cu armata vecină și avansau împreună. În rezumat, acest grup inamic înaintând pe frontul Zimnicea–Roșiorii de Vede

devenise, prin forța împrejurărilor, principalul obiectiv al românilor.

Armata a II-a a primit ca misiune să rămână pe poziții și să trimită întăriri Armatei I. Încă se mai spera că Corpul 4 rus va ajunge la timp și va ataca flancul stâng al inamicului, amenințând să îi blocheze drumul spre Dunăre. Contraofensiva presupunea din partea trupelor căreia îi fusese încredințată să execute operațiile la cele mai înalte standarde, cu scopul de a-i aplica inamicului lovituri sigure utilizând liniile interioare. Germanii, fideli metodei lor și profitând de experiențele adunate în doi ani de manevre de război, urmau să încerce, cu siguranță, să pareze lovitura printr-o serioasă acțiune ofensivă, care, în caz de reușită, ar fi putut avea consecințe dintre cele mai grave.

În orice caz, situația nu permitea o retragere metodică,

după un plan dinainte conceput, către Ialomița și Siret. Era indispensabil ca linia Argeșului să mai fie păstrată pentru un timp, pierderea ei prematură putând duce la o catastrofă pentru armată – pentru forțele ei vii, adică pentru cel mai important factor al său. Inamicul avea superioritate numerică: Armata I română, întărită cu toate elementele disponibile, număra, către sfârșitul bătăliei, în cele două grupe ale sale, Străților escu și Istrati[91], şapte divizii și jumătate de infanterie cu 12 batalioane, două divizii de cavalerie – 48 de escadroane – și resturile a trei alte divizii de infanterie. Generalii Falkenhayn și Mackensen, care făcuseră deja joncțiunea, aveau sub comanda lor: primul, zece divizii germane și un sfert, cu nouă batalioane, patru brigăzi austriece de munte, două divizii de cavalerie germană și patru regimente bulgare; cel de-al doilea,

o divizie de infanterie germană, una de cavalerie, o divizie turcă și două bulgare cu efective duble. Cu totul, circa douăzeci de divizii de infanterie (170–180 de batalioane) și trei de cavalerie (48 de escadroane), împreună cu o artilerie numeroasă și puternică.[92]

Primele zile ale bătăliei au adus un succes local pentru români, care i-au luat inamicului 17 tunuri și 3000 de prizonieri. Din nefericire, potrivit unei versiuni foarte răspândite, lipsa de tenacitate a diviziei Socec[93], care opera la sud-vest de București, în apropiere de Epurești, înconjurată acolo de două divizii și jumătate de infanterie și una de cavalerie, a dus la ruperea frontului și, ca urmare, la o retragere precipitată. Bătălia era pierdută, iar trupele s-au repliat rapid, urmărite de inamic, care începea să se infiltreze între Armatele I și a II-a. Corpul 4 al nostru a ajuns prea târziu pe câmpul de luptă pentru a

putea remedia situația și s-a văzut constrâns să întreprindă o retragere lungă, de 200 de kilometri, până la Siret.

În vreme ce se desfășura această luptă, eu îmi continuam activitatea la Armata de Nord. La 24 noiembrie/7 decembrie am plecat la Grozești și, după ce am rămas puțin cu foștii mei camarazi de la Divizia a 14-a la Târgu-Ocna, am ajuns seara la comandamentul Diviziei a 15-a române. M-au instalat la castel, unde locuia deja generalul Krutikov și comandantul Diviziei a 15-a, generalul Grigorescu[94]. Vechi artilerist, generalul era un om de spirit și cu o voință fermă; știind să ia decizii și cunoscându-și meseria, s-a distins cu ușurință. Calitățile lui personale, completate și de noroc – absolut necesar oricărui comandant în război – i-au adus succese în timpul luptelor din decembrie din regiunea Onești, când a reușit să respingă un

inamic superior numeric. Castelanii de la Grozești ne-au oferit o ospitalitate deplină, la care se adăuga șarmul unei conversații interesante, pe care știau să o provoace și să o întrețină în fiecare seară, la întoarcerea noastră de pe poziții.

A doua zi de la sosirea mea, am plecat dis-de-dimineață, însoțit de generalul Krutikov, să inspectez pozițiile. Am urmat un drum foarte pitoresc. Grozeștiul e situat la intrarea în lungile chei prin care curge impetuos Oituzul, închis între munți abrupți, acoperiți cu magnifice păduri de brad și de fag. Am urcat călare pe poteci înguste, urmărind drumul mai mult pe hartă. Caii românești de talie mică, obișnuiți cu acest teren, urcau cu mult mai bine decât caii noștri militari, dar și aceștia din urmă s-au descurcat și am ajuns în cele din urmă la locul unde erau amplasate bateriile și posturile lor de observație.

Importanța regiunii aflate la sud-vest de Onești atrăsese atenția comandamentului, care concentrase acolo suficiente mijloace pentru a o apăra. Sectorul dintre Slănic și valea Cașinului era ocupat de Divizia 15 română, care se unea în dreapta sa cu Corpul 40 rus.[95]

Inspecția unităților de artilerie mi-a lăsat o impresie generală bună. Am constatat câteva lacune, privind mai ales amenajarea și fortificarea amplasamentelor bateriilor. Dar, în același timp, germenii unei munci sistematice începuseră să se vadă. Planul barajelor și al funcționării lor reale era deja schițat; personalul studia pozițiile inamice, se stabilea legătura cu infanteria. Insuficiența telefoanelor îngreuna sincronizarea bateriilor, dispersate în munți, dar artileria română era perfect conștientă de

importanța acestei chestiuni și făcea tot posibilul pentru a ajunge la o soluție satisfăcătoare.

Terenul punea destule probleme pentru instalarea în bune condiții a tunurilor de calibrul 75, dată fiind traiectoria lor curbă.

Văile strâmte nu pot fi atinse decât printr-un tir curb, ceea ce te obligă să îndepărtezi de obiectiv amplasamentele tunurilor lungi.

Vârfurile și masivele restrâng nu doar vizibilitatea, ci și tirul, și forțează la dispersarea artileriei în unități mici, pentru a nu lăsa zone neacoperite. Aceste cerințe complicau serviciul de legătură și creșteau consumul de cablu telefonic, care deja era în deficit. În fine, puținătatea drumurilor, la care se adăuga imposibilitatea, pentru piesele pe roți, de a ajunge în anumite regiuni, necesitau o mare prudență în alegerea amplasamentelor. Altfel, exista riscul de a pierde inutil armamentul din cauza lipsei unui

studiu minuțios al timpului de care era nevoie pentru a executa un marș.

Artileria românească începuse să se descurce în această situație complicată și lucra deja cu metodă. Am remarcat că nu le plăcea să sape fortificații, ceea ce era, fără îndoială, moștenirea războiului de mișcare de la începutul campaniei; pe de altă parte, conta și sentimentul perfect omenesc al neplăcerii de a executa o muncă de care nu știai dacă vei beneficia personal. Se întâmplă adesea, cum constatasem și în armata noastră, ca unitățile, crezând că vor fi înlocuite de altele, să nu se grăbească să își facă treaba la amploarea și seriozitatea necesare. Acest mod de acțiune e foarte dăunător și trebuie combătut de comandanți cu vigoare. Am constatat cu mare plăcere raporturile excelente care se stabiliseră între ofițerii misiunii noastre și camarazii lor români.

Aceasta se întâmpla în toate unitățile pe lângă care fuseseră acreditați ofițerii noștri și, cu vremea și pe măsură ce luptau împreună, raporturile au devenit tot mai strânse, iar încrederea și respectul reciproc au crescut.

După terminarea inspecției care a durat câteva zile, am revenit la Bacău, unde domnea, firește, o stare de neliniște cauzată de eșecul bătăliei pentru București. Era o înfrângere de care trupa nu putea fi făcută responsabilă. Mai târziu am avut ocazia să citesc în jurnale că un ofițer de stat-major, care transmisese ordinul de atac al armatei române în bătălia pentru București, se rătăcise și fusese făcut prizonier fără a fi avut timp să distrugă acele documente atât de importante. Germanii ar fi avut astfel cunoștință de dispozițiile comandamentului român și și-au luat măsuri în consecință. Ei ar fi încurajat chiar, în mod intenționat, în anumite puncte,

avansul românilor, pentru a atrage mai ușor trupele atacatoare în capcane și a le izola mai ușor.[96] Fără a nega această eventualitate, sunt de părere că nici aceasta, nici retragerea prematură a diviziei Socec n-au fost adevăratele cauze ale înfrângerii de la București. Forțele și mijloacele celor doi adversari erau mult prea disproporționate. Germanii aveau superioritatea numerică și de manevră, de artilerie și material militar, în vreme ce românii, care nu avuseseră, de la începutul războiului, nici un moment de liniște, din cauza întinderii frontului, erau foarte obosiți. Dacă luăm în calcul cifra totală a tuturor armatelor române, aceasta era superioară celei a adversarului. Dar, nedeținând ei inițiativa și având de acoperit o frontieră atât de lungă, erau mai slabi decât inamicul pe direcția principală. Pentru a para acest inconvenient ar fi trebuit

abandonată voluntar o mare parte a Valahiei, înainte de ofensiva germană de pe Jiu și, astfel, să fie scurtat frontul, având desigur grijă să fie evacuate sistematic bogățiile din acele locuri. Dar e discutabil că un stat care declarase război cu speranța unor victorii rapide se putea resemna de bunăvoie la o asemenea eventualitate. În orice caz, după înfrângerea de la București, nu mai era altă soluție decât replierea prin folosirea terenului. Până ce inamicul se va fi oprit, o linie naturală ar fi fost atinsă și solid ocupată, cu întăriri rusești.

La câteva zile după bătălia de la București, am primit de la generalul Pașcenko un raport îngrijorător despre situația Armatei a II-a, aflată în retragere, și am aflat despre dispariția unuia dintre ofițerii noștri, locotenent-colonelul A...[97], despre care puteam presupune că fusese luat prizonier împreună cu comandamentul

diviziei la care fusese atașat. Din fericire, faptul a fost repede dezmințit. Acest ofițer superior, aproape izolat de germani, care ajunseseră la câțiva pași de el, a avut șansa de a găsi o ieșire din încercuire și, după ce a mers o zi și o noapte pe o potecă de munte, a ajuns la o unitate aliată.

Într-adevăr, situația Armatei a II-a se înrăutățise, mai ales după căderea, la 24 noiembrie/7 decembrie, a liniei București-Ploiesti. Aflându-se anterior cu fața spre nord, se vedea obligată acum să se întoarcă spre est, pivotând în jurul aripii sale drepte. În vreme ce ea opera într-o zonă muntoasă, grosul inamicului, care avea de-acum drum liber, avansa în paralel pe un teren unitar, de-a lungul lizierei sudice a Carpaților. Astfel, în fiecare moment, amenința să o devanseze și să îi taie retragerea. Pe măsură ce înainta, îi închidea ieșirile spre zona de câmpie. Armata, forțată să

își grăbească marșul spre est, traversa crestele fără nici un drum, căci drumurile se aflau de-a lungul văilor și mergeau de la nord la sud. Frigul, care se făcea deja simțit în munți, și lipsa alimentelor creau condiții dificile, dar, cu toate acestea, operația a reușit parțial.

Pe scurt, pierderile în artilerie, în armatele I și a II-a, au fost mai mici decât te-ai fi putut aștepta și nu depășeau o sută de piese, ceea ce trebuie pus pe seama prudenței artileriștilor. În condițiile date, dacă infanteria se replia în viteză, oricât de mare ar fi fost dăruirea artileriei, n-ar fi reușit să salveze situația și nu ar fi făcut decât să crească pierderile de material. Dată fiind imposibilitatea României de a le înlocui imediat, situația ar fi fost foarte nefericită. Bateriile nu aveau, așadar, nici un interes să rămână pe poziții până la încercuirea completă.

Către 1/14 decembrie m-am dus la Bârlad, unde tocmai se instalase Marele Cartier General, sosit de la Periș. Moralul în acel moment nu era prea ridicat, și pe bună dreptate. Armata I avusese atât de mult de suferit încât nu își mai putea menține sectorul și nu se mai prezenta decât sub formă de grupuri izolate și prea puțin solide, care încercau să își îndeplinească misiunea defensivă. Dar, atacate și depășite de inamic, care se infiltra între ele, aceste grupuri erau nevoite să dea înapoi. Amărăciunea înfrângerii era încă și mai mare din cauza pierderii bogatei regiuni petrolifere a Ploieștiului. E adevărat că puțurile au fost complet distruse de atașatul miliar englez, colonelul Thompson, pentru a-i împiedica pe germani să le folosească cel puțin vreme de șase luni. Dar România nu era mai puțin lipsită de țiței și de produsele atât de necesare pentru

căile ferate, indispensabile pentru automobile și avioane. Puțurile de la Moinești și Târgu-Ocna erau, prin comparație, sărace și, mai ales, prea puțin utilate, ceea ce făcea obligatoriu ca, până la dezvoltarea lor, baza să fie Rusia, cu toate inconvenientele serviciului de transport deficitar.

Ca să rezum, situația devenea supărătoare nu numai din punct de vedere pur militar, ci și sub aspectul aprovizionării întregii țări. Către 1/14 decembrie, inamicul invadase partea cea mai bogată a regatului, aproape două treimi. Estimând că germanii vor fi opriți pe Siret, rămânea numai Moldova. Celor 3 milioane și jumătate de locuitori ai acestei provincii li se adăugau numeroși refugiați și armatele rusești. Numărul mare al gurilor de hrănit avea să consume rapid resursele naturale ale țării, după care, pentru a obține provizii, era nevoie să se recurgă la Rusia, ceea

ce ar fi aglomerat peste măsură linia Bender–Iași. E adevărat că, pentru a o descongestiona, s-ar fi putut utiliza calea fluvială a Dunării de Jos, ceea ce se și făcea în parte. Dar, din nefericire, pierderea, la 10/24 decembrie, a întregii Dobroge a făcut ca situația să devină și mai critică.

La jumătatea lui decembrie, eșaloanele rusești au traversat Bârladul, s-au dus pe front și s-au comportat foarte bine. Erau elementele mai multor armate care, de la sfârșitul lunii noiembrie, intraseră deja în România. Diviziile de cavalerie, luate de pe frontul de sud-vest, adică din Volînia, Galiția și Bucovina, soseau în marș forțat. Pentru a descongestiona calea ferată, regimentele de infanterie și de artilerie erau debarcate parțial la Bălți și Ungheni, apoi urmau drumurile obișnuite. În fine, anumite unități erau îndreptate către Reni-Galați. Starea bună a

soldaților, hainele călduroase și echipamentul complet, caii excelenți, mai ales cei de la convoaie și mai ales abundența materialului nostru, rod al experienței din ultimii doi ani, au provocat admirația imparțială a tuturor misiunilor străine.

Pe măsură ce soseau, unitățile ruse le înlocuiau, în cea mai mare parte a frontului, pe cele românești, a căror stare necesita odihnă îndelungată și reorganizare. Pierduseră multe convoaie și cai, le lipseau armele și munițiile, efectivele erau foarte slabe. Toate aceste lipsuri trebuiau remediate până la primăvară, astfel încât armata română să poată participa efectiv la operațiile decisive din 1917.

În acest scop, Marele Cartier General a luat decizia de a restructura complet cele 22 de divizii cu care începuse, reducându-le la 15, dintre care 6, cele care avuseseră cel mai puțin

de suferit, trebuiau să compună Armata a II-a a generalului Averescu și să rămână în sectoarele lor de acțiune. Celelalte nouă au fost retrase, împreună cu cavaleria, în spatele frontului pentru a se odihni, reorganiza și instrui. Atunci a început pentru misiunea noastră de artilerie o perioadă de muncă intensă, despre care voi vorbi. Pentru regularizare, Rusia și România s-au înțeles să creeze un nou front, numit „românesc“, care trebuia să înglobeze trupele ruso-române combatante pe teritoriul românesc. Acest front era lipit de cel de sud-vest, iar numărul de elemente rusești era predominant. Pentru a pune în executare acest proiect, era nevoie de reglarea problemelor militare, care dețineau rolul primordial, în acord cu situația politică foarte delicată, căci un stat independent încredința apărarea teritoriului său național unei puteri vecine și

aliate. După unele negocieri, s-a căzut de acord că Majestatea Sa regele Ferdinand va prelua el însuși comanda armatelor de pe noul front, care se întindea de la Vatra Dornei până la Marea Neagră, compuse – în afară de trupele românești – din armatele ruse a IX-a, a IV-a și a VI-a (fosta armată a Dunării). Generalul Saharov a fost numit adjunct al Majestății Sale, cu putere de comandant suprem al trupelor ruse și dreptul de a da ordine tuturor armatelor de pe front în numele regelui. Autoritățile ruse nu trebuiau să se amestece în treburile interne ale țării, iar raporturile lor cu colegii români se reglementau pe baza Convenției din 4/17 august 1916, convenție incompletă, care avea nevoie de adăugiri.[98]

S-a luat în calcul la un moment dat constituirea unui comandament mixt, cu personal rus și român, dar, cum riscau să

apară anumite obstacole, s-a renunțat la această combinație și cele două comandamente au continuat să funcționeze juxtapus, dar în strânsă legătură. În fruntea comandamentului român, al Marelui Cartier General, cum era denumit, a fost numit generalul Prezan, cu care am lucrat mai mult de un an și jumătate și căruia îi păstrez – ca, de altfel, toți cei care l-au cunoscut – o amintire minunată. Era un om foarte simpatic, foarte drept și delicat, intuitiv, reușind să descâlcească cele mai complicate probleme, cărora le găsea soluții rapide, clare și juste. Se lucra mult în anturajul său, cu bune rezultate. Grație tactului și bunăvoinței generalului în slujba intereselor comune, cele mai multe dintre problemele delicate și spinoase dintre Aliați se aranjau mereu cum era mai bine. Și erau multe! E suficient să amintesc regularizarea serviciului de transport și de exploatare

militară a căilor ferate române, care, aparținând unui stat independent, trebuiau să deservească o armată rusă cu mult mai numeroasă decât aceea a aliatului ei.

La 4/17 decembrie, generalul Saharov a ajuns la Bârlad, împreună cu șeful său de stat-major, generalul Șișkevici. S-a constituit imediat aici un comandament rus. Generalul Șișkevici, care mai ocupase funcții analoage la Armata Dunării și în Armata a IX-a, era un lucrător excelent, dar, din nefericire, sănătatea sa se resimțea de pe urma surmenajului îndelungat. În postul de inspector de artilerie a fost numit generalul Hangin, ceea ce m-a bucurat foarte mult.[99] Câteva zile mai târziu a sosit și numirea mea ca adjunct al inspectorului de artilerie de pe front, cu misiunea specială de a mă ocupa de problemele artileriei române și de a conduce lucrările

misiunii noastre. Astfel, nu pierdeam legătura cu Marele Cartier General român și făceam parte, la fel de direct, și din comandamentul rus. Uneori îi țineam și locul generalului Hangin, ceea ce a făcut să îmi crească semnificativ volumul de muncă, dar m-am descurcat.

Generalul Saharov s-a instalat în funcție într-o perioadă foarte neplăcută, care a durat cam o lună, până la stabilizarea frontului pe Siret.

Pe acest fundal, cum s-a văzut, am pierdut Dobrogea într-un mod neașteptat: situația nu impunea nici o repliere a Armatei a VI-a. Inamicul, inferior, nu presa decât slab pozițiile noastre ce acopereau trecerea peste Dunăre la Brăila. Aceste poziții, pe flancul liniei de operații a adversarului, aveau o mare importanță naturală și facilitau o viitoare ofensivă pentru recucerirea Dobrogei. Nimic excepțional nu amenința trupele

de pe malul drept al Dunării, dat fiind că flota inamicului nu controla fluviul, deci nu era nici un pericol să fie izolate de bază. Această manevră nefericită[100] ne-a lipsit de calea fluvială a Dunării de Jos și a provocat, ca efect, congestionarea liniei ferate Bender-Ungheni, căci noile linii Dorohoi-Lipcani și Zorleni-Basarabeasca erau încă în construcție, noua legătură dintre rețeaua rusă și cea română fiind departe de a fi terminată.

Generalul Saharov l-a trimis pe generalul Hangin la Armata a VI-a să facă o anchetă asupra evenimentelor din Dobrogea, iar eu a trebuit să îl înlocuiesc pentru o vreme. M-am ciocnit imediat de câteva probleme importante privind aprovizionarea cu muniție, deși, de fapt, ele nu erau în atribuțiile inspecției de artilerie. Aceasta se ocupă numai de folosirea armelor, de pregătire și perfecționare. În situația în care

ne găseam, biroul de aprovizionare nu apucase să se constituie, așa că tot mie mi-au revenit și atribuțiile respective. Această sarcină, care necesita un contact permanent cu frontul de sud-vest, încă însărcinat cu aprovizionarea noastră, devenea dificilă din cauza lipsei de personal pentru a mă seconda.

În aceste condiții au început luptele încrâncenate și sângeroase de la Râmnicu Sărat, unde germanii concentraseră mari forțe și ne atacau cu vigoare, în speranța de a rupe frontul și de a străpunge spre Focșani. Superioritatea lor numerică în acest sector nu era încă foarte mare, cam două la trei divizii și, dacă am fi putut aduna aici un număr egal de divizii rusești, le-ar fi devenit imposibil să obțină un succes important, date fiind oboseala și efectivele reduse ale acelor unități germane. Din nefericire, concentrarea noastră

nu era încă terminată, trupele ajungeau în formațiuni mici și a trebuit să ne mulțumim cu o defensivă complet pasivă, fără a putea realiza contramanevre.

Germanii aveau în favoarea lor un factor material de mare importanță: superioritatea numerică a artileriei grele, care își putea utiliza cu ușurință puterea și portanța în câmpia valahă, lipsită de adăposturi și de înălțimi. Dinspre partea noastră, căile ferate române erau atât de congestionate de materialul rulant care sosea din zonele evacuate, încât reaprovizionarea cu muniție dura foarte mult și, de la primele lupte, au existat dificultăți. Am primit, pentru moment, muniție de pe frontul de sud-vest, care își instalase depozite de tranzit la Bender. Ni se expediau proiectile la Iași, iar de acolo la Mărășești, prin Pașcani sau Bârlad. Diferența de ecartament între căile ferate ruse și române[101] necesita o

transbordare la Iași, de unde pierderea de timp, astfel că un proiectil avea nevoie, în medie, de o săptămână pentru a ajunge de la Bender pe front.[102] La aceasta se adăuga faptul că vagoanele cu muniții erau adeseori împinse, din greșeală, pe linii de garare sau atașate unor trenuri care aveau altă destinație, așa încât șeful de serviciu de la Armata a IV-a era nevoit să folosească personal special pentru a căuta și a recupera muniția pierdută, așteptată totuși cu cea mai mare nerăbdare.[103] Din fericire existau șosele bune în Moldova, astfel că autocamioanele ne-au putut aduce imense servicii.

Pentru un moment s-a crezut că nu vom ceda Râmnicul, de care se lega amintirea glorioasei victorii a generalului Suvorov, atât de scumpă nouă, rușilor.[104] Numeroase atacuri încrâncenate ale inamicului fuseseră deja respinse, dar superioritatea lui

numerică s-a impus până la urmă și am fost obligați să ne repliem, rezistând pas cu pas.

Cititorul îmi va permite să îl scutesc de descrierea acestei delicate operații, care a durat încă vreo zece zile, până la Siret. Am reușit să păstrăm, în curba de la Nămoloasa, pe malul drept, o porțiune de teren de o mare importanță, ca zonă de plecare a ofensivei, ceea ce s-a și întâmplat în anul următor.

Către 1/14 ianuarie, frontul s-a stabilizat. Liniile noastre începeau în regiunea Vatra Dornei, se îndreptau spre sud, ocoleau Târgu-Ocna, apoi, luând-o spre est, lăsau cota 1001 inamicului și se prelungeau până la Dunăre și Marea Neagră, urmând malul stâng al Siretului, cu excepția terenului aflat în curba de la Nămoloasa, rămas sub controlul nostru, și câtorva kilometri pătrați aflați pe malul drept al râului, în apropiere de Galați. Această linie

n-a suferit aproape nici o modificare până în primăvară, căci pe timpul iernii nu au avut loc decât operații locale, cu scopul de a îmbunătăți situația tactică respectivă. Mă voi mulțumi să amintesc operația energică a Corpului 4 rus, vizând lărgirea zonei ocupate pe malul drept al Siretului, și luptele din februarie, din apropiere de Iacobeni, aproape de extremitatea dreaptă a frontului.

Această stabilizare a permis începerea la o scară mult mai vastă a reorganizării armatei române, ceea ce, după aprecierea mea, ar fi trebuit să dureze până în jur de 1 mai. Și într-adevăr, armata a fost gata în primăvară.

Armata I, cea mai dezorganizată, necesita cea mai multă grijă, de aceea Corpurile 1, 3 și 5, care o compuneau, au fost transportate în spatele frontului, în zonele Iași, Botoșani și Vaslui, unde s-a început prin construirea

de baracamente și grajduri, necesare instalării oamenilor și cailor. Aceste lucrări se desfășurau în condiții defavorabile: timpul frumos, cald și însorit din prima parte a iernii lăsase loc gerului și vijeliilor, care au acoperit Moldova de un strat gros de zăpadă. Iarna a devenit grea; în general, germanii au fost mereu favorizați de starea vremii. Spre exemplu, zăpezile obișnuite de la mijlocul lui noiembrie, care fac ca accesul în munți să devină foarte dificil, au lipsit în acel an, ceea ce i-a ușurat inamicului trecerea Carpaților. Zăpada, așteptată zadarnic în toamnă, a început să cadă abia când operațiile principale fuseseră oprite: abundența ei a creat dificultăți în Moldova, suprapopulată cu trupe și refugiați. Lipsa de alimente și de furaje s-a accentuat, căci toate stocurile din țară, în ciuda bogăției ei, au fost repede consumate de armatele noastre, ajunse, spre

primăvară, la un efectiv de aproape un milion de guri de hrănit, depășind astfel un sfert din totalul populației.

Trupele române au fost crunt încercate de epidemii, mai ales de tifosul exantematic, care s-a răspândit din cauza lipsei de hrană și a stării mizere a îmbrăcămintei; a făcut numeroase victime. În pofida acestor circumstanțe dificile, soldatul român, pe jumătate înfometat și tremurând de frig, care nu mânca decât *mămăligă*[105] și fasole, arareori carne, muncea fără zăbavă, în zăpada până la genunchi, pe un frig de -20°, pentru a construi adăposturi. Cei pe care boala i-a ocolit găseau încă destule forțe pentru a se instrui și relaxa, astfel că, în primăvară, formau o armată bine pregătită și disciplinată, care a luptat foarte bine în vara lui 1917.

Eu și ofițerii mei am avut și noi mult de muncă, în contact strâns

cu Misiunea Militară Franceză, care, am mai spus-o, era însărcinată cu reorganizarea completă a forțelor armate române. Încă de la sosirea sa, generalul Berthelot rugase guvernul francez să îi trimită mai mulți ofițeri, astfel că, în ianuarie, erau mai mult de 200 în România, însoțiți de subofițeri și de specialiști-tehnicieni pentru toate domeniile.

Aprovizionarea cu muniție și perfecționarea materialului militar românesc au căzut în sarcina Franței, care a furnizat puști, tunuri, mitraliere, autocamioane, avioane etc., precum și anumite elemente de echipament. Mai mult de 200.000 de uniforme complete, telefoane și măști de gaz au fost trimise din Rusia; în primăvară, puteai vedea unități românești echipate cu tunicile și chipiele noastre gri-kaki.

Pentru artilerie, am stabilit împreună cu generalul

Vouillemin[106], care ocupa același post ca mine pe lângă artileria română, un program de instruire care, după ce a fost aprobat de generalul Prezan, a fost executat fără întârziere, grație energiei înaltului comandament român. Generalul Vouillemin era un excelent artilerist, foarte bun camarad, plin de tact, și am lucrat împreună fără nici o dificultate. Amândoi aveam raporturi strânse cu inspectorul de artilerie, adjutantul Toroceanu, bun tehnician, și cu adjunctul său, colonelul Popanu[107], om foarte energic și instruit. Toți patru am făcut o treabă foarte bună.

Una dintre primele noastre griji, a mea și a generalului Vouillemin, a fost redactarea unei serii de note referitoare la modul de folosire a artileriei în războiul actual. Dădeam astfel artileriei române o oarecare bază de instrucție, pe care ofițerii noștri aveau misiunea de a o completa, dezvoltând-o cu

trupa și arătând modul de aplicare pe teren. Acest manual, cuprinzând toate ramurile tactice în liniile lor generale, explica într-o ordine metodică acțiunile artileriei în ofensivă și în defensivă, stabilirea planului de acțiune, și insista pe necesitatea unei legături strânse între artilerie și celelalte arme. Mai rămâneau de rezolvat problemele legate de organizarea artileriei, de care se ocupa în special misiunea franceză, lucru perfect de înțeles, de altfel: ea era însărcinată, în primul rând, cu reorganizarea întregii armate și, în al doilea rând, Franța dădea materialul necesar.

S-a acceptat ca bază de principiu că, dată fiind independența diviziilor, acestea trebuiau dotate cu o artilerie suplă și puternică, capabilă să îndeplinească două tipuri de misiuni: neutralizarea forței umane[108] a inamicului și a fortificațiilor acestuia. În

consecință, se dorea dotarea fiecărei divizii de infanterie cu o brigadă de artilerie, a câte două regimente. Primul ar fi avut 36 de tunuri ușoare de calibrul 75, organizate în trei grupe, a câte trei baterii fiecare; al doilea, 16 obuziere, formând un grup de două baterii de calibrul 105 și unul de două baterii de calibrul 150 cu tir rapid. Aveam deja tunurile de calibrul 75 și obuzierele de 105, care necesitau doar o cantitate suficientă de proiectile. Mai greu era de rezolvat problema celor de calibrul 150, în număr de numai opt în acel moment; pe celelalte, speram să le primim din Franța în primăvară. Pe timpul iernii ne-am mulțumit să facem instrucția personalului necesar cu cele opt obuziere existente. Artileria desemnată să răspundă ataculuibateriilor[109] trebuia organizată într-un grup depinzând de comandamentul armatei și făcută să funcționeze pe sectoare largi.

Toate piesele potrivite pentru această misiune au fost concentrate, împreună cu mortierele și obuzele, modele vechi, la Vaslui, unde s-a făcut organizarea și instrucția acestei artilerii pe armată, denumită artilerie grea. Au fost adunate aici mai mult de o sută de tunuri, stoc la care s-au adăugat cele sosite din Franța, de calibrul 120, un model mai vechi, e drept, dar care băteau la mai mult de 10 kilometri, distanță obținută prin folosirea unor proiectile de fabricație recentă.

Artileria pe armată cuprindea multe modele: erau tunuri scurte de calibrul 210, care altădată păziseră forturile Bucureștiului, calibrul 152,4 pe sistem Armstrong, calibrul 150 model vechi și 105 Krupp, cu o bătaie de nouă kilometri, capabilă să răspundă foarte bine tirului de baterie. O parte a acestei artilerii, despre care voi vorbi în detaliu,

începuse, din octombrie, să se instruiască la Galați, sub ordinele colonelului francez St...[110] Pe măsură ce se realizau progrese, au fost selectate câteva elemente care au fost trimise la Armata a II-a, unde și-au terminat instrucția în fața inamicului și au putut participa la lupte. La Bârlad ne-am pus pe lucru fără întârziere și am terminat o serie de instrucție în luna ianuarie. Personal, am tradus câteva ordine de zi rusești, spre exemplu cele care se refereau la atacul cu gaze și la modalitățile de a se apăra de acesta, astfel că artileria română a avut curând la dispoziție toate cunoștințele actuale necesare unui artilerist.

Misiunea rusă a mai avut în sarcină să contribuie, prin intervențiile ei, la urgentarea transportului materialului românesc prin Rusia și să se asigure că metodele de a stabili legăturile în interiorul artileriei române corespundeau alor

noastre. Acest aspect particular avea o mare importanță, dat fiind că trupele române trebuiau, în viitorul apropiat, să colaboreze îndeaproape cu cele ruse. Activitatea de organizare și de instruire a avut o mare anvergură. Marele Cartier General, ajutat de Misiunea Franceză, a dotat armata română cu o foarte bună teorie, care cuprindea toate ramurile războiului actual și a cărei aplicare a dat rezultate excelente. Francezii au organizat aviația, furnizând avioane perfecționate și baloane dirijabile capabile să urce la mari înălțimi chiar și pe vânt puternic. Aviatorii francezi erau foarte binevoitori, curajoși și buni cunoscători ai meseriei. I-au instruit repede pe camarazii lor români și s-au înțeles cu artileriștii noștri, ceea ce a făcut să se obțină tiruri bune, mai ales la Armata a IV-a a noastră.

În ce privește misiunea noastră de artilerie, în acord cu Marele

Cartier General, am repartizat-o astfel: cei mai mulţi ofițeri au rămas la Armata a II-a, care s-a reorganizat pe poziții și unde, sub ordinele generalului Pașcenko, îi ajutau pe camarazii români chiar pe locul viitoarelor lupte. La fiecare corp de armată erau atașați trei ofițeri superiori, dintre care unul se găsea la comandamentul corpului și alți doi la divizii. La Armata I n-am putut trimite cu totul decât trei ofițeri superiori, conduși de generalul Krutikov. N-am constatat nici o divergență de opinii cu ofițerii francezi asupra modului de folosire a artileriei. Principiile aplicate în cele două armate erau aceleași, ca și metodele de lucru și de stabilire a legăturilor. Francezii erau doar mai obișnuiți cu o mai mare varietate și cantitate de mijloace tehnice decât eram noi și, având pe frontul lor o densitate mai mare de artilerie superioară alei noastre, repartizau unităților

sectoare mai restrânse. Războiul tranșeelor le impusese o scară diferită: de exemplu, un sector de un kilometru și jumătate pentru o baterie era considerat în Franța ca fiind foarte mare și situația se întâlnea doar în sectoarele pasive, în vreme ce pe frontul oriental o asemenea lărgime era frecventă.

Mai trebuie adăugat că o baterie franceză de patru piese era considerată un element minuscul, în vreme ce bateriile noastre de şase piese aveau mult mai multă independență și le erau alocate mai multe telefoane.

În sfârșit, francezii, având la dispoziție multe avioane și mijloace aeronautice, planuri foarte detaliate la scară mare, chiar la 1/5000 și vaste mijloace de legătură – printre altele, avioane dotate cu aparate T.S.F. –, atribuiau mai puțină importanță decât noi observatoarelor terestre și nu considerau necesară prezența comandanților începând de la

comandanții de grupă. Obișnuiți cu războiul de tranșee, nu foloseau busolele, nici raportoarele de celuloid, așa cum făceam noi, preferând calculele exacte, dar complicate, cu ajutorul instrumentelor topografice, față de cele rapide, făcute cu busola, pe care noi le foloseam de preferință. În general, metodele lor erau mai adaptate acțiunilor cu obiectiv limitat ale războiului de tranșee, impus de frontul anglo-francez, acțiuni care uzau inamicul, dar nu puteau să conducă prompt la un rezultat decisiv. Personal, consideram condițiile de pe frontul românesc ca fiind mai asemănătoare cu acelea de pe frontul nostru decât cu cele din Europa Occidentală, ceea ce impunea o dublă pregătire, pentru a putea transforma, la un moment dat, o acțiune cu obiectiv limitat într-o vastă operație de mare anvergură, care să urmărească obiective de importanță capitală și

să conducă, în caz de succes, la o etapă de război de manevre: germanii nu aveau timp să construiască în România, ca în Franța, serii de tranșee solid fortificate.

Viața la Bârlad, consacrată exclusiv muncii, era calmă și monotonă, ceea ce făcea ca timpul să treacă foarte repede. Acest orășel, cu case în stil românesc, era plin de personalul celor două comandamente: puteai să vezi aici reprezentanți ai tuturor Aliaților, cu singura excepție a celor din Muntenegru și Portugalia. La popota Marelui Cartier General român, conversațiile purtate la masă, între ofițerii aliați – care făcuseră războiul în aproape toate părțile teatrului mondial de operații – erau foarte interesante și instructive. Sala de mese a comandamentului nostru, unde toată lumea, inclusiv ofițerii aliați atașați, lua masa împreună, prezidată de generalul Saharov,

avea cu totul alt aspect, dar era la fel de confortabilă. Generalul Saharov, grație memoriei sale bune, cunoștea pe toată lumea și întreținea atmosfera „din capul mesei“ cu o conversație plină de vervă.

Curând am plecat în inspecții, începând cu artileria grea de la Vaslui, unde, împreună cu colonelul St..., lucrau subordonații mei, coloneii Lazarkevici și Iacovlev. Totul mergea perfect, ofițerii români deprinseseră deja firul conducător al cunoștințelor pe care voiam să li le transmitem și, după ce am inspectat personalul pe teren, am fost sigur că instrucția avea să se termine la termenul prevăzut. Iarna excesiv de grea, care impunea adeseori îndepărtarea zăpezii, îngreuna mult activitatea pe teren: stratul gros de zăpadă făcea imposibilă circulația cu automobilul, chiar și pe șosele, și împiedica manevrele. Doar pietonii izolați reușeau, cu

greu, să își croiască drum peste câmpuri. O astfel de vreme îl ajuta mult pe inamic, împiedicând ofensiva armatei ruse chiar în momentul în care aceasta obținuse superioritatea numerică și dându-i suficient timp pentru a-și construi fortificații. Am vorbit deja despre norocul germanilor sub acest aspect: acea iarnă severă, devansată, era rău suportată de caii românilor și de boii[111] care mureau din cauza lipsei furajelor și a oboselii. Cu toate acestea, situația generală se ameliorase puțin, căile ferate, după ce au lichidat aglomerările, începuseră să funcționeze din ce în ce mai bine, fricțiunile se diminuaseră peste tot și următoarea primăvară părea să promită condiții favorabile pentru începerea unei ofensive reușite, cu o mare superioritate numerică asupra inamicului. Mai ales noi, rușii, eram preocupați de veștile proaste ce ne soseau din Rusia. Stângăciile

administrației, încurcăturile fără ieșire în care se băga guvernul, cu lipsa lui de încredere în opinia publică și de dorință de a introduce reformele urgente și indispensabile, amenințau să provoace complicații interne serioase.

Nu ne ocupam de politică la Bârlad, dar aceste fapte nu ne puteau lăsa indiferenți. Forma acută pe care o luase conflictul dintre guvern și Dumă și nemulțumirea generală, legată de anumite fapte și evenimente, ca de exemplu asasinarea lui Rasputin[112], creșterea constantă a prețurilor, starea tot mai rea a căilor ferate, cauzată de lipsa cărbunelui și de lipsa de interes a lucrătorilor ceferiști – un fenomen de dată recentă –, răcirea interesului public pentru război și, invers, nerăbdarea societății de a discuta problemele politice interne, moralul prost al întăririlor care ne soseau de acasă,

mai ales insuficiența spiritului militar la tinerii ofițeri din promoțiile recente, primele indicii ale propagandei revoluționare în armată etc. etc. căpătau un caracter amenințător. Ne spuneam totuși că bunul-simț și patriotismul națiunii vor prevala și că țara va rămâne liniștită până la sfârșitul ostilităților pentru a nu compromite sfârșitul apropiat al războiului mondial. Acel moment, calculat nu potrivit visurilor, ci după datele reale privind superioritatea numerică a Aliaților în oameni și materiale, se anunța, pentru toamna lui 1917, în avantajul Antantei.

Revenind la problemele artileriei, trebuie reținut că, în luna februarie, se obținuseră deja rezultate bune la Armata a II-a, care, din punctul de vedere al instrucției, se găsea în condiții mai bune. Înaltul comandament proiectase pentru 15/28 februarie o ofensivă a Armatei a IX-a,

sprijinită de Corpul 4 român învecinat, dar proiectul a trebuit abandonat până la concentrarea completă a mijloacelor. Stratul gros de zăpadă îngreuna și el mișcările prin munți. La câmpie, nu permitea folosirea automobilelor și ne obliga să circulăm – pierzând timp – doar cu săniile și pe calea ferată. Acest din urmă mod de transport era cel mai incomod. Autoritățile române îmi rezervau cu amabilitate compartimente, dar chiar și așa, o călătorie de câteva ore pe un frig de -20° era foarte neplăcută, căci geamurile erau sparte. Culoarele erau atât de burdușite cu soldați, mai ales de-ai noștri, încât nu puteai deschide ușa compartimentului, acesta devenind astfel o celulă de detenție; în sfârșit, trenurile mergeau foarte încet. Drumul de la Bârlad la Iași – cam 130 de kilometri – dura cel puțin zece ore, iar în gări nu erau bufete. Din

fericire, la Vaslui și la Iași se deschiseseră, prin grija Crucii Roșii ruse, condusă de domnul Purișkevici[113], bufete pentru militarii tuturor armatelor aliate, unde se putea obține ceai și mâncare caldă, ceea ce era o binecuvântare pentru toată lumea.

În februarie, am decis să mă duc la Armata a II-a pentru a controla la fața locului instrucția de artilerie. Am ajuns mai întâi la Iași, un oraș foarte frumos așezat, unde își stabiliseră birourile generalii Vouillemin și Krutikov, apoi m-am îndreptat spre Bacău. Eram însoțit de ofițerul meu de ordonanță român, locotenentul de artilerie Zamfirescu, care îndeplinea această funcție din luna ianuarie și căruia îi păstrez cea mai frumoasă amintire sub toate aspectele. După o zi petrecută la Bacău, la comandamentul armatei, la munca de birou, am plecat în ziua următoare, împreună cu generalul

Rovinar[114], inspector de artilerie pe armată[115], și coloneii Pașcenko[116] și M...[117] la Coțofănești, la Corpul 2 al generalului Văitoianu. Am trecut repede de Adjud și am intrat pe valea Trotușului, care fusese bine aleasă ca a doua linie de apărare. Lucrările de fortificații erau în parte deja terminate, punctele secundare de apărare instalate, amplasamentele bateriilor pe înălțimile de pe malul drept și rețeaua rutieră erau studiate de cei ce urmau să le execute.

Spre prânz am ajuns la Coțofenești[118], la generalul Văitoianu, despre care auzisem multe, mai ales de la ofițerii mei. Avea reputația binemeritată a unui comandant foarte viteaz și cu un orizont larg, instruit, energic și independent. Mai târziu, am avut ocazia să lucrez cu el în timpul pregătirii unei ofensive și în timpul luptelor; îi admiram sincer profunda cunoaștere a situației, justețea aprecierilor și deciziile pe

care le lua. Își vizita foarte des sectorul ajungând până la tranșeele cele mai avansate și astfel era mereu foarte bine orientat, fără a cădea pradă influențelor.

După o primire la comandament, foarte ospitalieră, am plecat cu sania către poziții, aflate la o distanță de cam douăzeci de kilometri. Drumul traversa o zonă de munte sălbatică, unde nu existau locuințe, dar bogată în magnifice păduri de fag. Mulțumită energiei generalului Văitoianu, unitățile de geniu săpaseră un drum larg, liniar, fără de care acest teren ar fi fost impracticabil, mai ales iarna, când era acoperit de zăpadă. La fiecare 6-7 kilometri se construiseră popasuri, formate din barăci și grajduri unde oamenii și caii puteau să se încălzească și să se adăpostească de furtunile de zăpadă, ceea ce a salvat multe vieți în timpul acelei ierni neobișnuit

de friguroase. În general, trupele care acționau în zona muntoasă se găseau în condiții deosebit de grele, cauzate de lipsa alimentelor, a furajelor, și de dificultățile de transport. Sănătatea oamenilor era mai bună la munte, comparativ cu zona de câmpie. În februarie, bogatele resurse ale Moldovei fuseseră deja în cea mai mare parte consumate de trupe, iar aprovizionarea se baza aproape exclusiv pe transporturile din Rusia.

Am ajuns la pozițiile artileriei înainte de căderea întunericului, ceea ce mi-a permis să inspectez câteva baterii ale regimentului 22, care mi-au făcut cea mai bună impresie. Se vedeau roadele unei munci serioase, regulate și sistematice. Toate indicațiile ofițerilor noștri fuseseră puse în practică, bateriile erau bine fortificate, serviciile de legătură, de observație și de studiu al pozițiilor inamice erau organizate

pe baze solide. A doua zi dimineață mi-am continuat inspecția în regiunea Verdea, de unde se vedea satul Mărăști, punct de o mare importanță tactică și unde generalul Văitoianu a obținut, cinci luni mai târziu, o strălucită victorie. Aici am constatat câteva lacune în raport cu apărarea punctelor de observație și insuficiența firelor de comunicație cu spatele frontului, ceea ce m-a obligat să risc puțin, reținând alături de mine, în scop pedagogic, într-un observator prost fortificat, în raza vederii inamicului, pe comandanții de artilerie interesați spre a verifica reglajele, repartizarea obiectivelor și barajele. Mă grăbesc să adaug că, peste tot, artileria făcuse mari progrese și că defectele constatate tindeau să dispară. După inspecția pe teren, toți comandanții de infanterie și de artilerie au fost convocați la divizie, unde li s-a ținut o mică conferință, urmată de

un schimb de opinii. Am subliniat, ca de obicei, necesitatea unei legături strânse între artilerie și infanterie și am încercat totodată să stabilesc datoriile unei arme față de cealaltă. Am subliniat că, în pofida faptului că rolul artileriei nu e independent și că acțiunea ei nu vizează decât să susțină infanteria, aceasta din urmă nu trebuie, în primul rând, să îi ceară imposibilul și, în al doilea rând, să se aștepte că inamicului i se poate veni de hac numai prin lovituri de tun.

Am dezvoltat această temă prin cazuri concrete, indicând la fața locului felurile de a executa diferite misiuni care ar fi putut să apară. Am avut sentimentul – confirmat ulterior de informațiile care mi-au parvenit – că discursul meu a fost de oarecare folos și i-a mulțumit pe camarazii români. Altfel, dat fiind regimul introdus în corpul de armată al generalului

Văitoianu, nu exista dubiu că toate indicațiile noastre urmau să fie respectate.

Revenit la Coțofenești pe o furtună de zăpadă, mi-am continuat drumul și m-am dus la comandamentul Corpului 4, la Onești. Acest orășel era foarte important, fiind o răscruce de drumuri. Astfel, Armata a IX-a fortificase deja căile de acces, iar românii continuau lucrările. În februarie, Oneștiul se găsea în apropiere de punctul de sudură cu Armata a IX-a rusă și servea drept cartier comandamentelor celor două corpuri de armate: 4 român și 40 rus.

Printr-o ciudată coincidență, trupele noastre au luptat din nou, în apropiere de Onești, împotriva austriecilor: să nu uităm că, în 1854, când ne retrăgeam din Principate[119], lăncierii și vânătorii generalului Miller au respins aici bandele ungurești care veneau din Transilvania.

N-am avut posibilitatea de a face la Corpul 4 o inspecție la fel de detaliată ca la Corpul 2. Dar, după cele văzute în birouri, am putut conchide că și aici instrucția se făcea cu seriozitate. În general, din această inspecție din luna februarie m-am întors cu convingerea că artileria română avea să fie gata în primăvară, ceea ce evenimentele au și confirmat.

---

83. O lună mai târziu, la 6/19 decembrie 1916, Bucureștiul a fost ocupat de trupele Puterilor Centrale, conduse de Mackensen, care învinseseră forțele armate române, conduse de generalul Constantin Prezan în Bătălia Bucureștiului.

84. 1 verstă = 1,0668 km.

85. Gyergyószentmiklós, azi Gheorgheni, judeţul Harghita.

86. P.G. Cantilli, senator de Bacău.

87. Grozești – sat în comuna Oituz.

88. Așa în original.

89. Așa în original, unde pare a fi vorba de o greșeală de tipar. De fapt, e vorba de Armata a IX-a rusă.

90. Așa în original. Vârful Șandru Mare (în maghiară, Nagy Sándor Hegy), județul Covasna.

91. Generalul Ioan Istrati (1860–1942) a fost, în timpul Primului Război Mondial, comandant al Diviziei 7 Infanterie și al Corpului V armată.

92. Armata din Dobrogea, formată în majoritate din bulgari și constând în câteva divizii, nu a fost luată în calcul în acest expozeu (n. ed. fr.).

93. Ulterior, acest general a fost citat în fața consiliului de război și condamnat (n. ed. fr.). Generalul Alexandru Socec (1859–1928) era, în acea perioadă, comandant al Diviziei a 2-a Infanterie.

94. La sfârșitul războiului, era comandant al Armatei I române (n. ed. fr). Generalul Eremia Grigorescu a condus Armata I română în perioada 30 iulie 1917–1 iulie 1918.

95. Divizia a 14-a din Turkestan și Divizia 4 Trăgători (n. ed. fr.).

96. Versiuni similare au circulat și la noi după operația eșuată de la Sha-Ho (războiul din Manciuria) și

căderea precipitată a fortificației de la Novo-Gheorghievsk, în august 1915 (n. a.).

97. Așa în original.

98. Această organizare a comandamentului amintea, în linii generale, de aceea din toamna lui 1877, când principele Carol al României s-a aflat în fruntea unui corp ruso-român care bloca Plevna, cu prințul Imeretinski ca șef de stat-major (n. a.).

99. La pagina 161 din ediția originală, în cap. VIII, generalul Hangin este descris astfel: „artilerist savant și foarte experimentat, om cu vederi largi; primise recent Crucea Sfântul Gheorghe clasa a 3 a, pe când era în fruntea Diviziei a 12-a Infanterie.

100. Se referă la replierea Armatei a VI-a, menționată la începutul paragrafului.

101. Ecartamentul șinelor în Rusia e superior cu circa 10 centimetri ecartamentului normal al căilor ferate din Europa Occidentală (n. ed. fr.).

102. Aproximativ 450 de kilometri (n. ed. fr.).

103. Aceste incidente aveau loc, în cea mai mare parte, în zona din apropierea frontului, blocată de materialul rulant al căilor ferate din Valahia (n. a.).

104. Referire la victoria generalului Aleksandr Suvorov (1729–1800) în bătălia de la Râmnic (11/22 septembrie 1789), împotriva armatei otomane, în timpul Războiului Ruso-Austro–Turc din 1787–1792.

105. În română în original.

106. Generalul Charles-Ernest Vouillemin (1865–1954) era, la acea dată, doar colonel, membru al Misiunii Berthelot și avea sarcina de a se ocupa de reorganizarea artileriei române.

107. Așa în original.

108. În original: „l'anéantissement de la force vive".

109. În original: „l'artillerie désignée pour faire la contre-batterie".

110. Așa în original.

111. Cea mai mare parte a artileriei grele, zisă „de poziție“, era trasă de boi (n. a.).

112. Grigori Rasputin, favoritul țarinei Alexandra și eminența cenușie de la Curtea Imperială, a fost asasinat la 16/30 decembrie 1916, în urma unui complot pus la cale de un grup de nobili ruși. Dovezi recente conduc către o implicare a ambasadei britanice de la Petrograd în reușita asasinatului.

113. Deputat naționalist în Dumă (n. ed. fr.).

114. Generalul Nicolae Rovinaru (1864–?) condusese, la începutul războiului, Brigada 10 artilerie, care luase parte la bătălia pentru București. A fost inspector al artileriei la Armata a II-a română între 1917–1918.

115. Începând din februarie fuseseră înființate posturi de inspectori de artilerie la corpuri și armate, cu funcții similare celor alor noastre (n. a.).

116. Acesta îl înlocuia pe fratele său, generalul, absent în acel moment (n. a.).

117. Șeful artileriștilor francezi care instruiau Armata a II-a (n. a.).

118. Sat în valea Trotușului unde s-au amenajat, în primăvară, sub conducerea reginei României, numeroase spitale (n. a.).

119. România actuală era atunci împărțită în două principate independente unul de altul: Moldova și Valahia (n. a.). Se referă la luptele dintre armata rusă și cea otomană din timpul Războiului Crimeii (1853–1856).

Capitolul XIII
Plecarea la Petrograd – Primele zile ale revoluției – Întoarcerea în România – Descompunerea armatei ruse – O inspecţie a generalului Berthelot la Botoșani – Vizita domnului Gucikov, ministru de război

Reîntors la Bârlad, am avut posibilitatea să beneficiez de o lună de permisie, pe care o așteptam de mai bine de un an. După ce mi-am rezolvat toate problemele de serviciu cu locțiitorul meu, am plecat la 16 februarie/29 martie[120] către Petrograd, însoțit de locotenentul Zamfirescu, care mergea la Odessa. Trenul înainta foarte încet

și abia foarte târziu noaptea am debarcat la Iași. A doua zi am luat masa la legația noastră. Conversația generală s-a referit și la situația internă a Rusiei. Toată lumea își dădea seama că țara noastră, mai ales la Petrograd, era atinsă de o maladie internă care o rodea și o demola. Se mulțumeau totuși doar să constate faptele, cu teama instinctivă de concluzii, care erau mult prea înspăimântătoare. În orice caz, nu se așteptau la evenimente, nu credeau că era atât de aproape ziua istorică de 27 februarie/12 martie.

Prin zăpada până la genunchi, am ajuns în vagonul care mergea direct la STAVKA, tras pe o linie de garaj. Dimineață am ajuns la Ungheni, aflat la numai 18 kilometri distanță și, după o oprire de cinci ore, am plecat în sfârșit cu un tren de linie. În fața străinilor, eram conștient de încetineala acestui convoi, în comparație cu

care trenurile românești, atât de criticate, păreau foarte rapide. Această viteză te ducea cu gândul la poveștile martorilor campaniei din 1877–1878, care se plângeau încă de pe atunci, acum patruzeci de ani, de o viteză medie de 8 kilometri pe oră între Iași și Chișinău.

După aproape trei zile de călătorie, am ajuns la Kiev cu o oarecare întârziere, petrecând șaizeci și opt de ore pe un drum care ar fi durat, înainte de război, mai puțin de douăzeci și patru. Rapidul de Petrograd plecase deja și am fost nevoit să rămân încă o zi acolo. Persoanele cu care am avut ocazia să stau de vorbă se interesau mai ales de situația internă din Rusia. În general, în acest oraș domnea o altă atmosferă decât la Bârlad, unde toată lumea își făcea liniștită datoria și nu se gândea decât la victoria finală. Conversațiile cu

camarazii întâlniți pe drum mi-au confirmat că Rusia era în prada unui rău serios.

La STAVKA, adică la „Upart“, am obținut soluții favorabile la problemele pe care le-am prezentat. I-am dat raportul adjutantului Alexiev, care mi s-a părut mulțumit. Dar, când i-am spus că armata română suferea de pe urma lipsei de alimente și de furaje, ceea ce a produs mari pagube prin pierderea cailor, a părut impresionat.

În sfârșit, la 24 februarie/9 martie, am ajuns la Petrograd, care mi-a făcut de la bun început o impresie proastă. Nu mai erau trăsuri la gară, hamalii se plângeau de lipsa pâinii, în fața brutăriilor erau cozi lungi de oameni care își așteptau rândul, încă fără ranchiună. Se așteptau dezordini provocate de falsa penurie de făină, care, în oraș, exista totuși în cantități suficiente. Dar nu se credea că aceste

tulburări, provocate artificial, ar fi putut lua proporții serioase. Cu toate acestea, elementele criminale lucrau fără odihnă pentru a declanșa revoluția, într-un moment în care era pusă în joc existența Rusiei. Presupuneam că tulburările ar fi putut să conducă doar la schimbări în maniera de guvernare, la o „revoluție parlamentară“, ceea ce promitea un guvern responsabil, îmbunătățiri viitoare, iar câteva dintre persoanele pe care le-am văzut după sosirea mea credeau același lucru.

Pe 25 februarie/10 martie au început manifestațiile muncitorilor, provocate de lipsa pâinii. Pe 26 februarie/11 martie, acestea s-au accentuat și și-au pierdut caracterul „economic“, transformându-se deschis în tulburări politice. Societatea, fără să prevadă până unde vor ajunge lucrurile, aclama aceste manifestații, care, acoperite cu

formule patriotice, cum ar fi „Jos germanii!“, „Jos miniștrii trădători!“, păreau să nu aibă nimic neliniștitor. Mediile financiare priveau situația cu calm, erau sigure că totul se va aranja fără vărsare de sânge și se așteptau la reforme în viitorul foarte apropiat.

Pe 26 februarie/11 martie, guvernul a trebuit să recurgă la arme pentru a ține sub control mulțimea. Seara, trupele erau încă, așa cum am avut ocazia să constat, sub controlul comandanților, astfel că se putea spera la o restabilire a ordinii și că sângele vărsat în acea zi ar fi putut fi de folos patriei. Dar în noaptea de 27 februarie/9 martie[121], situația s-a schimbat deodată.

Trezirea în acea dimineață a fost cât se poate de neplăcută: oamenii mei m-au anunțat că regimentul de gardă din Volînia sau, mai degrabă, batalionul lui de rezervă – căci regimentul însuși se afla pe

front – s-a răsculat, i-a ucis pe unii dintre ofițerii săi și a părăsit cazărmile pentru a se duce în masă la Dumă. Mă preveneau să nu ies din casă, căci avuseseră loc uciderи de ofițeri în apropiere.

Locuiam încă în vechea mea reședință din cazărmile artileriei călărețe de gardă, unde fusese instalat, de la începutul mobilizării, acest batalion de rezervă, primul care s-a răsculat. Oamenii din fostul meu regiment, care fuseseră lăsați în cazarmă, s-au purtat emoționant și m-au rugat să nu mă expun dacă nu va fi nevoie, căci răsculații se legau de ofițerii pe care îi întâlneau și le luau armele. Desigur că nu le-aș fi dat de bunăvoie sabia mea împodobită cu crucea Sfântului Gheorghe.

Din stradă se auzeau deja urale și focuri de armă răzlețe, dar nu îți puteai da seama exact ce se întâmpla. Am sperat la început că revolta va fi localizată și că

„volinții“ vor fi repede reprimați, dar mă înșelam, iar știrile au devenit tot mai îngrijorătoare.

Duma, dizolvată prin ucaz imperial, nu numai că a refuzat să se supună, ci, dimpotrivă, s-a așezat în fruntea mișcării revoluționare. Mulțimea, împreună cu soldații răsculați, jefuia clădirile statului. După-amiază, doar câteva companii din regimentele Preobrajenski și Semenovski[122] mai rămăseseră credincioase jurământului depus. Evenimentele care au urmat sunt suficient de cunoscute pentru a nu mai vorbi despre ele. Trupele aduse din apropiere de Petrograd treceau de partea revoluționarilor într-o asemenea dezordine, încât un singur regiment bine disciplinat ar fi putut restabili ordinea fără dificultate. Această situație a durat multă vreme. Pe 28 februarie/13 martie, au început, sub pretextul unor „anchete politice“, vizitele jefuitorilor care

devastau locuințele particulare. Rebelii continuau să lupte cu sergenții orășenești refugiați prin poduri sau, mai bine zis, continuau să îi vâneze și să îi ucidă. Casa în care locuiam a devenit teatrul unei astfel de lupte și s-a aflat toată ziua sub tirul armelor de foc. Soldați din regimentul Volînia au venit de mai multe ori să îmi ceară armele. Am hotărât să nu le dau și, din fericire, am putut scăpa din această afacere fără vărsare inutilă de sânge.

Eu și soția mea făceam tot felul de presupuneri despre situația generală. Circulau zvonuri care spuneau că împăratul era așteptat dintr-o clipă în alta să lanseze un manifest prin care dădea o nouă constituție. Potrivit altor versiuni, fuseseră trimise de pe front efective importante care să reprime insurecția și să restabilească ordinea în orașul aflat în întregime în mâinile revoluționarilor. Această

incertitudine apăsa greu, n-am mai trăit niciodată un astfel de coșmar și recunosc cinstit că bătăliile cele mai crâncene și mai sângeroase sunt mai ușor de suportat; linia lor de conduită e foarte simplă: să lupți până la capăt.

În acest context s-a format, la 1/14 martie, o nouă putere, la care au aderat toate trupele din Petrograd și din împrejurimi.[123] Ofițerii care nu și-au urmat de la început trupele în răsturnarea politică au revenit la unitățile lor pentru a-și restabili autoritatea asupra oamenilor și a împiedica revoluția să degenereze în anarhie. Comitetul executiv al Dumei a dat dispoziții în același sens, dar era deja depășit de partidele socialiste și de organele lor principale, geniul rău al Rusiei care se năștea cu repeziciune, „consiliul deputaților muncitorilor“. Acesta, grație forței organizatorice a partidelor

socialiste, s-a transformat deja, la 2/15 martie, în „consiliu al deputaților soldaților și muncitorilor“ și și-a început de îndată opera de demolare a armatei, acționând prin stimularea instinctelor omenești, lucru ce a condus la ruina totală a Rusiei.

La 1/14 martie, Petrogradul părea liniștit, iar moralul populației era satisfăcător. Mari mulțimi de oameni se plimbau liniștiți, cu fețele radioase, pe străzile de pe care nimeni nu dăduse zăpada. Soldații încă nu împingeau lumea de pe trotuar în mormanele de zăpadă pentru a-și face loc și încă își lăsau în pace ofițerii. Ai fi putut crede că ordinea fusese restabilită. Din nefericire, nu era decât un armistițiu – animalul obosit își luase un răgaz de câteva ore. În pofida acestui calm, toată lumea era de acord că, dacă nu apărea imediat un manifest imperial care

să anunțe reformele de multă vreme așteptate, mâine va fi prea târziu. Actul care cu o zi înainte ar fi fost aclamat unanim nu ar mai fi fost acceptat de partidele extremiste, conștiente de forța lor. Noua putere tocmai fusese recunoscută de Franța și de Anglia și se șoptea că trenul imperial fusese reținut de revoluționari. După ce am cântărit situația, am decis să îmi scurtez permisia și să revin la post, unde puteam fi mai util decât la Petrograd. Despre odihnă nu mai putea fi vorba. În plus, nu eram de nici un folos familiei mele, dimpotrivă, riscam să le creez neplăceri prin prezența mea într-o clădire ocupată de regimentul din Volînia, complet dezorganizat.

Rezumând aspirațiile care au aprins revoluția, concluziile erau foarte triste. Jurnalele socialiste vorbeau despre o „revoluție fără vărsare de sânge“; în realitate, rebelii omorâseră mulți ofițeri, iar

la Kronstadt avuseseră loc scene care îți făceau părul măciucă. Ofițeri de marină fuseseră fierți în cazane, femei și copii fuseseră violați de mateloți, sub ochii soților și taților încătușați, care apoi erau uciși. Singura vină a acestor ofițeri fusese aceea de a le fi cerut oamenilor lor o disciplină severă și sentimentul datoriei. În orice caz, subordonații lor avuseseră parte de mai mult bine decât rău și primiseră sprijin moral si material.

Pe 2/15 martie, starea de spirit s-a înrăutățit și, pe drumul către gară, unde am plecat clandestin, fără a avea garanția că nu voi fi oprit pe drum, am putut constata cum mulțimea era cuprinsă de un nou sentiment ostil ordinii. Soldații, amestecați cu muncitori, se plimbau nervoși în grupuri mici, cu figuri amenințătoare, căutând pricină ofițerilor sau intrând cu forța în locuințele particulare și jefuindu-le, sub

pretextul de a căuta contrarevoluționari ascunși. Se răspândeau peste tot jurnale arhisocialiste[124] – care apăreau ca ciupercile după ploaie – pline de amenințări la adresa „burgheziei“, adică a oamenilor cultivați care doreau menținerea ordinii și nu aderau la doctrinele extremiste. Erau amenințați că vor fi uciși, că li se vor confisca averile etc. Celebrul „ordin de zi numărul 1“, care a marcat începutul demolării armatei, era împrăștiat în mulțimea de soldați de studenți și studente care circulau în automobile furate de la particulari și de la stat. Ordinea din ajun dispăruse și te puteai aștepta la orice.

Priveam cu un dezgust insurmontabil amestecul armatei în manifestările politice. Fusese uitată axioma că elementul militar trebuie să rămână în afara politicii și era împins în aceasta în mod intenționat, prin convocarea

deputaților soldaților la reuniuni împreună cu deputații muncitorilor.

Un organism atât de complex cum este o armată din secolul XX e supus unor legi sociale specifice, ce nu pot fi încălcate fără primejdie. Axul central al armatei se bazează pe datorie, abnegație și supunerea totală față de comandant, fie că e vorba de un cap încoronat sau un ministru de război republican. În martie 1917, acest principiu fundamental a fost rupt: trupele din Petrograd și-au încălcat jurământul față de împărat și s-au aruncat în politică, ceea ce nu promitea nimic bun.

În sfârșit, am ajuns la gară și am adormit în compartimentul meu. Am plecat cu o întârziere de patru ore și m-am trezit dincolo de Pavlovsk, deranjat de conversațiile zgomotoase dintre călători și soldații care umpleau coridoarele călătorind fără bilet. Cei mai mulți dintre ei, profitând de dezordine,

se grăbiseră să plece în permisie fără autorizație. Toate aceste discuții erau enervante; te puteai crede pe o altă planetă. „Ordinul de zi numărul 1“ era foarte gustat. Un soldat le povestea cu entuziasm câtorva tineri, băieți și fete care purtau cocarde roșii, cum omorâse un sergent orășenesc dezarmat. Auditoriul îl aproba zgomotos pe povestitor și era gata să-l aplaude, ceea ce făcea o impresie penibilă. Puteai să fii sigur că astfel de soldați, care formau majoritatea garnizoanei din Petrograd, n-ar fi făcut niciodată față unui inamic serios.

Curând a început să circule printre călători zvonul că la Virița se va face un control sever pentru a-i descoperi pe ofițerii contrarevoluționari care se aflau în tren și a-i trimite înapoi la Petrograd. Câteva minute mai târziu circula o altă știre: dincolo de Virița, generalul adjutant Ivanov făcea, în fruntea unui

detașament venit de la STAVKA, un control în sens invers. Cocardele și panglicile roșii au dispărut dintr-o clipire, iar tonul conversațiilor a scăzut. Mi-am pregătit, pentru orice eventualitate, revolverul și bagajele, pentru a-mi croi un drum cu forța la Virița și a părăsi zona care se afla sub controlul revoluționarilor. În realitate nu s-a întâmplat nimic, căci ambele zvonuri erau false. Am ajuns la Orcha fără probleme. Acolo, jandarmii i-au dat afară pe soldații fără bilet și permis, iar la 3/16 martie am coborât la Moghilev. Aici totul era calm, împăratul se întorsese de la Pskov, unde abdicase. Cei care fuseseră să îl întâmpine la gară rămăseseră cu o impresie foarte penibilă despre sosirea fostului suveran la STAVKA. A fost ca și când ne-am fi dus să întâmpinăm un mort!, spuneau. Împăratul și-a păstrat o aparență foarte calmă și și-a petrecut cu multă demnitate la

Moghilev ultimele zile din viața lui de om liber. În cele patruzeci și opt de ore pe care le-am petrecut la STAVKA, am obținut numeroase informații interesante despre ultimele evenimente.

Primele știri de la Petrograd, la începutul revoltei, n-au lăsat nici un dubiu că era vorba despre tulburări mult mai serioase decât dezordinile obișnuite. Mai întâi, împăratul nu a vrut să părăsească Moghilev, apoi și-a stabilit plecarea pentru 1/14 martie, iar în cele din urmă s-a decis să plece mai devreme, pe 28 februarie/13 martie, la Țarskoe Selo, pentru a lansa un manifest care stabilea responsabilitatea guvernului. Persoanele cele mai clarvăzătoare din anturajul său, estimând la adevărata importanță situația care se complica tot mai mult, l-au implorat să rămână pe loc, pentru a păstra legătura directă cu Petrogradul, ceea ce era absolut necesar dacă se vedea obligat să ia

decizii importante, cu cea mai mare rapiditate. Din nefericire, împăratul a tergiversat și a pierdut timp. În fine, după plecarea sa, STAVKA, informată direct de ceea ce se întâmpla la Petrograd, l-a căutat în zadar, așa cum era de prevăzut, pe traseu pentru a-i comunica ultimele știri importante. Se știe că personalul căilor ferate, aflat într-o rezistență pasivă, a acționat astfel încât trenul imperial să nu ajungă la Tarskoe Selo si să esueze ca într-un naufragiu la Pskov. S-a telegrafiat acolo de la STAVKA proiectul unei constituții, dar era prea târziu. Împăratul, sub influența domnilor Gucikov și Șulghin, delegații noului guvern, a abdicat în numele său și al fiului său, în favoarea fratelui lui, Marele Duce Mihail Aleksandrovici. Acesta a refuzat coroana și a lăsat astfel Rusia într-un vid de conducere!

Primele zile la Moghilev ar fi fost calme dacă nu ar fi fost știrile

îngrijorătoare de la Petrograd, unde revoluția intra pe un teren periculos. Presa muncitorească chema la exterminarea ofițerilor și a burghezilor, cerea confiscarea averilor particulare etc. O revoluție politică se transforma în revoluție „economică“, după cum spuneau socialiștii, sau pur și simplu în „pugaciovșcina“[125]. Știrile despre arestarea de către soldați a unor comandanți, chiar dintre cei din ierarhia superioară, apariția la trupele de pe front a agitatorilor speciali trimiși de Consiliul deputaților soldaților și muncitorilor nu puteau fi liniștitoare. Se puneau multe speranțe în persoana noului generalissim, Marele Duce Nicolae[126], care, se credea, va reuși să salveze armata. Totuși, majoritatea avea sumbrul presentiment că războiul era pierdut irevocabil. La 5/18 martie mi-am urmat drumul și am ajuns fără greutate, la

Iași, unde se mutase comandamentul general de la Bârlad, urmat la scurtă vreme și de Marele Cartier General. În timpul călătoriei, nu am constatat încă nici o tulburare în provincie, cu excepția relaxării spontane a soldaților, care umpleau bufetele și intrau cu forța în vagoane fără a-și cumpăra bilet. Ziua de 7/20 martie a fost agitată la Kiev, unde au avut loc abuzuri și scene de sălbăticie: de exemplu, mulțimea i-a smuls epoleții bătrânului general M...[127], comandantul orașului, și l-a târât în închisoare, considerându-l un personaj periculos, partizan al „vechiului regim“. În realitate, generalul M... fusese întotdeauna foarte sever și exigent și prinsese numeroși dezertori, făcându-și astfel numeroși dușmani care au profitat de ocazie pentru a se răzbuna.

La Iași, unde am ajuns la 10/23 martie, mi-am găsit compatrioții foarte abătuți. Cei care urmăriseră

evenimentele de la distanță aveau, se pare, o judecată mai tranșantă decât cei aflați în mijlocul vârtejului. Străinii nu cunoșteau Rusia, iar poporul rus era, cu rare excepții, mulțumit de revoluție. Se credea că ea va aduce o îmbunătățire a condițiilor de viață din Rusia și, în orice caz, anula posibilitatea încheierii unei păci separate.

În ce mă privea, aveam momente de speranță și mă gândeam că bunul-simț își va reintra în drepturi, ordinea va fi restabilită, iar noi vom putea duce la bun sfârșit războiul. Eram departe de a bănui că noul guvern își va începe activitatea subminând bazele întregii organizări a societății și mai ales a armatei, sub pretextul că le „democratiza“.

Această iluzie a durat puțin. Ne-am putut da curând seama că, din nefericire, prințul Lvov și miniștrii săi nu erau decât marionete în

mâinile Consiliului deputaților muncitorilor și soldaților, care n-au întârziat să își înceapă opera de demolare. A început deci să plouă peste noi cu ordine având un scop clar, începând cu destituirea de la comandament a generalissimului atât de popular, Marele Duce Nicolae, și a tuturor marilor duci care serveau în armată.

Puțin după aceea s-au suprimat puterile disciplinare ale ofițerilor și generalilor, s-au creat „comitete“ și a fost desființat salutul militar, simbolul subordonării etc... Petrogradul se prefăcea că le cere înalților comandanți opinia asupra acestor monstruoase proiecte de reforme. Dar, fără a mai aștepta data fixată pentru răspuns, se ordona telegrafic aplicarea lor. Aceste ordine erau astfel transmise încât simplii soldați luau cunoștință de ele, prin intermediul secretarilor, plantoanelor, funcționarilor de la telegraf etc..., în cele mai multe

cazuri înaintea comandanților lor. Fiecare dintre reforme era contrară bazelor de organizare ale armatei, baze stabilite prin muncă științifică și experiență, ani de zile, în diferite țări. Nu se putea admite că autorul lor putea fi domnul Gucikov, om inteligent și priceput la treburile militare. Era o altă forță care lucra la aceasta: Consiliul deputaților muncitorilor și soldaților, reprezentat de domnii Tzereteli, Ciheidze, Skobelev etc. și de agentul lor în Guvernul Provizoriu, Kerenski. Acesta din urmă nu era încă decât ministru al justiției și totuși se amesteca de pe acum în treburile militare. Această activitate a unor persoane, care obliga guvernul să accepte reforme dăunătoare, e o dovadă fie a putinătății lor intelectuale, fie a trădării lor. E posibil ca ambele elemente să fi fost în joc și ca trădarea să fi fost conștientă, căci socialiștii noștri considerau chiar ideea de „patrie“

ca fiind contrarevoluționară. Șefii partidelor muncitorești și socialiste, care nu aveau vederi largi, nici o educație serioasă și care aveau o gândire subiectivă și intolerantă, deciseseră că revoluția rusă nu era decât începutul unei revoluții universale, menită să răstoarne ordinea „burgheză“ din toate țările, adică fundamentul vieții de zi cu zi a popoarelor civilizate. Ca urmare, războiul ar fi trebuit să se termine de la sine, iar armata să devină inutilă. Inutilă era chiar un cuvânt prea moale: o armată puternică era, în ochii acestor dușmani ai Rusiei, un element foarte dăunător care ar fi putut provoca o contrarevoluție și ar fi putut sprijini burghezia. Nu am putut ajunge la aceste concluzii asupra rolului socialiștilor chiar din primele zile ale revoluției, căci nu avuseserăm încă timpul să ne dăm seama de jocul acestor domni. Multă lume, și eu printre alții, credea că lucrurile se vor

aranja și că, de îndată ce influența negativă a noilor reforme se va face simțită, ele vor fi suprimate. Cavaleria și artileria, cu cadrele lor solide, le-au tolerat numai la început, drept pentru care aceste două arme au rămas în bună stare, comparativ cu celelalte, până în toamnă.[128] La infanterie, în serviciile din spatele frontului, în rezervă și în unitățile izolate, unde soldații erau prost instruiți, fără conștiința datoriei lor și prea puțin disciplinați, reformele au fost aclamate. E de înțeles, căci ele dădeau frâu liber relelor instincte ale indivizilor necizelați, nervozității, murdăriei și delăsării, care rămâneau de acum nepedepsite. Cea mai mare parte dintre „praporciki“[129], care, în fond, nu erau ofițeri decât cu numele, au fost mai mult decât seduși de „noua disciplină“, așa-zis „conștientă“, care mai era numită, pentru a face și mai multă impresie, „de fier“ sau

„revoluționară“. În realitate, adevărata disciplină a dispărut, soldații încetaseră orice activitate. Jaful, nepăsarea și murdăria din cantonamente deveneau tot mai mari. De acum, nimeni nu mai avea puterea de a face ordine, dat fiind că și comitetele erau formate din aceiași soldați. Instrucția trupelor și serviciul erau neglijate și foarte repede s-a manifestat dorința de a pune capăt oricărei lupte, dorință camuflată în fraze sforăitoare și formule politice. Rezultatele generale au fost deplorabile. Deja, la o lună după revoluție, armata era grav bolnavă. Arestările comandanților de către soldați se succedau, vizându-i mai ales pe cei care se arătaseră exigenți în serviciu, sub pretextul că erau partizani ai vechiului regim. În ciuda protestelor înalților comandanți, consiliile de deputați ai muncitorilor și soldaților au trimis pe front agenți provocatori care,

intervenind în ordinele superiorilor ierarhici, aruncau armata în politică și o demolau complet.

Trupa a început să formuleze tot felul de revendicări, de exemplu să se facă doar un război defensiv, și a intrat în contact strâns cu soldații inamici, sub pretextul că îi converteau la ideile socialiste și îi convingeau să adere la proletariatul internațional. Rezultatele au fost exact contrare: inamicul a utilizat aceste contacte pentru scopurile lui și a contribuit serios la depravarea soldaților noștri, organizând cursuri speciale în cadrul cărora pregătea agenți capabili să le câștige încrederea și să îi convingă să înceteze războiul. În plus, publicau în rusă jurnale, ca de pildă *Ecoul Siretului*, care erau transmise de agenți soldaților din liniile noastre și contribuiau la descompunerea trupelor.

Înfrângerea de la Stokhod[130], de la sfârșitul lui martie, care nu era

decât efectul începutului de prăbușire a armatei, nu a deschis ochii celor din țară asupra situației. Insuccesul nostru a fost atribuit incapacității comandanților responsabili, cărora li s-a ridicat comanda. Dacă adăugăm la acțiunea directă de demoralizare a soldaților și efectele formulelor socialiste, aruncate de-a valma unui popor încă sălbatic, cum ar fi: „război fără anexiuni, nici despăgubiri“, „război strict defensiv“, „pământ și libertate“ etc., putem să ne dăm seama în ce coșmar trăiau permanent comandanții și puținii soldați rămași fideli datoriei, care înțeleseseră toată grozăvia situației. Ofițerii rămăseseră doar cu calitatea de „consilieri tehnici“, lipsiți de drepturi, permanent bruscați de soldați, neavând unde găsi dreptate, dat fiind că guvernul însuși devenise neputincios în a-i apăra pe comandanți de brutalitățile trupei. Reclamațiile

rămâneau fără urmări, iar mai târziu, când Kerenski a devenit ministru de război, guvernul a început chiar să îi ironizeze pe comandanți, să îi martirizeze și să îi pedepsească atunci când își spuneau deschis opiniile. În fond, ofițerii erau singurele ființe vii asupra cărora guvernul își putea exercita încă autoritatea, ceea ce încerca să facă cu orice ocazie. Acești oameni, din simț al datoriei și pentru a nu înrăutăți lucrurile, recunoșteau puterea guvernului și i se supuneau, în vreme ce alte categorii ale populației găseau deja inutil să execute ordinele guvernanților. Un rol important în această activitate de demolare a avut presa. Un jurnal din Kiev, foarte răspândit pe frontul de sud-vest și pe cel românesc, lucra din greu la asta, răspândind teoriile cele mai extremiste de împărțire a pământurilor și a capitalurilor, învelite în fraze sforăitoare. Ca un exemplu de logică a ceea ce

publica, aș putea cita următoarea teorie, expusă cu mândrie: în vreme ce toate popoarele și-au construit o casă politică urmând o anumită ordine, Rusia, dimpotrivă, și-a construit-o pe a ei dintr-odată, turnând fundația și așezând acoperișul în același timp. Potrivit legilor mecanicii, un asemenea edificiu e destinat să se prăbușească, ceea ce i s-a și întâmplat, într-adevăr, patriei noastre.

Jurnalul respectiv publica tot felul de rezoluții ale unor adunări și comitete, care atacau frontal fundamentele organizării forțelor armate. O armată bună era considerată inutilă și se cerea înlocuirea ei prin miliții; se recomanda a se urma exemplul Elveției. Abia în luna aprilie au început să apară câteva rare articole care încercau să explice timid adevărurile domnului de La

Palisse[131], anume că, spre exemplu, nu poți învinge într-un război prin defensivă etc.

Aceste câteva fapte ajung pentru a evidenția situația în care se găsea, în primăvara lui 1917, corpul ofițerilor. Chemările la ordine și la datorie rămâneau fără ecou, soldații dezertau, se grăbeau să ajungă acasă ca să primească, așa cum credeau, pământ „pe degeaba“. Cei care rămăseseră pe front nu se ocupau decât de politică, mergeau la „mitinguri“, semnau rezoluții, mâncau mult, dormeau încă și mai mult și își uitaseră complet îndatoririle.

Te întrebi fără să vrei de ce comandanții au permis gangrenei să ia proporții atât de înspăimântătoare. Fără îndoială că, dacă s-ar fi putut prevedea câtă energie și câtă ipocrizie vor utiliza partidele socialiste pentru a demola armata, s-ar fi rezistat, de la primele simptome alarmante, în fața Guvernului Provizoriu care, în

fond, nu era decât o adunare de marionete, recurgând chiar la forța armelor, atâta vreme cât aceasta se mai afla sub controlul comandanților și s-ar fi instaurat o dictatură militară până la reunirea Constituantei. Ar fi fost totuși foarte dificil, pentru comandanții militari, să se angajeze pe o astfel de cale. Educați în cea mai severă disciplină, nu erau obișnuiți să se ridice împotriva puterii legitime, reprezentată în acel moment de Guvernul Provizoriu , care promisese că va continua războiul până la victoria finală. Ca o circumstanță atenuantă, aș mai spune că răul mai putea fi oprit doar în luna martie; în aprilie era deja prea târziu, căci otrava pătrunsese profund în organism. Soldații prinseseră gustul fericirii de a sta degeaba, primind, în același timp, o creștere importantă a soldelor și, în general, bucurându-se de binefacerile „declarației asupra drepturilor

soldaților“, care le dădea multe drepturi, eliberându-i de fapt de orice responsabilitate. Dar atunci, adică în martie 1917, nici unul dintre comandanții militari n-ar fi îndrăznit să ia inițiativa unei noi lovituri de stat, de teama de a nu provoca tulburări ce ar fi dus la pieirea întregii țări.

Fără îndoială, rămăseseră câteva unități care se comportau bine, cum era misiunea noastră de artilerie, care își vedea de treabă. Păstrând o ordine desăvârșită, o disciplină veritabilă, s-a separat de orice formă de politică, ceea ce i-a adus dușmănii și bănuieli că ar fi contrarevoluționară.[132]

În prima parte a lui aprilie, generalul Berthelot m-a invitat să îl însoțesc într-o inspecție pe care își propusese să o facă la Botoșani, unde era cantonat Corpul 3 român (diviziile 5, 13 și 14), cele două

divizii de cavalerie, școlile militare, aviația și școala de observatori aerieni.

Corpul 3 era comandat atunci de generalul Iancovescu (numit mai târziu, în iunie, ministru de război), un om foarte distins și energic, care conducea foarte bine pregătirile.

Îi lipseau încă materiale și obiecte de echipament, dar oamenii erau deja disciplinați și instruiți, iar ofițerii la curent cu noile teorii si metode de război și cu aplicarea lor pe teren.

Vreme de cinci zile cât a durat călătoria noastră, n-am avut timp să fac o inspecție detaliată a artileriei – ceea ce, de altfel, era programat pentru perioada de tir – totuși am putut constata că instrucția fusese făcută metodic.

Impresia mea generală din această inspecție a fost una favorabilă, mă întorceam cu

certitudinea că Corpul 3 va fi gata de îndată ce va primi tot materialul de care avea nevoie.

Călătoria aceasta a fost nu doar interesantă, ci și instructivă. Generalul Berthelot cunoștea admirabil arta războiului și, cu enorma sa experiență, sesiza imediat substanța problemelor. Din fiecare cuvânt al frazelor sale scurte, elegante, clare și frumos cizelate emana o profundă cunoaștere a războiului și a psihologiei omenești.

După ce a verificat instrucția trupei pe teren, a inspectat în detaliu mitraliorii și grenadierii, care s-au dovedit perfect instruiți. Nimic prea mult, nimic complicat: misiunile erau simple, ancorate în realitate și asemănătoare situațiilor de luptă. Fiecare divizie construise cu multă grijă o poziție fortificată unde se desfășura instrucția de teren. Procedeele războiului de tranșee erau studiate cu grijă. Fiecare manevră era bine

pregătită în scop instructiv și se desfășura în condiții reale de luptă. Francezii cunoșteau foarte bine războiul de poziții și munciseră mult pentru a găsi cele mai bune metode de atac. Își instruiau intens rezervele, nu le lăsau să lenevească în spatele frontului, iar asta le-a permis să le transmită românilor un sistem complet de luptă în tranșee.

Școala de aviație și școlile militare de la Botoșani și Dorohoi ne-au lăsat și ele o bună impresie. Cei 80-100 de tineri care se pregăteau pentru gradul de ofițer se găseau la nivelul dorit. Cavaleria, cantonată în apropiere de frontiera cu Bucovina, progresase mult, caii fuseseră livrați, escadroanele executau bine manevrele călare și pedestru. Bateriile trase de cai își cunoșteau meseria și știau să se poziționeze în spații liniare și deschise cu repeziciune. Această inspecție mi-a lăsat o amintire bună. Dincolo de

mulțumirea de a constata rezultatele obținute de armata română, atât de importante pentru cauza comună, mă felicitam personal fiindcă estimasem corect timpul de care avea nevoie pentru a se reorganiza și fiindcă, astfel, nu îmi indusesem în eroare superiorii.

Era o plăcere pentru mine să uit, în mijlocul trupelor române, bine disciplinate, politica și revoluția noastră, chiar dacă aceasta reușise, chiar și acolo, să ne creeze probleme. De exemplu, chiar în timpul dejunului oficial de după inspecția la școala din Botoșani, s-a primit o radiogramă care conținea, în germană, manifestul Consiliului deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd „către toate popoarele și toate țările“, invitându-le să își răstoarne guvernele, să formeze un proletariat internațional etc... Ofițerul meu de ordonanță și cu mine eram singurii ruși prezenți,

iar comportamentul compatrioților noștri ne-a făcut să roșim. „Ei bine – întrebau ofițerii aliați – din câte se pare, muncitorii voștri din Petrograd vor să guverneze lumea întreagă? Asta nu le poate reuși, nimeni n-o să-i asculte; dar interesele comune ale Aliaților vor fi afectate“, au adăugat ei pe bună dreptate. Ne-am văzut obligați să dăm răspunsuri evazive despre această invenție grotescă a „democraților noștri cu creierele inflamate“, ale căror cuvinte frumoase nu cântăreau nimic în afara Rusiei.

La câteva zile după ce m-am întors la Iași, generalul Hangin a fost numit inspector general pe întreaga artilerie, în locul Marelui Duce Serghei, care tocmai părăsise funcția. A plecat la STAVKA, lăsându-mă locțiitor la inspecția de front. În iarnă, când îndeplinisem această funcție, munca mea era limitată la obligațiile curente, pe când acum

importanța și responsabilitățile funcției mele crescuseră mult: se pregătea o ofensivă în viitorul apropiat, la care trebuiau să ia parte toate armatele ruse de pe frontul nostru și Armata a II-a română.

Această operație, aflată în legătură cu proiectata ofensivă a grupului de armate de sud-vest, avea ca obiectiv fixarea inamicului în România și în Transilvania, pentru a putea să preluăm inițiativa pe celelalte fronturi. Ea trebuia să fie urmată de acțiuni energice pe tot teatrul rus de război, nu doar în Galiția și Volînia, așa cum se întâmplase în vara trecută. Efectivele noastre crescuseră mult de atunci, ca și mijloacele noastre tehnice, ceea ce, adăugat la creșterea semnificativă a forței Aliaților, ne promitea o victorie finală și decisivă în iarnă. La Conferința interaliată de la Chantilly[133] se stabilise un plan general al campaniei de vară, care

prevedea acțiuni puternice, combinate, pe toate teatrele războiului mondial.

Pentru a-i lipsi pe anglo-francezi de beneficiile pregătirii intense a unei ofensive în fața Parisului, germanii s-au retras în februarie douăzeci de kilometri către liniile lor defensive, numite liniile „Hindenburg“, ceea ce le-a adus anumite avantaje. În primul rând, își scurtau frontul de defensivă și, în al doilea rând, îi obligau pe Aliați să înceapă o pregătire complicată, câștigând astfel timp.

Acest nou factor care a îngreunat planurile Antantei – revoluția rusă, urmată de descompunerea armatei ruse, pe care, se pare, Guvernul Provizoriu le-o înfățișa Aliaților sub altă lumină, cerând doar timp pentru a însănătoși trupele – a afectat plănuita unitate de acțiune.

Anglo-francezii, dând crezare însănătoșirii grabnice a armatei ruse, au decis să întreprindă

singuri, în luna aprilie, o mare ofensivă care ar fi trebuit, în orice caz, să îi blocheze pe germani pe durata crizei noastre. Această ofensivă, purtată pe un front de șaizeci de kilometri și care a dus la mari pierderi, n-a adus decât rezultate tactice care nu erau pe măsura mijloacelor angajate și a sângelui vărsat. A fost limpede că Aliații nu puteau sparge, pentru moment, fără ajutorul nostru, rezistența inamicului, care adusese în Franța trupe luate de pe frontul rusesc – în vest s-a instalat o oarecare acalmie. În numele intereselor comune, trebuia să ne grăbim să atacăm în România și în Galiția, acțiune care ar fi fost susținută de anglo-francezi, apoi urmată de italieni și de fronturile noastre din vest și din nord. Acest efort combinat ar fi trebuit să conducă, pentru prima dată, la completa unitate de acțiune a tuturor Aliaților.

În primăvara lui 1917, trupele ruse de pe frontul românesc aveau un efectiv impunător de 478 de batalioane, 210 escadroane și 1.900 de tunuri, dintre care cel puțin 300 de obuziere de 114, 120 și 155, și tunuri superioare calibrului de 75 mm. Adăugând cele 6 divizii ale Armatei a II-a române, cu cele 79 de batalioane ale lor, 14 escadroane și 288 de tunuri, dispuneam de 400.000 de oameni, ceea ce ne asigura o superioritate de cel puțin o treime asupra inamicului. STAVKA ne dăduse misiunea de a ataca adversarul și de a-l ține pe poziții, în scopul de a-l împiedica să își redistribuie trupele. Modul de executare, conform ordinului de operații al generalului Saharov, formulat în luna martie, prevedea o serie de acțiuni de ansamblu. Fiecare armată trebuia să înceapă ofensiva la termenul indicat, în direcțiile cele mai avantajoase.

În particular, Armata a IX-a, care cuprindea 240 de batalioane și 48 de escadroane, trebuia să se îndrepte către Beretch-Kezdi-Vachargeli[134], să respingă inamicul în munți, să acopere regiunea petrolieră Târgu-Ocna–Onești și să ajungă în valea Oltului superior, amenințând ariergarda trupelor ce se găseau mai la stânga sa, în fața Armatei a II-a române. Aceasta din urmă (79 de batalioane) avea drept misiune să înainteze pe cât posibil pe întregul său front, servind drept legătură între Armata a IX-a și Armata a IV-a, care trebuia să atace la rândul ei în direcția Focșani-Râmnicu Sărat, să ocupe importantul masiv din apropierea Odobeștiului, dominat de cota 1001 și să ajungă în valea Milcovului. În sfârșit, Armata a VI-a, formată din 168 de batalioane și 48 de escadroane, a primit ordinul de a concentra 72 de batalioane între gurile Râmnicului și Buzăului, să atace în regiunea

Fundeni-Corbul, să străpungă spre Ciorăști și să amenințe trupele inamice aflate în fața Armatei a IV-a. Era clar că trebuia să utilizeze ca punct de plecare teritoriul cuprins în bucla de la Nămoloasa, unde eram instalați ferm pe malul drept al Siretului. Obiectivul ei parțial, a cărui primă etapă decurgea din ordinul generalului Saharov, se transforma în luarea liniei Gârlești – Maximeni[135].

Linia de operații a Armatei a VI-a era de o extremă importanță, căci, în caz de succes, se reușea ruperea joncțiunii între Dobrogea și Focșani. Pentru moment, această armată nu dispunea decât de un număr restrâns de tunuri mari, mai ales tunuri lungi pentru contrabaterie, ceea ce i-am comunicat imediat generalului Saharov. Acesta m-a autorizat să mă duc imediat la comandamentul Armatei a IX-a, care, operând într-o regiune muntoasă, avea mai puțină nevoie de artilerie grea, și

să rezolv chestiunea transferului către Armata a VI-a a unui număr suficient de obuziere de 114, 120 și 155. M-a prezentat celebrului comandant al Armatei a IX-a, generalul Lecinski, la cartierul său de la Roman. L-am găsit foarte abătut de turnura pe care o lua descompunerea trupelor. Mai precis, în ziua sosirii mele, soldații unui corp de armată își arestaseră și martirizaseră comandantul, pe generalul M...[136], unul dintre cei mai buni generali ai noștri, pe care îl bănuiau că ar fi fost „contrarevoluționar“. Refuzau să asculte ordinul generalului Lecinski de a-l elibera pe generalul M...! Iată unde se ajunsese în armata noastră!!! Presupun că asta l-a convins pe generalul Lecinski, învingătorul de la Cernăuți, să își dea demisia, deoarece se afla în imposibilitatea de a-și îndeplini datoria așa cum ar fi trebuit!

Revenind la problemele artileriei, adaug că puteam

dispune de încă 15 baterii a câte 60 de piese ale contrabateriei române, complet instruite și gata de luptă. În plus, înainte de ofensiva proiectată în februarie, mi-am asigurat sprijinul misiunii franceze pentru a rezolva favorabil această chestiune și am primit consimțământul generalului Prezan. Erau motive să cred că va aproba din nou și ne-am apucat să calculăm, pentru a i le supune aprobării, lucrările de pregătire ce trebuiau executate pentru a transporta această artilerie de la Vaslui și a o așeza pe poziții.

Două săptămâni mai târziu, înaltul comandament s-a văzut obligat să amâne proiectata ofensivă, dată fiind starea armatei noastre, a cărei maladie morală, în loc să se diminueze, câștiga tot mai mult teren.

În luna aprilie am primit vizita noului ministru de război, domnul Gucikov, care voia să se convingă

personal de starea frontului. A primit numeroase „delegații“ de la tot felul de „comitete și a plecat, se poate crede, cu o impresie foarte neplăcută, căci generalul Saharov și-a părăsit la scurtă vreme postul. E ciudat, căci domnul Gucikov, om foarte inteligent și priceput în chestiuni militare, ar fi trebuit să aprecieze evenimentele la valoarea lor reală și să înțeleagă cum urma să se sfârșească toată această „democratizare“ a armatei. Persoanele din anturajul său pretindeau că frontul românesc, prin comparație cu altele, era mult întârziat în introducerea „adevăratei noi discipline“, care, chipurile, dădea rezultate excelente etc. Totuși, evenimentele care au urmat au arătat că frontul nostru era mult mai solid decât celelalte și, în vreme ce fronturile de sud-vest și de nord au pricopsit Rusia cu debandadele de la

Tarnopol și Riga, al nostru încă lupta și realiza chiar ofensive parțiale reușite.

În plus față de aceste motive, trebuie să luăm în calcul și că soldații noștri erau în contact cu trupele române, bine disciplinate, care, în paralel cu descompunerea noastră, își consolidau disciplina și își păstrau spiritul militar, evitând orice amestec cu elementele compromise ale armatei ruse.

Am fost invitat la câteva discuții între ministrul de război, generalul Saharov și comandanții armatelor. Domnul Gucikov a arătat că își cunoștea bine personalul, dar revenea mereu asupra noii situații, anume că puterea superiorilor și executarea fără obiecții a ordinelor trebuiau să fie înlocuite prin metoda persuadării subordonaților, metodă care, dacă stăteai să-l asculți, dăduse deja rezultate satisfăcătoare. Simțeai că domnul Gucikov nu credea nici el în ce

spunea și că nu era decât o portavoce. Spera totuși că, urmând curentul, va reuși să scoată armata din prăpastia în care se adâncea. Era dureros să vezi un om capabil ca el constrâns să propage, într-o armată aflată în fața inamicului, ideile domnului Kerenski și ale comitetelor muncitorești, contrare bunului-simț și experienței. De altfel, nu a suportat multă vreme acest rol și, la sfârșitul lui aprilie, a părăsit postul de ministru.

Profit de ocazie pentru a aminti un fapt semnificativ: domnul Gucikov a ajuns la Iași dimineața și, contrar uzanțelor din armata noastră ca, la sosirea sa, ministrul de război să meargă mai întâi la reședința comandantului suprem, i-a chemat pe generalul Saharov și pe alți câțiva comandanți, printre care mă aflam și eu, la domiciliul său. Când s-a terminat sesiunea de lucru de dimineață, ne-a rugat să revenim la ora 16 fix. Cu cinci minute înainte de ora indicată,

generalul Saharov, însoțit de doi comandanți de armate[137] și de restul personalului său, s-a prezentat în oraș, unde i se rezervase un apartament ministrului. Acesta ne-a făcut să așteptăm multă vreme, fiindcă era ocupat cu primirea „deputaților soldaților“, care fuseseră aduși special de pe front în acea zi.

Am așteptat, puțin surprinși, dar cu răbdare. Atunci au apărut ministrul plenipotențiar al Serbiei, simpaticul și energicul domn M. Marinkovici, mare prieten al Rusiei, și generalul Berthelot, care veniseră să îl viziteze pe domnul Gucikov. În sfârșit, recepția „democratică“ a luat sfârșit. Ușa camerei ministrului s-a deschis și de acolo au ieșit o mulțime de deputați. Cea mai mare parte erau voluntari și secretari cu vădit aspect semit[138], printre ei fiind amestecați și câțiva bravi soldați decorați cu crucea Sfântul

Gheorghe, care făceau parte, nu era greu de ghicit, doar ca decor din aceste delegații.

Au fost primiți mai întâi domnul Marinkovici și generalul Berthelot. Apoi a venit și rândul nostru și lucrul de dimineață a continuat.

Am auzit spunându-se apoi că generalul Berthelot i-ar fi atras atenția domnului Gucikov asupra bunei discipline care domnea în armata Revoluției Franceze, unde, dacă un general era împușcat fiindcă nu executase un ordin, și soldatul era spânzurat dacă fura o găină de la vreun locuitor.

În ceea ce privește însărcinările mele speciale, i-am făcut ministrului un raport detaliat asupra situației armatei române și a progreselor realizate. Domnul Gucikov a fost satisfăcut și a telegrafiat la STAVKA pentru a stabili cât mai repede și definitiv situația misiunii noastre, după proiectul elaborat încă de pe vremea Marelui Duce. Acest

proiect avea drept scop să extindă cu mult rolul misiunii, căci acesteia îi revenea, în chip natural, începând de acum, rolul de legătură, în sensul larg al termenului, între trupele ruse și artileria românească în cursul acțiunilor lor comune. Mă mai propunea și pentru avansare: șefului misiunii trebuia să i se confere autoritatea unui general de divizie.

În ziua sosirii ministrului, mi s-a propus funcția de inspector de artilerie la Corpul 8, situație echivalentă și care era foarte tentantă sub multe aspecte. Dar, după ce m-am gândit, am preferat să devin șef de misiune. Mi-ar fi fost greu să părăsesc artileria română chiar la începutul marilor lupte, ca și când m-aș fi sustras de la îndatoririle ce îmi reveneau; și apoi, voiam să termin munca începută. Decizia mi se părea cu atât mai justă cu cât camaradul

meu francez, generalul Vouillemin, care ocupa un post analog cu al meu, a refuzat pentru aceleași motive să se întoarcă în Franța ca să fie avansat. Câteva zile mai târziu, am fost numit șef al misiunii, cu atribuții și puteri extinse: am ocupat postul până la sfârșitul războiului.

---

120. Așa în original. Nu este clar ce a dorit să indice autorul prin aceste date; corespondența datelor stil vechi–stil nou ar fi 16 februarie/1 martie.

121. Așa în original; corect: 27 februarie/12 martie.

122. Cele mai vechi două regimente din gardă. Întregul corp de elită se afla pe front, astfel încât aici e vorba doar despre batalioanele de rezervă (n. ed. fr).

123. Ultima unitate care a trădat jurământul a fost noul grup de artilerie călare al gărzii, în curs de formare la Pavlovsk (n. a.).

124. În original: „archi-socialistes“.

125. De la numele lui Pugaciov, devenit substantiv comun în Rusia pentru a-i desemna pe briganzi. Un anume Pugaciov s-a răsculat la sfârșitul secolului al XVIII-lea în zona de sud-est, a convins masele că era țarul Petru III, mort cu puțină vreme înainte, a jefuit o regiune întinsă și a organizat uciderea sistematică a proprietarilor de pământ, negustorilor, preoților și funcționarilor (n. ed. fr.).

126. Marele duce Nicolai Nicolaievici (1856–1929) era, în momentul declanșării revoluției, comandant al frontului din Caucaz. Fusese numit comandant suprem (generalissim) al armatei ruse de țarul Nicolae II, chiar înainte de abdicare, dar a fost destituit din această funcție de noul prim-ministru, prințul Gheorghi Evghenievici Lvov. A petrecut doi ani în arest la domiciliu în Crimeea, iar ulterior a emigrat în Occident; reședința sa de la Choigny (Franța) era, în interbelic, un centru al rezistenței ruse monarhiste.

127. Așa în original.

128. În misiunea mea, nu am introdus comitetul solicitat decât foarte târziu și mai mult în aparență. Acest comitet se reunea foarte rar. Nu aprobam decât una sau două dintre rezoluțiile lui, ceea ce a contribuit la menținerea unei ordini perfecte în rândurile personalului meu până în martie 1918, când misiunea a fost, firește, dizolvată (n. a.).

129. Sub-sublocotenenți (n. ed. fr.).

130. Referire la succesele armatei germane împotriva rușilor în bătălia de pe Stokhod, în dreptul localității Vitoniez (Ucraina), la 14 martie 1917. Cu această ocazie, armata germană a făcut 100 de prizonieri dintre soldații ruși și a capturat o cantitate importantă de material de război rusesc.

131. Jaques de La Palisse (1470–1525), nobil francez și comandant militar, a condus trupele franceze în asediul Genovei din 1507. Vinogradski face aici aluzie la epitaful acestuia, bazat pe un joc de cuvinte („*Ci-gîte Seigneur de La Palice: s'il n'était pas mort, il ferait encore envie*"), de unde a

luat naștere în franceză cuvântul *lapalissade*, cu sensul de truism, adevăr evident spus cu efect comic.

132. Ca regulă generală, descompunerea unităților a fost proporțională cu uşurinţa de a comunica cu nucleele de contaminare. De exemplu, Armata a IX-a, vecină cu frontul de sud-vest, se resimțea cel mai mult și avea moralul cel mai scăzut, în vreme ce a IV-a, aflată în mijlocul teritoriului românesc, unde agenții „Sovietelor“ se temeau să se hazardeze, era cea mai puțin atinsă de boală (n. a.).

133. În 1915–1916 avuseseră loc la Chantilly, în Franța, trei conferințe interaliate (7 iulie și 12 decembrie 1915, 16 noiembrie 1916). Autorul se referă la ultima dintre ele, la care s-a discutat posibilitatea ca Aliații să participe la reechiparea armatei ruse cu echipament militar furnizat de puterile vest-europene, în scopul ca aceasta să se concentreze pe înfrângerea Bulgariei, în contextul unei ofensive combinate împotriva Puterilor Centrale.

134. Așa în original. Kézdivásárhely – Târgu Secuiesc. Beretch – Brețcu.

135. Așa în original. Măxineni, judeţul Brăila.

136. Așa în original.

137. Generalul Lecinski lipsea (n. a.).

138. În original: „*au type hébreu très prononcé*“.

Capitolul XIV
Generalul Șcerbacev îl înlocuiește pe generalul Saharov; incidentul Rakovski – Pregătirea artileriei române

Către 20 aprilie/3 mai, generalul Saharov a transmis comanda succesorului său, generalul Șcerbacev, fostul comandant al Armatei a VII-a. Aproape în același timp a sosit și noul șef de stat-major, generalul Golovin, și noul inspector de artilerie, prințul Massalski.[139] Generalul Șcerbacev era cunoscut încă dinainte de război pentru energia sa. Fusese la conducerea Academiei Statului-Major, unde, secondat de generalul Golovin, introdusese o serie de reforme reușite. În timpul

războiului, se distinsese în funcția de comandant de armată. Generalul Golovin, foarte capabil, profesor strălucit, aplicase metode noi la Academie. În timpul războiului, și-a demonstrat alesele calități într-o serie de posturi de înaltă responsabilitate. Încă de la sosirea sa la Iași a știut să fie la înălțimea situației și a contribuit mult la salvarea frontului nostru de la descompunerea finală pentru o perioadă mult mai mare de timp decât au rezistat celelalte.

Prințul Massalski, om al datoriei, artilerist experimentat, nu ezita să se dedice complet chestiunilor de serviciu și a reușit să își facă admirabil treaba la artileria de pe front în timpul campaniei din 1917.

După ce și-a dat seama de starea trupelor, generalul Șcerbacev a fost de părere să nu se înceapă operația plănuită. Frontul de sud-vest era în aceeași situație, ceea ce a obligat STAVKA să amâne

ofensiva. Cea mai mare parte a unităților nu făceau aproape nimic, nu pregăteau amplasamentele, nici zonele de pornire. Se spunea că partizanii războiului „pur defensiv“ voiau chiar să arunce în aer stocurile de muniții dacă se dădea ordinul de pornire a ofensivei. Unități întregi nici nu voiau să audă despre aceasta, criticau, în ciuda interdicției, ordinele de luptă și le analizau minuțios pentru a vedea dacă se potrivesc într-adevăr cu defensiva.

În același timp creștea și numărul jafurilor a căror victimă era populația. Încă din iarnă existau plângeri, dar atunci jefuitorii acționau încă cu prudență pentru a nu fi spânzurați, în vreme ce acum „tovarășii“[140], simțindu-se scăpați de responsabilitate, furau pe față și chiar își permiteau să năvălească în locuințele private ale „burghezilor“. Au existat cazuri

revoltătoare, cu soldați de-ai noștri care s-au amestecat în chestiuni ce nu priveau decât autoritățile române: agitatorii s-au apucat să critice regimul monarhic din România și să facă propagandă în popor, invitând oamenii să își împartă între ei pământurile moșierilor și să se revolte împotriva guvernului lor. Toate aceste incidente riscau să strice relațiile cordiale care se stabiliseră în toamna lui 1916. Nu trebuie uitat că, în timpul frecventelor noastre ocupații din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în Moldova și Valahia, nu am lăsat numai amintiri bune, din cauza rechizițiilor inevitabile și a necesităților de război. Ca excepție, merită citate vremurile contelui Kiseleff, care a dotat Principatele cu „Statutul organic“, și epoca victorioasă de la 1877–1878, când populația nu a avut motive să se plângă de trecerea trupelor noastre. În 1917, îndată ce

acestea au început să se poarte nepotrivit, au revenit toate vechile ranchiune, iar relațiile amenințau să se strice.

În luna aprilie, francezii și englezii de la Iași, care, în cea mai mare parte, aplaudaseră la început revoluția din Rusia, crezând că aceasta va îndepărta amenințarea păcii separate, au început să se neliniștească. Românii se arătaseră mai sceptici față de schimbarea noastră de guvern, iar conducătorii lor exprimaseră chiar îndoieli întemeiate asupra turnurii pe care o va lua această revoluție, numită „fără vărsare de sânge“ de către presa socialistă, pentru care sângele „burghez“ nu conta. Generalul Berthelot era una dintre puținele persoane care, din primele zile, au fost foarte îngrijorate de direcția pe care o luau manifestările maselor populare și de măsurile aplicate de Guvernul Provizoriu în armată. Mi s-a povestit mai târziu că și-a

prevenit insistent guvernul despre necesitatea introducerii în Rusia, dacă se dorea să fie salvată, de unități aliate în jurul cărora s-ar fi putut grupa elementele de ordine. Evenimentele ce au urmat au arătat justețea acestor previziuni.

Într-adevăr, legațiile și misiunile aliate din România aveau de ce să se neliniștească. La Iași și în alte orașe a început epoca manifestațiilor politice ale soldaților. Organizau procesiuni la care afișau tot felul de pancarte, dar foarte rar pe aceasta: „război până la victoria finală“. Trebuie spus că majoritatea manifestanților își doreau în sinea lor ca această victorie să fie obținută fără concursul propriu. Mai mult, se vedeau adeseori drapele roșii cu inscripții contrare: „pace, pământ și libertate“ etc.

Următorul episod, care a coincis cu sosirea generalului Șcerbacev, e caracteristic. Trupele ruse cantonate la Iași au decis să

celebreze, la 18 aprilie/1 mai, sărbătoarea socialiștilor, organizând o mare adunare la Socola[141], urmată de o procesiune solemnă cu pancarte și drapele roșii, care ar fi trebuit să străbată străzile Iașiului. Scopul acestei manifestări deplasate era acela de a-i arăta guvernului „încrederea“ lor, ca și când guvernul ar fi avut nevoie ca trupele să voteze dacă au sau nu încredere în el.

Populația Iașiului a fost foarte tulburată de spectacol, iar ofițerii aliați nu și-au putut ascunde surprinderea în fața acestei manifestații. În loc să îi susțină pe franco-englezi să oprească inamicul și să-i permită Rusiei să se refacă, armata rusă, „cea mai liberă din lume“, cum o numeau reprezentanții noștri „democrați“, își uitase datoria și se ocupa de politică. Noi – elementele de ordine – „turbam“ de neputința de a canaliza și a îndigui această mișcare politică.

Adunarea de la Socola a luat o întorsătură cu totul neașteptată: un oarecare voluntar Guilleret, președinte al comitetului de front, a ținut populației o cuvântare despre obligația poporului rus liber de a-l detrona pe rege și a-i dărui României o republică „democratică“. E inutil să subliniem întreaga nebunie a acestor cuvinte. Dar a fost ciudat că nimeni din asistență nu l-a oprit pe orator și nu a încercat să îi dea replica; dimpotrivă, l-au aplaudat. Adunarea s-a terminat într-un mod încă și mai neașteptat: mulțimea a eliberat doi spioni întemnițați de autoritățile române. Unul dintre ei, un anume Rakovski, era destul de cunoscut. Bulgar prin naștere, supus român, acest individ, om inteligent și instruit, dar fără moralitate, servise ca medic în flota română, de unde a fost arestat pentru tot soiul de afaceri tenebroase. După ce l-au eliberat, soldații noștri l-au

trimis cu o locomotivă în Rusia. Dată fiind importanta lui poziție în comitetul socialist internațional[142], guvernul bolșevic i-a încredințat, la venirea sa la putere, în toamna lui 1917, o funcție înaltă. În ianuarie 1918 a fost trimis la Odessa, care căzuse în mâinile naționaliștilor, pentru a-i martiriza și a-i jefui pe românii ce se refugiaseră acolo, misiune de care s-a achitat cu conștiinciozitate, confiscându-le sume de bani importante.[143]

Dată fiind noua ordine din armata noastră, voluntarul Guilleret n-a fost deloc pedepsit. A avut de suportat numai „mustrarea“ telegrafică a ministrului de război. Cei care au stat de vorbă cu el despre comportamentul pe care l-a avut au constatat că era o persoană limitată și prea puțin instruită. Credea că Rusia avea acum misiunea de a crea peste tot republici și de a face popoarele

fericite, bazându-se, fără explicație sau rațiune, pe exemplul Revoluției Franceze. În general, avea convingerea naivă că universul stătea în genunchi în fața „democrației“ ruse, care trebuia să producă ceva nou și grandios; dar ce și cum, era peste puterile lui să explice. A fost foarte mirat când niște ofițeri francezi i-au spus că în Franța, care e republică, ar fi fost împușcat în 24 de ore pentru un asemenea comportament. Și acest tip de nou rus, din nefericire, era foarte răspândit în armata noastră de la revoluție încoace, un tip care, în astfel de vremuri tulburi, obține un mare ascendent asupra maselor inculte, făcându-le să creadă tot felul de neadevăruri.

Evenimentul din 18 aprilie/1 mai și zvonurile că trupele ruse ar fi pregătit, pentru 23 aprilie/6 mai, o acțiune împotriva regelui și a augustei sale familii, au provocat nemulțumirea întemeiată a

românilor și a celorlalți aliați ai noștri, împărtășită de toți rușii care gândeau limpede. Miniștrii lor s-au grăbit să își înștiințeze guvernele. Generalul Șcerbacev a fost rugat să ia măsuri de precauție. Ofițerii francezi și englezi și-au oferit serviciile familiei regale, comandamentul a întărit garnizoana din Iași, iar atmosfera a devenit furtunoasă.

Din fericire, totul s-a sfârșit cu bine. Generalul Șcerbacev a folosit singurul mijloc pe care îl avea la dispoziție pentru a acționa asupra soldaților: a lansat o proclamație. Aceasta, formulată în cunoștință de cauză, bine argumentată, dezaproba incidentul din 18 aprilie, liniștea creierele inflamate și dădea satisfacție sentimentului național al românilor. În mod sigur, această proclamație și măsurile de precauție luate de cele două Mari Cartiere Generale au contribuit la menținerea ordinii fără violențe.

Situația noastră, a rușilor, era delicată, mai ales aceea a personalului misiunii de artilerie care lucra cu armata română. Din acest motiv, m-am dus la generalul Christescu, adjunctul generalului Prezan, și i-am adus la cunoștință că misiunea de artilerie, evitând politicul, nu aproba câtuși de puțin tentativele de amestec în afacerile interne ale unei țări aliate și va continua să-și facă treaba ca și până acum, într-un veritabil spirit militar si cu cea mai strictă disciplină. Contrar multor altora, misiunea noastră nu s-a ocupat niciodată de politică și și-a păstrat până la sfârșitul războiului cele mai bune relații cu armata română.

E de interes să amintim poziția ziarelor noastre față de toate aceste evenimente, în vreme ce armata se descompunea, iar noi roșeam din cauza comportamentului eșaloanelor noastre de rezervă și al soldaților

izolați care treceau prin Iași. Aceștia erau murdari, zdrențăroși, foarte adeseori desculți[144], jucau cărți prin toate colțurile, în vreme ce ziarele din Odessa și Kiev vorbeau despre starea „strălucită“ a acestor trupe ale „armatei revoluționare“!

Incidentul din 18 aprilie/1 mai a fost interpretat într-un mod special: Rakovski le era prezentat cititorilor ca unul dintre cei mai distinși socialiști internaționali. Despre atacurile împotriva regelui nu se amintea, făcându-se doar aluzie la crearea, pe viitor, a unei republici „balcanice“.

Din luna mai au început tentativele Guvernului Provizoriu de a repara răul făcut în armată, dar rămânând în același timp pe un teren așa-zis „democratic“. În ce privea frontul nostru, generalii Șcerbacev și Golovin au reușit să canalizeze provizoriu acțiunea comitetelor și să le folosească

pentru a acționa asupra trupei, ceea ce a pus capăt aici, pentru o vreme, descompunerii.

Aliații ne cereau să începem ofensiva. Noul ministru de război, Kerenski, a început să viziteze fronturile și să le țină cuvântări trupelor pentru a le convinge că era nevoie să lupte. Evident că nu putea convinge câteva milioane de oameni, dar o anumită reacție s-a făcut simțită. Discursurile lui Kerenski erau, în fond, foarte stranii: cuvântul „patrie“ revenea foarte rar în ele, dar ministrul făcea apeluri pentru „salvarea revoluției“ și le cerea tuturor oamenilor să învingă pentru a obține pământ și libertate. Altfel spus, toți aceia care aveau pământ erau invitați să se sacrifice pentru a face posibil să li se ia mai ușor averile și să fie lăsați, împreună cu familiile lor, săraci lipiți!

Ofițerii noștri și-au arătat încă o dată patriotismul și abnegația, susținând guvernul care îi

martiriza. S-au străduit să trezească în rândurile soldaților spiritul de ofensivă. Pentru a opri descompunerea, s-au inventat tot felul de procedee: s-au creat batalioane de asalt, ale morții, de femei etc. etc.; comisarii guvernului amenințau etc. etc.; dar nu s-au obținut – așa cum au arătat evenimentele – decât rezultate puține și provizorii.

Pentru a acționa asupra socialiștilor noștri, Aliații au trimis în Rusia corifei ai socialismului, domnii Albert Thomas și Vandervelde, care trebuiau să vorbească în numele democrațiilor aliate și să încerce să îi aducă pe ai noștri la niște idei mai civilizate. Acești domni ne-au vizitat trupele, au vorbit cu ele prin interpreți și pare-se că au fost mulțumiți!

Cunoscând psihologia poporului, nu aveam nici un dubiu că „democrații“ noștri doar se prefăceau că sunt de acord cu

interlocutorii lor și că, în realitate, erau foarte decișI să își urmărească scopurile rapace și să își însușească gratis averile altora. Am avut ocazia să îl aud pe domnul Vandervelde în persoană spunând că programul Cadeților[145] noștri era „prea radical“. Îi propun cititorului să compare opinia acestui cunoscut lider al socialismului științific occidental cu „democrații“ noștri, fie și ale unui Cernov. Roadele lucrărilor acestuia din urmă, reprezentate prin furtul și jefuirea proprietarilor, fără a mai pomeni de cei care au fost uciși prin sate, vorbesc destul de elocvent despre opera lui civilizatoare.

Pentru a completa tabloul, voi încerca să descriu viața de atunci, de la Iași. Orașul era plin, iar numărul locuitorilor, 80.000 de suflete în mod obișnuit, crescuse cu 30.000. Mulți refugiați din Valahia erau deja instalați acolo la sosirea Curții, a miniștrilor, a

Senatului și Camerei de la București, ceea ce a dus la supraaglomerare. Străzile erau foarte animate, vedeai numeroase uniforme ale tuturor țărilor aliate, vizitele oficiale ale multor personalități ale Antantei se succedau. Uneori aveau loc spectacole patriotice în scop de binefacere. Un foarte bun cinematograf militar funcționa în beneficiul invalizilor de război. Se proiectau filme de calitate, reprezentând scene reale de pe câmpurile de luptă de pe toate fronturile, ceea ce contribuia la susținerea moralului populației. Din nefericire, filmele noastre rusești nu figurau printre acestea; în vreme ce toate țările se preocupau cu ardoare să-și popularizeze efortul de război prin toate mijloacele și să mențină vii legăturile între armată și națiune, la noi, în Rusia, se gândiseră prea puțin la asta.

Distracțiile se limitau la spectacole, căci, dată fiind starea de război, toate teatrele, cabareturile, cinematografele și alte antreprize private erau închise, iar orașul plonja, după ora 10 seara, în întuneric. Aveau loc mici recepții în societatea foarte ospitalieră, dar, personal, eram prea ocupat și mă duceam prea des pe front pentru a putea să iau parte la ele.

Câțiva dintre ofițerii noștri își aduseseră familiile, iar viața era plăcută în general, în orice caz mult mai calmă decât în Rusia, unde începuseră deja mișcarea anarhică și excesele: jafuri și supremația celor mai de jos elemente ale societății. Din cauza stării de război, nu aveau loc recepții la Curte, dar invitau din când în când anumite persoane din comandamentul nostru și din misiunile străine. Așa am avut

onoarea să fiu primit de Majestățile Lor cu altă ocazie decât aceea a audienței.

În așteptarea operațiilor, lunile mai și iunie au fost consacrate muncii intense, cu scopul de a completa instrucția armatei române și de a pregăti planurile de acțiune. Armata I își făcea instrucția la trageri, urmată de mici manevre de tir real, la care asistam adesea împreună cu adjuncții mei, generalul Krutikov și colonelul Lazarkevici; acesta din urmă îi luase locul generalului Pașcenco, numit inspector de artilerie la Armata a IX-a. Generalul Vouillemin era bolnav, așa că a fost înlocuit provizoriu de colonelul Lafont, excelent artilerist, cu brevet de ofițer de stat-major. Lucram în strânsă colaborare cu el și făceam frecvent schimb de opinii. Tirul a fost executat în cea mai mare parte pe un teren pregătit dinainte, care

reproducea exact pozițiile germane, ceea ce le-a permis românilor să-și facă dinainte o idee despre ceea ce îi aștepta. Așa cum am mai spus, tehnica tirului era bună în întreaga artilerie română. Lucrul împreună și legătura cu infanteria progresaseră mult. Se formase deja un cadru solid de căpitani și comandanți de grupă, capabil să se perfecționeze prin forțe proprii și să-și dezvolte cunoștințele obținute. Către sfârșitul perioadei de trageri, tirul a fost combinat cu mici manevre, vizând mai ales legătura cu infanteria. După metoda franceză, erau folosite avioane cu misiunea specială de a ține artileria la curent cu progresele infanteriei. Acest procedeu era neprețuit, dat fiind că, în timpul luptei, nu poți decât cu mari dificultăți să observi manevrele infanteriei, prin norii de fum și de praf.

Din nefericire, artileria nu primise încă din Franța întregul material comandat. Lipseau câteva zeci de tunuri de 75 și obuzierele grele, ceea ce nu ne-a permis să organizăm decât artileria a 12 divizii, în loc de 15. În plus, cele trei divizii ale Corpului 1, foarte greu încercate de tifosul exantematic, încă nu puteau fi aliniate pe front, ceea ce a redus la 12 numărul diviziilor; toate au fost dotate cu artilerie într-o cantitate suficientă.

Toate aceste unități erau în perfectă stare: bine instruite, cu efectivele complete, își aveau depozitele în proximitate, moralul era excelent; reprezentau o forță serioasă. Trebuie să apreciem munca înaltului comandament român și a Misiunii Franceze, care au făcut tot posibilul pentru a reorganiza armata în termenul dorit. Majestatea Sa și prințul moștenitor făceau inspecții frecvente și asistau la manevre,

astfel că soldații își vedeau adesea comandantul suprem și ardeau de nerăbdare să alunge inamicul din țara lor.

În timpul inspecțiilor mele, am fost întotdeauna primit la modul cel mai cordial de toți comandanții români și de subordonații lor, ceea ce a ușurat lucrul în comun. Nu îi voi uita niciodată pe eminenții comandanți de corp de armată, generalii Văitoianu, Grigorescu, Istrati, Iancovescu și Petala, alături de care am petrecut clipe atât de plăcute. Atunci când diviziile Armatei I române au început să își ocupe din timp sectoarele, la 15/28 iunie, 10 divizii aveau artileria completă, luată de la unitățile care rămăseseră încă în zona de reorganizare. Câteva brigăzi aveau tunuri de 75 franceze, altele erau înarmate cu piese ușoare românești, cu tir rapid. Fiecare divizie a primit 36 de piese de câmp, 8 obuziere de 105 și aproximativ 8 tunuri de tranșee de

53. În plus, erau și 4 baterii de munte, neîncadrate în brigăzile de artilerie. Totalul era, pentru cele 10 divizii care luau parte la ofensivă și pentru cavalerie: 360 de piese ușoare, 24 de piese de artilerie călare, 16 de munte, 96 de piese de tranșee, 56 de obuziere ușoare de 105, 24 și 120. Se mai adăugau 16 obuziere englezești de 5 inci (127), sosite recent și cedate de către Rusia, un model mai vechi, cu bătaie scurtă, dar cu proiectile puternice, capabile să distrugă tranșee, apărătoarele aferente și nodurile de transmisiuni. Excelentele Schneider de 150 cu tir rapid, același model ca obuzierele, nu au fost gata pentru începutul operațiilor, căci uzinele franceze, supraîncărcate, s-au văzut obligate să trimită acea comandă în Anglia. Mai târziu, în octombrie, Franța a trimis piese de 150, model nou

(Saint-Chamond), care reuneau puterea și simplitatea ca mod de construcție și de manevrare.

În schimb, România a primit în primăvară piese franțuzești de 120, multe și bune, modele din anul 1890, care utilizau proiectile puternice de fabricație recentă, cu o bătaie de 10 kilometri, capabile să funcționeze drept contrabaterie.

Artileria de armată, sau mai degrabă artileria grea, cum era numită, era, în luna iulie, aproape completă. Aflată în toamna lui 1916 în stare de embrion, în februarie 1917 avea deja o baterie de 150 cu tir rapid și 7 baterii de 105, 120 și 150-155, în total 32 de piese. În luna mai s-a ajuns la 23 de baterii și, în fine, în iulie – cu condiția să aibă și atelaje – această artilerie putea contribui cu 50 de baterii, bine instruite, însoțite de aviație, care formau un organism viu, omogen și independent.[146] Per total, armata română dispunea de o puternică contrabaterie, în

schimb piesele de atac erau în număr restrâns, ceea ce a determinat comandamentul frontului să adauge, pentru ofensiva din iulie, 4 baterii de obuziere rusești de 152 cu tir rapid și 3 baterii analoage de 120.

Misiunea noastră de artilerie era reprezentată la artileria grea de doi ofițeri superiori: coloneii Lazarkevici și Iacovlev, care, dincolo de sarcinile obișnuite, ne țineau la curent și cu nevoile acestei artilerii; noi trebuia să ne ocupăm de ea. Era vorba mai ales de facilitarea transportului de la Arhanghelsk a materialului furnizat de Franța. Noi transmiteam informațiile comandantului de front, care, la rândul lui, intervenea întotdeauna cu promptitudine pentru a accelera transportul materialelor solicitate. Au fost și experiențe reușite de folosire a proiectilelor

noastre la piese românești de calibrul corespunzător, ceea ce le-a facilitat mult aprovizionarea.

Comandamentul a luat decizia definitivă de a participa la operațiile plănuite cu 10 divizii de infanterie, două și jumătate de cavalerie și artileria grea, adică ceva mai mult de două treimi din armată. Corpul 1 (diviziile 2, 4 și 11), greu încercat de epidemii și, ca atare, încă nerefăcut, avea să mai rămână multă vreme în zona de reorganizare. Între altele, două divizii din Corpul 5 (general Istrati) au fost și ele păstrate pentru o vreme în spatele frontului, până la încheierea reorganizării lor.[147]

Problemele de aprovizionare au fost și ele rezolvate într-o manieră satisfăcătoare, iar la 1/14 iulie, artileria română avea asigurată muniția pentru cel puțin o lună de lupte intense. Aceste stocuri trebuiau mereu completate, grație transportului de muniție din

Franța și din Anglia. Cele două puteri transportau regulat mari cantități de material la Arhanghelsk, astfel încât nu mai trebuia decât ca stocurile să traverseze Rusia fără întârzieri. În fine, încă mai exista în Moldova o cantitate de proiectile, evacuate în toamna precedentă din București, actualmente clasate, puse în ordine și trimise, spre încărcare, în arsenalul de la Iași. Acesta din urmă, instalat recent, lucra foarte bine și își mărea zilnic producția, în pofida condițiilor dificile în care se găsea, din cauza lipsei materiilor prime, pe care nici România, nici Rusia nu le puteau furniza.

Micul meu expozeu arată că, în iulie, artileria română era numeroasă și gata de luptă; mai rămânea să fie folosită cum trebuie. Infanteria, așa cum am spus, își terminase reorganizarea, era instruită și refăcută psihic și

moral. În general, armata ardea de nerăbdare să se arunce asupra inamicului și să curețe teritoriul național, ceea ce promitea un succes sigur dacă trupele erau comandate cu înțelepciune.

---

139. Familia Massalski era una dintre cele mai vechi familii nobiliare ale Rusiei. Probabil autorul se referă aici la Vladimir Nikolaevici Massalski (1860, Isboișe-Novgorod – 1940, Paris).

140. În original: „tovaritchi“.

141. Orășel la 4 verste de Iași (n . a.).

142. Situație superioară chiar celei a lui Troțki (n. a.).

143. Rakovski a fost apoi trimis de bolșevici să reprezinte „Rusia Mare“ la Conferința de pace de la Kiev între Ucraina și Rusia bolșevică și a devenit, în 1919, președintele Ucrainei bolșevice (n. ed. fr.).

144. Soldații vindeau mai ales cizmele din rezerva statului (n. a.).

145. Partidul Constituțional Democratic (KD), zis și Partidul Cadeților, fondat de Pavel Nikolaievici

Miliukov. Adepți ai reformelor realizate pe cale parlamentară, Cadeții au făcut parte din Guvernul Provizoriu condus de Kerenski. Reforma cerută de ei cerea exproprierea funciară cu plata de despăgubiri. După revoluția bolșevică din octombrie, Cadeții s-au opus bolșevicilor, iar partidul a fost interzis în 1918. Unii dintre membrii săi s-au alăturat Rușilor Albi.

146. În realitate, în timpul operației de la Nămoloasa și Mărășești (iulie 1917), artileria grea a furnizat 38 de baterii: 20 de obuziere și piese scurte pentru tirul de distrugere și [calibrul] 130 pentru contrabaterie. Această primă categorie era compusă din: a) 12 tunuri vechi, scurte, de 210, care făcuseră parte din sistemul de apărare al Bucureștiului, dotate cu proiectile explozibile moderne; b) 8 obuziere Schneider de 150. Contrabateria era formată în majoritate din piese de 120, lungi. În plus mai erau: a) 36 de piese vechi românești de 150, model fortăreață, cu o bătaie de 8 sau 9 kilometri; b) 27

de Krupp-uri bune, de 105, care trăgeau până la 9 kilometri; c) 8 Armstrong vechi de 152,4; d) 3 de Bange de 150, cu bătaie lungă (n. a.).

147. În total, la artilerie, excluzând piesele de tranșee, am ajuns la frumoasa cifră de 400 de tunuri ușoare de munte și trase de cai, 96 de obuziere cu putere medie, 20 mari și 130 de tunuri pentru contrabaterie (calibru de 105, 120 și 150-155), ceea ce dădea un total mediu, pentru fiecare divizie (a câte 12 batalioane fiecare), de aproximativ 40 de piese ușoare, 12 obuze și 13 tunuri grele. Adăugând și obuzierele rusești împrumutate românilor pentru această operație, media artileriei ofensive pe fiecare divizie trebuie estimată la 15 piese, dintre care 5 de putere mare, un total net superior mijloacelor corespondente ale armatei ruse. Dar Marele Cartier General român a decis să le asigure trupelor vecine din Armata a VI-a a noastră, care nu avea multe piese de contrabaterie, sprijinul artileriei sale (n. a.).

Capitolul XV
Pregătirea ofensivei din iulie 1917 – Situaţia generală: repartizarea forţelor; obiective – Planul de acţiune al artileriei

La începutul lunii mai, cu câteva zile înainte de a prelua comanda, pentru a rezolva câteva chestiuni de primă importanță, generalul Șcerbacev s-a dus la STAVKA, unde a sosit și generalul Prezan, care îl însoțea pe primul ministru, domnul Brătianu, la Petrograd. Așa se face că la Moghilev s-au stabilit liniile generale ale planului de acțiune pentru viitoarea ofensivă de pe frontul românesc, conform intențiilor Aliaților. Anglo-francezii se pregăteau de un nou atac și nu mai așteptau decât

intrarea noastră în acțiune. Trebuia să ne grăbim ca să profităm de perioada verii. Se părea că prima lovitură în teatrul de operații rus trebuia dată pe frontul de sud-vest, în jur de 1 iulie (stil nou), urmată de acțiuni pe frontul românesc și pe cel de Vest. Aliații intenționau să își înceapă propria ofensivă la câteva zile mai târziu, rezultând o acțiune generală, unificată, pe toate teatrele principale de operații ale războiului mondial, prima de acest fel de la începutul ostilităților. Superioritatea numerică a Antantei, în oameni și mijloace, i-ar fi asigurat în mod cert o victorie strălucită în toamnă, dacă armata rusă ar fi fost aceeași de dinainte de revoluție.

Se părea că STAVKA îi cerea mai întâi frontului românesc să străpungă în direcția inamicului în vecinătatea Dunării, pentru a elibera Dobrogea și a înainta apoi către sud, având aripa stângă

protejată de Marea Neagră. Era o misiune dificil de executat, date fiind condițiile de teren din regiunea limitrofă, la cotul estic al Dunării de Jos, care împiedicau desfășurarea de mari forțe. Se putea totuși, fără a ne îndepărta prea mult de planul inițial al STAVKA, să se dea o lovitură serioasă inamicului în zona Nămoloasa, unde eram solid instalați pe malul drept al Siretului, a cărui configurație, în acel loc, era în avantajul nostru. În caz de succes în acel sector, amenințam Focșaniul, care era destul de important ca nod de comunicații și de joncțiune între regiunea muntoasă a teatrului de operații și regiunea de câmpie. Dacă aceste manevre erau legate de avansarea Armatei a IV-a și a Armatei a II-a române, care trebuiau să înconjoare Focșaniul pe la vest, se putea obține o victorie decisivă asupra unei importante părți a forțelor

inamice din această regiune. Am fi beneficiat astfel nu doar de un câștig de teren, ci, ceea ce era și mai important, de distrugerea forței vii[148], punctul slab al germanilor. Luarea Focșanilor ar fi fost primul pas către eliberarea Valahiei și ar fi devenit pivotul viitoarei anihilări a trupelor mareșalului Mackensen. Fără îndoială că acest obiectiv era mai puțin important decât cel ce ar fi putut fi atins dacă se ataca în sud, în regiunea Dunării de Jos; era, în schimb, mai abordabil și cu un succes sigur, ceea ce a determinat alegerea înaltului comandament.

Planul de operații a fost făcut în această logică de generalul Golovin. După ce a fost supus, de către generalul Șcerbacev, aprobării Majestății Sale regelui, le-a fost comunicat comandanților de armate în 17/31 mai. Aceștia aveau deci o marjă destul de largă pentru a-și termina pregătirile la timp. Șase divizii românești au fost

chemate să întărească o parte a trupelor ruse în regiunea Nămoloasa, între armatele a IV-a și a VI-a, ceea ce creștea sensibil numărul forțelor ruso-române în sectorul de atac.[149]

După modificările prevăzute și instalarea pe poziții, operație care s-a încheiat în jur de 20 iunie/3 iulie, grupul activ al armatelor de pe frontul românesc era repartizat în felul următor:

a) Armata a II-a română (56 de batalioane[150], 16 escadroane și 259 de piese de artilerie, 50.000 de oameni) ocupa sectorul dintre Valea Cașinului (inclusiv) și Răcoasa.

b) Armata a IV-a rusă (99 de batalioane, 25 de escadroane și 396 de tunuri, în total 68.000 de oameni), de la Răcoasa până la Movilenii de Jos.

c) Armata I română (100 de batalioane, 53 de escadroane și

527 de tunuri, adică 95.000 de oameni), de la Movileni până la Cota 20, aproape de Crângeni[151].

d) În sfârșit, Armata a VI-a (172 de batalioane, 127 de escadroane și 649 de piese de artilerie, adică 110.000 de oameni), după ce fusese întărită parțial de trupe române, de la Cota 20 până aproape de Marea Neagră.

Conform ordinului de operații al generalului Șcerbacev, armatele aveau următoarele misiuni:

a) Armata a IX-a, care avea 127.000 de oameni și 649 de piese de artilerie, trebuia să întreprindă ofensive locale, păstrând două divizii în rezerva STAVKA.

b) Armata a II-a română trebuia să atace pe flancul stâng și să asigure flancul drept al Armatei a IV-a. Ca prim obiectiv, i se indicase să cucerească Cota 625 la sud de Răcoasa și să înainteze apoi până în Valea Putnei.

c) Armata a IV-a primise ordinul să-l rețină pe inamic în fața ei și să

rupă frontul atacând pe flancul drept, inclusiv sectorul Răcoasa-Burca. Odată atins acest obiectiv, armata trebuia să înainteze până în valea Milcovului, pentru a-l învinge decisiv pe inamic în regiunea Focșani.

d) Armata I română trebuia să rupă frontul inamic între Podul Guroi[152] și Olăneasca, apoi să întreprindă o ofensivă energică în direcția Râmnicu-Sărat pentru a obține un succes decisiv în regiunea Focșani.

e) Armata a VI-a trebuia să acționeze în legătură cu Armata I română, să străpungă flancul drept în direcția Olăneasca-Măxineni-Latinu, apoi să lărgească breșa în direcția Racovița-Traian, pentru a acoperi manevra Armatei I din flancul stâng și a încercui inamicul în regiunea Brăila, pe Dunăre. Aceeași armată trebuia să păstreze un corp în rezervă, în zona Oancea-Cahul-Foltești.

Corpul de armată luat de la Armata a IX-a trebuia să constituie rezerva STAVKA, iar cel venit de la Armata a VI-a, cu trei divizii de cavalerie (Corpul 3 cavalerie și divizia cazacilor de Terek) rămâneau în rezervă pentru comandamentul frontului.

Ordinul de operații le dădea armatelor sarcini clare, cu obiective precise, lăsându-le totodată celor ce executau libertatea de acțiune necesară. Obiectivul general era de o mare importanță: învingerea forțelor inamice. Comandamentul le cerea trupelor să rupă frontul inamic acolo unde acest lucru era realmente posibil.

Sub acest raport, ordinul generalului Șcerbacev e foarte instructiv, căci el se despărțea de metoda absolută de a ataca în direcția cea mai importantă din punct de vedere strategic, fără a se ține seama de realitățile tactice și urmărea, în primul rând,

posibilitățile de a atinge un obiectiv sau altul. Le dădea trupelor misiuni realizabile, după care acțiunea urma să fie extinsă, coordona succesele tactice obținute și le transforma într-o victorie strategică.

Sectorul principal de atac a fost ales aproape de Nămoloasa, între Fundeni și Corbul, unde un succes al nostru ar fi fost foarte important în raport cu Focșaniul și cu Valahia, ceea ce ne obliga să angajăm aici, pe un front foarte întins, forțe numeroase.

La prima vedere, poate părea ciudat că locul loviturii decisive a fost ales la punctul de joncțiune al celor două armate aliate. Dar, de această dată, un asemenea dispozitiv avea logica sa. Un succes în acest punct ar fi dus la eliberarea unei părți din teritoriul valah, rezultat care îi interesa în mod deosebit pe români. Era deci perfect acceptabil să încredințezi armatei lor, bine pregătită în acel

moment, misiunea de onoare de a recuceri o parte din patria invadată. Dar, pentru a le încredința întregul sector de atac, adică bucla de la Nămoloasa, erau considerați prea slabi numeric. În rest, fuseseră concentrate forțe net superioare celor ale inamicului, astfel încât nu erau de așteptat surprize neplăcute cauzate de vreo neînțelegere între trupele aliate. Vecinătatea cu românii în atacul întreprins de Armata a VI-a mai avea și avantajul că le dădea vecinilor lor exemplul antrenant al unui atac energic. Dorința de a spune adevărul mă face să constat că, în acea vară a lui 1917, infanteria română era superioară infanteriei noastre. Nimeni n-ar fi putut afirma cu siguranță, înaintea unui atac, dacă rușii se vor pune în mișcare sau nu. Se părea că armata cel mai bine conservată la mijlocul lui iulie era Armata a IV-a, a generalului Ragoza, de la care puteam fi siguri că majoritatea

unităților vor ataca la primirea ordinului, desigur, nu cu aceeași vigoare ca armata veche, cea de la începutul războiului și din ofensiva Brusilov, dar oricum, cu oarecare energie.

La 18 iunie/1 iulie, l-am însoțit pe prințul Massalski într-o călătorie la Galați, unde voia să controleze starea pregătirii planurilor de acțiune și să discute cu comandantul Armatei a VI-a. Galațiul e un oraș drăguț, care mi-a plăcut mult, cu străzi mărginite de copaci și magazine frumoase. Priveliștea către Dunăre, cu Munții Dobrogei de o parte și marea câmpie valahă de cealaltă parte, cu fumul de la coșurile Brăilei care punctează orizonul, are un farmec deosebit.

După ce am luat la cunoștință planurile de acțiune, ne-am dus cu automobilul la Tudor Vladimirescu pentru a inspecta pe teren organizarea legăturilor de artilerie între Armata a VI-a și

Armata I română. Impresia generală a fost favorabilă: artileria își făcea datoria cu pasiune, iar lucrările pregătitoare avansau peste tot în mod egal și precis. Din nefericire, nu la fel stăteau lucrurile la infanteria noastră, care era în întârziere.

Am fost de câteva ori și la Armata a II-a română, unde pregătirile se făceau cu energie. În iarnă se planificase o ofensivă prin dreapta, către Câmpurile de Sus, ceea ce era foarte dificil, din cauza terenului foarte împădurit care îngreuna pregătirile artileriei. Misiunea actuală a acestei armate era să aleagă un sector de atac prin stânga sa, unde, în realitate, direcția Mărăști oferea mai multe avantaje. Lucrările inamicului, instalate pe o creastă mai joasă decât pozițiile noastre, se vedeau foarte bine, ceea ce promitea o pregătire de artilerie eficientă, cu condiția de a avea materialul și proiectilele necesare.

Tot acest timp a trecut, pentru misiunea noastră, muncind intens. La Armata a II-a, unde se afla cea mai mare parte a personalului meu, luam parte la stabilirea planurilor de acțiune împreună cu camarazii români și chiar și la lucrările pregătitoare. În plus, ne revenea să ne ocupăm de legătura, în cel mai larg sens al cuvântului, cu artileria și trupele ruse vecine, mai ales cu Corpul 8, care trebuia să atace în legătură strânsă cu flancul stâng al Armatei a II-a.

La Armata I, căreia i se atașase mai multă artilerie rusească decât celei de-a II-a, munca misiunii a fost încă și mai vastă. Aveam aici mai puțini ofițeri superiori decât la a II-a și, ca un făcut, generalul Krutikov a fost victima unui accident de automobil. În aceste condiții, ofițerii noștri nu își puteau îndeplini funcțiile de executanți la fel ca în Armata a II-a, munca lor limitându-se la control și la o colaborare generală.

În schimb, ei organizau legătura între cele două artilerii aliate și lucrau în comun la legarea Armatei I de a VI-a, acolo unde grupurile celor două națiuni se amestecau. Ofițerii noștri mai aveau ca sarcină să „se ocupe, în general, de unitățile rusești atașate trupelor române, de aprovizionarea lor“ etc.[153]

Toate aceste preparative au fost gata la 8/21 iulie, ziua stabilită pentru începerea pregătirii de artilerie, care trebuia să fie urmată, la 11/24 iulie, de ofensiva Armatei a IV-a și a Armatei a II-a române și de atacul principal, la 12/25 iulie.

Să aruncăm acum o privire către măsurile pregătitoare luate la fiecare armată conform ordinului de luptă al generalului Șcerbacev.

Armata a II-a română pregătea atacul între Răcoasa și Nicora[154], având ca obiectiv principal sectorul de la Mărăști.[155]

Trupele de atac, aflate sub ordinele generalului Văitoianu, cuprindeau diviziile 1, 3 și 6, vânătorii și cea mai mare parte a artileriei. Cât despre Divizia a 8-a, aceasta trebuia să facă o demonstrație în Valea Cașinului, cu scopul de a-l reține pe inamic în fața ei.

În grupul Văitoianu, atacul principal le-a fost încredințat Vânătorilor, Diviziei a 3-a și unei părți din Divizia a 6-a. Divizia 1, care era de rezervă, avea artileria aliniată și participa la focul pregătitor. Divizia a 3-a a primit ca obiectiv principal satul Mărăști, urmată de luarea Dealului Teiușului. Divizia a 6-a trebuia să înainteze în legătură strânsă cu a 3-a și să avanseze în consecință cu flancul său drept pentru a ocupa înălțimea
Puturoasa-Încărcătoarea,
facilitând astfel Diviziei a 3-a executarea misiunii sale.

Astfel, un sector de aproape 4 kilometri urma să fie atacat cu mai mult de 30 de batalioane, ceea ce era suficient pentru a sparge rezistența unor trupe inferioare numeric, care nu dispuneau de rezerve importante: austro-germanii aveau cu totul, în fața Armatei a II-a, cam douăzeci de mii de oameni, dintre care zece mii ocupau regiunea Mărăști. Artileria inamică ne era inferioară și, în orice caz, nu avea aici calibre mari.

La Armata a II-a, repartiția artileriei[156] era perfect conformă cu misiunea primită: cea mai mare parte a ei fusese concentrată în sectorul de atac, unde se găseau 128 de piese ușoare, 20 de piese de tranșee, 30 de obuziere de 105 și 120, 12 obuziere grele, 24 de tunuri de 105 și 120 și 35 de lansatoare de mine. Amplasamentele erau bine alese și favorizau concentrarea focului în mai multe direcții, flancarea

fortificațiilor celor mai importante și sprijinirea vecinilor, mai ales la punctele de întâlnire între corpurile de armată. Masa artileriei era împărțită în patru grupe, divizate la rândul lor în sub-grupe. Fiecare sub-grupă a primit planul propriu de acțiune, detaliat, cu fazele succesive ale bătăliei.

Pregătirea zonei de pornire, dotată cu o cantitate suficientă de adăposturi, fusese bine executată. La prima vedere, putea părea că tranșeele de pornire nu erau suficient de înaintate, dar, în realitate, erau destul de apropiate de liniile inamice. După ce ieșeau din tranșee, trupele de atac trebuiau să escaladeze o pantă lungă și foarte abruptă, care nu le permitea să rămână în formație compactă. În aceste condiții, cu atât mai mult cu cât se dorea să se atace la răsăritul soarelui, nu era necesar să împingi tranșeele la 100

de metri distanță de inamic, ceea ce ar fi obosit trupele și ar fi dezvăluit sectorul ales pentru atac.

În general, Armata a II-a făcuse o muncă uriașă de pregătire: toate detaliile ofensivei fuseseră minuțios reglate, ceea ce, adăugat la moralul bun al trupelor, promitea succesul.

Mai la stânga, începând de la Răcoasa, se găsea Armata a IV-a, care trebuia să își înceapă ofensiva la 11/24 iulie, pe partea dreaptă. Trupele de atac erau compuse din Corpul 8 (36 de batalioane, 3 divizii), cu 6 batalioane de la Divizia a 3-a și pușcașii din Turkestan în rezervă. Corpul 30 (28 de batalioane) forma rezerva armatei, în vreme ce Corpul 7 și divizia de cazaci de Amur ocupau sectorul pasiv. Pregătirea îi revenea unei artilerii formate din 221 de piese.[157]

Mai la vest, de la Movilenii de Sus până la Cota 20, la 1 kilometru de

Crângeni, era instalată Armata I română, al cărei front era împărțit în două sectoare: cel din dreapta, pasiv, întins pe 26 de kilometri până la Fundeni și cel din stânga, larg de 4 kilometri[158], în care atacul trebuia să rupă frontul inamic.

Armata era compusă din: a) Corpul 6 mixt (Divizia 80 rusă și Divizia 9 română, 30 de batalioane și 71 de tunuri); b) Corpul 3 român (diviziile 5, 13, 14), 38 de batalioane, 188 de piese de artilerie de campanie, de tranșee și obuziere de 105, cu un total de 38.000 de oameni; c) diviziile 7 și 12, 24 de batalioane, 94 de piese de artilerie; d) diviziile 1 și 2 de cavalerie, 40 de escadroane și 24 de piese de artilerie călare; e) artileria grea, zisă de armată: 40 de obuziere și tunuri scurte de categorie grea, 16 obuziere englezești de 127 pentru distrugere și 114 tunuri lungi pentru contrabaterie.[159]

Armata avea o artilerie puternică, mult superioară celei a inamicului și dispunea de mijloace suficiente pentru observația aeriană. Aveam patru baloane captive[160], dintre care unul se afla la Corpul 3 și trei la artileria grea, precum și o întreagă escadrilă (F.9) de şapte avioane Farman.[161]

Repartizarea forțelor se conforma întocmai misiunii primite. Apărarea pe cei 26 de kilometri din sectorul pasiv era încredintată unui număr de 30 de batalioane din Corpul 6. Era suficient pentru a ține în șah, pe malul opus, slabele elemente inamice, în vreme ce, în sectorul de atac, 38 de batalioane ale Corpului 3, împreună cu puternica lor artilerie, erau concentrate pe doar 4 kilometri. Dintre aceste 38 de batalioane, 26 (diviziile 13 și 14) formau trupele de atac, iar o divizie rămânea în rezervă. Divizia a 12-a era rezerva armatei, desemnată pentru a desăvârși

succesul. Divizia a 7-a rămânea la dispoziția Marelui Cartier General, ceea ce dădea un frumos total de 60 de batalioane și 527 de tunuri, destinate să dea lovitura decisivă.

Artileria Diviziei a 5-a, aflată în rezervă, a fost plasată în sectorul de atac și a participat la focul de pregătire. Diviziile 7 și 12 și-au păstrat artileria pentru ca, la momentul potrivit, să fie apte de a consolida succesul. În același scop, toată cavaleria română și Corpul 3 de cavalerie rus – în total, o sută de escadroane – au fost concentrate în regiunea Barcea Nouă[162], pentru a intra în urmărirea inamicului.

Misiunea parțială a Corpului 3 consta în ruperea frontului inamic în regiunea Măicănești și ocuparea liniei Măicănești-Olăneasca. Generalul Iancovescu avea la dreapta sa Divizia a 13-a, iar la stânga, pe cea de-a 14-a, a căror înaintare trebuia să creeze o

mișcare turnantă către satul Gârlești. Acesta, puternic fortificat, prezenta o mare importanță.

Terenul din zona de operații a Armatei I diferea complet de cel din zona Armatei a II-a. Această parte a Moldovei, limitrofă cu Valahia, era întru totul plată. Doar la nordul Siretului se vedeau ușoare ridicături de teren, în vreme ce spre sud se întindea, cât vedeai cu ochii, câmpia valahă. Satele, rare și izolate, cu grădinile lor, erau de o mare importanță împotriva rezistențelor și singurele adăposturi împotriva artileriei. Observatoarele terestre erau foarte rare și puteau fi instalate doar în clopotnițe și copaci, ceea ce te obliga să construiești adăposturi înalte. În bucla de la Nămoloasa, condițiile erau mai bune, căci satele erau mai numeroase, existau ceva vegetație și ridicături de teren, ceea ce permitea avansarea bateriilor noastre și crea

posibilitatea de a da profunzime tirului. Totuși, serviciul de observație terestră se făcea cu dificultate, ceea ce lăsa, contrar situației de la Armata a II-a, întreaga muncă de observație pe seama avioanelor și a baloanelor.

Aprovizionarea era bine organizată și favorizată de numărul mare de drumuri care, în acest sezon, erau dure și carosabile, chiar și pentru camioanele cele mai grele.

Mai existau o sosea bună si calea ferată Tecuci–Galați, paralelă cu frontul și mutată puțin mai în spate. Chiar dacă aceste două căi se găseau în bătaia focului, au adus mari servicii și au facilitat instalarea de depozite în proximitatea pozițiilor noastre. Coloanele cu muniție au fost concentrate la Liești și Vameșu, unde, pentru a accelera descărcarea și aprovizionarea, s-a adus mult material și s-a construit, cu mari eforturi, un peron nou.

Zona de plecare a Armatei I române a fost bine amenajată pentru concentrarea trupelor de atac. Corpul 3 și-a încheiat așezarea pe poziții către 20 iunie/2 iulie și a folosit bine cele două săptămâni care îi rămăseseră până la atac pentru a-și perfecționa pozițiile, mărind numărul de adăposturi și săpând tranșee de pornire. S-au construit noi poduri peste Siret, ceea ce, alături de cele vechi, construite deja de ruși, a ridicat numărul podurilor la paisprezece.

Lucrările defensive ale inamicului, betonate în anumite locuri, erau repartizate pe trei linii și construite cu grijă. Ele erau întărite de numeroase apărători secundare, în vreme ce satele reprezentau centre de rezistență organizată. Prima linie inamică, pe frontul Armatei I, începea de la Râmnic și se îndrepta spre Kinovenul[163], înglobând Gârlești, pentru a se prelungi apoi mai

departe, paralel cu Siretul, apropiindu-se sensibil de tranșeele noastre. Cea de-a doua linie urma un traseu de la Râmnic, aproximativ către Satarul[164]-Olăneasca-Gulianca-Măxineni. Germanii aveau avantajul că sârma lor ghimpată era bine mascată de vegetația ce avusese timp să crească din iarnă, atunci când instalaseră pichetele.

Artileria inamică era inferioară artileriei noastre și își alesese amplasamentul mai departe de infanterie decât în mod obișnuit. Lipsa de adăposturi în această regiune forțase bateriile să își caută puncte de aliniere în spatele grădinilor și caselor din sate. Bateriile cu bătaie lungă se grupau, în majoritate, în regiunea Vulturul, unde descoperiserăm vreo cincisprezece, și Gulianca-Olăneasca, de unde își încrucișau focul asupra întregului sector de atac.

Inamicul ne era inferior ca număr pe întreg frontul românesc. Nu dispunea decât de aproximativ 30 de divizii de infanterie și 10 de cavalerie, adică în jur de 378 de batalioane și 211 escadroane reprezentând un total de 270.000 de baionete sau săbii; 141 de batalioane și 68 de escadroane de germani, austrieci, turci și bulgari formau frontul mareșalului Mackensen, de la Irești până la Marea Neagră, în vreme ce restul făceau parte din grupul de armate al arhiducelui Josef. Inamicul ocupa poziții slabe și greu practicabile în zona muntoasă, în fața Armatei noastre a IX-a și, comparativ, era le fel de puternic pe Siret.

Mareșalul Mackensen avea în fața sa Armata I română, de la gurile Râmnicului până la Corbul, aproximativ 30-35 de batalioane, dintre care cincisprezece se găseau în fața Corpului 3 român. Ducea lipsă de rezerve în

proximitatea frontului: puteam presupune că nu avea decât o divizie la București și o alta la Brașov.

Liniile germane fuseseră recunoscute de aviatorii noștri, fotografiate și trecute pe hărți la scara 1/20.000. Serviciul român de cartografie lucra foarte bine și publicase toate aceste planuri detaliate după metoda franceză, numerotate pentru toată lungimea frontului, ceea ce ușura mult folosirea lor. Acestea au fost răspândite peste tot pe frontul nostru și ne-au permis să executăm un tir reușit, bazându-ne exclusiv pe coordonatele lor.

Sectorul românesc avea suficiente avioane: pe lângă cele 7 avioane atașate special la serviciul de artilerie și menționate mai sus, mai dispunea de 21 de aparate pentru diferite misiuni, importate din Franța, pe care zburau aviatori francezi și români. E de datoria mea să adaug că acești aviatori

aliați au făcut, în general, o treabă foarte bună și, până la sosirea trupelor române, le-au făcut mari servicii trupelor noastre, mai ales artileriei. Pentru proiectata ofensivă, 7 Farman au fost atașate diviziilor de atac, în vreme ce 4 Codron au fost folosite pentru raiduri la mare distanță, iar douăsprezece dintre ele au făcut servicii de distrugătoare și de gardă.

Artileria, repartizată conform exigențelor situației, putea concentra maximum de foc pe sectorul de atac. Aproape jumătate din artileria ușoară trebuia să participe, împreună cu obuzierele ușoare de la Corpul 3, la focul pregătitor pe sectorul de atac (4 kilometri). La fel, întreaga artilerie grea de distrugere, secondată de obuzierele englezești de 127, în total 52 de piese, a fost desemnată să demoleze acel sector. Această artilerie era întărită de două treimi din contrabaterie, dintre

care 61 de tunuri puteau trage la mare profunzime în sectorul de atac și puteau lovi din lateral artileria inamică ce îl flanca. În sfârșit, 43 de piese aveau misiunea specială de a lupta cu grupurile de baterie inamice la Vulturul și Gulianca-Olăneasca, care erau cele mai periculoase pentru infanteria de atac.

Pentru a ușura direcționarea focului, toate obuzierele grele rusești și românești au format, împreună cu contrabateria – în total 140 de piese – artileria armatei, înzestrată cu propriile mijloace aeronautice și de aviație.[165]

Lipsa amplasamentelor în zona atribuită Armatei I a făcut necesară plasarea de baterii românești în sectorul rusesc vecin, pe care trebuiau să îl și susțină cu focul lor.

Cui trebuia să îi fie subordonat acest grup românesc? O problemă de importanță generală. Înaltul

comandament rus s-a pronunțat cât se poate de logic, lăsându-l sub ordinele colonelului St..., pentru a nu dezmembra artileria grea românească: acest grup ar fi fost lipsit de sprijinul constant al observatorilor săi aerieni și ar fi fost dificil să fie dotat cu avioane și baloane, fără a dăuna ritmicității reglajului tirului și acțiunii întregii artilerii grele românești. Subliniez acest fapt mărunt, căci el este foarte caracteristic, și mă grăbesc să adaug că, grație bunei legături, toate cerințele comandanților ruși vecini puteau fi executate la timp de artileria grea românească, care lucra pe un sector foarte vast și urmărea largi obiective interaliate.

Misiunile au fost repartizate conform proprietăților pieselor din care era compus fiecare grup:

1. Artileria ușoară a primit ordinul de a face breșe în sârma ghimpată de pe întreg frontul – în scopul de a ne masca intențiile –, de a declanșa barajele pentru

acoperirea frontului și a flancurilor de infanterie în timpul înaintării ei, de a distruge cuiburile de mitralieră, de a trage tir lateral și în anfiladă asupra tranșeelor și adăposturilor, de blocaj pentru a îngreuna mișcarea rezervelor inamice și, în fine, de demolare asupra apărătorilor tranșeelor, în momentul atacului. Obuzierele ușoare trebuiau să dea concursul lor celor de 75 pentru distrugerea mitralierelor și a nodurilor de comunicare a tranșeelor.

2. Întreaga artilerie de distrugere – inclusiv obuzierele noastre de 120 – avea ca misiune distrugerea tranșeelor, a adăposturilor, a lucrărilor solide și, în general, a tuturor centrelor de rezistență.[166]

3. Contrabateria trebuia, pe lângă obiectivele sale directe, să execute tiruri metodice asupra comandamentelor, depozitelor și

altor stabilimente din spatele frontului, precum și tiruri de blocaj la distanță.[167]

Controlam personal, la cele două armate românești, planurile de acțiune, și am văzut cu plăcere că fuseseră bine înțelese de către comandanții de artilerie, fuseseră prevăzute toate detaliile și rezolvate toate problemele metodice. Serviciul de legătură, mai ales la punctele de joncțiune a unităților, era solid asigurat. Armata I avea, în persoana inspectorului ei de artilerie, generalul Referendaru, un om harnic și un artilerist distins, care a știut să își pregătească unitățile. El, colonelul Lafont și ofițerii celor două misiuni au făcut multe eforturi în vederea acestei organizări. În pofida lipsei de lemn din acea regiune, de unde necesitatea de a-l transporta, au fost construite adăposturi solide pentru personal și pentru proiectile. Observatoarele erau

solide și camuflate: spre exemplu, se instalase, în apropiere de Balta La Ionescu, un gard viu artificial de aproximativ 2 kilometri.

Să trecem la armata din stânga, a VI-a, care avea misiunea de a rupe frontul inamic pe un sector de 8 kilometri între Cota 20, la sud-est de Crângeni, și Măxineni-Latinu. Își propuseseră să atace cu 55.000 de oameni – 88 de batalioane –, dintre care două corpuri de armată, 4 și 47, formau nucleul, iar pregătirea era făcută de 198 de piese de artilerie ușoare și de 148 de obuziere și tunuri grele. Surplusul de trupe trebuia să rămână în sectoarele pasive, formând o rezervă de 36 de batalioane. O parte a tunurilor mari fusese lăsată la Dunărea de Jos pentru a apăra accesul la flotila fluvială inamică.

Armata a VI-a avea o superioritate numerică netă asupra inamicului, care nu îi putea opune în sectorul de atac decât

vreo 20.000 de oameni, fără rezerve importante. De la Olăneasca până la Dunăre erau în total 30.000 de oameni, iar în Dobrogea, 23.000.[168]

În ceea ce privește configurația terenului și caracteristicile pozițiilor inamice, Armata a VI-a se găsea în aceleași condiții ca Armata I română.

Astfel, dintre cele 619 batalioane românești, care ocupau o întindere ceva mai mare de 350 de kilometri, în jur de 400 urmau să ia parte la ofensivă. În particular, 130 de batalioane rusești și românești erau concentrate, împreună cu puternice mijloace tehnice, pe un front de 12 kilometri, pentru a da lovitura principală în bucla de la Nămoloasa. Nimeni nu s-ar fi îndoit de succes dacă n-ar fi fost repercusiunile neplăcute ale revoluției asupra armatei ruse,

căci exemplul ofensivei de pe frontul de sud-vest, din luna iunie, era prea puțin favorabil.

Pentru această ofensivă, mobilizând trupele și instruindu-le în toate chipurile, am reușit să le facem să lupte. După o strălucită pregătire de artilerie, ele au atacat și au străpuns liniile inamice pe un front vast. Au înaintat în mai multe locuri și au luat aproape treizeci de mii de prizonieri. Totuși nu au reușit să păstreze terenul cucerit, căci aceste mase indisciplinate nu rezistau în bătaia focului și se retrăgeau în dezordine la primele semne de contraatac. Câteva regimente, care se aflau în rezervă, au refuzat să îi susțină pe cei aflați în bătaia focului, ordinele nu au fost executate, iar succesul inițial a fost repede anulat.

Chiar dacă armata de pe frontul românesc se prezenta mai bine decât aceea de pe frontul de

sud-vest, nu puteam să fim cu totul siguri de tenacitatea infanteriei.

---

148. În original: „*déstruction de la force vive*“, în sensul de pierderi în vieți omenești.

149. Ca număr, erau patru divizii ale Armatei I: Corpul 3 (diviziile 5, 13 și 14) și Divizia a 9-a din Corpul 5; în fine, diviziile 7 și 12, care făceau parte din Armata a II-a, erau și ele acolo și trebuiau să ajungă ultimele. Divizia a 9-a română și a 80-a rusă au fost constituite în corp de armată, Divizia a 6-a română i-a fost încredințată generalului Grigorescu, cu totul, 30 de batalioane și 71 de piese de artilerie, încadrate în Armata I (n. a.).

150. Fără diviziile a 7-a și a 12-a (n. a.).

151. Satul Crângeni face azi parte din comuna Nămoloasa, județul Galați.

152. Așa în original.

153. Unul dintre ei a primit chiar funcția de șef de stat-major al contrabateriei ruse de la Armata a VI-a, unde erau înglobate și baterii

românești; altul a comandat o grupă mixtă ruso-română, în apropiere de Fundeni, la Armata I (n .a.).

154. Așa în original.

155. Dispunea de Corpurile 2 și 4 (diviziile 1 și a 3-a), ceea ce, împreună cu Vânătorii, îi ridica efectivele la 56 de batalioane, 234 de piese de artilerie grele și ușoare, 24 de piese pentru tranșee și 32 de lansatoare de mine (n. a.).

156. Artileria Armatei a II-a cuprindea: 1. artileria divizionară, atașată diviziilor; 144 de piese ușoare, 16 de munte, 54 pentru tranșee, 16 obuziere de 106 și 16 de 120; 2. Artileria atașată special grupului de atac: a) 8 obuziere de 152, 4 rusești de 27, din grupa celor grele; b) 4 obuziere de 150 Schneider românești; c) întreaga contrabaterie, care forma un grup separat și era compusă din 8 tunuri de 105 și 16 de 120. În total, dispuneam de: a) 167 de piese de 75 sau aproximativ; b) 44 de piese de distrugere, dintre care 12 grele; c) 24 de tunuri de contrabaterie; d) 24 de piese de tranșee, în total 259 de piese (n. a.).

157. Aceasta cuprindea 58 de obuziere de 114, 120 și 150, 57 de piese de munte, 10-105 L și 96-75 mm (n. a.).

158. Între Fundeni și Cota 20 (n. a.).

159. În total, armata dispunea de: a) 276 de piese ușoare (36 rusești); b) 64 de obuziere ușoare de 105, 120 și 16 de 127, în total 80; c) 12 obuziere rusești cu tir rapid de 120, 8 obuziere rusești și 4 obuziere românești de 152 și de 150 cu tir rapid; d) 8 tunuri scurte de 210, excelente pentru tirul de distrugere; e) 114 tunuri lungi de 105, 120, 150 și 155, pentru contrabaterie; f) 24 de piese de tranșee și 72 de lansatoare de mine (n. a.).

160. Baloane legate cu cabluri de sol, având și cablu telefonic.

161. Farman MF7 – biplan de fabricație franceză, folosit în primul război mondial pentru misiunile de recunoaștere.

162. Localitate din județul Galați.

163. Așa în original.

164. Așa în original. Probabil satul Tătarul.

165. Aceste 36 de baterii, comandate de colonelul St..., au fost împărțite în trei grupe: cea din dreapta, 9 baterii; cea din centru, 19 baterii; cea din stânga, 8 baterii, divizate, la rândul lor, în subgrupe: 3 pentru grupul din dreapta, 5 pentru grupul din centru și 3 pentru cel din stânga. Două dintre aceste subgrupe cuprindeau artileria de distrugere, dintre care una era formată de bateriile ruse și române de 150, cu tir rapid. Gruparea din stânga era amestecată cu artileria rusă de la Armata a VI-a (Corpul 4), ceea ce producea un foc eficient din lateral (n. a.).

166. Trebuie să semnalăm aici că cele trei baterii 210 C erau foarte avantajos instalate aproape de Fundeni, de unde trăgeau lateral spre sectoarele învecinate (n. a.).

167. Un tablou detaliat al tuturor acestor obiective ar fi prea complex pentru aceste memorii; de aceea e suficient să constatăm că misiunile erau clare, iar obiectivele, indicate

executanților pe teren, ceea ce îi punea la adăpost de orice fricțiune sau neînțelegere (n. a.).

168. Ceea ce făcea un total de 53.000 de oameni (85 de batalioane cu vreo cincizeci de escadroane și 350–400 de piese de artilerie) (n. a.).

Capitolul XVI
Operaţiile Armatei a II-a române și ale Armatei a VI-a ruse – Victoria de la Mărăști – Oprirea ofensivei la ordinele Petrogradului

Către jumătatea lui iulie (stil nou), frontul românesc era gata. Ultimele baterii sosite stăteau retrase pentru a nu fi descoperite și a nu divulga creșterea artileriei noastre, și își făceau reglajele cu cea mai mare prudență, la intervale rare. Planurile de acțiune, la toate armatele, erau gata până în cele mai mici amănunte și controlate pe teren de toți superiorii, mijloacele necesare fuseseră adunate și muniția eșalonată în detaliu. Focul de pregătire trebuia să înceapă pe

9/22 iulie și să dureze, la Armata I română și la a VI-a, trei zile, iar la Armata a II-a și la a IV-a, patruzeci și opt de ore. Artileria grea de la Armata I română urma să înceapă reglajul de tir cu câteva zile mai devreme, altfel nu l-ar fi putut termina la timp, din lipsă de observatoare terestre. Atacul era fixat, la Armata a II-a română și la a IV-a, în zorii zilei de 11/24 iulie, iar pe 12/25 iulie, pentru Armata I și a VI-a. Această diferență de o zi a fost introdusă pentru a fixa mai bine inamicul pe partea dreaptă, în regiunea muntoasă, și pentru a-i deturna astfel atenția de la sectorul unde urma să se dea lovitura principală. În realitate, Armata I a început reglajele la numeroasa sa artilerie, care se făceau aproape numai cu ajutorul observatoarelor aeriene, cu trei zile mai devreme, obligată fiind să tragă rar pentru a-i ascunde inamicului numărul bateriilor de care dispunea.

Pe 5/18 iunie seara, am părăsit Iașiul împreună cu colonelul Friede de la misiune și cu locotenentul Z...[169], îndreptându-mă spre Bârlad, unde se găsea comandamentul Armatei I. Biroul de operații era pe picior de plecare către postul de comandament al generalului Christescu – care fusese numit recent comandant de armată – la Călmățuiu. Dar am avut timp să obțin informațiile necesare și să schițez bazele coordonării focului de pregătire de pe front între cele două armate, I română și a VI-a rusă, ca să îi pot raporta prințului Massalski. Esențial era să se regleze simultaneitatea cadenței de tragere și distanța de tragere, pentru a-l înșela pe inamic. Aplicarea acestui expedient făcea, în general, apărarea să creadă că urma să se declanșeze atacul; infanteriștii inamici ieșeau din adăposturi și umpleau tranșeele,

iar dacă artileria de atac reîncepea brusc focul, îi producea mari pierderi adversarului.

Moralul personalului, la Bârlad, era excelent. Am plecat după-amiaza pentru a vizita Corpul 3 și am ajuns destul de târziu la Călmățuiu. Ne pregăteam deja de culcare când s-a auzit o canonadă violentă dinspre Fundeni. Mesajele telefonice ale mai multor regimente cereau ajutorul artileriei. Inamicul, se părea, deschisese un foc infernal si se credea că un atac era iminent. Comandamentul artileriei grele a refuzat să satisfacă aceste cereri, căci piesele grele nu e nevoie să ia parte la ciocniri nocturne atunci când există o numeroasă artilerie ușoară, care și-a pregătit din timp barajele. Într-o jumătate de oră, focul a încetat, și dimineața ni s-au confirmat presupunerile: nu fusese vorba decât de un atac parțial pentru a ne lua prizonieri în scop de control. Germanii au

recurs la procedeul obișnuit, declanșând baraje alimentate în profunzime și pe flancuri, pentru a izola[170] sectorul ales, și trimițând puternice patrule de recunoaștere. Infanteria română, surprinsă mai întâi, a cedat teren, dar și-a revenit repede și i-a alungat pe germani la baionetă din tranșeele în care intraseră, fără a le permite să ia prizonieri. Artileria ușoară și-a declanșat la timp barajele și, cum se întâmplă adeseori în astfel de cazuri, presată de cererile de ajutor ale infanteriștilor, a arătat prea mult zel și a consumat probabil puțin prea multe proiectile decât ar fi cerut-o situația. Acest incident a reprezentat botezul focului pentru Armata I în războiul de tranșee și a creat ocazia de a le mai da niște sfaturi comandanților celor două armate, chiar acolo, pe teren.

Zilele de 7/20 iulie și 8/21 iulie au fost consacrate vizitelor la amplasamente, controlului

planurilor de acțiune, aflate în ordine peste tot, și discuțiilor cu comandanții. Șeful de stat-major al Armatei a VI-a, generalul Radus-Zenkovici, a venit personal pentru a rezolva toate problemele care țineau de acțiunea în comun a celor două armate; legătura era bine asigurată.[171]

Am fost și la sectorul pasiv, unde am fost primit foarte cordial de generalul Grigorescu, care locuia într-o căsuță la liziera Iveștiului. Apropierea de gară îi atrăgea fără răgaz focurile inamicului. Dar, din fericire, avea alături pivnița betonată a domnului Economos, mare proprietar, unde își putea găsi refugiu. Când am ajuns, am fost salutat de câteva explozii. Toată curtea era ciuruită, iar la dejun ni s-a servit o trufanda: un iepure ucis de explozia unui obuz în via vecină. Generalul Grigorescu vizita din când în când Divizia 80 a noastră și era mulțumit: oamenii își dădeau

toată osteneala pentru a se prezenta bine. În general, în această perioadă de descompunere a armatei noastre, soldații încă îi mai respectau pe ofițerii străini. Au fost, totuși, câteva tentative de insultă la adresa lor; dar, reprimate viguros, au luat repede sfârșit. Aceiași derbedei[172] care, profitând de lipsa lor de responsabilitate, își sfidau la fiecare pas șefii, dispăreau imediat ce vedeau o uniformă străină, înțelegând foarte bine că Sovietele nu aveau influență asupra celor ce o purtau și că nimeni nu le-ar fi reproșat acestora dacă își apărau onoarea. Cu puțin timp înainte de ofensivă ne-au venit știri despre o revoltă care se încercase la Petrograd de către maximaliști, și aceea despre catastrofa de la Tarnopol, dar încă nu se putea aprecia importanța reală a acestor evenimente. Totodată, Aliații au fost impresionați văzând rezultatele revoluției ruse, atât de

aclamată la început. Noi admiteam de multă vreme posibilitatea unor astfel de evenimente, dar păstram încă speranța că ele vor deschide ochii așa-numitei „democrații ruse“, care făcea experiențe criminale pe seama țării.

La 9/22 iulie am plecat la Armata a II-a, unde am petrecut ziua de 10/23 iulie, ultima zi a pregătirii de artilerie, pentru a asista, a doua zi, la atac. Aproape întregul drum mergea paralel cu frontul, ceea ce îţi permitea să observi, de departe, mersul pregătirilor. Am observat Cota 1001, vizibilă aproape de Galați și acoperită acum de fumul alb al exploziilor, ce se distingea clar pe pantele ei împădurite. Focul pregătitor al bateriilor Armatei a IV-a era în plină desfășurare pe întregul front, inclusiv în sectoarele pasive, unde se făcea tir demonstrativ.

La comandamentul Armatei a IV-a am fost invitați cu amabilitate la cină. Comandantul armatei,

generalul Ragoza, părea, în mod firesc, foarte preocupat, și discuta cu șeful său de stat-major, generalul Monkevitz, despre ofensiva de a doua zi. A doua zi am plecat de la Domnești. Prințul Massalski – cu care ne întâlnirăm în ajun – a plecat la postul de comandă al generalului Kollodiei, care comanda pregătirea de artilerie la Corpul 8, în vreme ce eu am plecat, împreună cu colonelul F... și locotenentul Z...,[173] la generalul Văitoianu.

La acesta din urmă ne aștepta un spectacol plăcut: pregătirea de artilerie – începută în 9/22 iulie, la prânz – se desfășura cu succes între Mărăști și Cota 533, unde reușiseră deja să deschidă în sârma ghimpată 50 de căi de trecere, să demoleze tranșeele, să distrugă adăposturile și multe cuiburi de mitralieră, și să deterioreze cele patru redute din sectorul principal. Bateriile lucrau foarte bine, ajutate mult de

obuzierele rusești ale grupei a 27-a, unde generalul Văitoianu s-a dus în persoană să le mulțumească oamenilor pentru tirul excelent. Focul dinspre inamic a fost rar toată ziua și abia către crepuscul cele trei baterii ale sale de pe Dealul Teiușului au început să lucreze intens. Din observatoarele noastre se puteau distinge clar gurile lor de foc, ceea ce ne-a dat posibilitatea de a ști și mai bine unde se găseau amplasamentele lor. Judecând după reușita pregătirii de artilerie și după starea de spirit bună a tuturor, începând cu generalul Văitoianu și până la ultimul soldat, ne puteam aștepta la succes în ziua atacului. Seara, ne-am dus să ne odihnim într-un adăpost subteran, iar la ora 3 și jumătate, în plin întuneric, eram deja la postul de comandă al corpului de armată. Acolo se găseau, alături de generalul Văitoianu, și inspectorul de artilerie, generalul Rovinar,

coloneii Lazarkevici și M... și personalul comandamentului. Era asigurată legătura cu Corpul 8 rus, învecinat. Această misiune dificilă a fost bine îndeplinită, iar Corpul 2 român a fost ținut la curent nu doar cu problemele de artilerie, ci și cu evoluția generală a luptelor.

La 4 fix a început atacul. Era încă întuneric, iar liniștea domnea peste tot. Involuntar, mi-a revenit amintirea unui atac nocturn identic, cel al Armatei a VIII-a, în septembrie precedent, la Korytnița, și credeam că, așa cum s-a întâmplat atunci, liniile inamice vor fi de îndată luminate de focuri, că va răsuna zgomotul împușcăturilor, lătratul mitralierei și exploziile barajelor, iar rachetele multicolore ale germanilor vor apărea la orizont.

Aici însă, dimpotrivă, liniștea de moarte a continuat multă vreme, ceea ce era de înțeles, căci trupele de atac aveau de coborât o vale adâncă, apoi de urcat o pantă

foarte abruptă, acoperită de boschete și străbătută de crevase. În sfârșit, am auzit niște împușcături slabe din partea inamicului și am văzut cum se înalță câteva rachete răzlețe. Artileria adversă nu răspundea aproape deloc, ceea ce ne-a făcut să ne gândim că aveau o apărare slabă.

Într-adevăr, la ora 5.15, Divizia a 3-a ocupa aproape tot sectorul între Mărăști și cota 536: o parte a misiunii era, astfel, îndeplinită. Se luminase deja și distingeam limpede potecile care urcau șerpuit panta către tranșeele înalte, și mișcările rezervelor în valea adâncă. Inamicul rezista ferm într-un singur loc, la extremitatea dreaptă, foarte aproape de pădure, la punctul de joncțiune cu Divizia a 6-a. Puteai să vezi cu binoclul cum infanteria română îl bloca cu îndemânare și îl disloca cu explozii de grenade.

Știrile bune curgeau din toate părțile. În fața noastră, grupuri de prizonieri coborau în vale; la stânga, continuam să înaintăm, în vreme ce vânătorii luau tranșeele de la sud de Mărăști; și mai la stânga, foștii mei camarazi, Corpul 8 rus, după un atac strălucit, împingeau victorios inamicul, după ce traversaseră mai întâi Putna, apoi Voloșcani și o serie de alte cote importante.

Brusca înaintare a grupului Văitoianu și a Corpului 8 a deschis un coridor între trupele aliate. Acest coridor, în realitate, nu era deloc periculos, căci inamicul se retrăgea de peste tot. A fost acoperit fără întârziere și ofensiva a continuat în legătură strânsă între trupele rusești și românești. Către ora 11, Divizia a 3-a a ajuns în valea Dracea Mare și a luat câteva sute de prizonieri. Mai la dreapta, a 6-a s-a ciocnit de un obstacol serios în zona împădurită și a suferit mari pierderi. Cu toate

acestea, ofensiva nu s-a oprit și, către seară, generalul Văitoianu înaintase și mai mult, capturând douăzeci de tunuri. La stânga sa, Corpul 8 câștigase și el teren, luând 1.000 de prizonieri și 18 tunuri. La prânz am părăsit câmpul de bătaie pentru a reveni la Armata I și a lua parte la ofensiva din ziua următoare. Voi pune așadar capăt aici descrierii atacului Armatei a II-a. Aceasta a continuat să avanseze timp de câteva zile, a străbătut aproape 20 de kilometri și, la 20 iulie/2 august, seara, a ajuns în valea Putnei, altfel spus, și-a îndeplinit misiunea ce îi fusese încredințată, amenințând, împreună cu Armata a IV-a, Focșaniul.

Analiza acțiunii de artilerie în timpul acestei ofensive m-a condus la următoarele constatări:

1. Focurile pregătitoare au fost foarte bine executate, au distrus complet linia întâi inamică și au provocat pierderi atât de serioase

apărătorilor acesteia, încât au părăsit-o, în majoritate, înaintea atacului. Linia a doua a fost și ea puternic lovită și nu a putut opune nici o rezistență serioasă.

2. Contrabateria, mult mai săracă în mijloace de observație aeriene decât aceea a Armatei I, a lucrat și ea foarte bine și a neutralizat tirul de artilerie inamic pe toată durata operației.

3. Legătura cu infanteria a fost fără nici o greșeală.

4. Germanii s-au retras, la început atât de repede, încât nu doar bateriile grele, ci chiar și piesele ușoare de 75 au avut mari dificultăți în a ține pasul cu infanteria pe drumurile din acea zonă muntoasă, astfel încât, pe 12/25 și 13/26 iulie, aceasta din urmă nu a fost sprijinită decât de artileria de munte.

Abia în seara de 14/27 iulie, când inamicul s-a agățat de linia de la Putna, iar situația generală a impus oprirea ofensivei, artileria a

ajuns din urmă infanteria. A rămas la Putna până la 1/14 august, moment în care, dată fiind înaintarea germanilor la Mărășești, Armata a II-a a fost nevoită să dea înapoi și să se instaleze între Putna și pozițiile inițiale ale ofensivei din 11/24 iulie.

Pe durata acesteia din urmă, consumul de muniție nu a depășit cifrele prevăzute, totul fiind perfect normal. Astfel, în timpul celor două zile de pregătire și a celor câteva bătălii ce au urmat, tunurile de tranșee au tras, în medie, 75 de lovituri fiecare, artileria ușoară, 730, iar cea grea, 450.

În ceea ce privește ansamblul operației Mărăști, ne putem mândri cu prevederea, metoda și energia care au făcut posibil sfârșitul ei pozitiv. Generalul Văitoianu, foarte capabil, a știut foarte bine să își pună toți oamenii la treabă și să păstreze moralul la

un nivel foarte ridicat, ceea ce l-a condus la o strălucită victorie. Au fost, desigur, și greșeli parțiale, inevitabile întotdeauna și peste tot, dar acestea n-au influențat evoluția de ansamblu și s-au pierdut în rezultatul final.

Astfel, la 11/24 iulie, a fost atins primul obiectiv; inamicul era nu doar solid blocat pe frontul Armatelor a II-a și a IV-a, ci realmente amenințat, și trebuia să ia serios în calcul apărarea Focșaniului. În aceste condiții, dacă ofensiva de a doua zi de la Nămoloasa avea să fie și ea încununată de succes, ne puteam aștepta la rezultate de mare amploare strategică. Generalul Șcerbacev, care ținea frâiele bătăliei cu o mână fermă, s-a grăbit să transmită ordine suplimentare. Subliniind încă o dată că obiectivul era învingerea forțelor inamice în regiunea Focșani, reitera că lovitura principală va fi dată de Armata I

română, cu concursul Armatei a VI-a. A cerut Armatei I – după ce va lua primele două linii inamice – să contribuie la înaintarea flancului stâng al Armatei a IV-a și să ajungă până la linia Mărtinești–cota 61–Sulecița[174], unde urma să se repoziționeze provizoriu. În acest timp, Armata a VI-a trebuia să ia primele două linii germane, să înainteze până la nivelul Armatei I – direcția principală era Racovița – și să își organizeze solid apărarea pe Buzău, pe care n-ar fi trebuit să îl traverseze decât în urmărirea inamicului.

Am plecat la prânz de la Armata a II-a, plină de mare elan, și am ajuns seara la Călmățuiu, unde am aflat că se amânase atacul celor două armate pentru 13/26 , deoarece contrabateria, împiedicată de vremea urâtă, nu își terminase reglajele.

Această întârziere de 24 de ore, provocată de o cauză serioasă, nu putea și nu trebuia să modifice

executarea ofensivei noastre, dar ghinionul urmărea frontul oriental, iar incidentul ne-a lipsit de un mare succes.

În dimineața de 12/25, după un ultim tur, am revenit pentru dejun la comandamentul armatei, unde se afla regele. Majestatea Sa, care vizita în acea zi trupele înainte de luptă, dornic să fie în mijlocul lor în acele momente atât de importante, m-a invitat să îi stau alături, ceea ce mi-a permis să îi povestesc tot ce văzusem în ajun despre victoria Armatei a II-a. După prânz, la ora 16, m-am dus la Corpul 3 și m-am întâlnit cu prințul moștenitor. Am aflat, spre marea mea uimire, că tocmai primiserăm ordin de la Marele Cartier General să încetăm focul, fără nici o explicație. Era tare păcat, căci tirul artileriei dăduse deja rezultate bune. Breșele din apărarea secundară erau realizate,

întreaga linie întâi era distrusă, a doua, serios afectată, iar bateriile inamice, încadrate.

În ultimele zile, focul lor devenise mai intens, fiindcă germanii, realizând importanța sectorului de la Nămoloasa, își întăriseră, desigur, artileria de acolo, iar aceasta începuse să ne răspundă energic. Focul ei lateral îngreuna mai ales acțiunea Corpului 4 rus, căruia îi provocase pierderi, dar, în timpul zilei de 12/25 iulie deja, tirul de artilerie german slăbise mult, astfel încât puteam spera că o să se oprească înainte de atac.

Întors la Călmățuiu, speram că ordinul de încetare a focului nu însemna un refuz definitiv de a ataca, ci o simplă întârziere.

M-am dus la comandantul armatei, generalul Christescu, care stătea, împreună cu prințul moștenitor, pe pragul casei. Amândoi păreau foarte neliniștiți, căci, din nefericire, nu mai exista

nici un dubiu! Se primise ordin de la Guvernul Provizoriu din Petrograd de a opri orice ofensivă și de a trece în defensivă. Ne-am pierdut în supoziții cu privire la motivele acestei decizii. Eu mi-am spus imediat că fusese provocată de dezastrul de la Tarnopol. Într-adevăr, Kerenski, cu suficiența lui obișnuită, crezând că se pricepea în chestiuni militare, dăduse ordin să fie oprită ofensiva pe toate fronturile!

Din punct de vedere militar – singurul admisibil în vreme de război și mai ales a unui război ca acela – un astfel de ordin nu prea avea fundament. Dacă situația din Galiția era proastă, ar fi trebuit să se acționeze cu și mai multă energie pe celelalte fronturi – în special pe al nostru, care era cel mai puțin gangrenat – și să se împiedice astfel ca inamicul să își dezvolte succesul din sud-vest. Trebuia, de asemenea, să fie luat în considerare și moralul trupelor.

Nu se putea tolera ca toată această muncă imensă de pregătire a armatei să nu fie urmată de nici o acțiune. Era suficient să ne amintim de eforturile făcute pentru a-i convinge pe soldații ruși să lupte, să atace, să pregătească zona de pornire etc. Era în afara oricărei îndoieli că, într-un viitor apropiat, toți acei oameni, depravați de reformele lui Kerenski, vor cădea pradă reacțiunii și își vor pierde orice capacitate combativă, ceea ce s-a și întâmplat. Exista, e adevărat, un mijloc de a eluda ordinul lui Kerenski, trimis, se pare, fără consimțământul generalissimului, generalul Brusilov, și chiar fără intermedierea acestuia. Acest mijloc era analog celui pe care îl folosiseră odinioară prințul Eugeniu de Savoia și alți comandanți care doriseră să se sustragă influențelor funeste. Primul, cum știm, ghicind conținutul unui plic trimis de

Hofkriegsrath de la Viena, s-a abținut să îl desfacă înainte de a da ordinul de atac. În cazul nostru, puteam întârzia comunicarea ordinului lui Kerenski către armate, să îl anunțăm că ofensiva fusese deja declanșată și să atacăm, conform deciziei, pe 13/26, adică la câteva ore după primirea depeșei sale. Inutil să mai explic că, atunci când un atac e declanșat, e practic imposibil să îl mai oprești. Pentru noi, acele zile de iulie promiteau să fie victorioase și faptul ar fi fost împlinit. Din nefericire, nu ne găseam în aceeași situație ca prințul de Savoia, iar ardoarea noastră patriotică ar fi fost, fără îndoială, împiedicată de indiscreția serviciilor de legătură. De la revoluție, toate mesajele telegrafice – și poate chiar și altele – erau cunoscute de toată lumea imediat ce se primeau și, adeseori, de simplii soldați înaintea șefilor lor, mulțumită secretarelor,

plantoanelor, angajaților de la telegraf etc. Câte informații prețioase nu a primit astfel inamicul nostru!!! Totodată, această stare de lucruri le convenea soldaților „democratizați“, care, în felul acesta, „controlau și nu voiau să le permită superiorilor să le ascundă, așa cum se temeau, „libertățile“ din ce în ce mai largi acordate de către guvernul nostru provizoriu. E aproape sigur că depeșa lui Kerenski ar fi fost imediat cunoscută de trupe și, chiar dacă comandamentul frontului ar fi luat asupra lui faptul de a nu retrage ordinul de atac, anumite unități nu s-ar fi pus în mișcare. Altele ar fi mișcat, românii de asemenea, ceea ce ar fi condus la o serie de eforturi dezlânate, fără rezultat, dar urmate de pierderi inutile. Decizia de a contramanda ofensiva pregătită cu atâta grijă a fost provocată de aprecierea inexactă a dezastrului de la

Tarnopol, care nu era decât rodul intervenției unor oameni incompetenți în conducerea operațiilor.

Aceste intervenții, foarte dragi tuturor demagogilor, au dus întotdeauna la aceleași rezultate. Lecțiile istoriei îi erau probabil necunoscute „tovarășului“ Kerenski, care crezuse, fără îndoială, că făcea foarte bine să nu țină seama de generalul Brusilov. Altminteri, însemna să îi pretinzi prea mult acestui jalnic domn dacă îi cereai să mai cunoască și istoria „mișcărilor sociale“ pe care guvernul său le transformase într-un jaf autorizat.

În orice caz, prima ofensivă generală a Aliaților pe întreg frontul a eșuat și, ca o tristă consecință a evenimentelor din Rusia, alta nu a mai putut fi realizată decât în toamna lui 1918. Pentru a încheia descrierea ofensivei din iulie 1917, aș constata că Armata 1 română a

consumat, comparativ, puține proiectile. Media nu a depășit 400 pentru tunurile de 75, 231 pentru obuzierele de 105, 345 pentru obuzierele de 150, 220 pentru obuzierele rusești, 52 pentru cele scurte de 210, 233 pentru cele lungi de 105, 160 pentru 120 L și 134 pentru cele de 150 și 155 L. Comparând aceste cifre cu rezultatele obținute, care erau excelente, ajungem la ferma convingere că artileria română își învătase bine meseria.

---

169. Așa în original.

170. Se spune: „a face cușcă (n. a.). În original: „*faire la cage*“.

171. Artileria își făcea reglajele cu metodă, dar puțin cam lent, din cauza timpului variabil și pierderii unui balon și a două sau trei avioane (n. a.).

172. În original: „*gredins*“.

173. Așa în original.

174. „Souletchitza“ în original.

Capitolul XVII
Reforma frontului românesc – Ofensiva feldmareșalului Mackensen (august 1917) – Eșecul austro-germanilor: privire asupra bătăliei de la Mărășești – Concluzii

În primele zile care au urmat dezastrului de la Tarnopol, toată lumea spera că această nenorocire va determina o schimbare de vederi a Guvernului Provizoriu, și mai ales a „democrației“ ruse. Pentru o clipă, această speranță a părut chiar să se adeverească: noul generalissim, generalul Kornilov, care îi succedase lui Brusilov, a încercat să îi readucă la ordine pe lași reintroducând pedeapsa capitală pentru încălcarea ordinelor de luptă.[175] A

mai încercat să refacă armata, cerând o disciplină severă, dar planurile lui s-au ciocnit rapid de puternica rezistență a tot soiul de organizații „democratice“ care intenționau să își continue acțiunea de viermi distrugători. Comitetele nu l-au susținut pe generalissim, văzând în planurile lui o dorință de a reveni la vechiul regim. Pe de altă parte, se temeau să nu fie dizolvate, fiindcă deveneau inutile. Această perspectivă nu le surâdea deloc, căci serviciul era foarte lucrativ: membrii lor primeau nu doar o soldă mare, ci beneficiau și de automobile pentru toate cursele așa-zise de serviciu și mai aveau și alte privilegii. În Iași, spre exemplu, vedeai mereu automobile și camioane militare pline de soldați care le foloseau pentru a se duce să se scalde în Prut, la Sculeni (la 20 de kilometri de Iași), fără a ezita să consume, pentru plăcerea proprie, benzina

care costa atât de scump și se procura cu atâta dificultate! În general, armata era gangrenată într-un asemenea grad, iar soldații se obișnuiseră atât de mult să nu facă nimic, încât nici un apel, nici la ordine, nici la salvarea patriei nu îi mai putea influența. Dimpotrivă, își închipuiau că încerci să îi lipsești de posibilitatea de a-și continua existența de *dolce farniente*. Iată unul dintre adevăratele motive ale eșecului încercării patriotice – de la sfârșitul lui august – a generalului Kornilov.

În acest timp, frontul românesc trecuse la defensivă. Dată fiind configurația sa proeminentă, era nevoie să încerce să își acopere în primul rând flancurile în Bucovina și în Dobrogea.

Chiar înaintea ofensivei germane de la Mărășești, care s-a declanșat la 24 iulie/6 august, trupele noastre din Galiția și-au continuat retragerea, ceea ce

schimba complet situația strategică. Armatele A XI-a, a VII-a și a VIII-a se retrăgeau în dezordine, apropiindu-se de vechea frontieră: Bucovina era pierdută, astfel că frontul românesc avea motive serioase să se teamă că flancul său drept va rămâne descoperit. Acest pericol ne obliga să rămânem pasivi și să întreprindem o nouă repartizare a forțelor, rarefiind trupele în regiunea de sud și transferând efective importante în nordul Moldovei și în Basarabia. Astfel, urmau să fie concentrați pe flancul liniei de operații a austro-germanilor, și simpla lor apariție ar fi oprit inamicul pe Zbruci[176], cu atât mai mult cu cât aceștia din urmă țineau să se arate amabili cu „democrația“ rusă și nu au depășit frontiera, arătându-i respectul lor pentru formula „pace fără anexiuni și fără despăgubiri“ și

marcându-și astfel dorința de a nu împiedica în nici un fel progresul descompunerii Rusiei.

Această schimbare în repartiția forțelor a afectat toate armatele de pe frontul românesc, care au fost curând întărite cu Armata a VIII-a. Pe 20 iulie/2 august s-a decis să se formeze o nouă Armată a IV-a, din unități de la stânga Armatei a IX-a, în vreme ce de la fostele a IV-a și a VI-a erau luate efective importante, ceea ce necesita o revizuire a limitelor sectoarelor fiecărei armate. Armata a II-a română se întindea de acum până la Târgu-Ocna, Armata I se prelungea mult la dreapta spre a înlocui Armata a IV-a, lăsând, la rândul ei, sectorul Nămoloasa Armatei a VI-a.

Pe 24 iulie/6 august, între cele două armate românești nu mai rămăseseră decât corpurile 8 și 7 ruse, cu o parte din Corpul 30. Armata a VIII-a a primit delicata misiune de a acoperi flancul drept

dinspre Bucovina, până la 15/28 august, termenul de concentrare în Moldova de nord.

În acest context a început bătălia de la Mărășești, care a luat la început o întorsătură îngrijorătoare, date fiind direcția de ofensivă a inamicului și efectivele pe care le aliniase. Austro-germanii au atacat din două direcții importante: în regiunea Târgu-Ocna–Onești și în lungul căii ferate Focșani–Mărășești, unde intenționau să dea lovitura decisivă. Dacă ar fi reuşit, situația ar fi devenit mai mult decât stânjenitoare, căci puteau atunci să ia Adjudul, nod important de comunicații, unde Valea Trotușului se deschidea spre cea a Siretului. Pe Valea Trotușului treceau linia de cale ferată și șoseaua Adjud–Onești, care, în realitate, era singura cale de comunicație cu Armata a II-a, în afara șoselei directe din munți, între Onești și Bacău, prin Valea

Rea. Dacă se pierdea Onești, situația devenea și mai gravă. Mai întâi, folosirea șoselei Valea Rea–Bacău ne era interzisă, iar inamicul devenea stăpân peste drumurile care plecau din nord și mergeau către spatele Armatei a IX-a; apoi, lua sub controlul său minele de cărbune și ultimele puțuri de petrol, ceea ce echivala cu o catastrofă.

Lipsită de aceste rute, Armata a II-a era aproape condamnată. Ar fi trebuit să se replieze, fără drumuri, traversând munții, riscând să își piardă o parte din artilerie și din bagaje, căci noul drum Coțofănești-Lascut[177], construit de generalul Văitoianu și care ocolea Adjudul, nu era suficient.

Germanii și-au început atacul la 24 iulie/6 august în direcția Mărășești și au aliniat din prima 12 divizii și mai mult de 400 de piese de artilerie, inclusiv unități de elită, așa cum era corpul alpin.

Primele lovituri au fost date Armatei a IV-a, care s-a regăsit în următoarea situație:

Am menționat deja modificarea repartizării forțelor, făcută pentru a acoperi în mod solid dreapta frontului românesc. Aceasta se putea executa în două feluri: fie să se trimită în Moldova de Nord întreaga Armată I română, fie să se preleve unități din toate sectoarele armatelor. Comandamentul s-a oprit la cea de-a doua soluție, văzându-se în fața dublei necesități de a acoperi direcția Adjud, unde era prevăzută ofensiva lui Mackensen, cu importante forțe românești, și de a constitui pe flancul său drept o grupare serioasă, cu un comandament de armată. Transportul acestor trupe trebuia să se facă pe calea ferată paralelă cu frontul, astfel încât, în caz de urgență, eșaloanele să poată fi oprite și trimise, ca rezerve, în

direcția Focșani. Chiar în timpul acestor mișcări s-a declanșat, la 24 iulie/6 august, ofensiva germană.

După plecarea unităților ruse, trimise în nordul Moldovei, sectoarele celor două armate românești și ale Armatei a VI-a au fost, firește, extinse. Armata a II-a, întărită cu diviziile 7 și 12 și Divizia 1 de cavalerie, se extindea pe aripa sa dreaptă până la Târgu-Ocna inclusiv; a IV-a rusă, care încă avea 87 de batalioane, 22 de escadroane și 285 de piese de artilerie, acoperea, între Irești și Siret, direcția importantă către Adjud. Armata I română, compusă din 3 corpuri, Divizia a 9-a de infanterie și a 2-a de cavalerie, se pregătea și ea să se extindă spre dreapta. Armata a VI-a, slăbită de trimiterea corpurilor 29 și 47 către nord, trebuia să înlocuiască unitățile românești în bucla de la Nămoloasa, până la Ivești inclusiv. Dar, la 24 iulie/6 august, când a

început atacul germanilor, nu terminase încă operația de înlocuire a Armatei I.

În dimineața acelei zile, după o puternică pregătire de artilerie, germanii au atacat energic între linia ferată Focșani–Mărășești și Siret, lovind puternic Divizia 34. Aceasta a pierdut 10 tunuri și prizonieri și a fost repede scoasă din luptă. Inamicul a luat pădurea Neagra și amenința să ne rupă frontul în direcția Siret. Aproximativ la nivelul Mărășeștiului existau patru poduri, a căror pierdere ar fi fost foarte delicată, dându-i inamicului libertatea de a acționa pe cele două maluri ale râului.

Un eșec al rezervelor Armatei a IV-a ar fi putut duce la o catastrofă, cu atât mai mult cu cât Armata I română nu era încă complet pe poziții și nu avea, în apropierea câmpului de bătălie, decât două dintre cele patru divizii de infanterie, a 5-a și a 9-a.

Diviziile 13 și 14 erau încă pe drum sau își finalizau deplasarea, iar artileria grea nu își ocupase încă amplasamentele. Patru baterii rămăseseră în bucla de la Nămoloasa pentru a întări linia Siretului, destul de slabă în acel moment. În sfârșit, bateriile de 210, fiind în principal o armă de atac și necesitând câteva reparații, fuseseră trimise, împreună cu alte piese defecte, la Vaslui. Vreau să amintesc că grosul artileriei grele primise ordin, înaintea atacului german, să se instaleze în regiunea Pufești și Cosmești, unde trebuia să stea o parte pe linia frontului, o altă parte în rezervă. Înaltul comandament își dădea perfect seama de importanța direcției Adjud și voia să aibă artileria în proximitate. Generalul Christescu – conform ordinului de front de a ajuta Armata a IV-a – decisese să atace cu vigoare imediat ce se va afla în posesia tuturor mijloacelor. Configurația terenului și traseul

văii Siretului îi permiteau să cadă asupra flancului inamic în timp ce rezervele Armatei a IV-a l-ar fi atacat frontal, mișcare combinată asupra executării căreia cei doi comandanți ar fi trebuit să se înțeleagă. Manevra proiectată promitea să fie un succes, dar cerea timp de pregătire și trebuia ca trupele să se afle în zona de pornire, iar germanii își lărgeau continuu zona de acțiune și începuseră să ne preseze insistent la vest de calea ferată. Armata a IV-a a reușit, cu ajutorul rezervelor, să oprească inamicul. Nu i-a cedat terenul decât pas cu pas, producându-i mari pierderi, dar nu era în poziția de a recâștiga pozițiile pierdute și de a restabili situația potrivit ordinelor generalului Șcerbacev. Pierderile grele au obligat-o să retragă din luptă majoritatea forțelor sale, ceea ce le-a impus românilor să

vină în ajutor pe partea dreaptă, dincolo de Siret, și să ocupe cu trupele lor o parte a acestui sector.

Către 27 iulie/9 august, artileria grea era pe poziții: a făcut imediat o bună pregătire pentru contraofensiva ruso-română. Prizonierii interogați au mărturisit că patru divizii germane suferiseră pierderi foarte mari ca urmare a focului tras de ea. Atacul diviziilor 5, 9 și 14, *împreună cu unitățile rusești vecine, a dat rezultate vizibile*, care ar fi putut fi și mai mari dacă inamicul nu s-ar fi apărat cu încrâncenare, susținut de numeroase mitraliere, mascată de vegetația din zona Doaga, transformată în puternice centre de rezistență.

Situația devenea așadar ceva mai bună: *pierderile suferite de Armata I erau comparativ puține, trei dintre diviziile ei erau complete încă și gata să atace în sectorul Movileni – Vadul Roșca; infanteria*

fusese deja înlocuită de cavalerie; în schimb, Armata noastră a IV-a avusese mult de suferit.

Pe durata acestor evenimente, aproape de Mărășești, Armata a II-a, aflată pe poziții înaintate, își vedea cele două flancuri amenințate și se găsea și ea într-o situație periculoasă. Era imprudent să o lași astfel, avansată până la Putna, cu atât mai mult cu cât presiunea germană începea să se facă simțită asupra Corpului 8 rus. A fost deci retrasă pe o linie nouă, al cărei centru era puțin mai în față decât poziția inițială din 11/24 iulie și de unde flancurile se puteau replia la nevoie.

Generalul Christescu a plecat din postul de comandant de armată la 28 sau 29 iulie–10/11 august și a fost înlocuit de generalul Grigorescu. În același timp, generalul Ragoza a preluat comanda noii Armate a IV-a, intercalată între Armata a II-a

română și Armata a IX-a, în vreme ce Corpul 8 din fosta Armată a IV-a și câteva elemente de cavalerie rămâneau în regiunea Mărășești. Acestea i-au fost subordonate generalului Grigorescu. Germanii și-au extins frontul de atac până la Corpul 8 și l-au forțat să se retragă de la Panciu la Satul-Nou, pe Stroența[178] și Mănăstioara. Acolo însă s-a agățat de teren cu atâta tenacitate încât a oprit înaintarea inamicului. În primele zile ale lui august (pe stil vechi) au sosit întăririle românești: mai întâi Divizia a 10-a, apoi a 15-a, ceea ce le-a permis rezervelor să reziste cu tenacitate. Artileria grea a adus atunci mari servicii: instalată pe o traiectorie curbă între Diocheți și Cosmești, a lovit din lateral trupele inamice care voiau să înainteze pe valea Siretului. Regele a venit în persoană pe front pentru a ridica moralul trupelor prin prezența sa și s-a aflat în anumite momente în bătaia focului, la postul de

comandament al generalului Grigorescu. Majestatea Sa regina a fost și ea acolo, timp de o oră și jumătate, în timpul bombardamentelor și era cât pe-aci să fie atinsă de o mare explozie de obuz, căzut nu departe de ea.

Trupele române și Corpul 8 au înțeles perfect întreaga importanță a acestei bătălii și au rezistat energic.

Către sfârșitul lui iulie (stil vechi), bătălia de la Mărășești a luat un aspect pasiv. Ne apăram cu mare îndârjire, procedând din când în când la atacuri locale pentru a restabili situația și a-i provoca pierderi inamicului. Până la urmă am fost obligați să ne retragem câțiva kilometri, dar mișcările s-au făcut fără a se strica legătura între unități și fără a rupe frontul, ceea ce ne-a dat convingerea fermă că germanii aveau trecerea definitiv blocată și că succesul lor nu va depăși nivelul unui câștig local de teren,

fără importanță strategică. Or, obiectivul pe care ni-l impunea situația generală era tocmai de a interzice inamicului străpungerea în valea Siretului, menajând în același timp armata; a fost atins. Nu sunt suficient de documentat pentru a face o descriere integrală a bătăliei de la Mărășești, al cărei martor am fost la câteva episoade și mă voi mulțumi doar să îi schițez liniile generale. Noul comandant al armatei, aprobat călduros de generalul Șcerbacev și de Majestatea Sa regele, era hotărât să continue cu tenacitate defensiva activă, întreprinzând frecvente contraatacuri parțiale. Mărășești și împrejurimile au devenit o regiune importantă, împotriva căreia se concentrau eforturile inamicului; tot în această direcție au fost trimise și toate întăririle românești. După 6/19 august, presiunea inamicului, care era epuizat, a slăbit: bătălia era câștigată.

Acest câmp de bătălie oferea mari avantaje artileriei ruso-române. Siretul, al cărui mal stâng este mai ridicat decât cel drept, cotește în apropiere de Mărășești spre est și formează o proeminență pe care se găsea un minunat post de observație, de unde se putea vedea întreaga câmpie, până la Panciu, Satul-Nou, Stroența și munții Odobeștiului. Postul de comandă – care servea și ca post de observație – al generalului Grigorescu, bine ales, în apropiere de Cosmești, permitea supravegherea câmpului de acțiune al germanilor. Sectorul descoperit era enorm: se vedea aproape întregul teren pe care se desfășurau luptele, ceea ce facilita enorm conducerea lor. De-a lungul malului stâng al fluviului, terenul e destul de accidentat și are destule înălțimi, care, împreună cu satele pline de pomi fructiferi, ofereau excelente adăposturi și posibilități de a așeza bateriile.

Aceste adăposturi erau nu doar perfecte sub raport tehnic, ci dădeau și multe avantaje tactice, permițând executarea de focuri în anfiladă și pe laterale dacă inamicul ar fi vrut să înainteze de la Mărășești spre nord, de-a lungul văii Siretului. Germanii se aflau în condiții foarte proaste din perspectiva terenului și, în apropiere de Mărășești, au întâmpinat mari dificultăți în a-și amplasa bateriile în valea abia schițată a Șușiței[179], în spatele rarei vegetații și a unor eventuale adăposturi.

Configurația terenului a permis artileriei ruso-române să își utilizeze pe deplin superioritatea numerică și să lovească prin foc încrucișat întreaga vale a Siretului. Mai la dreapta, în sectorul Corpului 8 de armată, terenul se înălța puțin, de la Panciu spre nord, și ne oferea o priveliște descoperită, în vreme ce numeroasele crevase favorizau

apărarea îndârjită prin posibilitatea de a ne agăța de vegetație, de culmi, de a folosi satele și viile. Atacurile repetate ale inamicului, viguros conduse, în ciuda tuturor pierderilor lor de energie și de vieți omenești, nu i-au condus pe germani mai departe de Mărășești și nu le-au adus, per total, decât vreo doisprezece kilometri în profunzime.

De pe culmile de la Cosmești și Ivăncești, am fost martor la puternica lor pregătire de artilerie și la câteva dintre atacurile din apropierea Mărășeștiului. Observându-i, îți puteai da imediat seama că adversarul era oprit aici fără speranța, pentru el, a unui succes strategic oarecare. Având mult de suferit în timpul atacurilor sale din preajma Siretului, a încercat să preseze spre vest, pentru a se sustrage focurilor artileriei noastre numeroase și a continuat, la începutul lunii august (stil vechi), să preseze puternic

asupra Corpului 8 de armată, care a trebuit să se replieze treptat, îndiguind în același timp înaintarea inamicului. Terenul favoriza defensiva, corpul de armată dispunea de aproximativ 120 de tunuri și era susținut și de artileria română de la Diocheți, ceea ce i-a permis să-și mențină pozițiile principale până la 17/30 august, moment în care lupta a încetat cu totul, fără a le fi adus germanilor rezultatele scontate.

Aspectele practice ale bătăliei de la Mărășești, pentru ruso-români, se rezumă astfel:

1. O excelentă utilizare a artileriei, în deplină concordanță cu terenul.

2. Legătură strânsă între cele două artilerii, rusă și română, mai ales cele ale Corpului 7 și Corpului 3 cavalerie, care s-au regăsit adeseori intercalate în sectoarele române.[180]

3. Direcția de luptă inteligent aleasă, grație căreia unitățile

angajate au fost susținute la timp de către rezerve și înlocuite înainte de a fi complet epuizate; aceasta a permis ca eșecurile parțiale să fie remediate foarte repede.

4. Energia apărării: românii și Corpul 8 au întreprins contraatacuri reușite, au capturat prizonieri și au restabilit situații uneori compromise.

5. Tenacitatea trupelor și abilitatea cu care s-au repliat pe noile lor poziții, ocupate în timpul retragerilor.

Succesul de la Mărășești a avut drept consecință, în primul rând, oprirea netă a înaintării germanilor într-o direcție importantă și a contribuit la întărirea încrederii în ele însele a trupelor române. În fața rezultatelor luptei, ele s-au simțit nu numai sigure pe putința lor de a rezista în fața inamicului, dar și în stare să atace ele însele, cu succes, la momentul oportun.

În vreme ce se petreceau aceste evenimente importante în direcția Focșani-Adjud, Armata a II-a dădea și ea lupte serioase, pe aripa sa dreaptă. Austro-germanii presau puternic pe un front larg. Împingând trupele române, inferioare ca număr, aproape până la Târgu-Ocna, încercau să pătrundă în defileurile de la Groșești și Oituz, în partea în care valea se lărgea și să amenințe Oituzul. S-a reușit oprirea lor și recâștigarea unei părți din terenul pierdut. Spre 20 august/2 septembrie s-a instalat acalmia pe întregul front românesc, o acalmie care a durat până la încheierea armistițiului, la sfârșitul lunii noiembrie.

În luna septembrie, descompunerea infanteriei ruse a ajuns la un asemenea grad, încât aceasta a pierdut orice posibilitate de a lupta. Nu mai puteam spera nici la cea mai mică ofensivă, toate eforturile trebuiau îndreptate

către acest scop modest: să rezistăm până în primăvara următoare, până la acțiunea americană. Românii, izolați, erau prea slabi pentru a întreprinde acțiuni de mare anvergură, cu atât mai mult cu cât, începând din luna noiembrie, dezorganizarea totală a unora dintre unitățile noastre ne-a obligat să le retragem de pe front. Altele au plecat din proprie inițiativă, iar trupele române s-au văzut obligate să se extindă pentru a acoperi găurile. Astfel, din toamnă, misiunea noastră de artilerie nu a mai avut ocazia să participe la lupte. În schimb, s-a ocupat și a contribuit la regularizarea transportului materialului de război românesc prin Rusia, împreună cu autoritățile românești interesate și cu misiunea franceză.

În Rusia se găsea o mare cantitate de material de război, trimis de Franța și Anglia României, și trebuia urmărit ca

guvernul român să îl primească în cel mai scurt timp posibil, încă de la prima sa solicitare. Acest material era concentrat la Karlovka, Poltava, Kremenciug și în alte câteva puncte, devenite astfel depozite de tranzit pentru România, în raport cu punctul lor principal de proveniență, Franța. Căile ferate Iași–Odessa–Moscova–Arhanghelsk serveau drept linie de comunicație cu România și se încrucișau cu liniile de comunicatie si de demarcatie ale armatelor de pe celelalte fronturi. Astfel, materialul era repartizat între organe din spatele frontului rusesc din zone diferite și deci subordonate unor autorități diferite, ceea ce cerea timp și formalități de îndeplinit pentru a satisface cererile românilor, căci România trebuia să se adreseze fiecăreia dintre ele, după caz.

De comun acord cu personalul român și francez, am reușit să stabilim și să facem să fie

acceptată o metodă foarte simplă: întregul material românesc dintre Ungheni și Moscova a fost dat în grija eminentului șef al serviciului de aprovizionare al frontului nostru, generalul Sannikov, ceea ce a asigurat uniformitatea pazei acestui material și a facilitat expedierea sa.[181]

Puțin câte puțin, din cauza descompunerii trupelor, românii s-au văzut obligați, prin extinderea sectoarelor, să își aducă pe linia frontului diviziile din Corpul 1, care nu primiseră încă materialul din Franța. Pentru a face față acestui inconvenient, a fost atașată, la câteva unități de infanterie române, artilerie rusească a unităților retrase de pe front. În plus, conform unui acord între STAVKA și Aliați, Rusia a trimis în România două grupe de artilerie grea (20 și 21) și patru de 75 (83 și 84, neîncadrate, 1 și 2 sârbe), în compensație pentru materialul trimis de Franța și

Anglia către România, care nu mai ajunsese la destinație din cauza dezorganizării căilor ferate și a vieții interne din Rusia. Comandamentul român s-a adresat, în mod firesc, misiunii noastre, pentru a rezolva toate chestiunile legate de grupele ruse și de folosirea lor, iar asta ne-a dat mult de muncă.

Îmi închei aici memoriile despre război, care, pentru Rusia, s-a terminat în realitate din toamna lui 1917. Misiunea noastră a continuat să existe până la sfârșitul lui martie (stil vechi) 1918 și s-a ocupat, pe timpul iernii, împreună cu autoritățile române, de problemele legate de paza bogatului material de război abandonat în România de trupele noastre. Noi, rușii, nu aveam posibilitatea de a păstra acest material; românii au fost cei care s-au ocupat de el. Era nevoie, așadar, să menținem o legătură strânsă.

Toată lumea își amintește de iarna 1917–1918, atât de tristă pentru Rusia și a cărei amintire e încă dureroasă. S-ar putea ca, mai târziu, să încerc să descriu în mod special această perioadă, care prezintă un oarecare interes. Pentru moment, mă abțin de la aprecieri generale cu privire la frontul oriental. Cititorul poate trage singur concluziile, acestea decurg din ce am povestit și îmi este încă foarte dureros să analizez acest război, început atât de strălucit de Rusia și terminat într-un mod atât de funest. Mai spun doar încă o dată că armata imperială din prima perioadă a campaniei – perioada victorioasă – era excelentă. Ea și-a îndeplinit în mod onorabil datoria.

Nu soldatul rus, în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, a fost vinovat de dubla trădare, a patriei sale și a cauzei Aliate, ci oamenii din spatele frontului, care,

pervertiți de o propagandă iresponsabilă, depravați, leneși, dezbrăcați de orice sentiment al datoriei și de orice patriotism, deveniți amatori de furt și prădăciuni sub acoperirea ideilor comuniste, și-au infiltrat veninul și pe front și i-au sufocat prin numărul lor mare pe rarii eroi supraviețuitori din Prusia Orientală, din Polonia, din Galiția, din Carpați și din ofensiva victorioasă a generalului Brusilov.

General Vinogradski
1917–1918

---

175. De la revoluție, se făcea distincția între ordinele care se refereau în mod special la luptă și celelalte, ca și când, în fața inamicului, ar fi existat ordine de importanță diferită (n. a.).

176. Râu în vestul Ucrainei, afluent al Nistrului. Frontiera dintre Austria și Rusia.

177. În original: Laskute. Este vorba cu siguranță de Sascut.

178. Așa în original, probabil Străoane, județul Vrancea.

179. Afluent al Siretului.

180. Un general german, al cărui nume l-am uitat, care s-a întâlnit cu mine în timpul ocupației Ucrainei și care luptase cu brigada lui la Mărășești, atribuia eșecul Centralilor în această bătălie mai ales acțiunii artileriei ruso-române (n. a.).

181. Grație muncii intense a comandamentului nostru în timpul verii, starea transporturilor se ameliorase mult, iar randamentul liniei Bender-Ungheni crescuse considerabil (n. a.).

Biografii

AVERESCU, ALEXANDRU (9 martie 1859 – 1 octombrie 1938), general, apoi mareșal al României, om politic. A fost comandantul Armatei a 2-a Române în Primul Război Mondial. Participă la ofensiva din Transilvania și se distinge cu trupele din subordine. În contextul dezastrului de la Turtucaia (septembrie 1916) propune, planifică și execută operația ofensivă de la Flămânda (septembrie 1916), destinată restabilirii frontului de sud, operație care eșuează din cauza condițiilor meteorologice și a ripostei violente a inamicului. Ulterior, pe timpul retragerii din Moldova, contribuie la reorganizarea și pregătirea pentru luptele din campania anului 1917

a trupelor Armatei 2 Române pe care o comandă. Planifică și comandă operația ofensivă de la Mărăști (iulie 1917). Susține cu succes operația defensivă de la Oituz (august 1917). Ca om politic, în 1918 a înființat, împreună cu Constantin Argetoianu, Liga Poporului, devenită, în 1920, Partidul Poporului. A fost de două ori prim-ministru al României: între 9 februarie–15 martie 1918 și între 19 martie 1920–18 decembrie 1921.

BAYOV, VLADIMIR KONSTANTINOVICI membru al nobilimii ereditare din provincia Poltava. Născut la 15 noiembrie 1880. Absolvent al școlii de cadeți din Vladimir (1899) și școlii de ofițeri de artilerie (1902). În timpul Războiului Ruso–Japonez participă la lupte cu regimentul de artilerie de asediu est siberian. În 1910 absolvă cursurile Academiei de

Stat-Major „Nicolae I“. Intră în Primul Război Mondial ca adjutant în cadrul Biroului Operații al Statului-Major al Brigăzii de Cazaci Transibaikal. Ofițer de stat-major în Statul-Major al Armatei 4 ruse (1915–1916). La 15 martie 1917 numit șef al Statului-Major al Diviziei 48 Infanterie, iar de la 30 noiembrie 1917, al Armatei 4 ruse. Ulterior revoluției bolșevice este semnalat în Marea Britanie în cercurile emigrației. La 9 august 1919 este numit în cadrul statului-major al armatei de sub comanda generalului alb Yudenich. Se retrage cu forțele albe în Estonia după înfrângerea suferită în fața forțelor bolșevice. După război predă în cadrul școlii militare din Tallin și este un membru activ al emigrației politice albe. Moare la Tallin la 8 mai 1935.

BERTHELOT, HENRI MATHIAS (7 decembrie 1861 – 29 ianuarie

1931), general francez și șef al Misiunii Militare Franceze în România pe timpul Primului Război Mondial. Absolvent al Școlii Militare Saint-Cyr în 1883, Berthelot a ocupat poziții în cadrul forțelor armate franceze desfășurate în colonii (Algeria, Indochina). Din 1907 își începe activitatea în cadrul Statului-Major General al armatei franceze, colaborând, în anii imediat premergători Primului Război Mondial, cu generalul și viitorul mareșal al Franței Joseph Joffre, la întocmirea planului de campanie al armatei franceze (Planul XVII). La izbucnirea războiului, în august 1914, Berthelot este numit șef de stat-major al generalului Joffre, cu care participă la prima bătălie de la Marna. Ulterior ocupă pozițiile de comandant al Diviziei 53 Infanterie și a Corpului 23 Armată. În octombrie 1916 i se încredințează comanda Misiunii

Militare Franceze în România pe care o va asigura până în martie 1918 când, odată cu ieșirea României din război, este obligat să părăsească teritoriul românesc alături de militarii din subordinea sa. Este artizanul reorganizării armatei române din iarna anilor 1916–1917 și unul dintre cei mai importanți consilieri militari ai regelui Ferdinand și ai guvernului României. Comandant al Armatei de Dunăre din octombrie 1918, este unul dintre artizanii reintrării României în război la 31 octombrie 1918. A fost un susținător constant al cauzei românești în contextul negocierilor de pace și al situației tensionate din Europa de Est la sfârșitul Primului Război Mondial. Extrem de popular, generalul rămâne o figură emblematică a prieteniei și colaborării româno-franceze din timpul Primului Război Mondial. Decorat cu

ordinul „Mihai Viteazul“ clasa a III-a și deținător al Legiunii de Onoare în grad de mare cruce.

BONCI-BRUIEVICI, MIHAIL DIMITRIEVICI (1870–1956), general al armatei țariste și, ulterior, al Armatei Roșii. Absolvent al Școlii Militare de Infanterie din Moscova (1892) și al Academiei de Stat-Major Nikolai (1898). Teoretician și strateg militar, autor a mai multor regulamente și manuale de tactică militară. La izbucnirea Primului Război Mondial, este numit șef al serviciului logistic al Armatei a 3-a pe Frontul de Sud-Vest. În septembrie 1914 este promovat la gradul de general-maior. La sfârșitul anului 1914 preia funcția de șef al logisticii Frontului de Nord-Vest. Cunoscut drept antisemit. În martie 1915 este numit șef al Statului-Major al Frontului de Nord-Vest. Șef de stat-major și comandant al Frontului

de Nord între 29 august–9 septembrie 1917, a intrat, după revoluția bolșevică, în conducerea Comitetului Militar Revoluționar (cu acronimul Revvoyensoviet), organism instituit la 2 septembrie 1918, care reprezenta suprema autoritate a armatei bolșevice, iar ulterior, a armatei URSS.

CERNOV, VIKTOR MIHAILOVICI (1873–1952), revoluționar rus, membru al mișcării narodnicilor. A fost ministru al agriculturii în Guvernul Provizoriu și președinte al Adunării Constituante, dizolvată de bolșevici în 1918. S-a alăturat mișcării antibolșevice și a înființat la Samara Partidul Social-Revoluționar. A emigrat în Europa, apoi a ajuns în SUA, unde a murit, la New York, la 15 aprilie 1952.

CIHEIDZE, NIKOLOZ SEMIONOVICI (1864–1926), om politic de origine georgiană, membru al mișcării social-democrate din Rusia. Figură

importantă a vieții politice ruse de după Revoluția din Februarie 1917. Președinte al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd din partea menșevicilor, până în septembrie 1917. După revoluția bolșevică din octombrie 1917, participă la mișcările de emancipare națională a popoarelor din Caucaz. Președinte al parlamentului transcaucazian (februarie–mai 1918). Ulterior devine președinte al Adunării Constituante si a Parlamentului Republicii Democratice Georgia (mai 1918–martie 1921). Președinte al delegației georgiene la Conferința de Pace de la Paris (1918–1920), unde încearcă să obțină sprijinul aliaților și recunoașterea internațională a Georgiei. Odată cu invazia Armatei Roșii în Georgia (martie 1921), Ciheidze pleacă în exil în Franța via Constantinopol. Membru al Partidului Social Democrat

Georgian în exil. Se opune planurilor pentru o revoltă armată împotriva ocupației sovietice. Se sinucide la 13 iunie 1926 în Paris.

CHRISTESCU, CONSTANTIN (1866–1923), general, artilerist, colaborator apropiat al lui Alexandru Averescu. Născut la 2 decembrie 1866 în localitatea Pădureți, județul Argeș. Absolvent al Școlii de ofițeri de Cavalerie și Infanterie din București (1887) și al Școlii Politehnice din Paris (1890). A urmat cursurile școlii de aplicație pentru geniu și artilerie Fointanbleau (1892) și ale Școlii Superioare de Război din Paris (1894). Profesor și Comandant al Școlii Superioare de Război, ocupă din 1912 funcția de Subșef al Șefului Marelui Stat-Major al Armatei Române. În anii 1916–1917 ocupă succesiv funcții de șef al Statului-Major și comandant al Armatelor 2 și 3 române și a

Armatei de Nord. În iulie 1917 a fost comandant al Armatei I române în bătălia de la Mărășești. La 30 iulie 1917 a fost înlocuit cu generalul Eremia Grigorescu, deoarece ceruse replierea trupelor române la est de Siret și datorită relațiilor extrem de încordate cu Generalul rus Ragoza, șeful Armatei 4 ruse pe același front. Șef al Marelui Cartier General (01.04–09.11.1918) și al Marelui Stat-Major al Armatei Române (1920–1923). Moare la București, la 9 mai 1923.

COANDĂ, CONSTANTIN (1857–1932), general, atașat militar al României la Viena și Bruxelles. A fost numit ministru plenipotențiar al României pe lângă Marele Cartier General rus în vara anului 1916. După revoluția de la Petrograd a fost arestat de forțele revoluționare și condamnat la moarte, dar a fost salvat în ultimul

moment și s-a reîntors în România. La 24 octombrie 1918, a fost însărcinat de regele Ferdinand cu formarea guvernului care a decretat remobilizarea armatei și reintrarea României în război. Ulterior a făcut parte din delegația română la Conferința de Pace de la Paris. După 1919 și-a continuat cariera politică din poziția de membru al Partidului Poporului, fondat de Alexandru Averescu. S-a numărat printre răniții în atentatul de la Senat, din 1920.

DENIKIN, ANTON IVANOVICI (1872–1947), polonez de origine, general-locotenent în armata țaristă. Absolvent al Școlii Militare din Kiev (1892) și al Academiei de Stat-Major (1898). Participant la Războiul Ruso-Japonez. Promovat colonel (1905). În 1914 este promovat, în preajma izbucnirii Primului Război Mondial, la gradul de general-maior. Șef de

Stat-Major al Districtului Militar Kiev, solicită, la declanșarea luptelor, detașarea pe front, și este repartizat la Brigada 4 Pușcași, ulterior, Divizia 4 Infanterie pe Frontul de Sud-Vest. În octombrie 1916 este numit comandant al Corpului 8 Armată rus pe frontul românesc. După revoluția din februarie 1917 deține funcția de stat-major sub comanda generalilor Alekseev, Brusilov și Kornilov. Comandant al Frontului de Sud-Vest în perioada iulie-august 1917 și susținător al tentativei de lovitură de stat al lui Kornilov. A fost arestat și închis împreună cu el. După revoluția bolșevică din octombrie 1917, evadează din închisoare și participă, împreună cu Kornilov la constituirea Armatei Voluntarilor, în Rusia de Sud, cu scopul de a combate forțele armate ale bolșevicilor. După înfrângerea de la Ekaterinodar, Armata

Voluntarilor s-a retras spre Ucraina și Crimeea, unde a fost la originea mai multor pogromuri îndreptate împotriva evreilor din regiune. În aprilie 1920, Denikin a demisionat de la conducerea Armatei Voluntarilor, lăsându-i locul de comandant lui Piotr Nikolaievici Vranghel. A emigrat în Occident, stabilindu-se în 1926 în Franța. În 1945 a plecat în Statele Unite, unde a rămas până la moartea sa, în 1947. În 2005, rămășițele sale pământești au fost transferate în Rusia și reînhumate la mănăstirea Donskoi din Moscova.

DOLIVO-DOBROVOLSKI, BORIS IOSIFOVICI (1873–1938). Fiu de nobili, născut la 2 decembrie 1873 la Odessa. Se înrolează în 1890 în marină. Absolvent al școlii de cadeți de marină în 1893. Din 1903 este șeful de stat-major al șefului detașamentului de pregătire al

flotei ruse de la Marea Neagră. Din 1904, ofițer superior la comanda unui divizion de crucișătoare în flota rusă din Extremul Orient. La izbucnirea Primului Război Mondial, este atașat Statului-Major General Naval rus în cadrul departamentului de informații/contrainformații. După revoluția din octombrie 1917, colaborează cu bolșevicii în calitate de consultant militar, specialist în probleme navale. În februarie–martie 1918 participă la negocierile de pace de la Brest-Litovsk. Profesor și editor militar, specializat în tactica și strategia navală și în domeniul informațiilor militare. În 1931 este arestat într-un dosar de spionaj legat de emigrația albă. Condamnat la 5 ani de închisoare, după eliberare este trimis la domiciliu obligatoriu în Orel (1936). În septembrie 1937 este arestat din nou, iar în 1938 este

condamnat la moarte. Moare în condiții neelucidate în cursul anului 1938.

DRAGALINA, IOAN (1860–1916), general, comanda Divizia I Infanterie, cantonată la Turnu-Severin. El fusese numit la conducerea Armatei I în data de 11/24 octombrie 1916, dar a fost rănit într-un atac german asupra automobilului în care se afla, pe podul din apropierea Mănăstirii Lainici, la 12/25 octombrie 1916 și a decedat, în urma rănilor suferite, la 24 octombrie/9 noiembrie 1916. Editorul francez al lui Vinogradski comite o eroare cronologică: Dragalina îl înlocuise la conducerea Armatei I române pe generalul Ioan Culcer (1853–1928), iar Dragalina însuși a fost înlocuit în această funcție, după decesul său, de generalul Nicolae Petala (1869–1947).

DRAGOMIROV, ABRAM MIHAILOVICI (1868–1955), general de cavalerie, comandant al Armatei a V-a ruse și al Frontului de Nord. După revoluția rusă s-a alăturat Armatei Voluntarilor conduse de Denikin. În 1920, a emigrat în Serbia, iar ulterior în Franța.

DROSDOVSKI, MIHAIL GORDEEVICI (1881–1919), general-maior rus, una dintre figurile proeminente ale mișcării albe în timpul războiului civil. Descendent al unei familii nobiliare ereditare din regiunea Poltava, s-a născut la 7 octombrie 1881 la Kiev. Absolvent al Școlii de Cadeți din Kiev în 1899, al Școlii Militare Pavlovsk din Sankt Petersburg (1901) și al Academiei de Stat-Major Nikolaevskaia (1908). Participant la Războiul Ruso–Japonez în calitate de comandant de companie în cadrul

Regimentului 34 est siberian, Corpul 1 siberian, Armata 2 manciuriană. În 1913 absolvă cursurile Școlii de Ofițeri de Aviație din Sevastopol. La izbucnirea Primului Război Mondial funcționa ca ofițer de stat-major în cadrul Statului-Major al Districtului Militar Varșovia. La 3 septembrie 1914 este numit șef de birou în cadrul Statului-Major al Corpului 27 armată, pentru ca, la 16 mai 1915, să ocupe poziția de șef al Statului-Major al Diviziei 64 infanterie. Pe parcursul anilor 1916–1917 asigură comanda de stat-major și a unor unități operative în cadrul diviziilor 64, 60 și Corpului 26 armată. În ianuarie 1917 este numit șef al Statului-Major al Diviziei 15 infanterie pe frontul românesc. Pe timpul luptelor din vara anului 1917, asigură comanda Regimentului 60 infanterie din cadrul acestei divizii, cu care se distinge în

luptele de la Mărășești. Fervent antibolșevic, se implică după revoluția din octombrie în contracararea procesului de sovietizare a trupelor și în organizarea de unități de voluntari destinate rezistenței armate împotriva acestora. Din decembrie 1917 începe, cu sprijinul autorităților române și franceze, organizarea unor unități de voluntari destinate armatei albe de sub conducerea generalului Kornilov. În perioada martie–mai 1918, aflat la comanda unei brigăzi de voluntari, străbate distanța dintre Iași și Novocerkassk pentru a se alătura forțelor albe în regrupare în această regiune. Face joncțiunea cu armata de voluntari la 9 iunie 1918. La reorganizarea forțelor albe, primește comanda uneia dintre cele trei divizii din compunerea armatei de voluntari și este înaintat la gradul de

general. La 31 octombrie 1918, în timpul luptelor din regiunea Stavropol, generalul este rănit și evacuat de pe front la Ekaterinodar și ulterior la Rostov pe Don. Moare în ianuarie 1919 în spital. Sunt mai multe versiuni asupra circumstanțelor morții sale, dar cel mai probabil cauza decesului a fost septicemia și gangrena.

DUHONIN, NIKOLAI (13 decembrie 1876–3 decembrie 1917), general rus. Comandant de regiment la începutul Primului Război Mondial. Șef al logisticii Frontului de Sud-Vest în august 1917. Numit, la propunerea predecesorului său, Mihail Vasilievici Alekseiev, în funcția de șef al Marelui Cartier General din Moghilev după încercarea de lovitură de stat eșuată a lui Kornilov. După ce Kerenski a părăsit Petrogradul, iar bolșevicii au preluat controlul

politic, i s-a cerut să înceteze ostilitățile militare și să înceapă negocierile de armistițiu. În urma refuzului său categoric, a fost destituit de Lenin și înlocuit cu Krîlenko. Duhonin a cerut atunci ajutorul „trupelor de șoc“, simpatizante ale lui Kornilov, aflate sub conducerea generalului Kaledin, pentru a apăra Moghilevul de forțele bolșevice. Acest plan a eșuat, iar Duhonin s-a predat lui Krîlenko. A fost executat de escorta militară a acestuia din urmă, corpul lui fiind ulterior profanat de soldații bolșevici.

FALKENHAYN, ERICH VON (1861–1922) a condus Armata a IX-a germană în luptele de pe teritoriul României. A participat, alături de Mackensen, la cucerirea Bucureștiului.

GOLOVIN, NICOLAI NICOLAIEVICI (1875–1944), general țarist și istoric militar, era, din 1908,

profesor de tactică militară la Academia Imperială. După izbucnirea revoluției s-a retras la Odessa, iar de acolo a plecat la Paris. În 1919 s-a întors în Rusia, prin Vladivostok, și s-a alăturat armatei amiralului Kolceak, dar, fiindcă războiul era deja pierdut pentru rușii albi, a plecat pentru a doua oară în exil. La Paris, a continuat să scrie lucrări de teorie și istorie militară. Arhiva sa personală se află azi în SUA, la Hoover Institute.

GRIGORESCU, EREMIA-TEOFIL (1863–1919), general de corp de armată român. Născut într-o familie de învățători de țară, Eremia Grigorescu urmează inițial o carieră civilă care îl aduce până la înscrierea, în 1881, la Facultatea de Medicină și Științe a Universității din Iași. Dificultățile materiale îl obligă să opteze pentru o carieră militară. În 1886

absolvă cursurile Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie din București. După absolvirea studiilor, ocupă poziții în cadrul mai multor unități de artilerie. Urcă rapid treptele ierarhiei militare. Din 1903 activează în cadrul Ministerului de Război ca director al artileriei (1903–1907), comandant al Școlii de ofițeri de Artilerie, Geniu și Marină (1907–1910), director al Direcției Personal (1910–1914). Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, ocupă funcții de comandă a unor mari unități operative: Brigada 3 artilerie (1914–1915), Diviziile 14 și 15 Infanterie (1915–1917), Corpul 5 teritorial (1916). Odată cu intrarea României în război, asigură comanda mai multor mari unități de pe front: Divizia 15 Infanterie, corpurile 4 și 6 armată. La 30 iulie 1917 l-a înlocuit pe Constantin Christescu la comanda Armatei I

române și a condus rezistența victorioasă a trupelor românești în fața armatelor lui Mackensen la vest de Siret. A fost considerat artizanul victoriei de la Mărășești și este îngropat în mausoleul dedicat eroilor acestei bătălii. Unul dintre primii generali români decorați cu ordinul „Mihai Viteazul“ clasa a III-a, pentru modul în care s-a distins în prima și a doua bătălie de la Oituz (1916), și printre puținii deținători ai ordinului „Mihai Viteazul“ clasa a II-a, pentru modul în care a condus Armata 1 română în lupta de la Mărășești.

GUCIKOV, ALEKSANDR (1862–1936), liberal pre-revoluționar, fondatorul Partidului Octombrist, președintele Comitetului Imperial de Apărare al Dumei; ministru de război și al marinei. A fost un opozant al țarului Nicolae II, de pe

poziții liberale; în octombrie 1917, după preluarea puterii de către bolșevici, a emigrat la Paris.

HANGIN, MIHAIL VASILIEVICI (1871, Samarkand–1961, Djambul, Kazakhstan), cazac de origine, absolvent al Școlii de Cadeți din Orenburg, iar în 1893, al Școlii de Artilerie Mihailovski. A luat parte la Războiul Ruso–Japonez, în calitate de comandant de baterie în Brigada de Artilerie 3 siberiană. În 1913 a participat la o misiune militară în Franța, fiind decorat cu Legiunea de Onoare. A fost promovat general la 3 februarie 1914. La începutul Primului Război Mondial era comandantul Brigăzii 19 Artilerie, iar din 1915 a comandat Divizia 12 Infanterie. A fost numit inspector de artilerie al Armatei a VIII-a ruse în aprilie 1916. A participat la ofensiva Brusilov, în regiunea Lutsk, fiind decorat cu Crucea Sfântului

Gheorghe. În România a asigurat, până la sfârșitul anului 1916, funcția de inspector al artileriei pentru întreg frontul românesc. În aprilie 1917 devine inspector general de artilerie la Comandamentul Suprem rus. După revoluția bolșevică a plecat în Siberia și a luat parte la formarea detașamentelor albe din zona Uralilor de Sud. În vara anului 1918 comanda Corpul III Armată din Urali. Din 1919 s-a alăturat armatei amiralului Kolceak. La 6 martie 1919 a început o ofensivă victorioasă în direcția Ufa-Samara-Kazan. În urma acesteia, Kolceak l-a promovat la rangul de general de artilerie. În contextul înfrângerii armatei lui Kolceak de către bolșevici, în vara anului 1919, a fost înlocuit la comanda trupelor și trecut în rezervă. În ianuarie 1920 a luat parte la o lovitură de stat împotriva cabinetului ministerial

al administrației Kolceak din Irkuțk și a preluat puterea. Ulterior a fugit în China și s-a stabilit la Harbin. Între 1928-1930 a fost șeful departamentului pentru Orientul Îndepărtat al emigrației militare ruse. După ocuparea Manciuriei de către trupele sovietice, în 1945, a fost arestat de SMERȘ la Dairen, la 15 septembrie 1945. A fost condamnat la 10 ani de detenție în Gulagul siberian. A fost eliberat în orașul Ukhta, în Republica Komi (RSFSR Rusă). După eliberare a trăit în orașul Orsk (regiunea Orenburg, Kazakhstan). A murit la Djambul (azi Taraz), în 1961. În 2017, rămășițele sale au fost repatriate de familie și reînhumate în Rusia.

IANCOVESCU, CONSTANTIN (1862–1945), general, a condus la sfârșitul anului 1916 Corpul Apărării Dunării și Corpul 3

Armată. Între 20 iulie 1917 și 5 martie 1918 a fost ministru de război.

ILIESCU, DUMITRU (1865–1940), general, era, la intrarea României în război, sub-șef al Marelui Stat-Major, dar exercita comanda efectivă, deoarece titularul postului de șef al Marelui Stat Major, generalul Vasile Zottu, era bolnav. Generalul Iliescu era susținut de Ion I.C. Brătianu, care a fost foarte criticat în epocă pentru decizia de a numi într-un post militar de maximă importanță un general fără experiență de conducere, a cărui autoritate era contestată de corpul ofițeresc. După înfrângerile din toamna anului 1916, Iliescu a fost înlocuit cu generalul Constantin Prezan. În ianuarie 1917, Dumitru Iliescu a fost trimis la Paris, ca

reprezentant al Marelui Cartier General român pe lângă comandamentul Aliaților.

IVANOV, NIKOLAI IUDOVICI (1851–1919), general, participant la Războiul Ruso–Japonez și la bătăliile de pe Frontul de Nord-Vest din Primul Război Mondial, se bucura de marea încredere a țarinei Alexandra și a protejatului acesteia, Rasputin. Țarina Alexandra a fost aceea care a insistat pentru rechemarea sa de pe front și numirea ca aghiotant al țarului. După Revoluția bolșevică din octombrie 1917 s-a alăturat mișcării Rușilor Albi. A murit de tifos la Odessa, la 27 iunie 1919.

JOFFRE, JOSEPH JACQUES CÉSAIRE (1852–1931), general, devenit ulterior mareșal al Franței, a fost comandantul forțelor franceze de pe Frontul de Vest de la începutul Primului Război Mondial până în 1916, când, în urma unor dispute

cu guvernul francez privitoare la strategia militară, s-a retras din această poziție.

KALEDIN ALEKSEI MAXIMOVICI (1861–1918), general, era comandantul Armatei a VIII-a ruse pe frontul de sud-vest. După revoluția rusă, a devenit atamanul cazacilor de pe Don (17 iunie 1917). A fost destituit de Kerenski, deoarece l-a susținut pe Kornilov, și a devenit conducătorul Armatei Guvernamentale a cazacilor, luptând împotriva armatei revoluționare. La 28 februarie 1918 a demisionat din poziția pe care o ocupa; s-a sinucis câteva zile mai târziu, la 11 februarie.

KANŢEROV, PAVEL GRIGORIEVICI (3 iunie 1866 –?), general de infanterie rus și membru al mișcării alb-gardiste de după victoria revoluției bolșevice din octombrie 1917. Fiu de militar, a absolvit școala de cadeți de

infanterie din Kiev (1885). Colonel (decembrie 1914), intră în Primul Război Mondial în calitate de comandant al regimentului din Pavlograd. Avansat la gradul de general maior (ianuarie 1917), preia comanda Diviziei 71 Infanterie pe frontul românesc la 12 mai 1917. În toamna anului 1918 deține poziția de șef al celei de-a doua subsecții din cadrul celui de-al doilea detașament de voluntari în Kiev. Arestat la 14 decembrie 1918 la ordinul Directoratului ucrainian condus de Simon Petlyura, reușește să evadeze. Devine membru al forțelor albe din sudul Rusiei (Don). Din noiembrie 1919 este în cadrele de rezervă ale armatei de voluntari. Șef al Diviziei Markov (ianuarie – februarie 1920). Îndepărtat de la comandă, este numit ulterior șef al logisticii Corpului 1 de armată. În august 1920 preia comanda diviziei

Alexis, iar în octombrie același an, pe aceea a Diviziei 6 Infanterie până la evacuarea ei din Crimeea (noiembrie 1920). La începutul anului 1921 se află internat într-un lagăr de refugiați în România. Soarta sa ulterioară este necunoscută.

KERENSKI, ALEKSANDR FEODOROVICI (1881–1970), una dintre figurile-cheie ale Revoluției Ruse, a condus Guvernul Provizoriu între 21 iulie – 7 noiembrie 1917, dată la care a fost răsturnat de la putere de bolșevicii conduși de Lenin. După această dată a plecat în exil, mai întâi în Franța, iar după 1940, în Statele Unite.

KISELEFF, PAVEL DMITRIEVICI (1788–1872), conte, a fost, între 1829–1834, guvernator al principatelor Moldova și Țara Românească, numit de țar ca urmare a ocupării celor două

principate de către armata rusă, după victoria împotriva Imperiului Otoman. În această postură, Kiseleff a inițiat o reformă administrativă, concretizată în adoptarea Regulamentelor Organice, primul embrion de Constituție românească.

KOLCEAK, ALEKSANDR VASILIEVICI (1874–1920), amiral în armata țaristă, a fost unul dintre comandanții militari ai rușilor albi în timpul Războiului Civil și guvernator al Siberiei. A fost luat prizonier și executat de bolșevici la 7 februarie 1920, la Irkuțk.

KONDURUȘCHIN, IVAN SEMENOVICI 1882–1938. Născut în satul Lipovka, provincia Samara. Membru al Partidului Socialist-Revoluționar din 1902. Încorporat în armata rusă la 2 februarie 1915, ocupă poziții administrative succesive în unități din spatele

frontului. În 1917, în calitate de sublocotenent, participă la bătăliile de pe frontul românesc. După revoluția din octombrie 1917 se implică în politică intrând în comitetele revoluţionare de soldați și participă la destituirea comandamentului Armatei 4 ruse pe frontul românesc. Este ales comandant al Armatei 4 ruse de către comitete. Ulterior eșecului său de a prelua comanda acestei armate, se implică în războiul civil din Rusia de partea bolșevicilor. Membru al Partidului Comunist al URSS din 1919. Face carieră, ulterior, în administrația și sistemul judiciar bolșevice. Ocupă posturi de adjunct al Procurorului General al URSS (1923–1928) și adjunct al Comisarului Poporului pentru Comerț (din 1929). Se pensionează în 1936. Moare doi ani mai târziu la Moscova.

KORNILOV, LAUR GHEORGHEVICI (1870–1918), general de infanterie rus, de origine cazac siberian. Absolvent al Școlii Militare din Omsk în 1889 și al Școlii Militare de Artilerie Mihailovski din Sankt Petersburg în 1902. Repartizat în districtul militar Turkestan, conduce mai multe misiuni de explorare în Turkestanul de Est, Afganistan și Persia. Absolvă cursurile Academiei de Stat-Major în 1897. Șef de Stat-Major al Brigăzii 1 Infanterie pe timpul Războiului Ruso-Japonez, mare unitate cu care participă la bătăliile de Sandepu și Mukden. Este decorat și avansat la rang de colonel (1905). Atașat militar rus în China (1907–1911). Ulterior asigură comanda Regimentului 8 Infanterie și a Diviziei 9 siberiene. La începutul Primului Război Mondial este numit comandant al Diviziei 48 Infanterie, cu care participă la luptele din Galiția.

Capturat de austro-ungari în februarie 1915, evadează în iulie 1916 și revine în Rusia. După revoluția din februarie 1917, este numit comandant al Districtului Militar Petrograd. În iulie 1917 este numit de către Guvernul Provizoriu comandant suprem al forțelor armate ruse. În septembrie 1917 a încercat să răstoarne guvernul Kerenski printr-o lovitură de stat. Încercarea a eșuat și Kornilov a fost plasat în arest la domiciliu, dar a evadat după revoluția bolșevică și s-a alăturat armatei anti-bolșevice din regiunea Donului în calitate de comandant al Armatei de Voluntari. A fost ucis în aprilie 1918, în timpul luptelor pentru ocuparea orașului Ekaterinodar/Krasnodar (capitala Kubanului), de un obuz bolșevic care a căzut peste cartierul său general.

KRASNOV, PIOTR (1869–1947), general al armatei țariste, ataman al cazacilor de pe Don și comandant al Armatei rușilor albi din regiunea Donului, unul dintre competitorii lui Denikin pentru autoritatea supremă asupra forțelor armate ale rușilor albi. La sfârșitul războiului civil a emigrat în Occident, mai întâi în Germania, apoi în Franța, unde s-a implicat în organizarea politică a emigrației ruse. În 1941, a participat la atacul Germaniei naziste asupra URSS. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Krasnov s-a predat britanicilor, care l-au predat forțelor sovietice. A fost spânzurat la 19 ianuarie 1947, în închisoarea Lefortovo din Moscova.

KRÎLENKO, NIKOLAI VASILIEVICI (1885–1938), membru al mișcării de stânga din Rusia încă din 1904. Pentru activitatea sa revoluționară, a fost arestat și

exilat la Harkov, în 1913, iar în 1914 a fugit din Rusia, refugiindu-se în Austria și ulterior în Elveția. A participat activ la pregătirea Revoluției bolșevice din octombrie 1917. La 27 octombrie/9 noiembrie 1917, a fost numit comandant suprem al armatei, în locul generalului Duhonin, care refuzase să înceapă negocierile de pace cu Germania.

KRUTIKOV, NIKOLAI ALEKSANDROVICI (1871–1920), general, absolvent al Școlii de Artilerie Mihailovski, era în anul 1916 comandant al Brigăzii 51 Artilerie. După revoluția bolșevică, s-a alăturat Armatei Albe din Crimeea. A fost împușcat la 11 decembrie 1920, la Ialta.

LECINSKI, PLATON ALEKSEEVICI (1856–1923?), general, fiu de preot, absolvent al Școlii de cadeți din Varșovia, a fost unul dintre principalii artizani ai ofensivei

Brusilov. A participat la Războiul Ruso–Japonez, în calitate de comandant al Regimentului 24 Infanterie siberian. A fost numit comandant al Armatei a IX-a ruse la 9 august 1914. În 1916, Armata a IX-a fost deplasată pe Frontul de Sud-Vest pentru a colabora cu Armata a IV-a. Lecinski a comandat trupele ruse la ocuparea Cernăuțiului. A fost pus la dispoziția Ministerului de Război al Guvernului Provizoriu la 18 aprilie 1917. La 7 mai 1917 a fost demis din armată. După această dată nu s-a alăturat nici uneia dintre armatele anti-bolșevice. Nu se știe cu exactitate ce s-a întâmplat cu el până la sfârșitul războiului civil. Se pare că a fost arestat de bolșevici și a murit în 1923 la închisoarea Taganskaia din Moscova. Potrivit altor surse, a murit în 1921, în spitalul-închisoare nr. 1 din

Moscova, după ce fusese arestat pentru „conducerea unui grup anti-bolșevic“.

LVOV, GHEORGHI EVGHENIEVICI (1861–1925), a fost primul prim-ministru al Rusiei după abdicarea țarului Nicolae II, între 23 martie–21 iulie 1917. I-a succedat în funcție Aleksandr Kerenski.

MACKENSEN, ANTON LUDWIG AUGUST VON (1849–1945), feldmareșal, considerat cel mai competent dintre liderii militari germani, era comandantul armatei Puterilor Centrale care a luptat pe frontul din România.

MĂRDĂRESCU, GHEORGHE (1866–1938), general. S-a ilustrat mai ales în calitate de comandant al trupelor române din Transilvania, funcție în care a fost numit la 12 aprilie 1919, din care a coordonat recucerirea Transilvaniei de către

forțele române și intervenția din Ungaria, împotriva regimului bolșevic al lui Béla Kun.

MIHAILOVICI, GHEORGHI (1863–1919), Marele Duce, văr primar al țarului Alexandru III, tatăl lui Nicolae II, fusese unul dintre pretendenții la mâna reginei Maria a României. A fost asasinat de bolșevici la 28 ianuarie 1919, împreună cu fratele său, Marele Duce Nikolai Mihailovici și cu alți membri ai familiei imperiale.

MIHAILOVICI, SERGHEI (1869–1918), Marele Duce al Rusiei, văr primar al țarului Nicolae, a fost, în Primul Război Mondial, inspector general al artileriei ruse. Împreună cu alți membri ai familiei imperiale, a fost ucis de bolșevici la Alapayevsk, la 18 iulie 1918, la o zi după uciderea țarului și a familiei acestuia.

MILIUKOV, PAVEL NIKOLAIEVICI (1859–1943), istoric și om politic liberal, fondatorul Partidului Constituțional Democratic, cunoscut sub numele de Cadeți, a îndeplinit funcția de ministru de externe în Guvernul Provizoriu din 1917. După revoluția bolșevică din octombrie 1917 a emigrat în 1918 și s-a stabilit în Franța.

NICOLAE II (1868-1918), ţar al Rusiei, fiul țarului Alexandru III, a domnit între 1894 și 15 martie 1918, data la care a fost forțat să abdice în favoarea fratelui său, Marele Duce Mihail Aleksandrovici, acesta din urmă refuzând însă să accepte tronul. Din momentul abdicării, Nicolae II a fost ținut captiv, împreună cu întreaga familie imperială, în Palatul Alexandru, una dintre reședințele sale. De aici au fost mutați, în august 1917, de guvernul Kerenski la Tobolsk, în

Siberia. Au fost asasinați de bolșevici în noaptea de 16 spre 17 iulie 1918, la Ekaterinburg, un oraș controlat de Armata Roșie. Nicolae II a fost căsătorit cu Alix de Hesse-Darmstadt, devenită Alexandra Feodorovna Romanova, una dintre nepoatele reginei Victoria, așadar verișoară a Reginei Maria a României. Împreună, au avut cinci copii: marile ducese Olga, Tatiana, Maria și Anastasia și țareviciul Alexei. Țarina Alexandra a fost aceea care l-a impus în anturajul imperial pe Grigori Efimovici Rasputin, poreclit „călugărul nebun“, convinsă că acesta avea puteri vindecătoare și că putea ajuta la vindecarea hemofiliei de care suferea moștenitorul tronului, țareviciul Alexei. Devenit „eminența cenușie a Curții Imperiale“ și considerat de adversarii politici ai lui Nicolae II drept principalul responsabil pentru deciziile greșite luate de

acesta, Rasputin a fost în cele din urmă asasinat în urma unui complot al nobililor ruși, condus de prințul Felix Iusupov, la Petrograd, la 30 decembrie 1916. Potrivit unor cercetări ulterioare, de asasinarea lui Rasputin nu ar fi fost străini ofițerii britanici de la Petrograd, care priveau cu îngrijorare demersurile lui pe lângă țar, vizând retragerea Rusiei din război și încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale.

ODINŢOV, SERGHEI IVANOVICH (1874–1920). Fiu de nobil. Absolvent al Școlii de Cadeți Alekseevsky (1895) și al Academiei de Stat-Major „Nicolae I“ (1902). Participant la Războiul Ruso–Japonez în cadrul Corpului 3 armată siberian. Colonel în 1911. Șef al școlii de ofițeri de aviație din Sevastopol (1911–1912). În timpul Primului Război Mondial, comandant de regiment de

cavalerie (Primorsky) – 1914–1916 și din octombrie 1916, șef al Statului-Major al Diviziei 3 cavalerie caucaziană. După revoluția bolșevică, începe colaborarea cu aceștia. Din decembrie 1917, Odințov funcționează în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Militare. Arestat de Ceka la 1 martie 1918, este eliberat o lună mai târziu și integrat delegației sovietice ce se deplasa la Kiev pentru încheierea păcii cu Ucraina. Inspector militar (1918–1919). În octombrie–noiembrie 1919 comandă o grupare militară în cadrul Armatei 7 sovietice în luptele împotriva generalului alb Yudenich. Comandant al Armatei a VII-a sovietice (noiembrie 1919–iulie 1920). Moare în iunie 1920 pe drumul de la Petrograd la Odessa.

PARSSKI, DMITRI PAVLOVICI (1866–1921). Fiu de nobil, născut la

29 octombrie 1869 în provincia Tula. Absolvent al școlii de cadeți din Orel (1884), al școlii militare nr. 2 Konstantinovski (1886) și al Academiei de Stat-Major Nikolaev (1893). Încadrat în diferite unități operative și comandamente teritoriale de infanterie. Participant la Războiul Ruso–Japonez ca adjunct al Intendenței Generale a armatei manciuriene (noiembrie 1904–octombrie 1905). Din 9 octombrie 1905 este transferat în cadrul Marelui Stat-Major al Armatei Ruse. Comandant al Regimentului 140 infanterie (din 1908) și al Brigăzii nr. 2 din cadrul Diviziei 46 infanterie 9 (din 1910). La izbucnirea Primului Război Mondial, este comandant de brigadă de infanterie pe frontul de Nord-Vest. Din octombrie 1915 este numit comandant de Divizie (Divizia 55 infanterie) pentru ca în februarie 1916 să fie numit comandant al Corpului de

Grenadieri. În iulie 1917 preia comanda Armatei 12 ruse. Voluntar în rangurile bolșevicilor după revoluția din Octombrie, comandant de mari unități militare ruse pe frontul de Nord-Vest în prima jumătate a anului 1918. Preia comanda frontului de Nord (septembrie–noiembrie 1918). Arestat la Petrograd de Ceka (noiembrie 1918–ianuarie 1919). Ulterior eliberării, activează în comisiile special constituite pentru analiza experienței Primului Război Mondial și pentru dezvoltarea regulamentelor și statutelor militare. Moare în 1921, de febră tifoidă, la Petrograd.

PÉTIN, VICTOR-EUGÈNE-LUCIEN-GABRIEL (1872–1962). Absolvent al Școlii Speciale Militare de la Saint-Cyr în 1893 și al Școlii Superioare de Război în 1902. Căpitan din 1904, maior din 1913, locotenent-colonel din 1915. Din toamna

anului 1915, face parte din Marele Cartier General și, începând cu toamna anului 1916, din Misiunea Militară Franceză în România, din octombrie același an fiind numit șeful ei de stat-major. Avansat ulterior la gradul de general.

POLIVANOV, ALEKSEI (1855–1920), general de infanterie, a fost ministru de război al Rusiei țariste în perioada iunie 1915–martie 1916. După Revoluția din Februarie 1917, a fost președinte al Comisiei speciale pentru restructurarea armatei pe baze democratice și al Comisiei pentru îmbunătățirea vieții militarilor. După lovitura de stat bolșevică, Polivanov a fost arestat, pentru scurtă vreme, de CEKA, la sfârșitul lunii iulie 1918. A intrat în Armata Roșie în februarie 1920 și a participat ca expert militar la negocierile de pace sovieto–poloneze de la Riga din

august–septembrie 1920. A murit de tifos pe 25 septembrie 1920, în timpul negocierilor.

POKLEVSKI-KOZIELL, STANISLAV (1868–1939), diplomat rus de origine aristocratică poloneză, a fost ministrul plenipotențiar al Rusiei în România până la declanșarea Revoluției Ruse și ruperea relațiilor diplomatice dintre cele două țări. După Primul Război Mondial, Poklevki-Koziell a continuat să locuiască la București, ca refugiat. A fost unul dintre cele mai populare personaje din lumea mondenă a orașului.

POTAPOV, NIKOLAI (1871–1946), general de artilerie, a fost, înainte de Primul Război Mondial, atașat militar al Rusiei la Viena (1901–1903), apoi în Muntenegru (1903–1916). Revine la 10 august 1916 în Rusia și este numit în Statul-Major General ca șef al departamentului ce administra prizonierii de

război. După revoluția din februarie 1917 este numit membru al comisiei militare ce funcționa în cadrul Sovietului de la Petrograd, dar și șef al logisticii în cadrul Statului-Major General al armatei. După lovitura de stat bolșevică, își începe colaborarea cu Consiliul Comisarilor Poporului. Deține, din noiembrie 1917, funcțiile de șef al Statului-Major și asigură și conducerea Ministerului de Război. Din iunie 1918 devine membru al Consiliului Militar Superior. A continuat să ocupe funcții de conducere în interiorul statului sovietic și după încheierea războiului civil. În anii 1922–1925 participă la operația contrainformativă organizată de GPU, destinată contracarării acțiunilor de subminare a focarelor de rezistență împotriva puterii sovietice din exil și a

posibilelor lor conexiuni în URSS. Este trecut în rezervă în 1938. A murit la Moscova în 1946.

RAGOZA, ALEKSANDR FRANŢEVICI (1858–1919), general de infanterie. Absolvent al gimnaziului militar din Polotsk (1874) și al Școlii militare de artilerie Mihailovski (1877). Participant la Războiul Ruso-Româno–Turc (1877–1878). În 1883 încheie cursurile Academiei Nicolaevskaia a Statului-Major General. La izbucnirea Primului Război Mondial, intră în luptă în calitate de comandant al Diviziei 19 infanterie, cu care participă la lupte pe Frontul de Sud-Vest. La 27 septembrie 1914 este numit comandant al Corpului 25 Armată pe același front. În toamna anului 1915 este numit comandant al Armatei 4 ruse. În același timp, asigură, în perioada martie–aprilie 1916, și comanda Armatei 2 ruse.

În noiembrie 1916 este transferat, împreună cu Armata 4 de sub comanda sa, pe frontul românesc, unde participă la luptele de stabilizare a frontului din Moldova în regiunea Râmnicu Sărat. În perioada martie–aprilie 1917, deține temporar comanda tuturor trupelor ruse de pe frontul românesc. În iulie 1917, în timpul bătăliilor de la Mărăști și Mărășești, este la originea conflictului care îl va opune generalului Gheorghe Christescu, comandant al Armatei 1 române. În cele din urmă, cu sprijinul unor cercuri politice și militare românești interesate, obține înlocuirea acestuia de la comanda Armatei 1 române cu generalul Nicolae Grigorescu. Este îndepărtat de la comanda Armatei 4 ruse de către Guvernul Provizoriu la 21 noiembrie 1917. Ucrainean de origine, în timpul regimului Hatmanatului, sub

ocupație austro-germană, îndeplinește funcția de ministru al apărării al Ucrainei. După răsturnarea acestui regim, se refugiază la Odessa (decembrie 1918). Acolo este arestat și executat de bolșevici la începutul anului 1919, după cucerirea orașului de către aceștia.

RAKOVSKI/RACOVSKI, CHRISTIAN (1873–1941), revoluţionar socialist, bulgar de origine, s-a stabilit în 1903 în România, pe proprietăţile familiei sale din Dobrogea. Expulzat de autorităţile române în 1907, pentru agitaţie revoluţionară, a fost reprimit în ţară în 1912 şi i s-a redat cetăţenia română. În 1916 a fost arestat de autorităţile române, ca „agent german“, dar a fost eliberat de Sovietul local al soldaţilor ruşi staţionaţi la Iaşi, la 1 mai 1917, când a avut loc o mare manifestație prorevoluționară.

Acesta este episodul pe care îl povestește Vinograsdki. Racovski a fost preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Ucraina şi unul dintre organizatorii tentativei de puci comunist antidinastic de la Iaşi, din 1917. După Primul Război Mondial a continuat să fie implicat în activităţile clandestine ale comuniştilor pe teritoriul României. A ocupat poziţii importante în diplomaţia sovietică, fiind, printre altele, însărcinat cu afaceri al URSS la Londra. A fost una dintre victimele represiunii staliniste din anii ’30: exclus din partid şi condamnat la 20 de ani de muncă silnică în 1936, a fost împuşcat în 1941, după invadarea URSS de către Germania, împreună cu alţi 156 de foşti lideri ai mişcării revoluţionare, aflaţi la acea dată în Gulag.

REFERENDARU, ALEXANDRU (1866–?), general, artilerist, a fost comandantul artileriei Armatei I române în bătălia de la Mărășești. La 3/16–7/20 ianuarie 1917 a condus delegația română la Conferința de la Odessa, unde s-a discutat despre o eventuală reorganizare a armatei române pe teritoriul Basarabiei. Între 1918 şi 1928 a fost Inspector General al artileriei române.

ROCHAL, SEMEN GRIGORIEVICI în vârstă de 21 de ani, era un agitator bolșevic care, în vara anului 1917, crease republica bolșevică a Kronstadt-ului. În Kronstadt, oraș de la Marea Baltică, era sediul marinei militare rusești. Bolșevicii au executat acolo pe amiralul flotei și un mare număr de ofițeri, trecând puterea în mâinile marinarilor, care au fraternizat cu gruparea lui Lenin. În 1921, marinarii revoltați împotriva

regimului leninist au fost, la rândul lor, masacrați de Armata Roșie.

RODZIANKO, MIHAIL VLADIMIROVICI (1859–1924), președintele Dumei. Alături de Aleksandr Gucikov, a fost un co-fondator al Partidului Octombrist. După revoluția bolșevică a sprijinit forțele armate ale Rușilor Albi. A murit în Serbia, unde se exilase în 1920.

SAHAROV, VLADIMIR VICTOROVICI (1853–1920), general de cavalerie, a comandat armata Dunării în perioada 17/30 octombrie 1916–23 decembrie 1916/5 ianuarie 1917, când aceasta a luptat pe teritoriul României. Armata Dunării fusese reconstituită din unitățile rusești ce făcuseră parte din Armata Dobrogei și cele care acționau pe malul stâng al Dunării, pe frontul

românesc. Armata Dunării a fost desființată după eșecul misiunii sale de apărare a Dobrogei.

SAMOILO, ALEKSANDR ALEKSANDROVICI (1869–1963). Fiu de nobil din familia hatmanului zaporojean Koshki. Absolvent al Școlii de Cadeți de Infanterie (Moscova, 1892), este încadrat în Regimentul 1 Grenadieri Ekaterinoslav. Absolvent în 1898 al Academiei de Stat-Major Nikolaev. Deține funcții de ofițer de stat-major în unități operative și comandamente teritoriale. Din 1909 este încadrat în Marele Stat-Major al Armatei ruse. În timpul Primului Război Mondial ocupă diferite poziții în cadrul Marelui Stat-Major în serviciile de intendență și aprovizionare. După revoluția din februarie 1917, generalul Samoilo ocupă succesiv poziții de sef al Statului-Major al Armatei 10 ruse,

Intendent General al Armatei Ruse și Șef al Statului-Major al armatelor de pe frontul de Vest. După Revoluția din octombrie 1917 se situează în tabăra bolșevică. Participă la negocierile de la Brest-Litovsk ca membru al delegației sovietice. Din februarie până în septembrie 1918 ocupă posturi succesive de comandă pe fronturile războiului civil. Din septembrie 1918 este șef al Statului-Major al Armatei 6, iar din aprilie 1920 asigură comanda acestei armate. Participă cu aceasta la operațiile din Extremul Nord și Siberia. Membru în delegațiile sovietice pentru negocierea păcii cu Finlanda (1920) și Turcia (1921). După războiul civil, în 1922, este comandant al Districtului Militar Moscova, iar din 1923 inspector general, coordonând instituțiile de educație militară. Din 1926 este profesor la Universitatea din

Moscova. În 1940 este numit adjunct al Șefului Operațiilor Forțelor Aeriene, fiind totodată avansat general-locotenent de aviație. Ocupă, de asemenea, o poziție de profesor în sistemul militar de învățământ (Academia Forțelor Aeriene). Se pensionează în 1948. Moare la 8 noiembrie 1963 la Moscova.

SANNIKOV, ALEKSANDR SERGHEEVICI (18 aprilie 1866–16 februarie 1931), absolvent al Academiei Militare Imperiale, general-locotenent al armatei țariste. După revoluția bolșevică a luptat în forțele anti-bolșevice din sudul Rusiei. În timpul Primului Război Mondial, în 1915, a fost șef de Stat-Major al Armatei a IX-a ruse și a participat cu aceasta la Ofensiva Brusilov. La începutul anului 1917 a fost numit șef al Aprovizionării pe frontul românesc. A rămas în această

poziție până după lovitura de stat bolșevică din februarie 1917. La 26 mai 1918, Sannikov a fost ales primar al Odessei, aflată atunci sub ocupație austriacă. În iulie 1918 a demisionat din această poziție și s-a alăturat forțelor anti-bolșevice din sudul Rusiei. În august 1918 a fost numit șef al Aprovizionării Armatei Voluntarilor, cu centrul la Ekaterinodar. În ianuarie 1919, după ocuparea Odessei de către Corpul Expediționar al Antantei, este trimis de Denikin în acest oraș, ca ofițer de legătură. În martie 1919 s-a întors la Ekaterinodar, fără să fi reușit să stabilească o relație de lucru nici cu reprezentanții Antantei, nici cu autoritățile ucrainene. A rămas șef al Aprovizionării în armata lui Denikin până la sfârșitul anului 1919. În 1920 a fost eliberat din funcție și pus la dispoziția șefului armatei. A plecat în emigrație

odată cu ceilalți supraviețuitori din trupele lui Denikin, mai întâi la Constantinopol, apoi la Zemun (Iugoslavia). Din 1926, a emigrat în Franța. A murit la Paris, la 16 februarie 1931.

SARRAIL, MAURICE (1856–1929), general, era comandantul trupelor Antantei aflate pe Frontul de Sud, cu cartierul general la Salonic. Criticat de Aliați pentru incapacitatea sa de a declanșa o ofensivă decisivă în această zonă a Europei, a fost destituit din funcție la 10 decembrie 1917, fiind înlocuit de generalul Louis Franchet d'Esperay.

SAVINKOV, BORIS VIKTOROVICI (1879–1925), poet, membru al Partidului Socialist-Revoluționar; înainte de Primul Război Mondial fusese implicat în asasinarea mai multor membri ai guvernului țarist și fusese obligat să fugă din Rusia. A revenit în 1917 și s-a

alăturat guvernului Kerenski, pe lângă care a îndeplinit funcția de ministru adjunct al apărării. Ulterior, Savinkov l-a susținut pe Kornilov împotriva lui Kerenski. În 1920 a fugit din Rusia bolșevică, dar a revenit în 1924, când a fost arestat și ucis de OGPU, sub acuzația că era spion britanic.

SCHMETTOW (SAU SCHMETTAU), EBERHARDT VON (1861–1935), general al armatei germane, îndeplinea, în 1916, funcția de comandant al grupului de cavalerie format din Diviziile 6 și 7 germane, care a participat la bătălia de la Târgu Jiu. Ulterior, în decembrie 1917, a participat și la luptele pentru cucerirea Bucureștiului. În ianuarie 1917, Corpul de cavalerie pe care îl conducea a fost trimis pe Frontul de Vest, unde a luat parte la bătălia de la Aisne.

SIUTIN, PAVEL PAVLOVICI (1870–1938), general-maior al armatei ruse. Născut la 30 iulie 1870. Fiu de militar. Absolvent al școlii militare din Kiev în 1892 și al Academiei de Stat-Major în 1899. Participant la Războiul Ruso–Japonez. În timpul Primului Război Mondial deține comenzi succesive de baterie, divizion și brigadă de artilerie. Comandant al Diviziei 37 de Infanterie, este avansat la gradul de general-maior la 23 ianuarie 1917. Se implică în politică de partea bolșevicilor. Este ales, după revoluția din octombrie 1917, în decembrie 1917, comandant al Corpului 18 armată. Din martie 1918 operează cu corpul său de armată în Ucraina împotriva forțelor germane și ulterior a celor albe în războiul civil. În perioada 1920–1921 este numit atașat militar al RSFSR în Georgia. Din octombrie 1922 este profesor la Academia Militară sovietică.

Trecut în rezervă în 1934, funcționează ca cercetător în Arhivele Militare. Arestat în februarie 1938. Acuzat de activități contrarevoluționare, este judecat, condamnat și executat la Kommunarka (regiunea Moscova) la 22 august 1938. Reabilitat la 16 martie 1956.

SKALON, VLADIMIR ESTAFIEVICI (1872–1917). Născut într-o familie nobiliară din provincia Moghilev (1872). Absolvent al școlii de cadeți (1892) și al Academiei de Stat-Major Nikolaev (1898). Prima parte a carierei, de la gradul de sublocotenent (1892) la cel de colonel (1907), o desfășoară în unități operative și teritoriale din districtele militare Vilna și Sankt Petersburg. La izbucnirea Primului Război Mondial ocupă poziția de șef de birou în cadrul serviciului Intendență al Marelui Stat-Major al armatei ruse. Ocupă

diferite poziții în cadrul Marelui Stat-Major pe tot parcursul războiului. În noiembrie 1917 este numit consultant militar și șef al Comisiei de Armistițiu în cadrul delegației ruse la negocierile de pace de la Brest-Litovsk. Se sinucide în 29 noiembrie 1917.

SKOBELEV, MATVEI IVANOVICI (1885–1938), marxist revoluționar, reprezentant al social-democraților în Duma țaristă (1912–1917); după revoluția din februarie 1917 a devenit lider al Sovietului din Petrograd și ministru al muncii în Guvernul Provizoriu. Fiind un oponent al regimului bolșevic, s-a refugiat la Baku, orașul său de origine, dar de acolo a plecat în exil la Paris. A revenit în URSS în 1922, în timpul NEP-ului, și a devenit membru al partidului bolșevic. Între 1922 și 1938 a lucrat în sistemul sovietic

de comerț exterior. A fost arestat și ucis în timpul marii represiuni staliniste din 1938.

SKOROPADSKI, PAVEL PETROVICI (1873–1945), general-locotenent al armatei țariste. Membru al familiei nobiliare ucrainiene Skoropadski, descendenți ai hatmanului zaporojean Ivan Skoropadski. Absolvent al școlii militare în 1893, este încadrat la început într-un regiment de cavalerie. În 1904 este numit în cadrul Regimentului 3 Verkhneudinskyi, cazaci din zona Transbaikal, cu care participă la Războiul Ruso–Japonez. În mai 1905 este numit adjutant al comandantului suprem al trupelor terestre și navale ruse operând împotriva Japoniei, generalul N.P. Linevici. Pe timpul conflictului este distins cu nu mai puțin de șase ordine militare. La 25 martie 1912 este promovat la rangul de

general odată cu trecerea în rezervă. Reactivat la izbucnirea Primului Război Mondial, participă la luptele de pe frontul de N-V, în Prusia, cu un regiment de cavalerie. La 3 octombrie 1914 este numit comandant al Brigăzii 1 din cadrul Diviziei 1 cavalerie de gardă. Ulterior conduce diviziile 1 și 5 cavalerie de gardă. Din ianuarie 1917 conduce Corpul 34 armată. La începutul lui iulie 1917 este numit comandat al tuturor forțelor ruse de pe frontul de S-V și din 19 iulie comandant suprem al forțelor ruse. În august 1917, la sugestia generalului Kornilov, începe reorganizarea Corpului 34 armată pe principii naționale, transformându-l în Corpul 1 armată ucrainean. În octombrie 1917, după accederea bolșevicilor la putere, recunoaște puterea Radei Centrale și administrația republicană ucraineană. Intră în luptă împotriva bolșevicilor în

fruntea trupelor ucrainene. Devine hatman al Ucrainei la 29 aprilie 1918, în urma unei lovituri de stat sprijinite de armata germană. A fost îndepărtat de la putere în noiembrie 1918, în urma unei alte lovituri de stat, condusă de social-democrații care îl aveau lider pe Simon Petliura. Skoropaski s-a refugiat la Berlin, unde a devenit, în perioada interbelică, un susținător al nazismului.

STRĂTILESCU, DUMITRU (1864–1927), general, a ocupat diverse poziții de conducere în armata română în timpul Primului Război Mondial. În toamna anului 1916, între 1/13 noiembrie și 12/25 noiembrie, a fost comandant al Armatei I, ulterior devenind comandant al Diviziei 1 infanterie.

SUHOMLINOV, VLADIMIR ALEKSANDROVICI (1848–1926), general de cavalerie în armata

țaristă, a fost șef al Marelui Stat-Major între 1908 și 1909 și ministru de război între 1909 și 1915. Având o viziune foarte conservatoare asupra modalităților de instruire a armatei, a fost considerat principalul responsabil pentru slaba pregătire a acesteia la începutul Primului Război Mondial. A fost arestat în 1916, sub acuzația de abuz de putere, și încarcerat la fortăreața Petru și Pavel, dar a fost eliberat câteva luni mai târziu, la insistențele țarinei Alexandra, influențată de Rasputin. A fost din nou arestat după Revoluția din Februarie, dar a fost achitat un an mai târziu de acuzația că ar fi lăsat armata nepregătită. S-a refugiat în Finlanda, apoi la Berlin, unde a murit în 1926, într-o situație de sărăcie extremă (a fost găsit înghețat pe o bancă dintr-un parc).

SVIETCIN, ALEKSANDR ANDREEVICI (1878–1938). General-locotenent. Născut în 1878 la Odessa, fiu de general al armatei ruse. Absolvent al școlii de cadeți (1895), al Școlii de Ofițeri de Artilerie Mihailovski (1897) și al Academiei de Stat Major Nikolaev (1903). Participant la Războiul Ruso–Japonez în calitate de comandant de companie în Regimentul 22 est siberian. În Primul Război Mondial ocupă succesiv pozițiile de șef de Stat-Major al Comandamentului Suprem al armatei ruse, comandant al Regimentului 6 de pușcași finlandezi, șef al Statului-Major al Diviziei 7 Infanterie, șef de Stat-Major al Armatei 5 ruse. În martie 1918 se alătură bolșevicilor și este numit șef al regiunii militare Smolensk, ulterior Șef de Stat-Major General al armatei sovietice. Din octombrie 1918 este numit profesor la Academia

Statului-Major al Armatei Roșii. Arestat succesiv în 1930 și 1931 într-una din afacerile de spionaj legate de emigrația militară rusă albă. Eliberat în februarie 1932, este reintegrat în armată și funcționează în cadrul Diviziei de Informații a Statului-Major General al Armatei Roșii, ulterior în cadrul Academiei Statului-Major al Armatei Roșii. Este arestat în 30 decembrie 1937, judecat în 26 iulie 1938 și executat la Kommunarka în 29 iulie 1038. A fost reabilitat post-mortem în 8 septembrie 1956.

ȘCERBACEV/ȘCERBACIOV, DIMITRI (6/18 februarie 1857–18 ianuarie 1932), general de infanterie rus și lider al mișcării alb-gardiste de după revoluția bolșevică din octombrie 1917. Absolvent al liceului militar din Orel (1873) și al școlii militare de ofițeri de artilerie „Mihailovskaia“ din Sankt Petersburg (1876). În 1884 absolvă

cursurile Academiei Statului-Major General „Nicolaevskaia“ din Sankt Petersburg. General locotenent în 1908. Comandant al Corpului 9 Armată rus din 1912. În fruntea acestei unități intră în război, ca parte a Armatei 3 ruse, pe frontul de sud-vest în Galiția. Din aprilie 1915, generalul Șcerbacev este numit comandant al Armatei 11 ruse pe frontul din Carpați. În octombrie 1915 preia comanda Armatei 7 ruse fiind, totodată, avansat la gradul de general de infanterie. În această calitate participă la pregătirea și derularea ofensivei Brusilov din primăvara anului 1916, pe frontul din Galiția. După revoluția din februarie, în aprilie 1917, la însărcinarea Guvernului Provizoriu, preia comanda trupelor ruse de pe frontul român și devine, în această calitate, adjunctul regelui Ferdinand, care deținea nominal calitatea de comandant suprem al

forțelor armate româno-ruse de pe frontul românesc. Din această poziție, a condus armatele rusești în bătăliile de la Mărăști și Mărășești. Este responsabil de oprirea ofensivei de la Mărăști pe fondul disoluției de autoritate și moral a trupelor ruse și pe cel al dezastrului militar de pe frontul din Galiția unde, în regiunea Tarnopol, trupele germane reușeau să rupă frontul rus. Reușește, pentru o vreme, să reziste răspândirii influenței bolșevice printre trupele ruse de pe frontul din Moldova. Sprijină crearea statului independent ucrainean și își asumă proiectul de creare a unei armate naționale ucrainene, a cărei comandă și-o asumă pe frontul românesc. Cooperează cu autoritățile române la neutralizarea amenințării reprezentate de trupele bolșevizate ruse de pe teritoriul Moldovei aflat sub controlul

autorităților române și își dă acordul la operațiile de pacificare și asigurare a spatelui frontului întreprinse de trupele române în Basarabia ce premerg unirea Basarabiei cu România. Ca urmare a rezistenței sale față de bolșevizarea armatei ruse de pe front, a fost destituit de guvernul bolșevic 13 ianuarie 1918, fiind declarat „dușman al poporului“. În noiembrie 1918, după capitularea Germaniei, a venit la București pentru a negocia cu generalul Berthelot înarmarea trupelor Armatei Albe. A participat la luptele împotriva bolșevicilor, fiind reprezentantul armatelor albe pe lângă Comandamentul Suprem Aliat. În ianuarie 1919 a încercat să intermedieze uniunea dintre armatele albe, sub conducerea amiralului Aleksandr Kolceak. În 1920 pleacă definitiv în exil în Franța, la Nisa, unde a trăit până la sfârșitul vieții din pensia

pe care i-a plătit-o statul român. Moare la 18 ianuarie 1932 și este înhumat cu onoruri militare în cimitirul ortodox Caucade din Nisa.

ȘULGHIN, VASILI (1878–1976), liderul naționaliștilor din Dumă. Șulghin era monarhist, dar a participat la convingerea țarului Nicolae II să abdice, în speranța că revoluționarii vor accepta ca acestuia să îi urmeze pe tron Marele Duce Mihail Aleksandrovici. Ulterior, sperând într-o îmbunătățire a situației din Rusia, a susținut Guvernul Provizoriu și lovitura de stat a lui Kornilov. S-a refugia t în Iugoslavia în 1920. În 1944, când sovieticii au intrat în Iugoslavia, a fost arestat și condamnat la 25 de ani de închisoare pentru activitate antisovietică. A fost eliberat în

1954 și a trăit, până la sfârșitul vieții, în orașul Vladimir, situat la 200 de kilometri est de Moscova.

THOMAS, ALBERT (1878–1932), om politic francez, socialist, ministru al armamentului în 1916–1917; după război, a organizat şi a condus (1920–1932) Biroul Internaţional al Muncii, care urmărea formularea şi aplicarea unei noi legislaţii internaţionale a muncii.

THOMPSON, CHRISTOPHER BIRDWOOD colonel, înnobilat după război ca baron de Cardington, era atașatul militar al Marii Britanii în România. Acesta a pus la punct, împreună cu prințul aviator G.V. Bibescu, operația de incendiere a puțurilor de petrol de la Ploiești, convenită între România și Antantă pentru a preveni căderea resurselor de petrol din regiune în mâinile Puterilor Centrale.

TOROCEANU, RADU (1865–1925), absolvent al Școlii de Ofițeri de Artilerie (1896), atașat, în 1899, la Institutul Geografic Militar, din partea căruia a participat, în premieră pentru România, la primul exercițiu de determinare a diferenței de longitudine astronomica dintre Observatorul Astronomic de la Potsdam (Germania) şi Observatorul Astronomic Militar de la București, în scopul realizării unei legături astronomice directe între cele două observatoare. A fost avansat la gradul de maior la 15 martie 1904. La 1 ianuarie 1906, este numit „adjutant la Statul-Major Regal“, funcție în care rămâne până la 1 mai 1912, când a fost avansat la gradul de locotenent-colonel si pus să asigure provizoriu comanda Regimentului 12 Artilerie. În această calitate, a participat la campania militară din Bulgaria din 20 iunie–31 august

1913, fiind decorat cu ordinul „Coroana României“ clasa a IV-a. În anul 1912, prin Înaltul Decret nr. 2660, i se acordase dreptul să poarte „țifra“ (cifrul regal) pe epolet şi eghiletul de adjutant. La 1 februarie 1915 a fost avansat la gradul de colonel şi numit „director superior al școalelor“ în cadrul Ministerului de Război prin Înaltul Decret nr. 6218. La 1 aprilie 1918 a primit gradul de general de brigadă și a fost numit, în 1919, „director superior al Serviciului Geografic al Armatei“. După război a fost înaintat la gradul de general de divizie în 1920. A ocupat funcția de director superior al Serviciului Geografic al Armatei până la moartea sa.

TROIANOV, VYACESLAV PLATONOVICI (1875–1918), general maior. Născut la Harkov la 18 octombrie 1875. Absolvent al școlii militare Chuguev (1899).

Participant ca locotenent în cadrul Regimentului 34 Infanterie la Războiul Ruso–Japonez (1904–1905). Participă la Primul Război Mondial la luptele de pe frontul de N-V cu același regiment. Avansat locotenent-colonel în martie 1915, este numit, la 20 aprilie 1915, comandant al Legiunii cehoslovace, unitate de voluntari formată din foști prizonieri austro-ungari. În toamna anului 1917 este trimis cu unitatea sa pe frontul românesc. Moare în incidentul evocat de autorul memoriilor mai sus.

TSEIL (POKATOV), SERGHEI VLADIMIROVICI general, absolvent al școlii de cadeți Bakhtin (1886) și școlii de ofițeri de artilerie Mihailovski (1889). Participant la Războiul Ruso–Japonez în calitate de șef de stat-major al Diviziei 3 Infanterie. Din august 1905 ocupă funcții în carul

Statului-Major General al armatei ruse. Intră în Primul Război Mondial ca șef de stat-major al Corpului 9 Armată (martie 1914–februarie 1916). Comandant al Diviziei 55 Infanterie (februarie 1916–mai 1917). Pus la dispoziția Ministerului de Război la 4 mai 1917. Trecut în rezervă la 25 iunie 1917. În 1918, ocupă poziția de director al căii ferate Ferghana–Bukhara. Se alătură „mișcării albe“. Ocupă, temporar, funcția de președinte al Guvernului Provizoriu în regiunea Transcaspiană. Ulterior se alătură armatei de voluntari. În 1920 pleacă în exil și se stabilește în Cehoslovacia. Ia cetățenia cehoslovacă și se înrolează în forțele armate cehoslovace. Este repartizat la comandamentul trupelor din Bratislava. Susține „mișcarea albă“ din exil. Moare în Bratislava la 27 septembrie 1934.

TZERETELI, IRAKLI (1881–1959), om politic de origine georgiană, lider al Partidului Social-Democrat (menșevic) în timpul Revoluției Ruse; membru al Guvernului Provizoriu după revoluția din februarie 1917. A îndeplinit, din aprilie 1917, funcția de ministru al poștelor și telegrafului, apoi, vreme de două săptămâni, funcția de ministru de interne. În septembrie 1917, suferind de tuberculoză, a părăsit Guvernul Provizoriu și s-a retras în Georgia. Membru al delegației georgiene la Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). După ocupația militară sovietică a Georgiei a emigrat în Franța. După cel de-al Doilea Război Mondial, s-a stabilit în Statele Unite. A murit în Statele Unite, la 20 mai 1959, fiind ulterior reînhumat la Paris.

ŢURIKOV, AFANASI ANDREEVICI general de cavalerie rus. Absolvent

al școlii de ofițeri de cavaleri Nikolai (1876). Participant la Războiul Ruso-Româno–Turc (1877–1878) cu un regiment de ulani de Gardă. Participant la Războiul Ruso–Japonez ca adjunct al șefului Statului-Major General. Ulterior, numit inspector general al Cavaleriei. Intră în Primul Război Mondial în calitate de comandant al Corpului 24 Armată rus pe Frontul de Sud-Vest. La 12 decembrie 1916 este numit comandant al Armatei 6 ruse pe frontul românesc, unde încorporează și o parte a fostei Armate de Dunăre de sub comanda generalului V. Saharov. După revoluția din februarie 1917, este unul dintre primii care implementează în marile unități de sub comanda sa Ordinul nr. 1 al Guvernului Provizoriu, organizând comitete de soldați și colaborând cu acestea. În timpul rebeliunii lui Kornilov, se

poziționează în sprijinul Guvernului Provizoriu, calificând acțiunile acestuia drept trădare (28 august 1917). După revoluția bolșevică din octombrie 1917, rămâne la postul său de comandă din Bolgrad până la ocuparea orașului de către trupele Radei Centrale cu sprijinul celor române. Din 1920 se înrolează în Armata Roșie. La începutul anului 1920 era consilier al comandantului suprem al forțelor armate. Din august 1920 este inclus pe lista membrilor Statului-Major General al Armatei Roșii. Din martie 1921 este inspector general al cavaleriei Armatei Roșii. Ulterior, ocupă aceeași funcție pentru trupele din Ucraina și Crimeea. Moare în 1922 la Moscova.

VANDERVELDE, EMIL (1866–1938), politician socialist belgian, unul dintre liderii Partidului

Muncitoresc Belgian. A reprezentat Belgia la semnarea Tratatului de la Versailles.

VĂITOIANU, ARTHUR (1864–1956), general, a fost comandantul Corpului II Armată în timpul bătăliei de la Mărășești. În septembrie–decembrie 1919 a fost, pentru scurtă vreme, prim-ministru al României. Activitatea sa politică a continuat în perioada interbelică, fiind membru al mai multor guverne liberale și, ulterior, consilier personal al regelui Carol II. După cel de-al Doilea Război Mondial, a fost închis timp de șapte ani la Sighet. Este înmormântat în Mausoleul de la Mărăști, alături de Alexandru Averescu.

VERKOVSKI, ALEKSANDR IVANOVICI (1886–1938), ofițer de carieră, provenit dintr-o familie de mică nobilime rusă, a fost ales, în februarie 1917, vicepreședintele

Sovietului de la Sevastopol, iar în perioada iulie–septembrie 1917 a fost comandant al districtului militar al Moscovei. Din această postură a colaborat cu socialiștii revoluționari și cu menșevicii. A fost ministru de război al Rusiei în perioada septembrie–octombrie 1917, dar a demisionat ca urmare a respingerii de către Dumă a măsurilor propuse de el, care preconizau renunțarea la război și demobilizarea armatei. Ulterior a încercat să creeze, împreună cu menșevicii, un guvern anti-bolșevic și a fost arestat în 1918, ca membru al partidului socialiștilor-revoluționari. Ulterior a trecut de partea bolșevicilor și, în februarie 1919, a fost reintegrat în Armata Roșie, în care a ocupat diferite funcții de conducere. În 1936, la moartea sa, avea gradul de general de brigadă.

YEGOROV, VLADIMIR NIKOLAEVICI (1869–1948). Născut la 15 martie 1869, la Moscova. Cadet, intră în serviciu la 30 august 1887. Absolvent al Academiei de Stat-Major Nikolaev (1901). Ocupă poziții succesive în unități de infanterie din Finlanda și apoi din cadrul Marelui Stat-Major al armatei ruse. Avansat colonel (1908), este trimis ca reprezentant al armatei ruse în Muntenegru, unde ocupă poziții, în calitate de consilier militar, în cadrul armatei muntenegrene (1910–1914). I se acordă gradul de general al acestei armate. La izbucnirea Primului Război Mondial, ocupă poziția de șef al Statului-Major al Diviziei 3 Grenadieri. Comandant de regiment de infanterie și șef de stat-major de divizie și corp de armată (1914–1917). După revoluția din februarie, La 4 mai 1917, este numit comandant al

Diviziei 171 infanterie. După tentativa de lovitură de stat ratată a lui Kornilov, la 9 septembrie 1917 este numit comandant al Corpului 39 armată. Intră în rangurile bolșevicilor și, după revoluția din octombrie 1917, este ales de către comitetele de soldați comandant al Armatei Speciale din cadrul frontului de Sud-Vest (decembrie 1917). Comandant al întregului front de Sud-Vest din ianuarie 1918. În 1919, comandă frontul de Sud în luptele cu Denikin (iulie–octombrie), pentru ca, în 1920, să participe la negocierile de la Tartu și Riga pentru pace cu Finlanda și Polonia, ca expert în cadrul delegației sovietice. După 1921 are o carieră de profesor și analist în cadrul Armatei Roșii. Se pensionează în 1934. Moare, în 1948, la Moscova.

ZAIONCIKOVSKI, ANDREI MEDARDOVICI (1862–1926), general de infanterie și istoric militar, a fost, în perioada septembrie–octombrie 1916, comandantul forțelor armate care acționau în zona Dobrogei. Ulterior, a condus Corpul 18 Armată. A participat la bătălia de la Turtucaia (20 august/2 septembrie – 24 august/6 septembrie 1916), care s-a încheiat cu un dezastru pentru trupele romano-ruse.

Coliţă imagini

Trupe rusești bolșevizate flutură un steag roșu pe front.

Manifestație a soldaților ruși într-o grădină publică la Iași

Manifestaţia soldaţilor ruşi din 18 apr./1 mai 1917. Aproximativ 15.000 de militari au mărşăluit pe străzile din Iaşi.

Protest al soldaților ruși în gara Iași, mai 1917

Soldați ruși în gara Iași în mai 1917

Manifestație a soldaților ruși în gara Iași, mai 1917

Manifestație a soldaților ruși la Bacău, 17 mai 1917

Manifestație a soldaților ruși în oct. 1917

Agitatorul bolșevic Mihail Gheorghiu Bujor, însărcinat de soviete cu pregătirea voluntarilor roșii români de la Odessa, ține un discurs marinarilor români și ruși.

Pe puntea navei România, închiriată rușilor drept transportor de trupe, cu cățelul în brațe, un maistru român.

Negocieri ale soldaţilor ruși de pe frontul român cu soldaţi germani și austro-ungari pentru încheierea unui armistiţiu separat

Prizonieri ruși la Focșani în august 1917. Unităţi rusești întregi s-au predat trupelor inamice pe frontul românesc.

Soldaţii români sunt nevoiţi să ocupe poziţiile abandonate de unităţile ruse în toamna anului 1917.

Dusmani mînfăsc caci,
asa e, Communismul.

In realitate acesta
e Communismu.

Am alăturat pe rege, si milionari
ca putesea safie ân mâna muncitorilor.

Tu ai arma, capitalistul numai biciul!
Intoarceţe in patria lui!

Fraţe! Aruncăţi arma!
Luptă situ pentru desrobirea lumi.

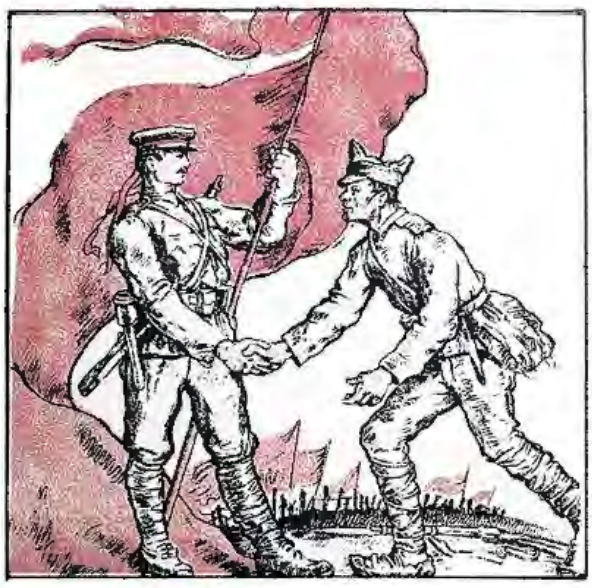

Prinde mână cu noi! Fiim; frați! Sălup-tam in preuna in contra apăsătorilor din lumea in treagă.

Pentru această sfîntă treime, suferi peirea și jugul de rob!

Manifeste bolșevice tipărite probabil în afara țării în anii 1918–1920, destinate soldaților români